A. K. TOLSTOI

CNEAZUL SEREBREANÎI

EDITURA TINERETULUI

COLECȚIA CUTEZĂTORII

A. K. TOLSTOI

CNEAZUL SEREBREANÎI

– Povestire de pe vremea țarului IVAN CEL GROAZNIC –

Versiunea digitală 1.0 – februarie 2023

Realizată după volumul apărut la Editura Tineretului, București, 1969

Traducere: Vladimir Cogan
Coperta: Mihail Gyorgy

PREFAȚĂ

Dacă cineva ar cerceta traducerile vechi din literatura rusă apărute în țara noastră încă în secolul trecut, ar constata cu surprindere în Biblioteca Academiei R.S.R. existența unui volumaș publicat într-o colecție de masă în 1899 purtând titlul Cruzimile țarului*, iar drept indicație de autor Lev Tolstoi. Răsfoindu-l, ne dăm seama imediat că la mijloc e o confuzie. Fie din eroare și ignoranță, fie din dorința de a asigura succesul tălmăcirii sale, autorul ei a trecut pe copertă numele, la data aceea de largă rezonanță europeană, al lui Lev Nikolaevici Tolstoi. În realitate era vorba de un contemporan al celebrului autor al romanelor* Anna Karenina*,* Război și pace*, și totodată de un omonim al lui – Alexei Konstantinovici Tolstoi.*

Acest al doilea Tolstoi al literaturii ruse, „fără a fi un talent de primă mărime", după cum ne spune I. S. Turgheniev, se caracteriza printr-o fizionomie literară proprie, originală și totodată multilaterală. Născut în 1817, contemporan cu Pușkin, care i-a apreciat poeziile de debut, cu Jukovski, cu Lermontov, bun prieten cu Gogol și Turgheniev, participant activ la polemica literară din preajma anului „șasezeci" când îl găsim pe poziții adverbe revistei Sovremennik *(Contemporanul) și deci și ideii de „artă cu tendință", Alexei Konstantinovici Tolstoi și-a încheiat drumul de viață și creație în 1875.*

Aparținând înaltei aristocrații ruse, întreținând relații personale de prietenie cu țarul Alexandru al II-lea, Tolstoi a preferat carierei diplomatice, slujbei de la curte, vieții mondene strălucite o existență retrasă, dar independentă, consacrată preocupărilor literare. Prezentând țarului demisia sa, Tolstoi o motiva în următoarele cuvinte: „A sluji, indiferent de natura slujbei, este un fapt profund contrariu firii mele… Speram… să-mi înfrâng firea de artist, dar experiența mi-a dovedit că această luptă este zadarnică. Slujba și cu arta sunt incompatibile".

Spiritul de independență este într-adevăr caracteristic pentru personalitatea lui Alexei Konstantinovici Tolstoi ca om și literat.

Într-o perioadă de acute conflicte ideologice, ca cea care a premers reformei din 1861 de abolire a iobăgiei, când Rusia veche, feudală, dădea ultima sa bătălie, fără șanse de izbândă, cu forțele tinere ale democrației, Tolstoi s-a situat pe poziții proprii, de neatârnare față de ambele tabere, declarând: „Nu sunt ostaș al nici uneia dintre ele, doar un oaspete

întâmplător… până astăzi soarta tainică mi-a hărăzit disputa cu amândouă… Nici una dintre ele nu m-a putut determina să-i depun jurământ de credință”… Neaderând la principiile democrate, ostil ideii de revoluție și democrație, scriitorul era în același timp vrăjmașul ideologiei oficiale și al cercurilor guvernamentale, pe care le acuza de superficialitate și birocrație, de parazitism. Admirator al rânduielilor de altădată din Rusia patriarhală, întrupate pentru el îndeosebi în „republica aristocratică” de la Novgorod, Tolstoi nu împărtășea însă principiile conservatoare ale slavofililor. Totodată, spre deosebire de liberali, nu se arăta entuziasmat de Apusul burghez și nu-l socotea un model de urmat pentru Rusia. Deși simpatiile lui politice erau de natură feudală și monarhică, el condamna ideea de tiranie, de asuprire, de putere nemăsurată, și se afirma ca opoziționist de nuanță aristocratică. Semnificativă este această frază dintr-o scrisoare a lui Tolstoi din 1874: „…în timp ce ziarele și revistele mă acuză că sunt retrograd… autoritățile mă consideră un revoluționar…”

Opoziția lui Tolstoi viza îndeosebi aspectul etic, și nu cel politic sau social al autocrației țariste. Scriitorul mărturisea că simte „repulsie față de arbitrar… ură față de despotism, indiferent de forma în care s-ar manifesta”… Protestul lui avea un caracter abstract, izvorând din convingerea și aderarea la „adevărul veșnic, absolut, care nu depinde nici de epocă, nici de modă, nici de orientări oricare ar fi ele…” Nu-i întâmplător epitetul de „anahoret” cu care se autocaracteriza și care era menit să sublinieze poziția izolată, singurătatea scriitorului în mijlocul clasei și a lumii sale. Totuși spiritul opoziționist al lui Alexei Konstantinovici Tolstoi nu trebuie exagerat. El nu a îmbrăcat niciodată forme active, de protest real, de profundă delimitare de poziții, așa cum a făcut-o omonimul său Lev Nikolaevici Tolstoi, reprezentant și el al aceleiași clase nobiliare. Dar nu trebuie nici să trecem cu vederea actele de curaj cetățenesc ale lui A. K. Tolstoi, care a luat cu îndrăzneală apărarea unor scriitori persecutați, condamnați de țarism, cum ar fi cazul lui Taras Șevcenko și, îndeosebi, Cernâșevski.

În aceeași lumină trebuie înțelese și pozițiile estetice ale lui A. K. Tolstoi. Socotind că arta este însuflețită de „idei veșnice”, că ea se ridică deasupra realității înconjurătoare, iar menirea ei este „de a asigura comunicarea cu lumea transcedentală”, era firesc ca scriitorul să declare că „tendința ucide arta” și că „destinația poetului nu este de a aduce oamenilor vreun folos oarecare, ci de a le ridica nivelul moral, de a le insufla dragostea de

frumos, care-şi va afla ea singură aplicarea…" În felul acesta, ideile lui A. K. Tolstoi se apropiau de cele ale lui Fet, Drujinin şi de ale altor reprezentanţi ai şcolii „artei pure", delimitându-se net de cele ah lui Cernâşevski, Dobroliubov, de ale grupului de la revista Sovremennik. *Dar în acelaşi timp spiritul critic ce însufleţeşte multe din poeziile sale şi, îndeosebi, cele satirice ne arată că tendenţiozitatea, elementele demascatoare nu erau cu desăvârşire străine de creaţia sa.*

*

Activitatea literară a lui A. K. Tolstoi, legată în mare măsură de idealurile estetice ale şcolii romantice, se distinge prin varietate şi bogăţie. Numele lui a rămas în istoria literaturii ruse clasice, în primul rând, ca al unui poet liric. Cântăreţ al naturii şi al iubirii, poet-filozof cugetând la problemele eterne ale existenţei umane, Tolstoi se apropie prin totalităţile triste, melancolice, prin coloritul romantic al poeziilor sale de lirica lui Jukovski. Dragostea este inevitabil izvor de dureri, de tristeţe, de deziluzii (Cu tristeţe mi-aduc aminte de anii trecuţi, Ochii trişti ca şi altădată plâng, În suflet coboară tristeţea, O, dacă tristeţea etc.). *Viaţa plină „de minciuni", „de trivialitate", „de angoase şi tristeţe" este prilej de contemplare melancolică sau de respingere îndurerată. Poetul ne apare mai curând supus destinului vitreg, dar unele note de răzvrătire nu lipsesc cu desăvârşire* (Dumnezeu pregătindu-mă pentru luptă… Nu încerca să potoleşti spiritu-mi rebel…), *după cum nici nuanţele optimiste nu se exclud total, A. K. Tolstoi însuşi declarând chiar că tonul „major" îi este cel mai adecvat* (Cunoşti ţinutul…). *Lirica lui A. K. Tolstoi se caracterizează prin muzicalitate* (Clopoţeii mei…), *prin desenul ei plin de fineţe şi gingăşie, prin armonie şi sensibilitate, prin vibraţie lăuntrică* (Era primăvară, S-a redeschis uşa, Sunetele se preling…). *Nu întâmplător multe din versurile lui au fost transpuse pe muzică de compozitori ca Rimski-Korsakov, Musorgski, Balakirev, Rahmaninov, Ceaikovski etc.*

*Un capitol important în creaţia poetică a lui A. K. Tolstoi îl constituie baladele sale (*Vasili Şibanov, Cneazul Mihailo Repnin, Noaptea din ajunul asaltului. Roman Galiţki, Ilia Muromeţ *etc.), inspirate în majoritatea lor din trecutul istoric al poporului rus, folosind larg izvoarele şi materialul folcloric.*

Nu mai puţin interesante sunt şi poeziile sale satirice, foarte variate, cu un larg diapazon tematic, între care se înscrie ca o realizare deosebită prin

ascuțimea criticii și prin iscusința realizării Visul lui Popov*, incisivă demascare a liberalilor și a demagogiei liberale. De altfel, împreună cu verii săi Alexei și Vladimir Jemciujnikov, Tolstoi a fost creatorul personajului satiric Kozma Prutkov, ale cărui aforisme, anecdote, glume, butade ridiculizând moravurile și rânduielile sociale ale vremii erau mult gustate de contemporani.*

Alături de poezie, Alexei Konstantinovici Tolstoi s-a afirmat în domeniul dramaturgiei. Până astăzi își păstrează valoarea și interesul tragediile sale cu teme din istoria Rusiei: Moartea lui Ivan cel Groaznic, Țarul Feodor Ivanovici, Țarul Boris*, în care autorul a înfățișat pe fundalul unor acute conflicte etice și politice caractere pregnante, viguros zugrăvite.*

Tolstoi nu a ocolit nici proza, domeniu în care a dat romanul istoric Cneazul Serebreanîi*, la care a lucrat aproape două decenii. Cu toate rezervele formulate de unii critici ai vremii, romanul s-a impus atenției cititorilor și continuă a fi până astăzi o lectură căutată și apreciată mai ales în rândurile tineretului.*

*

În cadrul prozei ruse din secolul al XIX-lea, romanului și nuvelei istorice le revine un loc important. Ilustrată prin creații de neîndoielnică prestanță și originalitate artistică, această specie îmbrățișează în sfera sa deopotrivă și Fata Căpitanului *de Pușkin, și* Taras Bulba *de N. Gogol, și* Război și pace *de L. Tolstoi. Început după 1840 și publicat în 1862, romanul* Cneazul Serebreanîi *ne apare ca o verigă de legătură între două etape din dezvoltarea romanului istoric rus, cea dintre 1830–1840 (reprezentată prin opere ca* Arapul lui Petru cel Mare*,* Fata Căpitanului *de A. S. Pușkin,* Iuri Miroslavski *și* Roslavlev *de Zagoskin,* Taras Bulba *de Gogol,* Ultimul Novik *și* Palatul de gheață *de Lajecinikov), și cea de după 1860 (marcată prin momentul culminant al romanului Război și pace de Lev Tolstoi). Prin toată structura sa, romanul* Cneazul Serebreanîi *continuă prima etapă. Remarcăm prezența unor puternice elemente romantice, preluarea tradiției romanelor istorice ale lui Walter Scott, Victor Hugo sau Alfred de Vigny. Istoria este supusă – ca și în* Taras Bulba*, de pildă – unui tratament destul de liber, îngăduind multiple broderii ale ficțiunii pe baza materialului istoric, zborul fanteziei autorului se menține în granițe istorice destul de labile, dar cu respectarea atmosferei epocii, cu grija chiar pentru realizarea ei cât mai vie, mai pregnantă, mai plină de culoare. În introducerea la*

romanul său, Alexei Tolstoi declara: „Povestirea de față își propune nu atât descrierea unor evenimente, cât mai ales înfățișarea caracterului general al unei întregi perioade istorice cu concepțiile, credințele, obiceiurile, felul de viață și stadiul de civilizație a societății ruseşti în a doua jumătate a secolului al XVI-lea". Autorul recunoaște că „rămânând în linii mari fidel adevărului istoric… și-a îngăduit unele abateri de amănunt fără însemnătate științifică" și citează el însuși unele exemple (executarea celor doi Basmanov a avut loc în realitate în 1570, și nu în 1565, ca în roman) la care s-ar mai putea adăuga și altele (în momentul istoric la care se referă romanul Boris Godunov nu avea decât 13 ani, destituirea mitropolitului Kolâcev este mai târzie etc.). Precum vedem, este o mare diferență față de istoricismul profund din romanul Război și pace*, după cum diferită este și viziunea asupra procesului istoric, dacă n-ar fi să amintim decât faptul că A. K. Tolstoi neglijează aproape cu desăvârşire rolul maselor populare, în timp ce L. N. Tolstoi acordă acestui factor un rol foarte important. Dacă în* Cneazul Serebreanîi *istoria poate fi modelată după capriciile ficțiunii, în* Război și pace *istoria strunește ficțiunea, supunând-o rigorilor sate.*

*Romanul lui Alexei Konstantinovici Tolstoi a apărut într-o perioadă când tema istorică era cultivată cu mult interes în literatura rusă. În perioada 1860–1870 se situează suita de drame istorice ale lui A. N. Ostrovski (*Kuzma Minin, Tușino, Dmitri Impostorul și Vasili Șuiski, Vasilissa Melentievna *etc.) ale lui A. K. Tolstoi însuși, ale lui L. Mei și D. V. Averkiev, romanul* Război și pace *de L. N. Tolstoi, ceva mai târziu poemele istorice ale lui Nekrasov –* Bunicul *și* Femeile ruse*. Tema istorică se face tot mai puternic prezentă în pictură (Repin, Surikov), în muzică (Borodin, Rimski-Korsakov etc.), însăși științele istorice fac serioase și rapide progrese după 1860. Atenția incontestabilă de care se bucură trecutul în ochii oamenilor de litere și artă își află explicația în istoria zbuciumată, frământată a Rusiei acelor ani, care încerca o cotitură profundă, o schimbare radicală a întregii sale structuri economice, politice, sociale după reforma din 1861. În această perioadă când întreaga Rusie se așeza pe temelii noi și erau încă nebuloase perspectivele ei de viitoare dezvoltare, experiența trecutului putea oferi sugestii, soluții, posibilități de comparație, de întrezărire a destinului de mâine. De aceea, poate, și apelau scriitorii la momente de răscruce ale istoriei, cum ar fi epoca tulbure a „smutei", domnia lui Ivan cel Groaznic, anul 1812, mișcarea decembristă.*

Manifestând un viu interes pentru tema istorică (e de ajuns să amintim în afară de romanul Cneazul Serebreanîi*, trilogia dramatică şi un număr de balade –* Vasili Șibanov, Cneazul Mihailo Repnin, Trei lupte, Hakon cel orb, Cântec despre expediția lui Vladimir împotriva cetății Korsun *etc.), A. K. Tolstoi vădea o evidentă predilecție pentru epoca lui Ivan al IV-lea, supranumit cel Groaznic. Nu era şi nici nu a rămas un izolat în această preferință: e de ajuns să ne amintim în epoca respectivă de piesele lui Ostrovski, Mei, Averkiev, de faimoasa pânză a lui Repin „Țarul Ivan îşi ucide fiul" şi mult mai aproape de noi, în epoca sovietică, de tetralogia lui V. Kostâlev, de dilogia dramatică a lui A. Tolstoi sau de celebrul film, rămas neterminat, al lui Serghei Eisenştein.*

Figură „învăluită în mister" – cum spusese despre el istoricul Soloviov – Ivan cel Groaznic a stârnit şi continuă să stârnească dispute şi comentarii controversate atât din partea oamenilor de ştiință (Soloviov, Platonov, Pokrovski etc.), cât şi a scriitorilor, oamenilor de artă. Personalitate complexă şi contradictorie, a cărei activitate a însemnat un moment de răscruce în istoria Rusiei, dar totodată a înscris şi una din paginile ei cele mai sângeroase, mai crâncene şi mai sumbre, Ivan cel Groaznic a fost hulit şi blestemat de unii, elogiat şi proslăvit de alții.

De numele celui dintâi țar al Rusiei se leagă o serie întreagă de reforme, de acțiuni îndrăznețe, care au adus schimbări radicale în viața economică, politică şi socială a poporului rus şi care ni-l atestă ca pe un om cu minte ageră, ca pe un conducător de stat iscusit şi prevăzător. Importante au fost realizările în domeniul politicii externe, care au dus la întărirea prestigiului european al Rusiei, la extinderea relațiilor cu statele apusene, prefigurând, într-o anumită măsură, principiile formulate şi puse în aplicare de Petru cel Mare. În timpul lui Ivan al IV-lea hotarele statului rus au fost întărite şi totodată lărgite în urma victoriilor obținute asupra hanatului tătarilor de la Kazan, din Astrahan, prin cucerirea Siberiei şi extinderea stăpânirii ruseşti asupra unei părți din Caucaz etc. Dar ținta principală urmărită de țar era strângerea laolaltă a pământurilor ruseşti, concentrarea puterii de stat, organizarea unui stat centralizat, multinațional, punându-se în felul acesta capăt independenței micilor cnezate feudale, ca şi stării de fărâmițare şi dezbinare specifică feudalismului. În acest act de mare importanță politică pentru viitoarea dezvoltare a Rusiei, cu un incontestabil caracter progresist pentru epoca respectivă, Ivan al IV-lea a întâmpinat, cum era şi firesc, opoziția marii boierimi, a tuturor acelor mari feudali, care-şi vedeau

periclitată suzeranitatea și puterea și cărora nu le surâdea deloc perspectiva supunerii față de marele cneaz de la Moscova. Sprijinindu-se pe mica nobilime, mai puțin avută, interesată și ea în diminuarea puterii boierilor de viță veche, Ivan cel Groaznic a realizat o serie de reforme economice și sociale dintre care cea mai cunoscută este „opricinina", inițial o reformă agrară, cu repercusiuni directe și foarte importante pe plan social, militar și politic. Întregul teritoriu al statului rus a fost reîmpărțit, stabilindu-se două categorii de pământuri. Prima era „opricinina" – care cuprindea ținuturile cele mai bogate și fertile, cu populația cea mai densă (Moscova, Rostov, Iaroslavl, Viazma etc.) și depindea direct, din punct de vedere financiar și economic, de administrația țarului, devenind un fel de domenii ale acestuia.

Restul pământurilor, „zemșcina", mai puțin roditoare, periferice, au fost împărțite diferiților feudali în locul vechilor moșii, intrate în sfera „opricininei". Prin această dislocare și redistribuire a fondului agrar, marii boieri își pierdeau parțial puterea economică și, în bună parte, prestigiul, autoritatea politică, rolul în hotărârea destinelor poporului rus. În locul boierilor de viță veche, pe moșiile altădată stăpânite de ei, intrate acum în fondul „opricininei", Ivan al IV-lea a așezat nobili lipsiți de pământ sau cu pământ puțin, care alcătuiau corpul „opricinicilor", oameni de încredere ai țarului, în slujba lui directă, ajutoarele lui fidele în lupta împotriva marii boierimi. Opricinicii devin o putere temută în stat, participând efectiv la treburile obștești, veghind asupra aplicării hotărârilor țarului, demascând orice eventuală uneltire sau trădare îndreptată împotriva lui și a politicii ce o ducea. De temut era mai ales arbitrarul la care s-au dedat adesea opricinicii, împilând și asuprind populația orașelor și satelor, distrugând și pustiind moșiile boierilor.

Reprimarea eventualilor nemulțumiți sau necredincioși față de țar se făcea în chipul cel mai violent și mai sângeros, opricinicii speculând înclinarea spre suspiciune proprie firii lui Ivan al IV-lea, care-l împingea la hotărâri pripite, uneori necugetate, la măsuri sălbatice. În genere, opricinina, care a slujit în teorie o cauză progresistă – consolidarea statului centralizat rus – în practică s-a manifestat ca o dezlănțuire de cruzimi, de arbitrar, de represalii cărora le-au căzut victimă oameni nevinovați, lăsând în cronicele timpului, în cântecele populare amintirea cea mai sumbră și împodobind numele lui Ivan al IV-lea cu aureola sinistră a unui despot sângeros.

Măsură de mare importanță socială și economică, „opricinina” are un caracter evident feudal. Schimbarea raportului de forțe între boierime și nobilimea slujitoare duce în ultimă instanță la accentuarea rolului politic al clasei feudale în ansamblul ei, la întărirea pozițiilor ei economice, masele populare nefiind în niciun fel avantajate de această reformă. De aceea teoriile după care Ivan al IV-lea ar fi fost un „țar popular”, prieten al maselor democrate, pe care ar fi vrut să le apere de asuprirea boierimii și ale căror interese le-ar fi urmărit instituind „opricinina”, au un caracter idilizant. Caracterul de clasă al reformelor lui Ivan al IV-lea urmărind întărirea feudalității a și determinat, de altfel, accentuarea luptei maselor populare la începutul secolului al XVII-lea, bogat în răzmeriţe și răscoale, și a trasat linia viitoare de dezvoltare a statului rus, în care autocrația se bizuia în primul rând pe sprijinul nobilimii.

Căutând să reconstituie tabloul domniei lui Ivan cel Groaznic în trăsăturile sale specifice și definitorii, „respectând cu severitate adevărul și exactitatea în descrierea caracterelor și în tot ceea ce privește viața poporului și arheologia epocii” (scene precum cea a ospățului, a sărbătoririi populare, a sărutatului în casa boierului Morozov ne arată că știa s-o facă), A. K. Tolstoi și-a început narațiunea cu anul 1565, deci după consumarea unor momente istorice de mare intensitate dramatică, precum trădarea și fuga cneazului Kurbski, pretinsa „abdicare” a țarului și instalarea „opricininei”, a cărei plină desfășurare o putem urmări în roman. Deși opera poartă drept titlu numele cneazului Serebreanîi și din multe puncte de vedere el ar putea fi considerat eroul model, preferat de autor, de fapt personajul principal este Ivan cel Groaznic. A. K. Tolstoi a zugrăvit o figură puternică, bine prinsă în trăsăturile sale esențiale: energie, voință, hotărâre, dar și suspiciune, continuă neîncredere în oameni, chiar și în cei mai apropiați, teamă de toți și de toate. Autorul a căutat să dea în primul rând un roman psihologic, și figura lui Ivan cel Groaznic l-a interesat îndeosebi pe acest plan. El a reușit într-adevăr să zugrăvească un tiran, un despot care nu cunoaște îngrădiri morale și nici legi, pentru care nu există alt principiu decât sângerosul bun plac, ale cărui acțiuni nu se supun nici regulilor logicei, nici rațiunii. Ivan cel Groaznic este un fel de calamitate pe care boierii o acceptă resemnați, văzând în ea un semn al mâniei dumnezeiești. Portretul țarului realizat de A. K. Tolstoi se încadrează în galeria de despoți clasici, cum ar fi Tiberiu, Neron, Caligulla, așa cum i-a zugrăvit Tacit; unele din momentele romanului –

scena ospățului – ne amintesc de comportarea lui Alexandru Lăpușneanu în nuvela cu același titlu de Negruzzi. Scriitorul caută să accentueze continuu factorul psihologic și etic ca determinante pentru înțelegerea caracterului despotic al lui Ivan cel Groaznic. De aceea, inspirându-se în principiu din Istoria statului rus a lui Karamzin, A. K. Tolstoi subliniază – spre deosebire de predecesorul său – mai ales latura psihologică și aspectul moral al domniei lui Ivan al IV-lea. Problema fundamentului social al tiraniei țarului nu se pune pentru el, scriitorul situându-se pe poziții filomonarhice. Prin prizma criteriilor etice condamnă el despotismul, cu monstruoasele sate manifestări de cruzime, văzând în aceasta nu numai un rău în sine, dar și un izvor de depravare a celor din jur, de contaminare a lor (Basmanov, Afanasi Veazemski, Maliuta etc.), în așa fel încât cei ce-l înconjoară pe tiran devin, fără doar și poate, unelte sau slujitori ai crimelor, ai fărădelegilor, ai ticăloșiilor sale. Această preponderență a criteriului etic estompează conflictele sociale, scriitorul oprindu-se numai asupra ciocnirilor dintre țar și marea boierime, prilej pentru el de a releva tăria, curajul, comportarea demnă a unor personaje ca Morozov, Nikita Romanovici Serebreanîi și acel boier care moare otrăvit la ospăț etc. Poporul este aproape cu desăvârșire eliminat din analiza confruntărilor sociale, rezervându-i-se un rol de spectator, de figurant. Chiar și un fenomen atât de interesant ca haiducia, deși prezent în roman, nu află o explicație precisă în ce privește țelurile și natura sa.

Romanul poartă o evidentă amprentă romantică ce se face simțită în intriga sentimentală dintre Elena și cneazul Nikita Romanovici Serebreanîi, în sublinierea culorii locale, în prezența bogată a materialului folcloric și, mai ales, în construcția lui bazată pe antiteză: atmosferei sumbre, întunecată de crime și sânge ce-l înconjoară pe Ivan cel Groaznic, se opune slaba rază de lumină, de omenie și puritate pe care o reprezintă cneazul Nikita Serebreanîi, omul cinstit, apărător al adevărului și al dreptății. Pe aceasta contrapunere între bine și rău, adevăr și neadevăr, întuneric și lumină se întemeiază întreaga acțiune a romanului, intriga lui puternic înnodată, cu o desfășurare rapidă, susținută, bogată în episoade captivante, în elemente de surpriză, în soluții neașteptate.

De peste un secol urmăresc cititorii cu viu interes, pe alocuri cu suflarea întretăiată, aventurile cneazului Serebreanîi, ale haiducului Ivan Kolțo, asistă cutremurați la silniciile opricinicilor, ascultă îngroziți poruncile lui Ivan și se înfioară în fața supliciilor la care sunt supuse victimele

nevinovate. De peste un secol romanul trăiește și-și află mereu admiratori. Tălmăcirea românească îi va asigura o nouă tinerețe, aducându-i noi cititori.

TATIANA NICOLESCU

CUVÂNT ÎNAINTE LA PRIMA EDIȚIE

Povestirea de față își propune nu atât descrierea unor evenimente, cât înfățișarea caracterului general al unei întregi perioade istorice, cu concepțiile, credințele, obiceiurile, felul de viață și stadiul de civilizație al societății rusești în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Autorul, rămânând în linii mari fidel adevărului istoric, și-a îngăduit unde abateri de amănunt fără însemnătate științifică. Astfel, de pildă, executarea cneazului Veazemski și a celor doi Basmanov, săvârșită, de fapt, în anul 1570, are loc aici, din nevoia de conciziune a povestirii, în anul 1565. Acest anacronism intenționat nu ne va atrage o condamnare prea aspră, dacă se va ține seama că nenumăratele execuții ce au urmat după detronarea cnejilor Silvestr și Adașev, nu au o influență prea mare asupra desfășurării generale a acțiunii, dar contribuie mult la caracterizarea personalității lui Ivan.

Cât despre ororile vremii aceleia, autorul s-a menținut tot timpul sub nivelul realității istorice. Din respect pentru artă și pentru simțul moral al cititorului, autorul le-a învăluit în umbră și le-a înfățișat, pe cât i-a fost cu putință, mai de la distanță. Cu toate acestea, el mărturisește aici că, în timp ce consulta cronicile vremii, cărțile îi cădeau deseori din mână și el arunca pana, indignat nu atât că a putut să existe pe lume un Ivan al IV-lea, cât că a putut să existe o societate care să-l privească fără a se revolta. Acest sentiment apăsător a acționat tot timpul în chip negativ asupra obiectivității atât de necesare într-o lucrare epică și a constituit într-o oarecare măsură motivul pentru care romanul, început încă acum zece ani, a fost terminat abia anul acesta. Împrejurarea de mai sus va servi poate drept scuză pentru acele inegalități de stil care nu vor scăpa, suntem siguri, atenției cititorului.

În încheiere, autorul socotește necesar să adauge că, pe cât de puțin l-a preocupat respectarea întocmai a întâmplărilor de însemnătate secundară, pe atât de mult s-a străduit să respecte adevărul istoric și să redea cu mai multă precizie caracterele și tot ceea ce se referă la modul de trai și la datele arheologice ale epocii.

Și dacă a izbutit să contureze cât de cât convingător viața epocii descrise de el, autorul nu va regreta munca depusă și va socoti că și-a atins scopul propus.

1863

CAPITOLUL I
OPRICINICII

În anul șapte mii șapte zeci și trei de la facerea lumii sau, după socoteala de astăzi a anilor, 1565, într-o caldă zi de vară, iunie 23, tânărul cneaz Nikita Romanovici Serebreanîi se apropia de satul Medvedevka, aflat la vreo treizeci de verste de Moscova.

În urma lui venea un steag de oșteni călări și multă călărime iobagă.

Cneazul stătuse cinci ani lungi în Litvania. Fusese trimis de țarul Ivan Vasilievici la curtea regelui Jigmont, să semneze o pace îndelungată, după războiul isprăvit în anul acela. Dar de astă dată alegerea țarului se dovedise nepotrivită. E drept că Nikita Romanovici a apărat stăruitor interesele țării sale și s-ar fi zis că un mai bun ambasador nici nu se putea afla, dar vezi că Serebreanîi nu era născut pentru tratative. Respingând subtilitățile științei diplomației, el ținea să vorbească pe față și, spre marea scârbă a diacilor ce-l însoțeau, nu le îngăduia niciun fel de răsuceli și dedesubturi. Sfetnicii regelui, porniți la început pe concesii, trăseseră curând toate foloasele de pe urma bunei-credințe a cneazului, aflaseră din gura lui laturile noastre mai slabe și își măriseră pretențiile. Asta el n-o mai putuse răbda: de față cu întreg seimul, izbise cu pumnul în masă și rupsese în patru hrisovul de pace pregătit spre semnare. „Neșteț țipari lunecoși și neșteț vulpoi șireți sunteți, și voi, și regele vostru! Eu vă vorbesc cu credință, iară voi vă tot strecurați cu ocolișuri și răsuceli spre a mă vicleni! Așa nu se cade!” Această izbucnire dărâmase într-o clipă tot ce clădiseră tratativele dinainte, și Serebreanîi n-ar fi scăpat de mazilire dacă, spre norocul lui, n-ar fi sosit tocmai în ziua cu pricina un olăcar de la Moscova, cu porunca de a nu încheia pacea, ci de a reîncepe războiul. Cu mare bucurie ieșise Serebreanîi de la Vilna, schimbase veșmintele de catifea cu pieptarul de zale sclipitoare și se pornise a-i bate pe litvani oriunde-i scotea Dumnezeu în cale. Și mult mai bine și-a dovedit el vrednicia în trebile ostășești decât în cele politicești, și slava faptelor lui s-a răspândit repede printre ruși și litvani.

Înfățișarea cneazului se potrivea de minune cu firea sa. Trăsăturile caracteristice ale chipului său, mai curând plăcut decât frumos, erau simplitatea și sinceritatea. În ochii cenușii-închis, umbriți de gene negre, un observator atent ar fi deslușit o neobișnuită, inconștientă, ba chiar, într-un fel, involuntară forță, care nu-i îngăduia să stea o clipă în cumpănă în împrejurări hotărâtoare. Sprâncenele nealiniate și zburlite, ca și cuta oblică

dintre ele, păreau să indice o oarecare neorânduială și inconsecvență a gândurilor. Dar gura arcuită lin și totuși ferm exprima o tărie și o cinste sufletească de neclintit, în timp ce zâmbetul nesilit și fără pic de aroganță părea aproape copilăresc, de blând ce era, așa că un neștiutor l-ar fi putut socoti cam mărginit, dacă noblețea ce se desprindea din fiece trăsătură a chipului sau n-ar fi chezășuit că el va înțelege fără greș cu inima ceea ce poate că nu va izbuti întotdeauna să pătrundă cu mintea. Impresia generală pe care o făcea îi era favorabilă, și tot omul rămânea încredințat că se poate bizui pe el în orice împrejurare care ar fi cerut hotărâre și spirit de sacrificiu, dar că prea multă chibzuială nu pune el în faptele lui și nici considerațiile înalte nu sunt de el.

Serebreanîi avea vreo douăzeci și cinci de ani. Era potrivit la stat, larg în umeri și cu mijlocul subțire. Părul castaniu părea deschis la culoare în comparație cu fața-i arsă de soare, cu sprâncenele întunecate și genele negre. Barba scurtă, ceva mai închisă decât părul, îi umbrea ușor buzele și bărbia.

Se simțea bine cneazul, și inima îi era ușoară acum când se întorcea în patrie. Ziua sclipea luminoasă, însorită, o zi în care întreaga fire ai zice că-i în sărbătoare, când florile par mai aprinse, cerul mai albastru, văzduhul unduiește mai străveziu în depărtare, iar omul se simte atât de ușor, de parcă tot sufletul i s-a contopit cu natura pentru a tresălta cu fiece frunză și a se legăna în fiece fir de iarbă.

Era luminoasă ziua aceea de iunie, dar după cei cinci ani petrecuți în Litvania cneazul o vedea și mai luminoasă. Toate câmpiile și pădurile îl învăluiau în mireasma țării sale.

Nikita Romanovici îl iubea și-l slujea pe tânărul țar Ioan, fără pic de fățărnicie sau gânduri ascunse. Respecta cu strășnicie jurământul pe cruce și nimic n-ar fi putut clinti credința lui față de țar. Măcar că inima și gândurile demult îl trăgeau spre patrie, dacă i-ar fi venit poruncă să se întoarcă în Litvania, fără să revadă Moscova și să-și îmbrățișeze neamurile, pe loc și-ar fi întors calul și s-ar fi aruncat din nou în luptă cu aceeași înfocare. De altfel, nu numai el simțea asta. Toți rușii îl iubeau pe Ioan, ca un singur om, toată țara. S-ar fi zis că neprihănita lui domnie a deschis Rusiei un mare veac de aur, și călugării învățați citeau și răsciteau vechile letopisețe fără a găsi nicăieri un alt domn și stăpân pe potriva tânărului Ioan.

Încă înainte de a ajunge în sat, cneazul și oamenii lui auziră cântec de veselie și, apropiindu-se, văzură ca toată lumea-i în sărbătoare. La cele două

capete ale uliței mari, fetele și flăcăii se prinseseră în câte o horă și amândouă horele purtau la mijloc un mesteacăn subțirel împodobit cu panglici multicolore. Flăcăii și fetele își puseseră pe frunte cununițe verzi. Horele cântau mereu, ba amândouă laolaltă, ba fiecare pe rând, vorbind una cu alta și aruncându-și strigături glumețe. Văzduhul plin de cântări răsuna ici-colo de hohotul înalt al fetelor și sclipea vesel de mulțimea rubăștilor colorate pe care le purtau flăcăii. Stoluri de porumbei zburătăceau de pe un acoperiș pe altul. Totul se rotea și clocotea de voie bună – obștea pravoslavnică petrecea.

La marginea satului, bătrânul comișel al cneazului se apropie scară la scară de stăpânul său.

— Ohoho! Măiculița cloștii lor! strigă el cu încântare. Ian te uită la ei, tătucă-doamne, cum mai prăznuiesc pe sfânta mucenică Agrafena Râmleanca. Ce-ar fi să ne odihnim oleacă aici? Caii-s osteniți, și chiar și noi, după ce ne-om îndestula, mai lesne ne-o fi să ținem calea până la capăt. Că doar știi și tu, doamne, numai burta plină poate la drum să țină.

— Ba eu socot că până la Moscova nu mai e mult! i-a răspuns cneazul, care pesemne n-avea chef de popas.

— Eh, tătucă-doamne, parcă ai mai întrebat de vreo cinci ori astăzi cât mai e! Și spusu-ți-au atâția oameni de bine că mai sunt de patru ori zece verste. Poruncește, cneazule, un popas, că zău ni-s osteniți căișorii!

— Bine, fie! Să poposim!

— Hei, oștire! strigă bătrânul Miheici, întorcându-se în șa. Descalecă, scoate ceaunele, încinge focurile!

Oștenii și călărețiii iobagi erau cu toții supuși poruncii lui Miheici. Descălecară deci și se porniră să-și desprindă coburii. Cneazul sări și el de pe cal și își scoase mantia de zale a cinului său. Băgând de seamă că e un om de stirpe aleasă, flăcăii sparseră hora, bătrânii se descoperiră și toți se opriră locului, întrebându-se din ochi dacă se cade să urmeze praznicul sau să-l curme.

— Nu vă sfiiți, oameni buni – le spuse prietenos Nikita Romanovici – nu se tulbură șoimul pe șoim!

— Mulțămim, boierule! i se închină un moșneag alb. Și dacă luminăției tale nu-i este silă a coborî până la noi, rugămu-te prea plecat să șezi colea-n pridvor, că ți-om aduce din miedul nostru. Cinstește-te, boierule, bea cu noi și să fim sănătoși. Hei, proastelor, ce v-ați speriat? se răsti apoi bătrânul la fetele încremenite. Nu vedeți că-i un boier mare cu ceata lui, și nu o

adunătură de opricinici! Că vezi, domnia ta boierule, de când a coborât asupra Roșiei opricinina asta, noi, țăranii, am început a ne teme de orice, că nu mai e chip de trăit pentru omul sărman! Chiar și-n zi de sărbătoare, dacă bei, bei cu teamă, dacă joci, joci cu frică. Că odată te pomenești cu ei în cap, cad nu știi de unde, ca ploaia din senin!

— Ce opricinină? Care opricinici?

— Da' ce știm noi, ști-i-ar nevoia! Ei își zic oameni ai măriei sale țarul. „Noi suntem oamenii țarului, opricinici! Iar voi, cică, sunteți oamenii zemșcinei. Nouă ne e dat să vă jefuim și să vă prădăm, iar vouă, să răbdați și să vă supuneți. Așa a poruncit țarul!"

Cneazul Serebreanîi sări ca ars.

— Cum, țarul le-a poruncit să asuprească țăranii? Eh, afurisiții! Cine sunt? Și cum de nu i-ați prins și legat până acum, tâlharii!

— Să-i legăm pe opricinici? O, boierule! Se vede că vii de departe și nu-i cunoști. Pas de te pune cu opricinicii! Deunăzi au năvălit vreo zece dintr-ăștia în bătătura lui Stepan Mihailov, uite colo, unde-i ograda aceea zăvorâtă. Stepan era la câmp. Și-au încolțit-o pe bătrână: „Ba dă-ne una, ba dă-ne alta". Bătrâna le-a dat tot ce-au cerut și li se tot închina într-una. Până la urmă: „Dă-ne, babă, banii!" S-a pornit femeia pe plâns, dar ce să facă, a deschis lada, a deznodat colțul basmalei și le-a întins cei doi altâni de aramă, că atât avea: „Luați-i, numai viața să mi-o lăsați". Da' ei: „Prea puțin ne-ai dat!" Și-odată mi ți-o izbește unul drept în tâmplă, de și-a dat femeia duhul! Când s-a întunat Stepan de la câmp, ce să vadă: zace bătrâna lui cu tâmpla spartă. Și n-a mai putut răbda. S-a repezit la oamenii țarului, cu gura plină de ocări: „Blestemaților, oameni fără Dumnezeu! Da-r-ar Domnul să n-aveți odihnă nici pe lumea asta, nici pe cealaltă!" Iară dânșii l-au luat, sărăcan de mama lui, i-au pus lațul de gât și l-au spânzurat de stâlpul porții!

Nichita Romanovici se cutremură de furie. Fierbea inima într-însul:

— Cum, chiar pe șleahul domnesc, la porțile Moscovei, se-ncumetă tâlharii să jefuie și să omoare pe țărani?! Da' staroștii voștri sătești și de ținut ce păzesc? Cum de rabdă ei ca niște tâlhari de drumul mare să se dea drept oamenii țarului?

— Da, așa ziceau – încuviință moșneagul. „Noi suntem opricinici, oamenii țarului; nouă toate ne sunt îngăduite, iar vouă, numai supunerea!" Au și căpetenii; poartă niște însemne: un târn și-un cap de câine. Or fi cu-adevărat oamenii țarului, mai știi!

— Neghiobule! strigă cneazul. Să nu mai îndrăznești a-i cinsti pe tâlharii aceștia cu numele de oameni ai țarului! Iar în sinea lui urmă: „Nu mă pot lămuri defel. Poartă însemne? Opricinici? Ce vorbă o mai fi și asta? Cum ajung la Moscova, am să povestesc totul măriei sale. Să-mi dea mie poruncă să-i găsesc. Și n-am să-i iert! Dumnezeu mi-e martor că n-am să-i iert!”

Între timp, tinerii se prinseseră iar în horă.

Un flăcău închipuia pe ginere, iar o fată, mireasa. Flăcăul se ploconea adânc în fața neamurilor alesei sale, tot niște flăcăi și fete.

— Stăpâne al meu, tată socrule – cânta flăcăul, însoțit de cor – pritocește-mi, rogu-te, niște mied!

— Stăpână a mea, mamă soacră, coace-mi plăcinte!

— Stăpâne al meu, cumnate, pune-mi șaua pe cal!

Pe urmă, apucându-se de mâini, flăcăii și fetele se roteau în jurul mirelui și miresei, mai întâi la dreapta, apoi la stânga. Se chema că mirele a băut miedul, a mâncat plăcintele, a istovit calul și s-a pornit să-și alunge rubedeniile:

— Du-te socrule, la dracu!

— Du-te, soacră, la dracu!

— Du-te, cumnate, la dracu!

La fiecare vers se repezea și dădea afară din horă ba un flăcău, ba o fată.

Țăranii râdeau în hohote.

Deodată un strigăt sfâșietor curmă veselia. Un băiat de vreo doisprezece ani, plin de sânge, năvăli în mijlocul horei.

— Ajutor! Scăpați-mă, ascundeți-mă! striga și se agăța de hainele bărbaților.

— Ce-i cu tine, Vanea? De ce țipi? Cine te-a bătut? Nu cumva opricinicii?

Într-o clipită, amândouă horele se adunară grămadă; toți se buluceau în jurul băiatului ca să audă ce spune. Copilul însă, de groază, abia îngăima câte o vorbă:

— Acolo, acolo… în spatele grădinilor… Pășteam vițeii… S-au năpustit… Ei, călări… s-au repezit… să-njunghie vițeii… cu săbiile. Și-a venit fuga Dunka… și s-a rugat de ei. Da’ ei au înșfăcat-o și-au târât-o… au târât-o după ei… iar pe mine… pe mine…

Alte strigăte acoperiră vorba băiatului. Mai multe femei se apropiau în goană dinspre celălalt capăt al satului.

— Văleu, valeu! strigau. Fugiți! Opricinicii! Fugiți, fetelor, fugiți de v-ascundeți în secară! Pe Dunka și pe Alionka le-au prins, pe Sergheevna au tăiat-o.

În aceeași clipă se arătă un pâlc de călăreți, să tot fi fost vreo cincizeci, cu săbiile scoase. În frunte gonea un zdrahon cu barba neagră, într-un caftan roșu și o căciulă de râs cu fundul de catifea. La oblâncul șeii îi atârnau un târn și o căpățână de câine.

— Alelei! striga sălbatic. Abateți vitele, înjunghiați țăranii, înhățați fetele, pârjoliți satul! Fără cruțare! După mine, băieți! Fără milă!

Sătenii fugeau care încotro.

— Tătucă-doamne! Boierule! se rugau cei din preajma cneazului. Nu ne lasă de izbeliște! Scapă-ne pe noi, amărâții!

Dar cneazul nu mai era printre ei.

— Unde-i boierul, unde? se văita moșneagul cel alb, cătând în toate părțile. Nici urmă de boier! Și nici oamenii lui nu se mai văd. Au fugit pesemne, sireacii! O, jale și prăpăd! Văleu, moartea ne paște pe toți!

Zdrahonul în caftan roșu își opri calul în fața lui:

— Hei, țap bătrân! Am văzut o horă pe-aici, unde s-au ascuns fetele?

Moșneagul i se tot ploconea fără a scoate o vorbă.

— Sus în mesteacăn cu el! urlă namila. Dacă-i e dragă tăcerea, să tacă de-a pururi colo la înălțime!

Câțiva călăreți săriră jos de pe cai și-i aruncară moșneagului un laț pe după gât.

— Îndurare, voinicilor! Fie-vă milă de-un bătrân, dragilor, nu mă omorâți! Fie-vă milă de-un bătrân!

— Aha! Ai prins glas, ghiujule! Ai prins glas, da-i târziu! Altă dată să nu mai glumești! În streang cu el!

Opricinicii îl târâră pe moșneag spre mesteacăn. În clipa aceea, de după case răsunară mai multe împușcături și vreo zece pedestrași se aruncară cu spângile-n pumn asupra tâlharilor, iar de după colțul satului țâșniră în zbor călărețiii cneazului Serebreanîi și se năpustiră și ei, chiuind, asupra opricinicilor. Pâlcul cneazului era pe jumătate mai mic decât al tâlharilor, dar izbise atât de iute și de neașteptat, că în scurtă vreme îi îngenunche pe opricinici. Cu latul sabiei, cneazul însuși răsturnase din șa pe căpetenia tâlharilor și, nedându-i răgaz să se dezmeticească, sărise de pe cal, pusese genunchiul pe pieptul lui și-l strângea amarnic de gât.

— Cine ești, potlogarule?

— Da’ tu cine ești? hârâi zdrahonul, holbând spre el niște ochi fioroși.

Cneazul îi lipi țeava pistolului de frunte:

— Răspunde, tâlharule, sau te-mpușc ca pe-un câine!

— Mie să nu-mi dai porunci, blestematule, că nu-ți sunt slugă – scrâșni namila negricioasă cu caftan roșu. Chiar mâine au să te spânzure, ca să nu te mai legi altă dată de oamenii țarului.

Cocoșul armei țăcăni grăbit, dar pulberea nu luă foc și zdrahonul cel negru scăpă cu viață. Cneazul cătă în jur. Câțiva opricinici zăceau fără viață, alții fuseseră cetluiți de oamenii cneazului, iar ceilalți scăpaseră cu fuga.

— Legați-l și pe-ăsta! spuse cneazul și, întorcându-și ochii spre fața sălbatică, dar neînfricată, nu se putu stăpâni să nu-l admire: „Halal voinic, nimic de zis! Păcat că-i tâlhar”.

Între timp se apropie de el Miheici, comișelul cneazului:

— Uite aici, tătucă. Și-i arătă un snop de funioare subțiri și tari cu buclă la un capăt. Vezi ce lațuri poartă cu ei în tot locul?! Se vede că nu-s la primul omor, măiculița cloștii lor de ucigași!

Oștenii aduseră în fața cneazului doi cai înșeuați pe care se aflau doi oameni legați fedeleș de oblâncuri. Unul din ei era bătrân, cu părul cărunt și cârlionțat și cu o barbă lungă. Celălalt, un voinic cu ochii negri, tânăr, să tot fi avut vreo treizeci de ani.

— Ăștia ce hram poartă? Și de ce i-ați legat de șei?

— Nu noi, stăpâne. Tâlharii i-au legat de șei. Noi i-am găsit în dosul grădinilor, păziți de-o strajă.

— Atunci tăiați-le legăturile și lăsați-i slobozi!

După ce fură dezlegați, cei doi prinși începură a-și dezdoi spinările și a-și freca brațele amorțite, dar nu se arătară câtuși de puțin grăbiți să folosească libertatea dobândită, ci rămaseră pe loc, să vadă ce-au să pățească înfrânții.

— Ascultați voi, potlogarilor – se răsti cneazul la cei câțiva tâlhari legați. Să-mi spuneți îndată cum de v-ați încumetat a vă numi slugile țarului? Cine sunteți voi?

— Da’ tu n-ai ochi, sau ce-i cu tine? lătră unul dintre ei. Au nu vezi cine suntem? Oricine-o știe! Suntem oamenii țarului, opricinicii!

— O, blestemaților! De vă e dragă viața, să nu-mi umblați cu născociri. Vreau adevărul!

— Se vede treaba că ești picat din cer – spuse, zâmbind pe sub mustață, zdrahonul cel negricios. Ce, n-ai mai văzut niciodată opricinici? Chiar că

mi-ai căzut din cer! Sau dracu știe de unde, prăvăli-te-ai în fundul pământului să te prăvălești!

Îndărătnicia tâlharilor îl scoase pe Serebreanîi din țâțâni:

— Ascultă, voinice. Îndrăzneala ta mi-a fost la început pe plac și aș fi vrut să-ți cruț viața. Dar dacă nu-mi răspunzi pe dată cine ești, pe bunul Dumnezeu că pun să te sugrume!

Tâlharul își dezdoi semeț spinarea:

— Sunt Matvei Homeak, comisul cneazului Grigori Lukianovici Skuratov-Belski. Slujesc cu credință pe stăpânul meu și pe măria sa țarul în corpul opricinicilor. Târnul ce-l vezi la șaua mea arată că noi maturăm Roșia, spulberăm trădarea de pe pământul țarului, iar căpățâna de câine înseamnă că-i sfâșiem cu colții pe dușmanii măriei sale. Și-acum că știi cine-s eu, spune-mi și tu cum să te numesc, cum să te cinstesc, cu ce nume să te pomenesc când gâtul o fi să ți-l sucesc?

Cneazul i-ar fi iertat și aceste nesăbuite vorbe – că tare îi plăcea neînfricarea omului acestuia în fața morții. Dar Matvei Homeak băsnise pe seama țarului, și asta Nikita Romanovici nu o putea trece cu vederea. Făcu un semn oștenilor. Iar ei, învățați să nu-i iasă din cuvânt și mânioși ei înșiși de neobrăzarea tâlharilor, săriră să le puie lațurile de gât și să împlinească osânda pe care, cu puțin înainte, neoamenii o sortiseră bietului moșneag cu barba colilie.

Dar cel mai tânăr dintre călărețiii sloboziți de cneaz se apropie de el:

— Îngăduie-mi, boierule, să spun și eu o vorbă.

— Spune!

— Boierule, ne-ai făcut un mare bine astăzi. Ne-ai slobozit din gheara ăstor pui de lele și vrem ca binele să ți-l plătim cu bine. E limpede că ești din Moscova plecat de multă vreme. Dar noi, boierule, prea bine știm pe-acolo tot ce se petrece. Ascultă-ne. De nu ți s-a urât cu viața, nu porunci să fie ridicați în știreang diavolii ăștia. Dă-i drumul, boierule, chiar și ăluia smolit. Nu de Homeak mi-e milă, ci de tine. Dar când mi-or încăpea în gheară mie, jur pe Hristos, cu mâna mea să-i spânzur. Nu le e dat din lat să scape, doar că nu tu se cuvine s-o faci, ci-n iad o să-i trimitem numai noi!

Cneazul se uită mirat la el. Ochii necunoscutului îl priveau pătrunzători și ageri. Barba întunecată îi acoperea toată partea de jos a feței, doar dinții puternici și regulați sclipeau orbitor de albi. După veșminte putea fi luat drept pârcălab de târg sau doar sătean cuprins, dar vorba lui suna atât de sigură de sine și-atâta de cinstită-i părea dorința de a-l preveni pe cneaz,

încât acesta îl aținti cu și mai multă luare-aminte. Și-abia atunci desluși pe chipul lui pecetea unei minți și-nțelepciuni cu totul neobișnuite, iară privirea dădea în vileag deprinderea omului învățat a porunci și a fi ascultat.

— Cine ești tu, voinice? întrebă Serebreanîi. Și de ce iei apărarea oamenilor care mai adineauri te cetluiseră și pe tine în șaua calului?

— E drept, boierule, de nu erai domnia ta, aș fi fost spânzurat eu în locul ăstora. Cu toate acestea ascultă sfatul meu, dă-le drumul, și când ai s-ajungi la Moscova, n-are să-ți pară rău că m-ai ascultat. Acolo nu mai e ce-a fost, boierule. S-au schimbat vremurile. De-ar fi să-i spânzurăm pe toți, n-aș sta împotrivă, bine le-am face! Da' vezi că, și fără ăștia, au să rămână prea destui tâlhari în Rosia. Și-apoi, știi doară că vreo zece din oamenii lui au izbutit să fugă, așa că, de nu se va întoarce și diavolul ăsta de Homeak la tabără, tovarășii lui nu vor pârî pe altul decât pe domnia ta.

Poate că nici vorbele acestea întunecate nu l-ar fi clintit pe cneaz, dar vezi că mânia apucase să i se domolească. Și buna chibzuială îi spunea că osândirea și spânzurarea prea grabnică a tâlharilor nu va aduce cine știe ce folos lumii, pe când predarea lor în seama legiuitei judecăți ar scoate la iveală întreaga șleahtă de îndrăzneți tâlhari. După ce află cu de-amănuntul cine este și unde-și are jilțul cel mai apropiat staroste de ținut, cneazul porunci mai-marelui oștenilor săi să mâne până acolo pe toți tâlharii prinși, dându-i în același timp de știre că mai departe are să călătorească singur, însoțit doar de Miheici.

— E dreptul domniei tale să-i trimiți pe câinii ăștia starostelui de ținut – spuse necunoscutul – dar crede-mă pe mine că starostele, de cum are să-i vadă, va porunci să li se dezlege mâinile. Mai bine i-ai slobozi tu însuți și le-ai face vânt în cele patru zări. De altfel, fă cum știi, voința domniei tale ți-e stăpână.

Miheici ascultase totul fără a spune o vorbă, stătea doar și se scărpina după ureche. Dar când necunoscutul isprăvi de vorbit, bătrânul comis se apropie de cneaz și i se ploconi până la brâu.

— Tătucă-boierule – începu el – se prea poate că voinicul acesta a spus tot adevărul: te pomenești că starostele are să-i slobozească într-adevăr pe tâlhari! Așa că, de vreme ce tu, în mare mărinimia ta, tot i-ai iertat de știreang, lucru pentru care nici Domnul Dumnezeu n-are să te uite pe tine, îngăduie-mi măcar mie ca înainte de plecare să le ard cam câte cincizeci de nuielușe zdravene la fiecare, nu de alta, dar ca să nu uite și să nu mai ucidă de-acum înainte suflete nevinovate, măiculița cloștii lor de tâlhari!

Și, luând tăcerea cneazului drept încuviințare, el porunci oștenilor să-i care pe tâlhari mai deoparte, unde leacul propus de el le fu aplicat repede și cu strășnicie, în pofida amenințărilor și a furiei turbate ce-l zvârcolea pe Homeak.

— Ăsta-i leacul cel mai bun!… spuse Miheici, înapoindu-se mulțumit în preajma cneazului său. Pe de o parte, fiindcă nu dăunează nimănui, iar pe de alta, are să le fie ținere de minte.

Se pare că necunoscutul încuviința și el gândul cel bun al comisului. Zâmbea, mângâindu-și barba, dar curând chipul lui se posomorî ca și mai înainte.

— Boierule, acum, dacă tot vrei să-ți urmezi calea neînsoțit de oștenii tăi, ci doar de comis, învoiește-ne, rogu-te, pe mine și pe tovarășul meu, să ne alăturăm domniei tale; avem același drum, și-n patru ne va fi mai vesel; și-apoi, mai știi, poate-om mai fi siliți să ne punem brațele la încercare, și opt fiind, mai mult vor secera decât doar patru mâini.

Cneazul n-avea nicio pricină să se-ndoiască de buna credință a noilor săi tovarăși. Așa că le dădu îngăduința cerută și, după o scurtă hodină, se așternură câteșipatru la drum.

CAPITOLUL II
TOVARĂȘII CEI NOI

Tot drumul, Miheici s-a străduit să afle cine sunt cei doi necunoscuți, dar ei scăpau de fiece dată de stăruințele lui, ba schimbând vorba, ba glumind în fel și chip.

— Ptiu, măiculița cloștii lor! bombăni în cele din urmă Miheici. Ce neam de oameni or mai fi și ăștia?! Parcă-s niște țipari alunecoși! Când să zici că i-ai înhățat de coadă, odată ți se strecoară printre dește! Se-ntunecase binișor. Miheici își împinse calul mai înspre cneaz: Tătucă, n-om fi greșit că i-am luat pe voinicii ăștia cu noi? Prea se țin ascunși, nu scapă o vorbă mai cu înțeles. Și mai sunt și spătoși cât poarta, mai abitir ca Homeak! N-or fi cumva niscai vicleni?

— Chiar de-ar fi cum spui – zise cneazul, ridicând nepăsător din umeri – ei tot de partea noastră vor lupta în caz că iar ne ies opricinicii în cale.

— Cine-i mai știe, cneazule tătucă, de partea cui or fi la ananghie? Căci corb la corb nu scoate ochii! I-am auzit cum între ei schimbau cuvinte în dracu-i știe care limbă, de nu-i puteam pricepe neam, măcar c-aș fi jurat că vorovesc rusește! Ferește-te, tătucă, știi doară: calul de-i ferit, nicio jivină rea nu-l încolțește!

Întunericul se îndesise. Miheici tăcu. Cneazul tăcea și el. Nu se auzea decât tropotul cailor și, arar, câte un fornăit din nara lor prea simțitoare.

Treceau printr-o pădure. Unul dintre necunoscuți se porni să cânte, iar celălalt să-i țină isonul prelung.

Cântarea aceasta, înălțată noaptea-n mijlocul pădurii, după toate câte se petrecuseră peste zi, înrâuri ciudat inima cneazului: îl cuprinse dorul. Își aminti de tot ce-a fost, de ziua plecării sale din Moscova, cu cinci ani în urmă, și se revăzu cu ochii minții în biserica aceea veche unde venise să asculte slujba înainte de plecare și unde, printre cântările înălțătoare și șopotul mulțimii dreptcredincioșilor, auzise deodată glasul gingaș și melodios pe care nu-l alungaseră din inima lui nici zăngănitul paloșelor și nici tunetul bombardelor litvane! „Te du cu bine, slăvite cneaz – îi șoptea glasul – am să mă rog pentru tine!”… Cei doi necunoscuți cântau mereu, dar vorbele cântării lor nu se potriveau cu amintirile tânărului cneaz. Cântecul lor zicea despre întinsul stepei fără margini, despre măicuța Volga și despre viața fără căpătâi a burlacilor de pe Volga. Glasurile lor se alăturau și iar se despărțeau, ba curgeau potolit ca o apă largă, ba se învolburau

năvalnic, coborând și urcând pe crestele valurilor sau, în sfârșit, se înălțau până sus, sus de tot, în tării, unde se roteau pe cer, ca vulturii cu aripile larg desfăcute.

S-auzi în toiul nopții calde, în mijlocul codrului mut, mult avântatul cântec rusesc, este-n același timp și trist, și vesel. Deslușești în el și dorul nesfârșit, și deznădejdea, și forța neînfrântă, dar și pecetea sorții. Dar câte nu se mai puteau deslușì în duioasa cântare din bezna acelei nopți calde în hățișul tăcut al pădurii!

Un șuier ascuțit curmă deodată gândurile cneazului. Doi oameni țâșniră de după copaci și-i prinseră calul de frâu. Doi alții i se atârnară, grei, de brațe. Orice împotrivire era acum cu neputință.

— Oh, potlogari afurisiți! strigă atunci Miheici, pe care-l înconjurase de asemenea multă omenire. Oh, măiculița cloștii lor! Ce ne-au mai dus de nas, tâlharii!

— Cine sunteți? întrebă un glas din topor.

— Fusul babii! răspunse cel mai tânăr dintre soții cneazului.

— E-n opinca moșului! urmă glasul din topor.

— De unde-ați răsărit, frăție?

— Nu te grăbi să scuturi mărul! Nici foile de plăcintă, văd, nu le-ai întins încă! i-o întoarse soțul cneazului.

Cele patru perechi de mâini care-l țineau pe Serebreanîi îndată își slăbiră strânsoarea, iar calul, simțindu-se slobod, porni să joace iarăși, și iarăși a sforăit să-și umfle nara.

— Vezi, boierule – îi spuse necunoscutul, împingându-și calul scară la scară cu el – te-am prevenit eu că-n patru inși mai lesne-i ca singur prin pădure! Acum o să te mai însoțim doar pân' la moara din vale, ș-apoi ne-om despărți. Acolo ai să afli găzduire peste noapte, și pentru cai grăunțe. Să tot fie vreo două verste pân-la moară, iar de acolo, Moscova-i și ea pe-aproape!

— Vă mulțumesc, vitejilor, pentru tot binele făcut. Și dac-o fi vreodată să ne mai întâlnim, eu n-am să uit, că datoria neplătită e ca păcatul de urâtă.

— Nu domnia ta, boierule, ci noi rămânem cei îndatorați. Măcar că nu prea cred să ne mai întâlnim vreodată. Dar dacă Domnul ne va mai încrucișa cărările, să-ți amintești că rușii nu uită binele ce li s-a făcut, iar noi de-a pururi ți-om rămâne preacredincioase slugi!

— Vă mulțumesc, băieți! Nu-mi spuneți cum vă cheamă?

— Pe mine nu mă cheamă doar într-un singur fel. Acuma mi se zice Vaniuha Deșt, dar poate mai încolo mi s-o scorni alt nume.

Peste puțină vreme ajunseră la moară. Cu toată noaptea târzie, roata mânată de apă scârțâia de zor. La un șuier al lui Vaniuha Deșt morarul ieși afară. Fața nu i se vedea din pricina întunericului, dar după glas puteai ghici că e bătrân.

— Tu erai, binefăcătorule! se închină el. Nu m-așteptam să pici chiar azi, ba încă însoțit. Ce-ar fi să-ți urmezi calea cu ei până la Moscova? Că eu, drăguțule, n-am nici ovăz, nici fân și nici bucate.

Deșt îi vorbi ceva într-o limbă cu tâlcuri schimbate. Bătrânul răspunse în cuvinte la fel de neînțelese, pe urmă îi mai șopti cu jumătate de glas:

— Bucuros aș fi să vă primesc, dar aștept un oaspete, un oaspete mânios nevoie mare!

— Dar șura de după zăgaz?

— E plină toată de saci.

— Dar cula? Ascultă aici, morarule, să-mi afli pe dată de hodină, ovăz pentru cai și o cină boierului! Știi doar că te cunosc prea bine, mie să nu-mi umbli cu șoalda.

Bombănind pe sub mustață, bătrânul îi conduse pe drumeți până la o colibă aflată la vreo zece pași de moară, unde, cu toată mulțimea sacilor de grâu și de făină, se mai găsea totuși loc berechet.

Până să se întoarcă morarul cu o lumină, Vaniuha și soțul lui își luară bun rămas de la Serebreanîi.

— Ia spuneți-mi, voinicilor – îi mai întrebă Miheici la despărțire – unde am să vă pot găsi, dacă o fi și-o fi s-avem nevoie de mărturia voastră asupra celor petrecute-n sat?

— Vântul oare îl întrebi de unde vine? răspunse în pilde Vaniuha. Întrebi tu valul călător pe unde-i e sălașul? Noi suntem ca săgeata șuie pornită-n zbor din coardă: unde-și înfige vârful ascuțit, acolo-i este casa! Ca martori noi – mai spuse surâzând – nu prea putem fi de folos luminăției sale cneazul. Dar dacă o să ai nevoie de-un altfel de-ajutor, să-ntrebi de noi aice, la ghiujul de morar. El îți va spune unde și cum poți să-l găsești pe Vanea Deșt.

— Ian te uită, măiculița cloștii lui! mormăi în sinea lui comisul. Ce mai vorbe înflorate știe ’mnealui să-ntoarcă.

— Și vezi, boierule – mai adăugă Vaniuha, depărtându-se – la Moscova nu pomeni c-ai vrut să-l spânzuri într-un ram pe omul lui Maliuta Skuratov și că pe urmă i-ai belit cu vergile spinarea!

— Poftim acuma ce mai vrea! mormăi doar pentru cneaz Miheici. Nu spânzura tâlharul, sloboade-l, ba mai mult: nici să nu sufli c-ai vrut cândva să-l spânzuri! Cine s-aseamănă s-adună, că amândoi sunt poamă bună! Las', nu te teme, frate – adăugă apoi cu glas răsunător – cneazul nostru nu se pleacă în fața nimănui; și-i pasă prea puțin de acest Skuratov al tău: el numai țarului îi dă ascultare!

Morarul se întoarse cu o faclă aprinsă și o înfipse într-o crăpătură a zidului. Apoi aduse ciorbă, pită și un urcior cu bragă. Pe chipul lui plutea un amestec straniu de blândețe și de viclenie; pletele și barba îi erau albe de tot, iar ochii cenușii luminoși; crețuri adânci îi brăzdau fața în toate direcțiile.

După ce mâncară și se închinară Domnului, cneazul și Miheici își întocmiră un culcuș deasupra sacilor; morarul le ură noapte bună, se ploconi până la brâu, stinse facla și plecă.

— Mai bine ne urmam calea până la Moscova.

— De ce, ca să canonim străjile la miez de noapte? Sau să tot descălecăm noi înșine de pe cai și să ridicăm barierele din capul fiecărei ulițe?

— Ba mai bine să fi ridicat o sută de bariere decât să înnoptăm în văgăuna diavolului. Cum de nu s-au sfiit, afurisiții, să ne aducă tocma-n moara asta! Mai cu seamă în noaptea Sfântului Ivan-Kupala[1], când se înnoadă vrăjile. Ptiu, drace!

— Da' ce, îți este rău aici?

— Nu, tătucă, rău nu mi-e; și fiertura a fost bună, și culcușul prielnic, și caii îndestulați; rău doară mi se pare că gazda ni-i morar!

— Și ce-i dacă-i morar?

— Cum ce-i că e morar? îl îngână Miheici cu năduf. Oare nu știi, cneazule, c-orice morar pe lume e înrudit cu dracu? Ori crezi că fără necuratul ar fi în stare să-nalțe el zăgazul? Pe dracu-ar fi în stare! Măiculița cloștii lui!

— Am auzit eu despre asta. Dar câte nu scornește gura lumii. Nu-i timpul acuma să descurcăm noi astea! Mulțumește-te cu ce ne-a dat Dumnezeu.

Miheici tăcu ce tăcu, căscă prelung, mai tăcu o vreme, apoi întrebă, somnoros:

— Stăpâne, luminăția ta cum socoți, ce fel de om i-acest Matvei Homeak, pe care l-ai trântit de pe cal?

— Socot că-i un tâlhar.

— Și eu gândesc la fel. Dar cum socoți, stăpâne, ce fel de om i-acest Vaniuha Deșt?

— Gândesc că-i tot tâlhar și el.

— Și eu gândesc la fel. Doar că acest tâlhar socot că-i mai dihai decât tâlharul celălalt. Dar luminăția ta, stăpâne, cum gândești: care din ei, Homeak sau Deșt Vaniuha-i mai tâlhar?

Și fără a mai apuca să audă răspunsul, Miheici se cufundă în somn. Curând adormi și cneazul.

CAPITOLUL III
VRAJA

Luna se-nălțase sus pe cer, stelele sclipeau aprins. Moara pe jumătate ruinată și roata ei scârțâietoare erau scăldate într-o lumină argintie.

Deodată răsună un tropot de copite și-apoi un glas poruncitor tună chiar în preajma morii:

— Hei, vrăjitorule!

Se pare că nou-venitul nu prea era obișnuit să aștepte, căci peste o clipă strigă și mai tare:

— Hei, vrăjitorule! Ieși odată, că te fac bucăți-bucățele!

În sfârșit, se auzi și glasul morarului:

— Mai încet, cneazule, mai încet, slăvite, că nu suntem singuri; au poposit niște drumeți la mine. Ci stai că-ndat mă-nfățișez, doar să-mi încui lădoiul.

— Ți-arăt eu lădoi, vătraiul dracului! se răsti la el acela pe care moșneagul îl numise cneaz. N-ai știut că azi am să viu eu la moară? Cum de ai îndrăznit să primești drumeți! Afară cu ei!

— Nu striga, slăvite, zău nu striga, strici totul! Nu ți-am mai spus deunăzi că trebile de taină cer liniște deplină, iar pe drumeți nu-s slobod să-i alung și nu am nici puterea. N-au să ne stingherească ei. Dorm duși la ceaiul ăsta. Doar dacă tu, slăvite, nu i-ai trezit cumva.

— Fie și așa, bătrâne. Dar bagă bine seama: de-ai să mă-nșeli pe mine, și ceasul nașterii te fac să ți-l blestemi. Nu s-a văzut, nici născocit pe lume chin mai rău decât cumplitul chin la care-am să te pun!

— Îndură-te, stăpâne! Ce pot eu face astăzi, moșneag așa cum sunt? Doar ce-am să văd, atâta spun, pe urmă însă ce-o să fie… O poate spune numai Dumnezeu, dar dacă ai de gând să mă supui la cazne, mai bine munca nici să n-o-ncep!

— Hai, iasă, nu te toane, moșnege, c-am glumit.

Călărețul descălecă și-și priponi bidiviul de-un copac. Era înalt de stat și părea tânăr. Luna juca înmulțită pe bumbii lucioși de la caftanu-i fără guler. Iar pe umeri, căzându-i din vârful căciulii înalte de blană, i se legănau doi ciucuri din fir de aur.

— Spune, slăvite cneaz – îi întrebă morarul – ai învățat încalte cuvintele acelea?

— Cuvintele le-am învățat pe de rost și inima aceea de lăstun o port la gât mereu.

— Și tot n-au ajutat, stăpâne?

— N-au ajutat – răspunse cu ciudă acră cneazul – nimic nu m-ajută! Deunăzi am zărit-o pe seară în grădină. Am coborât, dar dânsa, de cum m-a cunoscut, s-a-ntors, ca varul de albă, și cu grăbire multă în tainica-i odaie de mine s-a ferit!

— Nu te mânia, stăpâne, și capul nu-mi tăia, ci-ngăduie-mi să-ți spun o vorbă.

— Spune, bătrâne.

— Ascultă, slăvite… măcar că fricǎ mi-e…

— Hai spune-odată! izbucni cneazul, bătând din picior.

— Mai știu și eu… poate… poate-i e drag, slăvite, un altul?

— Un altul? Care altul? Soțul? Un hodorog de soț?

— Mai știu și eu… dar poate – urmă tot poticnit morarul – poate iubește pe altul, nu pe soț?

— O, procletule! sări cneazul ca ars. Cum ți-a putut trăsni prin minte așa blestemăție? De-aș bănui măcar cu gândul asemenea ocară, la amândoi le-aș smulge și inima din piept!

Morarul se dădu înapoi, cuprins de groază.

— Hei, vrăjitorule – se muie glasul cneazului – ajută-mă! Te rog! M-a otrăvii iubirea ca șarpele viclean! Câte n-am făcut să scap! Nopți întregi m-am închinat la icoane. În rugăciune, pacea n-am aflat. Am lepădat rugile și am început să bat călare, din zori și până-n noapte, câmpiile pe rând. Și ce mai cai de soi sfârșit-am! Dar pacea tot nu mi-am aflat. M-am pornit atunci pe chefuri, ulcele de vin tare am băut nenumărate, doru-n vin nu s-a înecat, nici în beție pacea nu mi-am putut găsi. M-am lepădat, scârbit, de tot și toate, m-am prins opricinic și, într-una, la masa țarului am chefuit cu toți mârlanii laolaltă, cu Greaznoi, cu Basmanovii. Mai rău ca ei am tâlhărit, distrus-am sate și cătune, răpit-am fete și femei, dar nici în sânge dorul nu mi l-am înecat. Se tem de mine deopotrivă opricinicii ca și țăranii, mă ține-n milă țarul pentru vitejie, mă blastămă norodul pravoslavnic tot. Numele cneazului Afanasi Veazemski a ajuns la fel de temut și de urât ca și-al cumplitului Maliuta Skuratov. Vezi, dară, unde m-a adus iubirea, și sufletul eu mi l-am prăpădit! Da’ ce-mi pasă de el! Mai rău decât aicea nici chiar în iad nu poate să-mi mai fie. Hai spune, moșule, ce te tot uiți la mine? Ori poate crezi că mintea mi-am pierdut? Nu, n-a înnebunit Afanasi Ivanâci. I-e

zdravăn capul, și-i tare trupul său! Cu-atâta-i mai amarnic chinul, că nu m-a dovedit de tot.

Cu teamă-n suflet se uita la cneaz morarul. De firea lui năbădăioasă se temea, să nu-i răpească viața cea bătrână.

— De ce mai taci, moșnege? Ori n-ai tu vreo licoare, vreo rădăcină care să-mi înduplece iubita? Vorbește, spune iute, ce ierburi minunate știi? Hai, vrăjitorule, vorbește!

— Tătucă și slăvite cneaz Afanasi Ivanovici, ce ți-aș putea eu spune? Sunt ierburi fel de fel. E ghimpele de țăpoșică, ce se culege-n postul lui Sân Petru. De-afumi cu el săgeata, nicicând nu va greși. Mai e și bolândarița care crește pe Dealul Spân de lângă cetatea Kievului. Cine o poartă mereu asupra sa nu are a se teme de furia domnească. Ș-apoi mai e răchitana; din rădăcina ei, o cruce de-ți atârni la gât, ți-or ști toți de frică, la fel ca și de foc.

Veazemski zâmbi cu amărăciune:

— Las-că și-așa li-e frică, nu-mi face trebuință aceasta iarbă a ta. Tu spune-mi alte ierburi.

— Mai e barba ursului de bahnă; ea crește doar în mlaștini, prielnică-i la nașteri și-aduce daruri. Apoi avem scoroamba de apă. Când la vânat de urși pornești, să bei dintr-însa o fiertură, că niciun urs de tine n-are să se-atingă. Mai este și salvia-galeșă; când dai s-o smulgi din țărână, ea geme și se roagă, precum ar face-un om, dar dac-o porți la tine, în apă niciodată tu n-ai să te îneci.

— Și altele nu mai sunt?

— Cum nu, stăpâne, mai e spinarea lupului sau feregă i se mai zice; cine izbutește să-i culeagă floarea, stăpân va fi, de vrea, pe toate comorile lumii. Mai e și floricica numită catifeluță; și cine știe cum și când s-o smulgă, acela, chiar și pe-o mârțoagă de va fi, putea-va să întreacă și cel mai ager cal.

— Și nu știi tu o iarbă de vrajă, ca să facă pe-o tânără nevastă să-i fie drag de unul ce nu este iubit?

Morarul se fâstâci de tot:

— Zău nu știu, prea slăvite! Nu te-ncrunta la mine, nu știu deloc, stăpâne, mă vede Dumnezeu.

— Atunci o alta spune-mi, o iarbă care să-nfrângă în mine iubirea pentru ea.

— Nici dintr-asta nu știu, stăpâne. Cunosc, în schimb, iarba fiarelor; dacă atingi cu ea lăcata cea mai tare, sau chiar o ușă grea legată-n fiare, pe loc fărâme-ai să le faci!…

— Afurisit să fii cu ierburile tale! Privirea cneazului se-nfipse mânioasă în ochii morarului. Morarul își plecă ochii în pământ și amuți. Moș-ne-ge! izbucni Veazemski și-l înhață de guler. Adu-mi-o! M-auzi tu? Dă-mi-o! Dă-mi-o, proclete! Acum, îndată să mi-o dai!

Și se porni să-l scuture cu mâinile-amândouă. Morarul socoti că i-a sunat ceasul cel de pe urmă. Dar deodată, fără nicio trecere, cneazul îi dădu drumul și se prăbuși la picioarele lui.

— Îndură-te de mine! Lecuiește-mă! Și-am să te-acopăr cu aur! Mă dau rob cabalei tale! Dar fie-ți milă, moșule, de mine!

Morarul se sperie și mai vârtos:

— Stăpâne cneaz! Ce e cu tine? Vino-ți în fire! Ăsta-s eu! Sunt eu, Davâdâci, morarul! Vino-ți în fire, cneazule slăvite!

— N-am să mă scol de-aici pân-nu mă lecuiești?

— O, cneazule! Cneazule! îl rugă morarul cu glas tremurător. E timpul să ne-apucăm de treabă. Se duce ora, scoală! E întuneric peste tot, nu știu nimic, nu te-am văzut, nu văd pe unde ești! Hai fuga, fuga, să ne-apucăm de treabă!

Cneazul se ridică.

— Dă-i drumul! porunci. Sunt gata?

Tăcură amândoi. Liniștea era deplină. Doar roata morii, luminată de lună, se învârtea într-una scârțiind. Departe, undeva prin baltă, țipa câte un cârstei. Din când în când, în hățișul codrului, se-nălța un vaiet scurt de buhă.

Bătrânul, urmat de cneaz, se-apropie de moară.

— Stăpâne, tu uită-te mereu sub roata morii, iar eu am să șoptesc o vrajă.

Morarul se întinse la pământ și, încă sugrumat de groază, porni să îngâne un șir neînțeles de vorbe. Cneazul se uita sub roată. Trecură câteva minute.

— Ce vezi, stăpâne?

— Văd parcă un șirag curgând de mari mărgăritare, ori parcă un șuvoi sclipind de galbeni.

— Bogat tu ai să fii, stăpâne, decât oricine în Rusia mai bogat!

Veazemski suspină adânc:

— Mai uită-te. Ce vezi?

— Văd parcă două paloșe încrucișate hârșâindu-și oțelele, iar între ele, văd parcă niște salbe de mare cinste, aur.

— Izbânzi ai să culegi în bătălii, stăpâne, și-n slujba țarului ai să ajungi în cin înalt și la mărire! Dar uită-te, mai uită-te, și spune-mi iar ce vezi?

— Acum e parcă întuneric, apa s-a tulburat. Ba uite-o a început să se-nroșească, e roșie acum de parcă-i sânge, Ce-nseamnă asta, moșule?

Morarul rămase tăcut.

— Ce-nseamnă-ntreb, moșnege?

— Ajunge, cneazule, te rog. Prea mult nu-i bine să te uiți. Să mergem.

— Uite, se-ntind printr-însa unde stacojii, de parcă-s vine-nsângerate. Iată și-un clește uriaș… cum fălcile-și deschide și închide, cum…

— Să mergem, cneazule, să mergem, prea multe vezi!

— Ia stai! strigă Veazemski și-l îmbrânci cât colo. Văd parc-un ferăstrău dințos mișcându-se-nainte și-napoi, și de sub el văd parcă țâșnind șuvițe lungi de sânge!

Morarul se repezi să-l smulgă de-acolo.

— Stai, moșule, mi-e rău, mă doare fiece încheietura… O, rău mă doare!…

Cneazul se trase îndărăt. S-ar fi zis c-a înțeles și singur tot ce văzuse.

Tăcură multă vreme amândoi. Până la urmă, Veazemski grăi:

— Vreau să știu dacă iubește ea pe altul.

— Ai tu stăpâne asupră-ți vreun lucrușor de-al ei?

— Ia asta. Am găsit-o în pragul porții sale.

Și-i întinse o panglică albastră.

— Arunc-o sub roata morii!

Cneazul zvârli panglica în apă. Morarul își scoase din sân un șip de lut.

— Soarbe-o-înghițitură! și îi întinse șipul.

Cneazul sorbi cu nesaț. Pe dată capul îi ameți, iar ochii i se împăienjeniră.

— Acuma uită-te, ce vezi?

— E ea! E ea!

— Singură-i?

— Nu, nu e singură! Sunt doi: alături de ea văd un flăcău cu părul castaniu-roșcat, într-un caftan de purpură, dar fața, fața nu i-o văd… Ia stai! Se apropie… mai mult, mai mult… Blestem! S-au sărutat! Blestem, blestem! Afurisit să fii, bătrâne vrăjitor, afurisit de-a pururi!

Îi aruncă din fugă un pumn de arginți, smulse dârlogii din copacul unde-și legase calul, sări în șa, și abia apoi, într-un târziu, se-ntoarse din pădure

tropotul calului său. Curând, țăcănitul copitelor se topi în depărtări, și în liniștea nopții, numai roata morii se învârtea mereu și gemea fără istov.

CAPITOLUL IV
DRUJINA ANDREEVICI ȘI SOȚIA LUI, ELENA

Dacă cititorul ar avea putința să facă un salt înapoi cu trei sute de ani și să privească din vârful unei clopotnițe înalte la Moscova de atunci, el i-ar găsi prea puține asemănări cu cea de astăzi. Malurile râului Moscova, ale Iauzei și Neglinnaiei erau acoperite cu o sumedenie de case de lemn, învelite cu șiță sau cu paie, cele mai adeseori înnegrite de vreme. Prin mulțimea acestor acoperișuri întunecate răsăreau, izbitor de albe și de roșii, zidurile Kremlinului, Kitai-gorodului și ale altor cetăți întărite, ce se ridicaseră aici în cursul a două sute de ani. Multe biserici și clopotnițe își înălțau creștetele aurite spre cer. Asemenea unor mari scoarțe galbene și roșii, printre casele orașului se mai vedeau dumbrăvi dese și ogoare de grâu și secară. Peste apele râului Moscova, poduri subțiri, tremurătoare se aplecau adânc și se lăsau sub apă când le împovăra vreun călăreț sau vreo căruța. Pe Iauza și Neglinnaia se învârteau cu zecile roțile de moară, una lângă alta. Dumbrăvile, ogoarele și morile acestea dădeau orașului de-atunci un aer foarte pitoresc. Deosebit de veselă era vederea asupra mânăstirilor, care, de-aici de sus, cu zidurile împrejmuitoare albe și cu buchetele de cupole aurite sau vopsite viu, păreau ele însele mici orășele.

Deasupra acestui întreg vălmășag de biserici, de case, mânăstiri și dumbrăvi se înălțau mândre cupolele Kremlinului și de curând sfințitul Hram al Maicii Domnului, pe care Ioan îl ridicase în urmă cu câțiva ani în amintirea cuceririi Kazan-ului, Hram cunoscut astăzi sub numele de Vasili Blajennâi. Mare a fost bucuria moscoviților când, în sfârșit, s-a tăiat pădurea ce-acoperea vederii această biserică, și-n fața ochilor lor a răsărit, în toată minunata-i sclipire, ctitoria cea nouă, lucind de-atâta aur și culoare și luându-le ochii cu podoabe de tot felul. Multă vreme a continuat norodul să se minuneze de măiestria meșterilor, să slăvească pe Dumnezeu și să mulțămească țarului care a dăruit pravoslavnicilor un odor nemaivăzut nicăieri până atunci. Moscoviții nu-și cruțau nici rubla, nici munca pentru zidirea acestor sfinte lăcașuri. Pretutindeni puteai vedea vopsele scumpe, odoare aurite mari, icoane exterioare cât un stat de om. Le era drag pravoslavnicilor să împodobească bogat Casele Domnului, în schimb prea puțin se sinchiseau de înfățișarea propriilor lor case: mai toate erau clădite simplu, dar temeinic, din bârne de brad sau stejar, nici măcar îmbrăcate în

scânduri, potrivit vechii zicători rusești: „Nu-i pe-afară izba frumoasă, ci-năuntru plăcinta gustoasă”.

Numai casa boierului Drujina Andreevici Morozov, așezată pe malul râului Moscova, se deosebea printr-o neasemuită frumusețe. Bârnele de stejar erau drepte și rotunde pe-alesul, îmbucate la colțuri cu mare meșteșug. Casă mare – de două caturi, fără a mai socoti odăile de oaspeți de la stradă. Acoperișul cerdacului înalt era susținut de stâlpi burtoși, ciopliți în fel și chip. Obloane împodobite cu flori și păsări, meșteșugit zugrăvite în ulei, apărau ferestrele, care nu opreau lumina prin bășici opace de bou, ca la celelalte case, ci o lăsau să treacă strălucitoare prin plăci de mică străvezie. În curtea largă se rânduiau cu socoteală acareturi de tot felul, cămări, uscătorii, porumbare și un pavilion de vară pentru odihna boierului. În stânga curții largi se afla o capelă de piatră pentru nevoile sufletești ale casei, iar în dreapta, o livadă împrejmuită cu ostrețe înalte de stejar, de după care se zărea numai partea de sus a unui scrânciob frumos, împodobit și el cu crestături și desene multicolor înflorate. Într-un cuvânt, o casă ca niciuna alta. E drept că nici stăpânul ei nu era un oarecare!

Nobilul Drujina Andreevici, trupeș la înfățișare și aprig la fire, în pofida vârstei sale înaintate, se căsătorise nu demult cu cea mai mândră dintre frumoasele Moscovei. Toată lumea a rămas uimită când tânăra Elena Dmitrievna, fata curteanului Pleșeev-Ocin, căzut în bătălia pentru Kazan, l-a luat de bărbat. Cu totul alt soi de mire îi meneau fetei pețitoarele boierești. Dar Elena ajunse la vârsta măritișului tocmai când a rămas orfană și de mamă, și de tată; iar acum, de când cu josnicele moravuri ale noilor favoriți ai țarului, frumusețea unei fete îi aducea adesea mai curând nenorocire decât bucurie.

Luând-o de nevastă pe Elena, Morozov deveni ocrotitorul ei, și întreaga Moscovă știa că nu e prea ușor să te apropii de aceea ce-a fost luată sub aripa ocrotitoare a falnicului Drujina Andreevici!

Mulți dintre apropiații țarului se străduiseră să intre în grațiile Elenei până a se fi măritat, dar niciunul nu-și dăduse atâta osteneală ca tânărul cneaz Afanasi Ivanovici Veazemski. Și daruri de preț îi trimitea, și în biserici locu-și căuta în preajmă-i, și-n fața porții ei ca viforul trecea pe armăsarul său turbat, și-n lupta cu pumnii se prindea el singur împotriva mai multor luptători. Dar Afanasi Ivanovici n-a avut izbânda dorită niciodată! Pețitoarele îi aduceau înapoi scumpele daruri, iar Elena întorcea capul când se-ntâmpla să-i iasă-n cale cneazul. Ori fiindcă nu-i plăcea, ori

fiindcă-n sufletu-i de fată se cuibărise chipul altui fericit, noi una doară știm: că orișicât s-a zbătut, cneaz Afanasi mereu a fost respins. Până la urmă, foarte mâniat, s-a dus Afanasi Ivanovici să-și plece fruntea la picioarele țarului Ivan. Tarul i-a făgăduit să trimită el însuși Elenei peținitoare. Aflând de-acestea toate, Elena Dmitrievna a izbucnit în lacrimi. Cu doica ei bătrână s-a dus la biserică, a îngenuncheat în fața Maicii Domnului și țin-te plâns, și bate la mătănii.

Biserica era pustie la-nceput, dar când și-a sfârșit rugăciunea, a zărit chiar lângă ea pe trupeșul boier Morozov, într-un caftan lung de catifea verde, c-un contăș de purpură pe umeri.

— De ce-ți plâng ochii, Elenă? a întrebat-o.

Elena Dmitrievna s-a bucurat, cunoscându-l. Fusese odinioară prieten bun cu părinții ei, ba chiar și-acum trecea ades s-o vadă și o iubea ca pe o rudă draga. Elena îl cinstea tot ca și pe-un părinte și-i mărturisea toate gândurile ei; doar unul singur nu-i încredințase; doar unul l-a ținut ascuns; ascuns spre crunta ei nefericire și spre pierzania preabunului boier!

Și nici acum, la întrebarea lui, nu i-a răspuns curat tot gândul ei, ci numai că, vezi bine, plânge din pricină că țarul vrea s-o deie cneazului Veazemski.

— Elena Dmitrievna – a întrebat-o boierul – și oare chiar defel nu-ți este drag Veazemski acesta? Gândește-te mai bine. Știu, până azi el nu ți-a fost pe plac, dar iarăși știu că niciun altul nu ai în inimă ascuns, iar până-o fi să fie, inima fetelor ca ceara e de moale: se-obișnuiește-ncetișor și-ncepe să iubească!

— Niciodată, niciodată n-am să-l iubesc pe el. Mai bine-aleg mormântul!

Boierul s-a uitat cu drag la ea și milă.

— Ascultă – a urmat apoi după un răgaz – eu cunosc, Elena Dmitrievna, un mijloc să te scap. Ascultă-mă. Eu sunt bătrân și alb, dar te iubesc ca pe o fiică. Gândește-te, Elena, primești să-mi fii soție mie, așa bătrân cum sunt?

— Primesc! a strigat ea cu multă bucurie și i-a căzut la picioare.

Prea tulburat a fost boierul de-această neașteptată vorbă, și fericit de bucuria ei; căci nu ghicise, bietul, că dânsa îl primește ca înecatul ce se agață chiar și de-un fir de pai. A ridicat-o cu blândețe și a sărutat-o pe frunte:

— Dacă-i așa, copilă, sărută crucea asta și leagă-te că n-ai să necinstești părul meu cărunt. Jur-o aici în fața Mântuitorului!

— O jur, o jur! a șoptit.

Boierul a trimis după preot, și-n scurtă vreme s-a săvârșit slujba logodnei lor. Iar când Elenei i s-au înfățișat pețitoarele trimise de țar, ea era încă din ajun mireasa juruită a boierului Drujina Andreevici Morozov.

Nu din iubire se măritase Elena Dmitrievna cu Morozov, dar sărutase crucea jurând să-i fie credincioasă, și era hotărâtă să-și țină legământul, să nu păcătuiască față de stăpânul ei ales nici cu vorba, nici cu gândul.

Și de ce nu l-ar fi iubit pe Drujina Andreevici? E drept că nu era tânăr boierul, dar Domnul îl blagoslovise și cu sănătate, și cu putere, și cu slavă ostășească, și cu o voință de fier, și cu sate multe și cătune, și cu moșii întinse dincolo de râul Moscova, și cu cămări pline de aur, de catifele, de blănuri fără preț. Doar de un lucru nu-i făcuse parte Dumnezeu: de mila țarului Ivan. De cum află că pețitoarele sale întârziaseră, țarul se mânie foarte și își puse în gând să pedepsească îndrăzneala boierului. Porunci să fie chemat la un ospăț și-l așeză la masă mai jos de Veazemski, și nu numai de el, ci mai jos chiar decât Godunov, Boris Feodorovici, care nu se învrednicise încă de prea mare cinste la curte și nu avea niciun cin boieresc.

Morozov n-a putut îndura asemenea umilință. S-a sculat de la masă: că nu i se cădea unui Morozov să steie mai în urma lui Godunov! Mânia țarului se aprinse mai avan. Și Morozov fu trimis să-și plece capul în fața lui Boris Feodorovici. Boierul se duse cu fruntea plecată la neprietenul său Godunov, dar nu i se închină, ci îl certă cu vorbă aspră și îl numi cotei nevârstnic. Ceea ce aflând țarul, se înfurie cumplit și-i strigă boierului să piară din fața ochilor săi, să-și lase părul cărunt în neîngrijire și așa să rămână până se va ridica de pe creștetul său mânia stăpânului a toată Rosia.

De atunci se ține Morozov departe de curte; și umblă în veșminte smerite, cu barba nepieptănată și părul neretezat pe fruntea înaltă. Greu i-a venit boierului să stea departe de ochii măriei sale, dar nu și-a dat cinstea pe rușine, n-a coborât de la înălțimea stirpei sale, n-a șezut mai jos de Godunov.

Casa boierului Morozov era plină stup. Slugile se temeau de el, îl cinsteau și-l iubeau. Oricine venea la dânsul era primit cu bunăvoință. Și oamenii lui, și mulți alții, străini, se bucurau de ocrotirea lui; pe toți îi dăruia cu o vorbă bună, cu o haină bogată, cu un sfat înțelept. Dar pe nimeni nu dăruia cu atâta drag ca pe tânăra-i soțioară, Elena Dmitrievna. Iar dânsa răspundea cu aceeași gingășie la gingășia lui. Și-n fiecare dimineață, și-n fiecare seară îngenunchea în iatacul ei și se ruga îndelung pentru sănătatea lui.

Era oare vinovată Elena Dmitrievna că, dincolo de vorbele prietenoase ale lui Drujina Andreevici, dincolo de rugile fierbinți și de mătăniile bătute în fața icoanelor, îi răsărea în fața ochilor minții chipul unui tânăr viteaz zburând pe calul său, cu lancea înălțată în urmărirea oștilor înspăimântate de litvani?

Era oare vinovată Elena Dmitrievna că ochii acelui viteaz o urmăreau în tot locul și timpul, și-n casă, și-n biserică, și ziua, și noaptea, șoptindu-i cu amărăciune: „Elena! Tu nu ți-ai ținut cuvântul! Tu nu m-ai așteptat! M-ai înșelat, Elena!”…

În anul una mie cinci sute șasezeci și cinci, în iunie douăzeci și patru, de ziua sfântului Ivan Kupala, toate clopotele Moscovei s-au pornit să sune din zori, și dangătul lor răsuna într-una fără istov. Toate bisericile erau pline. După terminarea slujbei, lumea umplu străzile. Tineri și bătrâni, săraci și bogați se întorceau acasă, cu ramuri verzi, cu mănunchiuri de flori, cu brăduți împodobiți de panglici. Pretutindeni domnea vioiciunea, culoarea, veselia. Dar către vremea prânzului, ulițele începură a se goli. Încet-încet, mulțimile se împrăștiară, și-n scurt timp prin Moscova nu mai zăreai picior de om. O liniște de mormânt se-nstăpâni peste oraș. Toți pravoslavnicii se odihneau în odăile lor, și nu era om care să mânie pe Dumnezeu preumblându-se pe ulițe, căci Domnul a poruncit omului și la toată făptura să se hodinească la ceasul amiezii, și era mare păcat să încalci voia Domnului, chiar dacă treburi peste poate de grabnice te-ar fi mânat de la spate.

Așadară, toată lumea ațipise. Moscova părea un oraș nelocuit. Numai în Balciuga, în nou clădită casă a ulcelelor, sau crâșmă cum i se spune astăzi, răsunau țipete, sudalme și cântări. Acolo, în pofida vremii de amiază, chefuiau oșteni, mai toți tineri, în haine bogate. Se așezaseră cete-cete și-n casă, și-n curte, uliță chiar. Și toți erau beți; câte unul, tolănit pe bătătura goală, își vărsa și pe veșminte cupa de vin; alții se străduiau cu răgușite glasuri să țină hangul soților la cântec, dar nu scoteau din gâtlej decât sunete surde, hâite. Legați de porți, caii îi așteptau cu șeile-n spinare. De fiecare șa erau prinse un târn și-o tivdă de câine.

Deodată, în capul uliței, se arătară doi călăreți. Unul din ei, într-un caftan zmeuriu, cu nasturi de aur, și cu o căciulă țesută din fir argintiu de sub care-i fluturau pletele grele. Îl întrebă pe celălalt călăreț:

— Văzutu-i-ai pe oamenii aceia beți?

— I-am văzut, măiculița cloștii lor! Și-au cam dat drumul, polobocarii!

— Da-n ciochina șeilor, văzut-ai ce și-au prins?

— Văzut, tătucă. Târnuri și căpățâni de dulăi, ca și tâlharul biciuit de mine. Pesemne că-s chiar cu adevărat oamenii țarului, dacă se-ncumetă să benchetuiască ziua nămiaza mare în inima Moscovei. O făcurăm de oaie, cneazule, am scrântit-o!

Serebreanîi se încruntă:

— Mergi de-i întreabă unde sălășluiește boier Morozov.

— Hei, oameni buni, cinstite fețe! strigă Miheici când fu în apropierea lor. Spuneți-mi, rogu-vă, unde sălășluiește dumnealui boier Drujina Andreevici Morozov?

— Și la ce-ți trebuie să știi unde stă câinele ăsta?

— Stăpânul meu, cneazul Serebreanîi, îi aduce carte din partea căpitanului cneaz Pronski, de la oastea cea mare.

— Dă-ncoace cartea!

— Cum-cum, măiculița cloștii… cum asta? Ce-ai căpiat? Cum o să-ți dăm ție cartea căpitanului de oaste, cneazul?

— Dă cartea, bufniță bătrână! Dă să vedem dacă nu pune cumva la cale o vânzare câinele de Morozov. Dacă nu urzește pieirea țarului nostru!

— Măi, potlogarule! își ieși din pepeni Miheici, dând uitării toată fereala cu care-și începuse vorba. Vrei să zici că stăpânul meu se-nsoțește cu trădătorii?!

— Aha, mai sari și la gâlceavă? Ia dați-l jos de pe cal, fraților, și legați-l fedeleș!

Noroc de Serebreanîi, care se repezi cu calul în grămada opricinicilor.

— Înapoi! urlă el, și atât de năprasnic, încât gloata se cam pierdu cu firea. Dacă-l atinge vreunul c-un deget măcar, îi despic căpățâna în patru, iar voi, ceilalți, o să dați seama măriei sale!

Cei de față se traseră îndărăt, dar alți opricinici alergară, de pe unde erau, și-l înconjurară pe Serebreanîi, și vorbe de ocară și măscări începură să zboare spre cneaz. O pădure de săbii se înălță spre el și rău ar fi sfârșit tânărul cneaz, dacă tocmai în clipa aceea n-ar fi răsunat un psalm înalt și, la auzul glasului acela, opricinicii n-ar fi încremenit ca sub puterea unei vrăji. Toată lumea întoarse capul spre vocea cântărețului. Din susul uliței se apropia un om cam de vreo patruzeci de ani, doar cu o cămașă de in pe el. La piept îi zăngăneau mai multe verigi de lanț și cruci de fier, iar între degete ținea un șirag de mătănii de lemn. Chipul lui alb era de o blândețe

nemaipomenită, iar pe buzele umbrite de o bărbiță rară juca un zâmbet necurmat, doar ochii-i aveau privirea tulbure și rătăcită parcă.

— Tu erai, tu erai?! grăi el, cuprins, ai fi zis, de uimire. Ce cauți tu aici printre ei? Și fără să mai aștepte răspuns la întrebare, își reluă cântarea: Fericit cel ce nu va pleca urechea sa la glasul celor nevrednici!

Opricinicii se feriră din calea lui în chip de mare respect, el însă nu lua în seamă pe nimeni, ci înainta într-una, cu ochii la Nikita Romanovici.

— Nikita, Nikita! murmura. Unde ai venit, Nikita?

Serebreanîi nu-l mai văzuse niciodată pe omul acela și se minună foarte că se aude strigat pe nume.

— De unde mă știi? întrebă.

Omul lui Dumnezeu surâse:

— Îmi ești frate! Te-am cunoscut de departe. Ești la fel de blajin ca și mine. Și nici minte mai multă ca mine nu ai, că altfel n-ai fi venit încoace. Îți văd inima toată. E curată, curată. Și doar adevăr e într-însa. Adevăr curat, ca argintul strecurat. Amândoi suntem deopotrivă săraci cu duhul! Iar ăștia… Și-și ridică mâna spre oștenii cu sabia-n pumn: Ăștia nu-s frați cu noi! Uii!

— Vasea – îl întrebă unul dintre opricinici – Vasea, n-ai trebuință de nimic? N-ai nevoie de bani sau altceva?

— Nu, nu, nu, nu! se trase grabnic înapoi sărmanul cu duhul. Nimic nu-mi trebuie de la voi! Vasea nu primește nimic de la voi, dar lui Nikita să-i dați ce vă cere.

— Om al lui Dumnezeu, mulțumesc. I-am întrebat unde stă boier Morozov.

— De Drujinka i-ai întrebat? El e de-ai noștri. Cu sufletul curat! Doar că nu-și pleacă fruntea. Uii! Deloc nu și-o pleacă. Dar curând are să și-o plece. Are să și-o plece pentru totdeauna!

— Unde sălășluiește? întrebă Serebreanîi cu blândețe.

— Nu-ți spun! Părea supărat omul lui Dumnezeu. Nu-ți spun, să-ți spună alții. Nu vreau să te trimit la pierzanie.

Și se îndepărtă în mare grabă, reluându-și psalmul cu note înalte, prelungi. Serebreanîi nu deslușì tâlcul spuselor sale și nici nu zăbovi să-l deslușească, ci se întoarse din nou cu întrebare către opricinici.

— Ei, ce faceți, nu-mi spuneți odată cum s-ajung la casa boierului Morozov?

— Mergi drept înainte – îi răspunse grosolan unul dintre ei. P-ormă, când o să cotești la stânga, are să ți se-arate singur cuibul bătrânului croncan.

Pe măsură ce Serebreanîi se îndepărta de ei, opricinicii, potoliți o vreme de neașteptata ivire a sărmanului cu duhul, își redobândiră îndrăzneala.

— Hei, du-i moșului Morozov plecăciunile noastre și spune-i să se gătească de spânzurătoare – strigă unul în urma cneazului. Prea a hălăduit mult pe lumea asta!

— Și fă-ți rost de-o funie și pentru tine! adaugă un altul.

Dar Nikita Romanovici nu le mai lua în seamă ocările.

„Ce-o fi vrut să spună omul lui Dumnezeu? se întreba el, frământându-și mintea. De ce n-o fi vrut să-mi arate unde stă Morozov, ba încă mi-a șoptit că nu vrea să mă trimită la pierzanie?!”

În drumul lor prin Moscova, cneazul și Miheici mai întâlniră mulți opricinici. Unii erau gata beți, alții abia se îndreptau spre crâșmă, să se îmbete. Toți aveau priviri sfruntate și mișelești, iar glumele grosolane, pe care le zvârleau în gura mare celor doi călăreți, dovedeau limpede cât de obișnuiți erau să-și facă de cap fără a se teme de vreo pedeapsă.

CAPITOLUL V
ÎNTÂLNIREA

Urmând călare malul înalt al râului Moscova, puteai îmbrățișa din ochi, peste creștetul gardului, toată grădina dumnealui boier Morozov.

Teii în floare umbreau oglinda iazului ce îndestula zilele de post ale întregii curți boierești. Dincolo de ei se rânduiau, care de care mai verde, merii, vișinii, prunii. Cărărui înguste șerpuiau prin iarba necosită de mult. Ziua era caldă. Deasupra buchetelor roșii de măceș parfumat se roteau gâze de aur; prin florile teilor zumzăiau albinele, în iarbă țârâiau greierii, floarea-soarelui, ițindu-se de după tufele de coacăză roșie, își înălța pălăriile largi, ca pentru a și le răsfăța în razele amiezii.

Morozov se odihnea de mai bine de-o oră în pavilionul său din grădină. Iar Elena, cu slujnicuțele ei, ședea pe banca de brazde verzi, la umbra teilor de lângă gard. Purta un strai ușor de catifea albastră, cu nasturi de rubine. Mânecile largi de borangic străveziu erau strânse în crețuri mărunte mai sus de cot cu brățări bătute-n almazuri. Almazuri de același fel îi împodobeau și cerceii lungi până la umeri. Pe cap avea un kokoșnic – o diademă înaltă de mărgăritare – iar cizmulițele subțiri de safian sclipeau în cusături de aur.

Elena părea veselă. Râdea și glumea cu fetele ei.

— Mai pune-ți, domniță, și brățările astea. Încearcă-le, că-s mai arătoase.

— Ajunge cu-atâta găteală, fetelor! le opri cu blândețe Elena. S-a împlinit ceasul de când mă tot gătiți și-mpodobiți, ajunge!

— Doar salba asta de mărgele să ți-o mai încerc! Ca o icoană-ntr-un altar ai să fii, zău așa, domniță!

— Taci, Pașenka, e rușine și-i păcat să spui atare vorbă.

— Dacă nici mărgele nu vrei, atunci încaltea să ne jucăm de-a fripta sau să batem arșicile. Sau, poate, ți-ar plăcea să hrănim peștișorii din iaz, ori să te dăm în scrânciob? Sau poate ai chef să-ți cântăm ceva?

— Cântă-mi, Pașenka, haide! Zi-ne cântecul de deunăzi când ați cules fragi.

— Vai, domniță, vrăbiuța mea, ce-ai găsit atât de vesel în cântecul acela? E trist, nu sărbătoresc.

— N-are a face. Am chef să-l ascult. Cântă-mi-l, Pașenka!

— Fie precum zici, domniță. Am să ți-l cânt, dacă asta ți-e voia. Dar vezi să nu mă ocărăști pe urmă, dacă o să te mâhnească. Doamne ferește! Ei, hai, fetelor, pregătiți-vă!

Pâlcul de slujnicuțe se strânse roată în jurul ei, și Pașenka începu cu glas înalt și tânguitor:

O, de n-ar da gerul peste flori,
Ar înflori și iarna florile;
O, de n-ar da jalea peste mine
N-aș știi durerea cum vine,
N-ar plânge ochii lacrimile,
N-ar scormoni-n zadar câmpiile…

Eu prin odăi treceam, prin noile odăi treceam,
Și șuba de soboli mi-o ridicam
Să nu-mi foșnească șuba pe podea,
Să nu se-audă bumbii că sună,
Să nu m-audă taica-socrul meu,
Să nu mă spună lui fecioru-său,
Feciorul său și soțul meu!

Pașenka își ridică privirea spre stăpână. Doua lacrimi grele se prelingeau din ochii Elenei.

— O, proasta de mine! Ce-am făcut? Cine m-a pus să-ți dau ascultare? Se poate, doamnă mică, să-ți pleci urechea la un cântec dintr-ăsta?!

— Tu ești de vină că l-ai învățat! o certă Duniașa, o fată cu ochi vii și sprâncene negre. Ia s-auzi ce cântec am să-i zic eu, nu ca al tău, și-ai să vezi cum am s-o înveselesc pe stăpâna noastră:

Pantelei, tânăr cneaz, bate curțile,
Bate-ntr-una curțile, largile.
De sobol este șuba ce-i mătură pietrele,
De jder este cuca, înaltă ca vetrele,
De har îl învăluie Domnul de-a purure.
Se uită aleasa-i la el dintre purpure,
Se uită boierii la el din cetate,
Se uită la el și domnițele toate,
Se-ntreabă boierii de prin foișoare,
Se-ntreabă domnițele: „Al cui o fi oare?”
Doar mândra-i aleasă șoptește cu dor:
„Al meu e alesul, al meu soțior!”

Duniașa isprăvi și râse de una singură. Elena însă se întrista și mai tare. Se ținu cât se ținu, dar până la urmă își ascunse fața în palme și izbucni în plâns.

— Halal cântec! spuse Pașenka. Acum ce ne facem? Când o vedea Drujina Andreici ochii plânși ai domniței, tot pe noi are să ne certe: „Nu v-ați priceput, proastelor, o să spună, nu v-ați priceput s-o înveseliți!”

— Fetelor, drăguțelor! strigă Elena și se aruncă la pieptul Pașenkăi. Lăsați-mă să plâng, ajutați-mă să-mi sting jalea!

— Da’ ce-i cu tine, domniță? Din ce te-ai întristat așa deodată?

— Nu deodată, fetelor. Încă de dimineață mi-e inima grea. Încă de când s-au pornit clopotele să sune de utrenie, și-am văzut de la mine din odaie cum a-nceput lumea pravoslavnică să se îndrepte cu veselie spre biserici, odată am simțit că mă cuprinde jalea… și chiar și acum mi se rupe inima… Și, peste toate, s-a mai nimerit și ziua asta atât de luminoasă și de însorită, și-ați mai venit și voi să mă gătiți cu toate podoabele astea… Scoateți-mi brățările, fetelor, scoateți-mi kokoșnicul cu mărgăritare, și împletiți-mi părul într-o singură coadă, fetelor, ca a voastră, de fată!

— Cum se poate, domniță? Ar fi păcat mare! Cum o să-ți împletim o coadă de fată? Doamne ferește! Dacă află Drujina Andreevici, păzească sfântul!

— Nu află, fetelor. Nu află, că am să-mi acopăr iarăși părul cu un kokoșnic.

— Nu, domniță, e păcat. Face-ți-am voia, dar nu ne putem încărca sufletul cu un păcat ca ăsta.

„Să fie oare păcat chiar și a-ți aduce aminte de trecut?” se întreba Elena în sinea ei.

— Bine, fie și-așa! se învoi ea, suspinând. Fie, n-am să-mi scot kokoșnicul de mărgăritar. Dar vino, Pașenka, vino mai aproape și lasă-mă să-ți împletesc și eu coada, cum mi-o împleteai și tu odinioară.

Pașenka roși de bucurie, de cinstea ce i se făcea, și se lăsă în genunchi dinaintea stăpânei. Elena îi răsfiră părul, îl împărți în șuvițe egale și se porni să-i împletească o coadă rusească, groasă, din nouăzeci de șuvițe. Era o treabă grea și cerea multă pricepere. Trebuia să împletești ușor, fără a strânge, pentru ca șuvițele, împletite cât se poate de slab, să alcătuiască un fel de rețea lată, să acopere toată ceafa și să cadă pe spate, îngustându-se pe nesimțite. Elena se așternu sârguincios la treabă. Împletea cu grijă fiecare

șuviță de păr, petrecându-le cu fire de ață împodobite cu mărgăritare mărunte.

Într-un târziu coada fu gata. Elena prinse vârful cu un ineluș anume și agăță de el podoabe de preț.

— Gata, Pașenka – spuse ea, bucuroasă că a izbutit de minune. Ia scoală și fă câțiva pași, să te văd. Ei, ce spuneți, fetelor, nu-i mai frumoasă coada asta ca orice podoabă, ca orice kokoșnic?

— Toate-s frumoase la timpul lor, domniță! răspunseră fetele, râzând. Cât despre Duniașa, ea nu s-ar da în lături nici de la kokoșnicul de nevastă!

— Nerușinatelor! sări Duniașa. Eu, una, o sută de ani aș mai purta coadă. Dar știu pe altele care nu-și mai iau ochii de la chelarul boierului!

Fetele izbucniră într-un râs zglobiu, iar unele se fâstâciră și roșiră. Pesemne că era vrednic flăcău chelarul boierului.

— Apleacă-te, Pașenka – îi porunci Elena – vreau să-ți mai înnod panglica cu rețea de mărgăritare… aoleo, fetelor, păi astăzi e Ivan Kupala, ziua în care și rusalcele își împletesc cozile!

— Nu astăzi, domnită, ci-n Lunea rusaliilor își împletesc rusalcele coada. De Ivan Kupala, ele aleargă cu părul despletit și gonesc oamenii din preajma ferigilor ca să nu le culeagă careva florile.

— Ci mai lasă-le în plata Domnului – spuse Pașenka. Multe se pot întâmpla în ziua de Ivan Kupala. Ferească-ne sfântul de întâmplări dintr-astea!

— Te temi de rusalce, Pașenka?

— Cum să nu mă tem?! Astăzi, și-n pădure să mergi e primejdie, tot ca și-n Lunea rusaliilor. Pe fete le scot din fire tot gâdilându-le, iar pe flăcăi îi pot face să se usuce de-a-n-picioarelea!

— Vorbești și tu fără să știi! îi curmă vorba o altă fată. Unde-ai auzit tu de rusalce în preajma Moscovei? Pe-aici nici urmă de rusalce. În Ucraina, da, acolo-i prăpăd câte sunt. Spune lumea că o mulțime de flăcăi și-au pierdut mințile după ele. Doar o dată dacă i s-a arătat vreo rusalcă, n-o mai uită pân’ la moarte: dacă-i însurat, își părăsește și nevasta, și copiii, iar dacă-i flăcău, uită și ochii iubitei!

Elena căzu pe gânduri.

— Fetelor… – începu ea și iarăși tăcu o vreme – … dar acolo-n Litvania or fi rusalce?

— Oho, apăi acolo-i chiar țara lor; ori că-i Ucraina, ori că-i Litvania, totuna se cheamă că este…

Elena suspină adânc. În aceeași clipă se auzi un tropot de copite, apoi de după gard se ivi și căciula albă a cneazului Serebreanîi.

Zărind un chip de bărbat, Elena vru să fugă, dar, întâlnind privirea lui, rămase încremenită. Cneazul își struni și el calul. Nu-și putea crede ochilor. O mie de gânduri i se îmbulzeau în minte. Da, era ea! O avea în față pe Elena Dmitrievna, fata căpitanului de oaste Pleșeev-Ocin, chiar ea era, fata pe care-o iubea și care-i jurase credință. Dar cum de-a ajuns aici, în grădina marelui boier Morozov?

Abia acum băgă de seamă Nikita Romanovici că părul Elenei era acoperit cu un kokoșnic de mărgăritare; și fața cneazului se făcu albă ca varul.

Elena era măritată!

„Oare sunt treaz? se întrebă, holbându-și la ea ochii nemișcați, încremeniți de groază parcă. Nu cumva e un vis?”

— Fetelor, iubitele mele, vă rog plecați! își imploră Elena slujnicele, lăsați-mă o clipă singură! O, Doamne, Doamne! O, preasfântă Născătoare de Dumnezeu! Ce să mă fac? Ce să-i spun?

Între timp, Serebreanîi își venise în fire.

— Elena Dmitrievna – vorbi el cu hotărâre-n glas – o vorbă numai să-mi răspunzi. Te-ai măritat? Mă-nșală ochii? Glumă e? Ori chiar adevărat?

Pierdută, Elena își căuta vorbele și nu le afla.

— Răspunde-mi, Elena Dmitrievna, nu mă mai perpeli pe jar ca-n săptămâna păcălelilor de iarnă!

— Ascultă-mă, Nikita Romanovici – șopti Elena.

Cneazul se încruntă.

— N-am ce asculta, m-am dumirit! Ce rost mai au vorbele? Rămâi cu bine, domniță!

Și își smuci calul de lângă gard.

— Nikita Romanovici! izbucni Elena. În numele lui Hristos și al Maicii Preciste, te rog, ascultă-mă! Ascultă-mă întâi și-apoi mă poți ucide!

Dar nu mai avu putere să urmeze, glasul îi amuți, picioarele se muiară și căzu în genunchi pe brazdele băncii de pământ, doar mâinile i se înălțară spre Serebreanîi a implorare.

Un fior lung străbătu întreg trupul cneazului și inima i se strânse înduioșată. Își împinse calul spre gard. Cu glasul înecat de lacrimi, Elena îi povesti cum a urmărit-o Veazemski cu dragostea lui, cum hotărâse țarul s-o dee acelui iubit curtean al său și cum, singură și fără nicio nădejde, trebuise să-l urmeze pe bătrânul boier Morozov. Printre hohotele de plâns, se căina

și se învinovățea de silita-i necredință; spunea că mai curând s-ar fi cuvenit să-și pună capăt zilelor decât să-și fi dat mâna altuia, și își blestema zilele că n-a avut atunci puterea să le curme.

— Acum tu nu mă mai poți iubi, vai, cneazule, o știu prea bine! Nu-ți este scris să mă iubești, dar cel puțin să nu mă blestemi! Făgăduiește-mi, dacă poți, că ai să ierți această nemăsurată vină-a mea.

Cneazul o asculta cu sprâncenele-ncruntate, cu gura închisă, hotărât să nu mai rostească un cuvânt.

— Nikita Romanovici – șopti înfricoșată ea. O vorbă, pentru Dumnezeu, o vorbă barem spune-mi!

Și ridică spre el doi ochi plini de teamă și de așteptare, iar sufletu-i întreg i se topi în ruga mută din privire.

O luptă cumplită se dădea în inima cneazului.

— Domniță… – grăi el într-un târziu și glasu-i tremura de-nduioșare. Pesemne voia Domnului a fost… și nu te țin de vinovată… Da, nu ești vinovată, văd… și n-am nimica a-ți ierta… Nici nu te blestem… Vede Dumnezeu, da, vede Dumnezeu… că eu… eu tot te mai iubesc pe tine!

Vorbele acestea de pe urmă țâșniră fără voia lui. Elena scoase-un țipăt lung și se-aruncă spre dânsul. Cneazul se ridică în scări, prinzând în palme vârful parilor din gard. La rândul ei. Elena se înălță-n picioare pe brazda prispei de pământ. Și, fără să gândească, fără să știe ce-i cu ei, cei doi se-mbrățișară strâns și gurile lor însetate se uniră într-o lungă sărutare…

Elena Dmitrievna sărutase pe tânărul cneaz! Înșelase, vicleana, pe bătrânul ei soț! Uitase jurământul depus în fața lui Dumnezeu! Cum avea să se mai arate dinaintea bunului Drujina Andreevici?! El are să-i citească tot adevărul în priviri. Și nu e el omul să ierte fapta aceasta. Nu viața-i este dragă lui, ci cinstea numelui ce-l poartă. Își va ucide negreșit soția și-l va ucide și pe cneaz.

CAPITOLUL VI
ÎN OSPEȚIE

Morozov îl cunoștea pe cneazul Serebreanîi încă de copil, dar cei doi bărbați nu mai știau demult unul de altul. Când Serebreanîi fusese trimis în Litvania, Morozov se afla departe, într-o bătălie. Nu se mai văzuseră de mai bine de zece ani, dar Drujina Andreevici nu se prea schimbase în acest timp. Era la fel de vânjos ca odinioară, și tânărul cneaz l-ar fi recunoscut oriunde, căci boierul cel bătrân făcea parte din acel soi de oameni care nu se uită lesne. Numai statura, trupeșia lui, și încă ar fi fost destul ca să-ți rămână adânc întipărit în minte. Era și acum cu un cap mai înalt ca Serebreanîi. Părul castaniu-închis, aproape cu desăvârșire cărunt, cădea în neorânduială pe fruntea-i largă și-nțeleaptă, crestată de mai multe cicatrice. Barba bogată, căruntă și ea, îi acoperea pieptul jumătate. De sub sprâncenele negre, înfoiate, privirile-i scăpărau pătrunzătoare, dar în jurul buzelor îi juca un zâmbet prietenos, dincolo de care se străvedea totuși ceea ce se numește în popor șiretenie hâtră. Ținuta, mersul mândru, portul capului îi dădeau un aer de leu în plină putere, un fel de liniște ieșită din comun, o demnitate calmă și o mare încredere în sine. Privindu-l, oricine și-ar fi spus: „Cu omul acesta e mai bine să fii prieten!” Și-n același timp fiecare s-ar gândi: „Vai de acela ce se pune rău cu el!” Într-adevăr, dacă te uitai mai cu luare-aminte la chipul lui Morozov, nu era greu să-ți dai seama că, la mânie, fața asta atât de liniștită poate deveni înfiorătoare. Dar zâmbetu-i deschis și prietenos, bunăvoința-i neprefăcută alungau pe dată această impresie.

— Bună ziua, cneazule, bună ziua oaspe drag! Fii binevenit în casa noastră! întâmpină Morozov pe Serebreanîi și-l pofti într-o odaie mare de bârne geluite, c-o sobă scundă de cărămidă smălțuită, pentru odihna de după-masă, cu lavițe lungi de stejar, cu arme de preț agățate-n perete și cu multe vase de aur și argint rânduite cu meșteșug pe polițe late. Bun venit, cneazule! Ce oaspe drag mi-a trimis Dumnezeu! Te știu de mic, Nikitușka, te țin minte foarte bine. Oho, ce năzdrăvan mai erai! Când încingeau copiii vreo joacă, vai și-amar de ceata care te avea împotrivă. Ca un șoimulean te avântai, și dacă se-ntâmpla să se-nfierbânte sângele-n tine, mârâiai ca puiul de urs – iartă-mi vorba cea proastă, Nikita Romanovici – și era prăpăd mare. Odată te porneai a-i tăvăli care-ncotro, de mai mare hazul. Vrednic voinic a ieșit din copilul de-atunci, cneazule! Ne-a ajuns vestea isprăvilor

tale de prin țara litvanilor. Bine i-ai mai tăvălit pe necredincioșii aceia, ca și pe micuții vrăjmași de odinioară!

Morozov râse cu voie bună, și chipul lui de leu se lumină de o caldă bunăvoință.

— Da-ți aduci tu aminte, Nikitușka – urmă bătrânul, cuprinzând umerii cneazului cu brațul drept – îți mai aduci aminte cum nu puteai răbda înșelăciunea în orice joc ar fi? La trântă de vă prindeați sau în pumnișori dacă vă încercați puterea, mai curând te lăsai doborât la pământ, decât să pui cuiva o piedică sau să încâlci înțelegerea de la-nceput. Răbdai bărbătește orice durere, dar vicleșugul nu-l îngăduiai nimănui, nici altora, nici ție.

Cneazul se simți foarte stânjenit.

— Am boierule, o carte pentru tine – schimbă el vorba – o carte din partea cneazului Pronski.

— Mulțumesc, Nikita Romanovici, mulțumesc. Am s-o citesc mai târziu, avem vreme! Da' unde-o fi Elena Dmitrievna? Hei, care ești acolo? Dă fuga la doamna noastră și vestește-o că ne-a picat un oaspe drag, cneazul Nikita Romanovici Serebreanîi. Să poftească a coborî să-l ospăteze cu mâna ei, după datină.

Lin și neauzit se apropie Elena cu tablaua pe palme. Se aflau pe tablaua aceea mai multe pocale cu vinuri de tot soiul. Cu o plecăciune adâncă se închină ea în fața tânărului cneaz, ca și cum atunci l-ar fi cunoscut pentru prima oară. Și era palidă la obraz precum moartea.

— Cinstite cneaz – vorbi Morozov – asta e soața și stăpâna mea, Elena Dmitrievna! S-o iubești și s-o cinstești! Că tu, Nikita Romanovici, ne ești aproape cimotie. Părintele tău și cu mine ne-am avut ca frații buni, așa că soția mea nu trebuie să-ți fie străină. Închină-te, Elena, și poftește pe boier să guste ceva. Gustă, boierule, cinstește cămările noastre, căci cu pâine și sare te primim! Bucuroși suntem de oaspeți și cu tot ce-avem îi omenim! Uite vin malvazin de Peloponez, uite tokai unguresc, uite mied de zmeură, chiar de mâna gospodinei noastre pritocit.

Morozov i se înclină adânc. Serebreanîi le răspunse amândurora la plecăciuni și goli un pocal cu vin. Elena strecură o privire spre cneaz. Genele-i lungi erau plecate. Tremura toată și pocalele de pe tablă zăngăniră ușor, izbindu-se unul de altul.

— Ce-i cu tine, Elena? întrebă Morozov. Nu ești cumva bolnavă? Ți-e fața albă ca neaua! Elenușka – urmă el mai în șoaptă – n-o fi trecut din nou

Veazemski prin dreptul casei? Da, da! Pesemne că iar și-o fi căutat drum pe-aici, blestematul! Nu te necăji, Elena. N-ai nicio vină tu! Dar fără mine, rogu-te, mai bine să nu ieși nici în grădină. Hai, liniștește-te, copila mea, n-am să îngădui nimănui să te obijduiască. Și-acum zâmbește iar, fii veselă, să nu bage de seamă oaspetele nostru!… Iartă-mă, Nikita Romanovici, iartă-mă, m-am luat cu grija casei, tocmai spuneam soției mele să poruncească masa mai curând. Văd bine, încă n-ai mâncat de prânz, așa e?

— Îți foarte mulțumesc, boierule, ba am prânzit.

— Nu-i nimic, Nikita Romanovici, ai să mai prânzești o dată! Hai, du-te, Elena, îngrijește-te de toate! Iar tu, boierule, să guști din ce ne-a dat preasfântul, să nu jignești pe un bătrân căzut din mila țarului său! Și-așa mi-e viața destul de grea!

Și Morozov își ridică mâinile spre părul său demult netuns.

— Văd, boierule, văd și nu-mi pot crede ochilor! Tu, tu să fii căzut din mila stăpânului! De ce! Iartă-mi, rogu-te, întrebarea îndrăzneață.

Morozov oftă:

— De ce? Pentru că țin la datina cea veche, pentru că cinstea de boier eu o păzesc și nu bat temenele oamenilor noi!

La vorbele aceste, bătrânul se-ntunecă la chip și ochii prinseră să-i ardă. El povesti de cearta ce-o avusese cu Godunov, și-amar se jelui de nedreptatea ce i-o făcuse țarul.

— Multe, Nikita Romanovici, multe nu mai sunt astăzi la Moscova așa cum au fost, de când a ridicat țarul peste Rusia opricinina lui cea strâmbă.

— Dar ce este, boierule, opricinina asta? Am întâlnit în drumul meu opricinici, dar nu m-am dumirit defel ce-i cu ei.

— L-am mâniat, se vede, rău pe Domnul Dumnezeu, Nikita Romanovici, de-a-ntunecat el ochii luminoși ai măriei sale țarul. De când au băsnit clevetitorii pe seama dumnealor Silvestr și Adașev, de când i-a alungat din ’nalta slujbă țarul, s-au dus și zilele bune! Din senin s-a pornit Ivan Vasilievici să ne bănuiască pe noi, pe noi preaplecatele sale slugi. S-a pornit să vorbească de trădare, de vânzări, de nici cu mintea nu gândești ce și câte alte scorneli urâte. Iar mărimile cele noi s-au bucurat foarte și au început a cleveti fără de istov pe seama boierilor, unii din răutatea inimii, alții din lăcomia hatârurilor domnești. Și către toți aceștia își pleacă țarul urechea. Care din ei a avut vreun neprieten pe dată l-a pârât măriei sale: ori că l-ar fi vorbit de rău pe țar, ori că l-ar fi ridicat în slavă pe marele han sau pe regele Litvaniei. Și-n toate pârile lor nedrepte, nu s-au temut, blestemații, de

judecata Domnului Dumnezeu, și au jurat strâmb pe sfânta cruce, și au măsluit cărți mincinoase. Mulți oameni fără de vină au fost aruncați în temnițe, Nikita Romanovici, și mulți, încercați cu cazne cumplite. Oricui i se năzare își face de cap, născocind vinovății și vânzări de țară. Înainte vreme, dacă ridica cineva vreo pâră împotriva ta, tot el se cuvenea să-și dovedească pâra, pe când acum, oricât de neîntemeiată și încurcată-i este-nvinuirea, pe dată e legat și pus la cazne, fără mărturie, doar pe-o vorbă zvârlită-n vânt! Ne-au ajuns vremuri grele, Nikita Romanovici. S-a-nconjurat de groază țarul, cum nu s-a pomenit din veac. Pe urmă, după cazne, pornit-au și tăieri. O, câți n-au fost scurtați cu un cap! Ori poate c-ai aflat de dânșii, cneazule, mai de demult?

— Am auzit, boierule, dar nu tocmai limpede. Prea anevoie și târziu ajung veștile în Litvania. Și drept să spun, eu nu-ți pricep uimirea. E slobod țarul să-și scurteze de cap dușmanii.

— Într-asta, cneazule, nu-i nimeni împotrivă. De aceea și este țarul țar: să osândească sau să ierte. Dar vezi că nu vrăjmașii sunt tăiați, ci numai preacredincioșii slujitori ai măriei sale țarul: mare boier Adașev (fratele alungatului Alexei) împreună cu feciorul său nevârstnic, trei frați din neamul Satinilor, Ivan Șișkin cu femeia și pruncii lui, și încă mulți alți nevinovați.

Serebreanîi se încruntă de indignare.

— Boierule, nu țarul, trebuie s-o spun, e vinovat de astea toate, ci mârșavii clevetitori ce-i înconjoară.

— Eh, cneazule! Amar îmi e s-o spun, cumplit îmi e chiar s-o gândesc! Dar nu numai din clevetirea sfetnicilor săi varsă țarul de la o vreme sânge nevinovat. Uite, până și Basmanov, noul stolnic al curții, s-a închinat în fața stăpânului și i-a cerut pedeapsă pentru cneazul Obolenski-Ovcin, învinuit de-o vorbă nepotrivită. Și ce crezi c-a făcut țarul? La cină, cu mâna lui, a străpuns inima cneazului cu jungherul.

— Boierule – sări Serebreanîi ca ars – oricine mi-ar fi spus-o, de la obraz i-aș fi strigat că-i un ponegritor! Ba însumi eu l-aș fi doborât cu mâna mea.

— Nikita Romanovici, sunt prea bătrân ca să mai mințesc. Ș-apoi, pe cine-aș sta să defăimez? Pe țarul și stăpânul meu!?

— Iartă-mă, cinstite boierule. Iartă-mă, dar ce pot alta să gândesc de asemenea schimbare? Te pomenești că ei îl viclenesc pe țar și-n toate îl înșală!

— De, poate că-i așa. Dar stai, stai, cneazule, ș-ascultă mai departe. Altă dată, Ivan Vasilievici, băut fiind (rușine mi-e la gândul ăsta), pornitu-s-a să joace, la rând cu soții lui, sub obrăzar de măscărici. De față se afla și dumnealui boierul cneaz Mihail Repnin. Și i-a venit a plânge de-atâta amărăciune. Țarul, atunci, îi pune și lui pe obraz o mască. „O, asta nu! se mânie boierul. Eu tagma noastră boierească n-am s-o împroșc cu tină!” Și călcă în picioare acel obrăzar netrebnic. La vreo cinci zile după întâmplare, Repnin căzu ucis din porunca țarului chiar în biserică.

— Asta-i pedeapsă cerească, boierule!

— Facă-se voia Domnului! Dar stai, stai, cneazule, ș-ascultă mai departe. Osândele se țineau lanț. În fiecare zi cădeau capetele, curgea sângele, și-n piață, și-n temnițe, și prin mânăstiri. În fiecare zi erau prinși alți iobagi boierești și puși la chinuri grele. De teama caznei cu focul, mulți mărturiseau strâmb împotriva stăpânilor lor. Alții, care nu voiau să-și vândă sufletul diavolului și își apărau boierii, erau uciși fără îndurare. Mulți țărani au pierit pentru adevăr, Nikita Romanovici, și mulți au dobândit cununa muceniciei. Uneori țarul părea că își vine în fire, se juruia cuprins de căință și se închina, și plângea, și se mărturisea ucigaș și se numea căpcăun. Dăruia odoare scumpe mânăstirilor și poruncea parastase pentru cei uciși de el. Se căia amarnic Ivan Vasilievici, dar uita curând. Și-ntr-o bună zi, ce crezi c-a născocit? Ascultă, cneazule. Mă trezesc într-o dimineață și văd o mare tulburare în târg. Ulițele pline de oameni. Unii fug spre cetatea Kremlinului, alții dinspre cetate. Și toți se vaită: „Pleacă țarul, pleacă nu se știe-ncotro!” M-au trecut fiorii! Îmi pun caftanul, încalec și-o pornesc. Din tot locul, boieri ca și mine gonesc spre Kremlin. Care călări, care pe jos – ca prostimea. Nici nu se mai gândeau la cinul lor! Când ajung la porțile Iverskie, văd un stol de oșteni călări ieșind din cetate și împrăștiind norodul ca să croiască drum. În urma lor o sanie, și-n sanie țarul cu țarina și țareviciul. Iar după sania domnească, o sumedenie de alte sănii încărcate cu toată casa, cu toată vistieria, cu toate slujbele țarului, în coada șirului – și stolnicul, și curtenii, și căpetenii de oaste, și oameni de tot cinul – părăseau cu toții cetatea. Ne-am aruncat mai mulți spre sania țarului, dar oștenii lui nu ne-au lăsat să ne apropiem: „Avem poruncă”, spuneau. Și a pornit convoiul de-a lungul râului Moscova, și a ieșit dintre zidurile orașului.

Ne-am întors la casele noastre și am așteptat multă vreme, doar-doar se va răzgândi țarul și se va întoarce. Dar nu s-a întors. Peste o săptămână, înalt preasfinția-sa primește carte. Scria țarul: „Io, în mare scârba mea,

durere în inimă simțind și nemaivoind a răbda trădările voastre, îmi las în părăsire scaunul domnesc și plec unde m-or duce ochii și voia Domnului”. Când s-a lățit vestea asta, un vaiet înalt s-a ridicat prin toată Moscova: „Ne-a părăsit tătuca țarul! Cine o să ne cârmuiască acum?”

N-avem de ce să tăinuim adevărul: e drept că-i cumplit Ivan Vasilievici, dar nu l-a pus chiar Dumnezeu peste noi? Și pesemne că tot din voia Domnului, pentru multele noastre păcate, ne pedepsește el! Ne-am strâns la sfat și am hotărât să plecăm cu toții noi înșine la țar, să ne plecăm fruntea la picioarele lui și să-i cerem îndurare. Aflasem că a poposit la Sloboda Alexandrova, și se află Sloboda asta la vreo optzeci de verste și mai bine de aici. Am înălțat rugă Domnului și am plecat. Și când am zărit de departe Sloboda, ne-am oprit și iară ne-am rugat; ne cuprinsese groaza. Nu groaza că are să ne deie morții, ci groaza că n-are să îngăduie a ne înfățișa ochilor lui slăviți. Dar nu s-a întâmplat nimic. Ne-a îngăduit. Și cum am intrat, să nu-ți vină a crede, cneazule, mai că nu l-am recunoscut pe măria sa Ivan Vasilievici! Și chipul parcă nu-i al lui, și părul, și barba aproape de tot albite! Ce s-o fi petrecut cu el, că parcă e și parcă nu e țarul nostru. Mult de tot a stat el de vorbă cu noi, ne-a certat pentru vânzări fără seamăn, ne-a înșirat sumedenie de păcate închipuite, de care niciunul nu se știa vinovat, și, în sfârșit, ne-a spus: „Io, numa-n urma rugăminților acestor fețe bisericești, episcopii mei, mă-ntorc din nou la scaunul domniei, dar numai cu o învoială”. Ne-a îngăduit apoi să-i sărutăm dreapta și ne-a lăsat slobozi.

— Și ce învoială cerea?

— Stai, cneazule, stai să vezi. Au mai trecut vreo trei săptămâni și Ivan Vasilievici s-a întors la Moscova și s-a stârnit o bucurie, o bucurie cum nici în sfânta zi de duminică nu se pomenește. Țarul și-a adunat sfatul, și pe noi boierii, și capii bisericii. Și dacă ne-am strâns cu toții, ne-a glăsuit așa: „Io numai cu astă înțelegere mă întorc în scaun: să pot spânzura pe vrăjmașii mei răufăcători, să pot alunga din mila mea pe vânzători și trădători și să treacă în stăpânirea mea avutul și averea lor, și să n-aud de la mitropolit ori de la capii dregătorilor rugămînți netrebnice de iertare. Și-mi mai aleg, spune, o strajă de apărare, și mai iau în stăpânirea mea, și numai a mea, o seamă de orașe și târguri, și din chiar Moscova noastră o sumă de ulițe. Și tuturor acelor orașe, și târguri, și ulițe, și streji de apărare le dau numele de opricinină, iară tot restul să se cheme zemșcină. Cât despre tagma boierească, mitropolitul și capii dregătoriilor să nu aibă îngăduința a se băga în rânduielile casei mele și în nemică să nu se amestece. Numai cu astă

învoială mă întorc în scaun.” Și din ziua aceea a început a-și alege oameni noi, și toți aleși pe sprânceană: să nu fie de neam, ba încă juraţi pe cruce să nu aibă nici în clin nici în mânecă cu boierii de viță. Lor le-a dat tot pământul, toate casele și toate avuțiile pe care ni le-a luat în folosul său, iar pe vechii boieri de neam, cam vreo douăsprezece mii la număr, i-a alungat de pe moșiile dăruite opricininei, ca pe vite necuvântătoare. Zău așa, Nikita Romanovici, cu ochii mei le-am văzut toate, și încă nu-mi vine a crede! Și colindă astăzi opricinicii cu cetele lor diavolești pământul sfânt al Rusiei noastre, cete sângeroase cu târnuri și capete de câine la oblâncul șeii; și calcă-n picioare adevărul, și spulberă cu măturoaiele nu vânzarea de țară, ci numai cinstea rusească; și sfârtecă nu pe vrăjmașii adevărați ai țarului, ci pe slugile lui credincioase, și n-au a se teme nici de judecată, nici de plata dreaptă a faptelor lor!

— Atunci de ce-ați căzut la învoiala asta?

— Cum se poate, cneazule?! Îngăduit ne este nouă să stăm la tocmeală cu țarul? Nu ni l-a dat Dumnezeu de sus?!

— De bună seamă că Dumnezeu. Dar nu spuneai că însuși el v-a întrebat și v-a cerut învoiala? De ce v-ați învoit și nu i-ați spus curat că nu vreți opricinina asta?

— Și dacă ne părăsea din nou? Ce ne-am fi făcut? Să fi rămas fără stăpân? Ce-ar fi spus norodul?

Serebreanîi căzu pe gânduri.

— Da – șopti peste o vreme – fără stăpân nu puteam rămâne, știu. Dar acum ce mai așteptați? De ce nu mergeți la el să-i spuneți că de răul opricininei ăsteia piere lumea? De ce vă uitați la toate astea și tăceți din gură?

— Ba eu, cneazule, nu tac – răspunse Morozov cu mândrie. Eu, unul, nu mi-am ascuns niciodată gândurile, de-acolo mi se și trage nemila țarului. De m-ar chema la el, n-aș tăcea deloc, doar că nu mă cheamă. Niciunul dintre noi ăștia nu mai e îngăduit în preajma lui. Vezi și tu de cine s-a înconjurat! Ce om de stirpe veche se află în apropierea lui? N-ai să găsești niciunul! Toți sunt mojici mârșavi, pe-ai căror moși, strămoșii noștri nici în șerbie nu i-ar ține! Ia pe oricare dintre ei: Basmanovii, și tată și fecior, zău nu știu care din doi e mai ticălos; Maliuta Skuratov, ori că-i casap, ori fiară sângeroasă, că veșnic e stropit de sânge; Vasea Greaznoi, care nu se dă-n lături de la nicio josnicie; sau Boris Godunov – ăsta barem și pe mamă-sa, și pe tata-său, și pe prunci și i-ar vinde, doar să se-nalțe cât mai sus. Ar fi în

stare să-ți înfigă cuțitu-n gât, ba încă să-ți mai și zâmbească. Un singur om de neam ales se află pe acolo, cneazul Afanasi Veazemski. S-a făcut de batjocură pe sine, și pe noi toți, blestematul! Da' ce să mai vorbim?

Morozov săltă din umeri a lehamite. Alte gânduri frământau mintea bătrânului. Serebreanîi amuți și el. Se gândea la cumplita schimbare a firii țarului și uitase pentru o vreme de ciudata legătură cu care soarta îl legase de Morozov.

În răstimpul acesta slugile așterneau de masă.

Neținând seama de împotrivirea cneazului, Morozov îl sili să ia din nenumăratele feluri de mâncare: răcituri de tot felul, fierturi, fripturi, plăcinte cu pește și cârnați de porc. Iar când li se aduseră felurite băuturi, Morozov umplu cupa sa și a cneazului cu vin vechi grecesc, se sculă în picioare, își scutură de pe frunte părul demult netuns și, ridicându-și cupa, închină:

— În sănătatea măriei sale stăpânului nostru, țarul Ioan Vasilievici!

— Luminează-i, Doamne, mintea! Deschide-i, Doamne, ochii! răspunse Serebreanîi și goli cupa până la ultimul strop de vin. După care amândoi își făcură cruce.

Elena nu s-a arătat la masă și nici la sfatul bărbaților n-a stat.

Multe a mai povestit Morozov despre trebile țării, despre năvala tătarilor crâmleni asupra ținuturilor Riazanului, l-a întrebat cu de-amănuntul de războiul cu litvanii și cu aspre cuvinte l-a osândit pe cneazul Kurbski, care se dăduse cu riga și fugise la curtea leșească. Serebreanîi răspunse la toate întrebările și, la urmă, îi povesti de ciocnirea cu opricinicii în satul Medvedevka, de cearta cu ei pe ulițele Moscovei și de întâlnirea cu acel sărman cu duhul, netăinuindu-i decât întunecata prorocire a acestuia.

Morozov îl ascultă cu multă luare-aminte.

— Rău, cneazule, rău – spuse el, frecându-și cu palma fruntea înaltă – grozav de rău. Nu trebuie să te miri că jefuie satul acela, căci e un sat de-al meu, și astăzi oricine are dreptul să jefuie moșiile boierilor alungați de la curte. Îi știm noi pe opricinici: ce pot ridica ridică, ce nu pot, dau focului, iar vitele mari le înjunghie-n drum. Ăsta le este năravul. Cât despre Vasea cel sărman cu duhul, să știi că-l cunosc: e cu adevărat omul lui Dumnezeu. Și nu numai ție ți-a spus pe nume de la prima întâlnire. El vede ca prin sticlă ce-i în inima fiecăruia. Chiar și țarul se teme de vorba lui. Ehe, de câte ori nu l-a certat el de la obraz pe Ivan Vasilievici! De-am avea mai

mulți oameni neprihăniți ca el, poate că am scăpa și de opricinină! Ia spune, Nikita Romanovici, când ai de gând să te înfățișezi țarului?

— Mâine până-n ziuă, îndată ce măria sa are să iasă din iatac.

— Ce tot spui, cneazule? A și început să se întunece, și ai avea de făcut peste o sută de verste!

— Cum, țarul nu-i în cetatea Kremlinului?

— Nu, cneazule, nu-i în cetate. Mâniatu-l-am noi pre Domnul, și țarul ne-a părăsit din nou, s-a întors la Alexandrova Sloboda și stă acolo cu soții lui, nu i-ar mai răbda cerul și pământul!

— Dacă-i așa, iartă-mă, boierule, trebuie să plec. Nici pe acasă n-am dat încă. Mă duc să văd ce-i pe-acolo și mâine-n zori o pornesc spre Sloboda.

— Nu te duce acolo, cneazule!

— De ce, boierule?

— Ca să nu-ți pierzi capul, Nikita Romanovici.

— Cum o vrea Dumnezeu, boierule. Ce-o fi o fi!

— Ascultă, Nikita Romanovici. Tu nu-ți mai amintești de mine, eu însă te țin minte de copil. Răposatul taică-tău mi-a fost prieten apropiat. Acum e mort, fie-i țărâna ușoară, și n-are cine te apăra, n-are cine te povățui. Și nimic bun nu te-așteaptă, martor mi-e Dumnezeu, nimic bun! Dacă te duci acolo, te prăpădești, te prăpădești cu zile.

— Ce să-i faci, boierule, se vede că așa mi-a fost scris din născare!

— Rămâi aici, Nikitușka, și am să te-ascund. Nimeni n-are să te afle, slugile n-au să te trădeze și ai să stai în casa mea ca un fecior bun ce-mi ești.

— Adă-ți aminte, boierule, ce-ai spus chiar tu despre Kurbski. Nu se cade ca un boier rus să se ascundă de țarul său.

— Ba, Nikita Romanovici, Kurbski e un vânzător de țară. S-a ascuns la vrăjmașii măriei sale. Pe când eu cine sunt? Îi sunt eu vrăjmaș țarului nostru?

— Iartă-mă, boierule, iartă-mi vorba nechibzuită, dar ce mi-e scris, în frunte mi-e pus. Și de ce ți-e scris, nu scapi!

— Dacă ai rămâne la mine, Nikitușka, poate am izbuti mai întâi să potolim mânia țarului, poate am dobândi iertare cu ajutorul Înalt preasfinției sale, pe când așa, singur, te bagi în gura lupului.

— Viața noastră e în mâna Domnului, boierule. Și nu-i cinstit să căutăm a o lungi prin vicleșug mai mult decât binevoiește Dumnezeu. Îți mulțumesc pentru pâine și sare – adăugă Serebreanîi, ridicându-se de la masă – îți

mulțumesc pentru prietenia arătată (la aceste din urma vorbe, Serebreanîi se tulbură), dar trebuie să plec. Rămâi cu bine, Drujina Andreevici!

Morozov se uită la cneaz cu tristețe și recunoscu în sine că nici el nu s-ar fi purtat altfel în locul tânărului.

— Fie! Însoțească-te în tot locul binecuvântarea Celui-de-Sus, Nikita Romanovici! zise, ridicându-se la rândul său din jilț și îmbrățișându-și oaspetele. Și îmblânzească Domnul inima țarului nostru. Fie să te întorci de acolo teafăr și nevătămat ca pruncul din flăcările iadului, și fie să te pot îmbrățișa și atunci ca și acuma din toată inima și din tot sufletul.

Vorba veche spune: „Drumețul până-n poartă, iar călărețul până la calul său să-l petreci". Morozov se despărți de oaspete în pragul tindei. Se întunecase. Trecând de-a lungul gardului, cneazul zări în grădină o haină albă. Inima îi tresăltă. Își opri calul. Elena se apropie de ulucă.

— Cneazule – îi șopti ea. Am auzit ce-ai vorbit cu Drujina Andreevici… Știu că te duci la Sloboda… Dumnezeu să te păzească, te duci la moarte!

— Elena Dmitrievna! Pesemne că asta e voia Domnului: să-mi primesc moartea din mâna țarului meu. Nu întru bucurie m-am întors în țară, nu fericire mi-a sortit Cel-de-Sus, căci nu mi te-a dăruit mie, Elena Dmitrievna! Facă-se deci voia Domnului!

— Au să te ucidă, cneazule! Mi-e groază! Doamne Dumnezeule, oare ți s-a urât cu viața de n-o mai poți răbda defel?

— Ducă-se, nu țin la ea! spuse Serebreanîi, dând din umeri cu nepăsare.

— O, Sfântă Născătoare preacurată! Dacă de viața ta nu-ți mai pasă, îndură-te cel puțin de-a altora! Fie-ți milă de mine, Nikita Romanovici! Amintește-ți cât m-ai iubit odinioară!

Luna răsări dintre nori. Chipul Elenei, podoaba de mărgăritare, șiragul și cerceii de almazuri, dar mai cu seamă ochii ei înlăcrimați sclipiră de-o nefirească lumină. Plângea încă biata Elena, dar lesne-ar fi surâs printre lacrimi. O vorbă doar dacă i-ar spune cneazul, o singură vorbă caldă, și toată amărăciunea ei în bucurie fără margini s-ar preface. Uitase de soț, de orice sfială și teamă uitase. Serebreanîi citi în ochii ei atâta iubire și atâta dor, încât stătu o clipă-n șovăială. În veci pierdută-i fericirea pentru el: Elena îi este altuia soție. Dar de iubit, numai pe el, Serebreanîi, îl iubește. De ce, dară, să nu rămâie aici? De ce să n-o mai vadă și altă dată? Nu l-a-mbiat însuși Morozov să rămână?

Așa îi șopti un gând fugar, și neînchipuit de minunate arătări îi năpădiră mintea, dar simțământul cinstei, adormit o clipă, se deșteptă în el pe dată.

„Nu, nu se poate – își spuse – nevrednic am să fiu dacă și-n gând măcar voi necinsti obrazul celui ce-a fost cu tatăl meu prieten. Doară neoamenii plătesc cu-nșelăciune ospeția, și numai ticăloșii fug din calea morții!”

— Nu pot să nu mă duc! răspunse cu tărie. Nu pot să mă ascund de țarul meu, când cei mai buni supuși ai săi sunt dați pierzării. Rămâi cu bine, Elena!

Ca un jungher pătrunse vorba asta în inima domniței. Și ea se aruncă pierdută la pământ.

— Despică-te și-nghite-mă, măicuța mea țărână! Nu vreau pe lume să mai stau! Cu mâna mea am să-mi fac seama, otrava are să mă piardă! Eu, fără tine, zile nu mai am! Căci te iubesc, Nikita, mai mult decât viața, mai mult decât lumina soarelui eu te iubesc… și n-am să mai iubesc pe nimeni niciodată decât numai pe tine… pân’ la moarte!

Serebreanîi gemu de durere. Ar fi vrut s-o mângâie, s-o liniștească, dar Elena hohotea tot mai tare și mai tare. S-ar fi putut s-o audă cineva, s-o vadă și s-alerge la stăpânul casei. Serebreanîi își dădu seama de primejdie și, pentru a izbăvi pe Elena, se hotărî să se smulgă de lângă ea.

— Iartă-mă, Elena, iartă-mă, inima mea și bucuria vieții mele! Curmă-ți plânsul, e mare Dumnezeu, și poate ne vom revedea vreodată. Rămâi cu bine!

Norii acoperiră iarăși luna, vântul cutremură crestele teilor și-o ploaie de flori înmiresmate se scutură peste uluci, învăluind pe cneaz și pe Elena. Iar ramurile vechi de ani foșniră lin din frunze, de parcă ar fi vrut să spună: „Pentru cine să mai înfrunzim, pentru cine să mai înflorim?! Se prăpădește-n van mândrul viteaz, în van și-a lui iubită se va stinge!”

Iar când Serebreanîi întoarse pentru ultima dată capul s-o vadă pe Elena, zări în adâncul grădinii o umbră întunecată. Să i se fi părut lui sau a fost într-adevăr vreun om acolo-n curte, ori poate însuși Drujina Andreevici a fost?

CAPITOLUL VII
ALEXANDROVA SLOBODA

Drumul de la Moscova până la mânăstirea Troițkaia, și de la mânăstire până la Alexandrova Sloboda înfățișa un tablou cât se poate de viu. Olăcarii țarului goneau fără încetare în susul și-n josul drumului, mulțimi de oameni de toate stările se duceau pe jos spre a se închina la mânăstire; pâlcuri de opricinici grăbeau în tot timpul spre și dinspre reședința țarului; șoimarii curții băteau drumul, colindând satele din jur după porumbei vii; negustătorii își însoțeau mărfurile de tot felul în care acoperite sau călări în fruntea convoaielor. Treceau cete de saltimbanci cu fluiere, cu cimpoaie, cu balalaici. Erau îmbrăcați în straie pestrițe, duceau în lanț urși învățați, cântau în gura mare și cercau de pomană de la drumeții mai înstăriți.

— Îndurați-vă de noi, boierilor! se tânguiau ei cât îi ținea gura. Vouă v-a dat Domnul și moșii, și câte și mai câte altele, pe când nouă ne-a poruncit să ne ținem zilele din mărinimia voastră, așa că nu ne lăsați, oameni buni, ajutați-ne pe noi, amărâții!

— Bine-fă-că-to-rilor, aibă-vă Dum-ne-zeu în paza sa – cântau alții, așezați chiar la marginea drumului. Deie-vă el să-nă-ta-te și că-lă-uzea-scă-vă cu bine la hramul Sfintei Treimi!

Unii mai adăugau la aceste urări și o vorbă de duh sau de haz, așa că deseori câte un călător îi răsplătea pentru veselie, cu o rublă întreagă.

Când și când, între grupurile de saltimbanci și cele de cerșetori zdrențăroși care se adunau de prin târguri și mânăstiri să meargă la Sloboda pentru a se înfrupta din milostenia țarului se iscau certuri și păruieli.

Treceau de asemenea și cobzari, și rapsozi orbi, cu gusle pântecoase pe umeri, în șiruri lungi, ținându-se fiecare de poala celui din față.

Toată această lume lărmuia, cânta, ocăra. Cai, oameni, urși nechezau, strigau, răgeau. Întreg drumul înainta, se mișca precum o pădure în marș. Și cu toate că era atât de umblat, se întâmpla uneori ca în plină zi tâlhari înarmați să atace grupurile de negustători și să-i jefuiască de tot ce aveau asupra lor.

Tâlhăriile din împrejurimile Moscovei se înmulțiseră mai cu seamă de când opricinicii începuseră să alunge din așezările lor sate întregi de plugari, sau mahalale întregi de târgoveți. Oamenii rămași fără pâine și fără adăpost se alăturau cetelor de tâlhari, se întăreau în ascunzișuri de vălătuci și, de la o vreme, deveniseră o adevărată primejdie. Când izbuteau să pună

mâna pe ei, opricinicii îi spânzurau fără milă, dar nici tâlharii nu rămâneau datori când se întâmpla să prindă vreun opricinic. În treacăt fie spus, nu numai tâlharii ieșeau la drumul mare. Saltimbancii și milogii, dacă dădeau pe înserate de vreun convoi prost păzit, îi scăpau de orice osteneală pe hoții de meserie. Mai rău era de bieții neguțători. Pe ei îi jefuiau și tâlharii, și saltimbancii, și milogii, și opricinicii beți. Dar se mângâiau cu zicătoarea: „Paguba merge mână-n mâna cu câștigul”, și nu pridideau să pornească din nou spre Sloboda, îngânând: „Mare-i Dumnezeu, poate ajungem cu bine”. Și nu se știe cum făceau, cum dregeau, că până la urmă neguțătorii ieșeau întotdeauna cu câștig.

La mânăstire, Serebreanîi se spovedi și se împărtăși. Ceea ce făcură și oamenii lui. La despărțire, arhimandritul îl binecuvântă pe Nikita Romanovici ca pe unul ce se duce la moarte sigură.

La vreo trei verste de Sloboda se afla o strajă de oșteni care oprea pe drumeți și-i întreba: cine sunt, unde se duc și de ce se înghesuie în „robie”? Cu vorba asta batjocoritoare, înlocuiau oamenii numele de „Sloboda”, cum se spunea pe vremuri la slobozenie. Serebreanîi și oamenii lui fură supuși și ei unei cercetări amănunțite cu privire la țelul călătoriei lor. Apoi căpitanul străjii le luă armele, și patru opricinici înarmați până-n dinți încălecară să-i petreacă până la curte.

Curând se arătară în depărtare foișoarele multicolore și acoperișurile aurite ale curților împărătești. Iată ce spune despre aceste curți cronicarul nostru, după mărturia unor călători străini contemporani cu Ivan al IV-lea.

„În acest cumplit înveselitor sălaș, Ivan hărăzea mare parte din timpul său slujbelor bisericești, pentru ca prin necurmată osârdie să potolească oarecum chinul sufletului său. Ba chiar într-o vreme vrut-au să-și prefacă palatul în mânăstire, și curtenii în călugări poslușnici: și-a ales din rândul opricinicilor trei sute de oameni din cei mai fioroși, i-a botezat „frăția”, sieși și-a spus egumen, cneazului Afanasi Veazemski i-a zis chelar, Maliuta Skuratov devenit-a paraclisiarh, și datu-le-a lor culioane, sau potcapuri și rase negre de șiac, pe sub care purtau caftane bogate, cusute cu aur și tivite cu blăniță de sobol; și rânduitu-le-a lor canoane monahicești; și însuși statu-le-a pildă de supunere la aceste rânduieli.” Cam în următorul chip ni se descrie această viață monahală de la curtea țarului Ivan. Într-al patrulea ceas al dimineții se urca în clopotniță cu țareviciul și cu Maliuta Skuratov, să sune de utrenie; toți frații veneau cu grăbire la biserică; cine nu sosea la vreme pedepsit era cu închisoare pe opt zile. Slujba se întindea până la șase

sau șapte ceasuri din zi. Țarul cânta, cetea și se ruga cu atâta sârg, că totdeauna purta pe frunte semnele izbiturilor de piatra pardoselii. La opt ceasuri se adunau din nou la slujba de prânzișor, iar la zece se așezau să mănânce laolaltă în trapeză, toți afară de Ivan, care rămânea în picioare să citească cu glas tare învățături întru mântuirea sufletului. În ăst timp, frații mâncau și beau pe săturate; fiecare ziuă părea zi de sărbătoare, căci nu se cruța nici vinul și nici miedul, rămășițele trapezei lor se scoteau în piață spre îndestularea celor sărmani. Egumenul, adică țarul, prânzea mai târziu, stătea de vorbă cu favoriții săi despre legea sfântă, cucăia în jilț sau se ducea în temniță să supună la cazne pe cine știe ce năpăstuit. S-ar fi spus că astă cumplită priveliște îi descrețea fruntea; se întorcea cu chipul luminat de mulțumire sufletească: glumea și vorbea cu mai multă voie bună ca de obicei. Seara la opt se mergea la vecernie; iar la zece Ioan se trăgea în iatacul său, unde trei rapsozi orbi îi spuneau povești; îi asculta până-l prindea somnul, dar nu dormea mult: la miezul nopții se deștepta și-și începea ziua cu o rugă. Uneori i se aduceau știri despre trebile împărăției chiar în timpul slujbelor din biserică; și câteodată Ioan rostea cele mai crunte osânde tot în timpul slujbelor de dimineață sau de la prânzișor. Monotonia acestui fel de viață și-o curma țarul numai cu așa-zisele „ocoale”, când cerceta mânăstirea, și cele mai de aproape, și cele mai de departe, sau cetățile de la hotare, sau vâna fiare sălbatice prin codri sau câmpii; mai cu osebire dragă-i era goana la urși; dară în tot timpul diriguia trebile împărăției, căci boierii de țară, dregătorii cu bănuială împuterniciți de el nu se încumetau a purcede la vreo treabă fără a întreba care este voia țarului.

Intrând în Sloboda, Serebreanîi văzu că palatul, sau mânăstirea țarului, e despărțit de celelalte clădiri de un șanț adânc cu metereze de pământ. E greu de descris măreția și minunăția acestui sălaș domnesc. Nicio fereastră nu semăna cu alta, nicio coloană de lemn nu se potrivea la lucrătură și la culoare cu restul coloanelor. Sumedenie de foișoare și cupole încununau creștetul clădirii. Se înghesuiau una într-alta, se înălțau una peste alta, se deșirau în sus și se umflau în lături. Aurul, argintul, faianța colorată, țigla sclipitoare acopereau zidurile și acoperișurile de sus până jos. Din depărtare, când soarele lumina palatul, nu-ți puteai da seama dacă-i o clădire acolo, sau o tufă de flori uriețești, sau poate un stol de păsări măiestre fâlfâind în soare aripile de foc.

În apropierea palatului se ridica tiparnița, cu turnătoria de plumb pentru slove, cu casele tipografilor și cu osebitele încăperi pentru meșterii străini, aduși anume de Ivan din Anglia și Germania. În continuare se înșirau nenumăratele acareturi ale curții și casele chelarilor, subchelarilor, jitnicerilor, bucătarilor, brutarilor, grăjdarilor, îngrijitorilor de câini, îngrijitorilor de șoimi și încă altor feluriți slujbași pentru feluritele slujbe domnești.

Și bisericile sclipeau de aceeași bogăție. Sfântul lăcaș al Maicii Domnului era zugrăvit pe dinafară cu picturi luminoase; pe fiecare cărămidă strălucea câte o cruce aurită de-ai fi zis că întreaga ctitorie e îmbrăcată într-o plasă de aur aprins.

Priveliștea asta fermecată a spulberat pentru câtăva vreme gândurile negre ce-l munciseră tot drumul pe Serebreanîi. Dar curând o altă priveliște, defel plăcută, îi aminti cneazului de starea sa. Trecură prin dreptul unor spânzurători, fără număr și înșirate des una lângă alta. După ele urmau mai multe podețe cu butuci de stejar și securi gata pregătite, înfipte în ei. Butucii și spânzurătorile, vopsite toate în negru, erau înălțate temeinic, gospodărește, pentru folosință îndelungată, nu ca să ție un an-doi, ci mulți, mulți ani!

Oricât de neînfricat ar fi omul, niciodată nu rămâne nepăsător la gândul că-l paște moartea peste un ceas sau o zi, și nu o moarte glorioasă în zăngănitul paloșelor sau în bubuitul tunurilor, ci una mișelească și rușinoasă, de mâna urâtului gealat. Se vede că, trecând pe lângă aceste locuri de osândă, Serebreanîi n-a știut să-și ascundă tulburarea și, fără știrea lui, ea i s-a răsfrânt pe obrazul chinuit: oștenii ce-l însoțeau călări se uitară la cneaz și zâmbiră pe sub mustăți.

— Astea-s scrâncioburile noastre, boierule – spuse unul dintre ei, arătând spânzurătorile. Pesemne că ți-or fi plăcând de nu-ți mai iei ochii de la ele!

Miheici, care venea în urmă, nu spuse nimic, fluieră doar a pagubă și clătină din cap.

Ajunși la valul de pământ, cneazul și tovarășii lui descălecară și își legară caii de stâlpii în care erau prinse niște belciuge de fier anume, apoi pătrunseră într-o curte mare, plină de milogi. Ei înălțau rugăciuni în gura mare, cântau psalmi și își dezgoleau vătămăturile. Un curtean de-al țarului stătea pe treptele cerdacului și le împărțea de-ale gurii și pomeni bănești în numele lui Ioan. Din vreme în vreme treceau prin curte grupuri de opricinici, alții ședeau lângă ziduri, pe bănci lungi, și jucau șah sau

„oscioare”. Așa li se spunea pe atunci zarurilor. Alții, strânși roată, jucau țările, aruncând țepușe ascuțite în mijlocul inelelor puse pe pământ și râdeau veseli când cel care pierdea de mai multe ori la rând era pus să smulgă din pământ câte un țăruș înfipt mai adânc, de-i ziceau „ridiche”. Îmbrăcămintea opricinicilor sărea în ochi de falnică ce era, alături de zdrențele cerșetorilor: straja personală a țarului sclipea de aurării. Fiecare străjer purta câte o tichie înaltă de catifea sau brocart, împodobită cu mărgăritare și pietre prețioase, și toți păreau niște ornamente vii pentru acel palat de basm, cu care alcătuiau un singur tot.

Unul dintre opricinici atrase cu osebire luare-aminte a cneazului. Era un tânăr de vreo douăzeci de ani, neobișnuit de frumos, dar cu o privire neplăcută și obraznică. Era îmbrăcat și mai bogat decât ceilalți, purta, spre deosebire de ei, părul lung, barbă nu avea deloc și, în mișcările, în mersul său, se simțea un alint aproape femeiesc. Purtarea celorlalți opricinici față de el era și ea cam ciudată. Ai fi spus că vorbesc cu el ca și cu ceilalți tovarăși de seama lor și că nu-i arată niciun respect deosebit, dar când tânărul se apropia de vreo roată de jucători, roata se spărgea, iar cei ce ședeau pe bancă se sculau să șadă el. Se părea că vor să-l ocrotească sau poate doar se fereau din calea lui. Zărindu-i pe Serebreanîi și pe Miheici, el îi învălui într-o privire măreață, chemă cu un semn pe cei doi opricinici care-i însoțeau și-i întrebă cine sunt oamenii aduși de ei. Apoi își miji ochii asupra lui Serebreanîi, zâmbi veninos și șopti câteva vorbe oștenilor din juru-i. Aceștia zâmbiră și ei pe sub mustăți și se împrăștiară care încotro. Tânărul urcă treptele cerdacului, se sprijini într-un cot de balustradă și urmă să-l privească batjocoritor pe Nikita Romanovici. Deodată, în rândul cerșetorilor se iscă o mare tulburare. Mulțimea se dădu îndărăt, năboi spre cneaz, mai-mai să-l răstoarne. Milogii o luară la goană, urlând, depărtându-se grabnic de palat cu chipurile schimonosite de groază. Cneazul se miră: ce i-o fi apucat? Dar curând înțelese care-i pricina spaimei lor: un urs uriaș gonea în urma milogilor. Într-o clipită, curtea rămase pustie, și Serebreanîi se trezi singur, față-n față cu fiara. Gândul că s-ar putea adăposti și el nu-i trecu prin minte. Nu o dată înfruntase el ursul la vânătoare, singur, piept la piept. Lupta asta îi era pe plac. Se opri, și-n clipa când ursul își lăsă urechile pe spate și se repezi la el cu labele întinse, cneazul dădu să-și tragă sabia de la șold. Dar sabia nu era acolo! Uitase că i-o luaseră opricinicii înainte de a intra în NESLOBODA. Tânărul, de sus din cerdac, izbucni în râs:

— Da, da, trage-ți sabia!

Prima lovitură a ursului îl trânti pe cneaz la pământ, a doua trebuia să-i fărâme capul, dar, spre uimirea lui, a doua lovitură nu se abătu asupră-i, în locul ei Serebreanîi simți că-l scaldă un șuvoi de sânge fierbinte.

— Scoală, boierule – îi spuse cineva, întinzându-i mâna.

Cneazul sări în picioare și văzu în fața sa un opricinic pe care nu-l băgase de seamă înainte, un tânăr de vreo șaptesprezece ani, cu o sabie plină de sânge în mână. Alături, ursul zăcea pe spate, cu țeasta despicată și cu labele abia mai tresărind în agonie.

Opricinicul nu părea cine știe ce mândru de izbânda sa. Chipu-i rotund purta urma unei triste adânci. Încredințându-se că fiara nu pricinuise niciun rău cneazului, tânărul vru să se îndepărteze înainte ca Serebreanîi să apuce a-i mulțumi.

— Ascultă, voinice – îl opri însă cneazul – spune-mi cum te cheamă, ca să știu pentru cine să mă rog Domnului!

— La ce-ți trebuie numele meu, boierule?! Nu prea mi-e drag. Dă-l încolo de nume!

Răspunsul acesta straniu îl uimi pe Serebreanîi, și până să-și vină în fire, salvatorul lui se și făcuse nevăzut.

— Eh, tătucă, Nikita Romanovici – sări Miheici să șteargă cu poala caftanului sângele de urs care mânjise veșmintele stăpânului său – prin mare spaimă am trecut! Ce-am mai strigat eu: „Ho! Ho!” ca să atrag ursul asupră-mi, dar fără folos. Noroc cu viteazul acela tânăr, da-i-ar Dumnezeu sănătate, cum i-a mai sfărâmat el scăfârlia fiarei! Și toate se trag de la spânaticul ăla cu ochi muierești, cocoțat colo-n cerdac, măiculița cloștii lui!… Unde-am nimerit. Doamne?! Cine a mai pomenit să slobozești ursii din lanț în mijlocul curții domnești?

Spusele comisului Miheici erau întemeiate, dar vezi că Sloboda avea propriile sale obiceiuri, și nimic din câte se petreceau aici nu ținea de rânduiala obișnuită.

Țarului îi plăceau luptele cu fiare sălbăticie. În cuștile de fier se aflau întotdeauna câțiva ursi pentru caz de nevoie. Dar din când în când, Ivan însuși sau opricinicii lui dădeau drumul sălbăticiunilor din cuști, ca să bage groaza în lume și să petreacă pe seama ei. Dacă fiara betegea pe vreun necăjit, țarul dăruia beteagului o pungă cu galbeni. Dacă însă omul era ucis, punga revenea neamurilor lui, iar numele răposatului se trecea în opis pentru a fi pomenit în slujba mânăstirilor laolaltă cu numele celorlalți fericiți căzuți jertfă petrecerilor sau mâniei țarului.

Curând se iviră din palat doi stolnicei, se apropiară de Serebreanîi și-l vestiră că țarul a văzut pe fereastră pățania lui și vrea să știe cine este el. După ce încunoștiințară pe țar de numele cneazului, stolniceii se întoarseră în curte și-i spuseră: „Țarul te-a întrebat de sănătate și ți-a poruncit să te înfățișezi astăzi la masa măriei-sale”.

Cinstea aceasta nu l-a bucurat din cale-afară pe cneaz. Ioan poate că n-a aflat încă de încăierarea lui cu opricinicii în satul Medvedevka. Se prea poate iarăși ca țarul să-și ascundă o vreme mânia sub haina bunăvoinței (și asta se întâmpla adesea), pentru ca pedeapsa ce avea să se abată din senin în toiul ospățului și veseliei să pară osânditului și mai înfiorătoare. C-o fi una, c-o fi alta, Serebreanîi se pregăti din vreme să înfrunte orice soartă și își spuse în gând rugăciunea.

Alexandrova Sloboda trăia în ziua aceea un eveniment ieșit din comun. Țarul se pregătea să plece în închinare la Suzdal și vestise din vreme că avea să prânzească laolaltă cu întreaga frăție, ba chiar poruncise ca în afară de cei trei sute de opricinici dintotdeauna să fie poftiți încă patru sute de oameni, ceea ce făcea în totul șapte sute de oaspeți.

CAPITOLUL VIII
OSPĂȚUL

Într-o sală nemăsurat de mare, cu două caturi și două rânduri de ferestre înalte, între stâlpii de susținere ciopliți și pictați, se întindeau trei șiruri lungi de mese. Fiecare șir era alcătuit din zece mese, iar pe fiecare masă se aflau câte douăzeci de tacâmuri. Pentru țar, țarevici și apropiații lor cei mai dragi fuseseră întinse alte mese la un capăt al sălii. Oaspeților li se pregătiseră bănci lungi, acoperite cu plușuri și zarbale, iar țarului, un jilț înalt de lemn crestat, cu podoabe de mărgăritare și diamante. Picioarele și brațele jilțului erau sculptate în chip de lei, iar spătarul înfățișa o pajură cu două capete și cu aripile ridicate în sus, aurită și pictată în feluri de culori. În mijlocul sălii se afla o masă pătrată de mărime uriașă, cu tăblia din dulapi de stejar. Groși erau dulapii de stejar și groase picioarele strunjite pe care se odihnea tăblia acelei mese, căci trebuiau să susțină un munte întreg de vase de aur și de argint. Erau acolo și tablale turnate dintr-o bucată, grele de-abia de le-ar fi putut ridica patru inși de mânerele meșteșugit lucrate, erau și căușe de aur greu, și cupe bătute în mărgăritare, și tăvi de felurite mărimi, cu izvoade ciocănite, și pocale de cornalină violetă și agată roșie, și căni din ouă de struț, și coarne de zimbru ferecate în aur. Iar între tăvi și căușe se mai vedeau cupe de o formă ciudată închipuind urși, lei, cocoși, păuni, cocori, inorogi și struși. Și toate aceste talgere grele, vase, căușe, cupe, pocale, polonice, fiare și păsări erau clădite unele peste altele în chip de turn înalt al cărui pisc ajungea aproape până la bagdadie.

Șirul solemn al mulțimii strălucitoare de curteni începu a intra în sală și a se rândui pe bănci. În ăst timp pe mese nu se afla încă nimic altceva decât solnițe, pipernițe și oțetnițe, tacâmuri nu erau defel, iar din bucate – numai talere de carne rece friptă în untdelemn, castraveți și prune murate, și lapte covăsit în donicioare de lemn.

Opricinicii se așezară cu toții la locurile lor, dar nu se atinseră de bucate – așteptau pe măria sa.

Îndată pătrunseră în sală și stolnicii doi câte doi și se rânduiră în spatele jilțului împărătesc; după ei intrară ceremonios marele stolnic și mai-marele slujitorilor curții.

În sfârșit, zbucniră trâmbițele, răsună dangătul clopotelor mânăstirești și, călcând măsurat, se arătă însuși măria sa țarul Ioan Vasilievici.

Era înalt, zvelt și lat în spete. Mantia-i lungă de brocart, împestrițată de izvoade măiestre, era tivită pe amândouă aripile, de sus până jos și în jurul poalelor, cu perle și pietre nestemate. Inele prețioase erau împodobite cu emailuri măiestre înfățișând chipul Mântuitorului, Maicii Domnului, apostolilor și sfinților proroci. O cruce mare, filigranată îi atârna de gât la capătul unui lanț de aur. Până și tocurile înalte ale cizmelor lui de safian roșu purtau potcovițe de argint. Nikita Romanovici prinse dintr-o ochire cumplita schimbare de pe chipul țarului Ioan. Chipul lui armonios era și acum tot atât de minunat ca odinioară. Dar trăsăturile feței se conturau mai aspre, nasul vulturesc se făcuse mai subțire și mai încovoiat, ochii îi ardeau de lumini încrâncenate, iar pe frunte i se săpaseră crețuri adânci pe care Serebreanîi nu i le cunoștea. Mai mult ca toate celelalte îl mirară pe cneaz barba și mustățile țarului, acum rare de tot. Ioan număra treizeci și cinci de ani de la naștere, dar arăta cu mult peste patruzeci. Expresia feței lui era cu desăvârșire schimbată. Așa cum este schimbată o casă după ce-a mistuit-o focul. Mai stau în picioare zidurile, dară podoabele au pierit. Ferestrele negre aruncă priviri răuvestitoare, iar în odăile deșerte s-a cuibărit urâtul.

Cu toate acestea, când chipul țarului Ioan se lumina de priviri milostive, înfățișarea îi mai era plăcută. Zâmbetul lui mai fermeca încă până și pe aceia care-l cunoșteau prea bine și erau scârbiți până-n adâncul sufletului de fărădelegile lui. Și, pe lângă această fericită înfățișare exterioară, Ioan mai era binecuvântat și cu un nemaipomenit har al cuvântului. Se întâmpla uneori ca oamenii cu sufletul cel mai blând și curat, ascultându-l pe țar, să ajungă la încheierea că sunt neapărat trebuitoare măsurile cumplite ce le lua, și aveau credința, cât timp îl auzeau vorbind, că drepte sunt osândele lui.

Când țarul se arătă în prag, toți se sculară și i se închinară adânc. Ioan trecu încet printre șirurile de mese, rămase în picioare lângă jilțul său, aruncă roată o privire asupra întregii adunări și se înclină pe rând în câteșpatru părțile, pe urmă spuse o rugăciune lungă, se închină de trei ori, binecuvântă trapeza și se lăsă în jilț. Toată lumea, afară de stolnic și de cele șase ajutoare ale sale, îi urmă pilda.

O sumedenie de slugi, în caftane de catifea liliachie cu cusături de fir aurit, se opriră în fața țarului, i se ploconită până la pământ și, doi câte doi, porniră să aducă bucatele. Curând se întoarseră purtând pe palme tăvi mari de aur cu două sute de gâște fripte.

Cu aceasta începu prânzul.

Serebreanîi se nimeri să șadă nu prea departe de masa țarului, la un loc cu boierii de zemșcină, adică cu acei boieri care nu țineau de opricinină, însă, datorită stirpei lor alese, fuseseră cinstiți de astă dată să mănânce la masa țarului. Pe câțiva dintre ei cneazul îi știa dinainte de plecarea lui în Litvania. De la locul său putea să vadă atât pe țar cât și pe toții comesenii măriei sale. Și mare mâhnire îl cuprinse pe Nikita Romanovici când alătură în minte pe Ioan cel de acum cinci ani cu Ioan cel ce ședea astăzi în capul mesei, înconjurat de șleahta noilor săi curteni.

Nikita Romanovici se înclină cu întrebare spre vecinul său din dreapta, boier cunoscut lui dinainte vreme.

— Cine e copilandrul de stă de-a dreapta țarului, cel alb la față și posac?

— Acela-i țareviciul Ioan Ioanovici – răspunse boierul și, strecurând o privire furișă în jur, adăugă în șoaptă: Ferește-ne, Doamne! Nu-i seamănă moșului său, ci tatălui, și așa tânăr cum se află, inima îi este plină de cruzime; n-o să ne fie bine sub domnia lui.

— Dar tânărul cu ochi negri, din capul mesei, cel cu chip prietenos, cine-i? Mi-s parcă știute trăsăturile lui, dar nu-mi pot aminti unde l-am văzut.

— L-ai văzut, cneazule, acum cinci ani, străjer de rând la curte; doar că de atunci a ajuns departe, și încă și mai departe va să ajungă de-acum încolo; e Boris Feodorovici Godunov, sfetnicul dintâi al țarului – îl lămuri boierul tot în șoaptă – iar cel de alături, îl vezi? cel trupeș și roșcovan, care nu se uită la nimeni și înfulecă încruntat dintr-o gâscă întreagă, știi cine e? Acela-i Grigori Lukianovici Skuratov-Belski, poreclit Maliuta. El e și prietenul, și omul de taină, și călăul tarului. Aici, în mânăstire, a fost făcut, Doamne iartă-mă, paraclisiarh. S-ar spune că fără sfatul lui țarul nu face un pas, dar dară Boris Feodorovici spune doar o vorbă, țarul pe el îl ascultă, nu pe Skuratov. Și uite colo, tinerelul acela, de-ai zice că-i o fată mare, cel care toarnă vin măriei sale, e Feodor Alexeevici Basmanov.

— Acela? întrebă Serebreanîi, recunoscând pe tânărul cu nuri de femeie, a cărui plăcută înfățișare îl izbise în curtea palatului și a cărui neașteptată glumă era să-l coste viața pe cneaz.

— Chiar el. Și-l iubește țarul de-ai spune ca fără el nu poate să trăiască nicio zi, iar ia să se întâmple ceva, cui crezi că o să ceară sfatul? Nu ăstuia, ci tot lui Boris Godunov!

— Mda – făcu Serebreanîi, privindu-l cu luare-aminte pe Godunov. Acum mi-aduc aminte. Era el scutierul țarului?

— Ba da, cneazule. Scutier era. O slujbă cam neînsemnată s-ar zice; cum să-ți arăți vrednicia într-asemenea slujbă? Dar să vezi că într-un rând, la vânătoare fiind, s-a pornit o întrecere la tragerea cu arcul. Și era de față și trimisul marelui han Devlet Murza. Și de câte ori slobozea tătarul câte o săgeată, negreșit o înfigea drept la semn, în căciula tătărească, pusă în vârful unei prăjini la vreo sută de pași de cortul țarului. Era la vremea după-amiezii și multe rânduri de cupe se goliseră până atunci. Și s-a sculat Ioan Vasilievici, și-a zis: „Să-mi aduceți arcul meu și săgețile, și-am să nimeresc la semn, deopotrivă cu tătarul!” Iar trimisul hanului s-a bucurat foarte: „Să nimerești, slăvite țarule! a zis. Eu pun la bătaie un tabun de-o mie de cai, da’ tu ce pui?”, adică, cum ar veni pe limba noastră: „Tu pe ce te prinzi?” „Eu pun la bătaie orașul Riazan!” s-a înfierbântat țarul și a cerut din nou: „Dați-mi arcul!” Și se repede Boris spre conovățul unde era legat calul cu tolba de vânătoare a țarului, și s-azvârle în șa, și-l vedem cum se smucește calul sub el, și cum sare nebun în două picioare, și cum se așterne la goană, cu fierul între măsele, și ne gândim noi: „S-a zis cu Boris Godunov”. Și-abia peste-un sfert de ceas s-a întors Boris cu tolba și teaca rupte, cu arcul frânt în două și săgețile sparte, ba chiar și capul lui zdrelit bine. Și sare jos de pe cal la picioarele țarului: „Sunt vinovat, stăpâne, n-am putut ține calul, ți-am prăpădit sculele de vânătoare!” Da’ vezi că țarul între timp s-a mai scuturat de abureala băuturii. „Bine, zice, să nu te mai văd, nepriceputule, în preajma cailor mei, iar cu arc străin n-am să stau a trage la semn!” Și din ziua aceea a prins Godunov să urce la deal, și-ai să mai vezi, cneazule, până unde-o s-ajungă. Uite ce soi de om e el – urmă vecinul, cu ochii tot la Godunov – nu se bagă niciodată în primele rânduri, da-i totdeauna de față, nu spune verde ce crede, nici nu se pune contra cu țarul, își vede de drumul său ocolit, nu-i amestecat în nicio istorie sângeroasă, nu i se poate pune în seamă nicio mârșăvie. În juru-i numai sânge, dar el rămâne alb și curat, precum pruncul nou-născut, nici măcar nu s-a scris în opricinină. Iară celălalt – urmă arătând un om cu zâmbet fățarnic pe buze – acela-i Alexei Basmanov, tatăl tinerelului Feodor, iar lângă el, Vasili Greaznoi, și mai departe, părintele Levki, arhimandritul proclet; ierte-l Dumnezeu că nu-i păstor întru cele sfinte, ci ars de toate patimile lumești!

Serebreanîi îl asculta cu interes și amărăciune.

— Spune, boierule – mai întrebă – dar bărbatul acela înalt de vreo treizeci de ani, cu părul cârlionțat și ochii negri, cine-i? Îl văd c-a și golit patru cupe, una după alta, și încă ce cupe! Știe să bea, nimic de zis, măcar

că nu bea de prea mult bine, se pare. Ia uite-l cum s-a încruntat și cum îi mai scapără ochii, de parcă-s fulgere. Ce-o fi cu el, nu și-a ieșit cumva din minți? Vezi-l cum sfârtecă fața de masă cu jungherul!

— Pe ăsta, cneazule, socot că-l cunoști, a fost unul dintr-ai noștri. E drept că s-a schimbat de când nu l-ai mai văzut, s-a schimbat spre rușinea tagmei noastre boierești, a intrat în opricinină. E cneazul Afanasi Ivanovici Veazemski. Îl știu mai de soi decât toți ceilalți, doar că n-are să-și păstreze mult timp capul pe umeri. De când l-a ajuns pojarul iubirii, s-a făcut din om neom. Nici nu mai vede nimic, nimic nu mai vede, vorbește cu sine însuși, de parcă-i zărghit, și chiar în fața măriei sale spune niște lucruri de te și înfiori ades. Doar că până acum i s-au trecut toate cu vederea, se moaie inima țarului de mila lui. Umblă zvonul că dintr-o dragoste nefericită a intrat și în opricinină.

Și boierul se aplecă spre Serebreanîi ca să-i spună mai cu de-amănuntul istoria lui Veazemski, dar tocmai atunci se apropie de ei un stolnicel și, punând în fața cneazului un talger cu fripturi, spuse:

— Boier Nikita! Măritul nostru țar te cinstește cu un talger de la masa măriei sale.

Cneazul se ridică în picioare și, potrivit obiceiului, se înclină adânc spre masa țarului.

În aceeași clipă toți comesenii săi se ridicară, la rândul lor, și se ploconiră în fața cneazului în semn că îl firitisesc pentru cinstea ce-i fusese arătată. Serebreanîi trebuia să le mulțumească închinându-se fiecăruia dintre ei cu o plecăciune anume.

Pe urmă stolnicelul se întoarse la masa țarului și, închinându-se până la brâu, spuse:

— Mărite țar! Boier Nikita a primit talgerul și-și pleacă fruntea în fața măriei tale.

După ce fură isprăvite gâștele, slugile ieșiră din sală, tot perechi-perechi, și se întoarseră cu trei sute de păuni fripți ale căror cozi desfăcute se legănau deasupra fiecărui talger în chip de evantai. Urmară pe rând: tocăturile în cocă, claponii, plăcintele cu carne și brânză, clătitele rusești, „blinî”, de toate felurile cu putință, plăcințelele și cornulețele. În timp ce oaspeții își vedeau de mâncare, slugile aduceau ulcele și căni cu mied de vișine, de ienupăr, de mălin. Alții cărau vinuri străine, viță de Peloponez, de Rin, muscat de diferite soiuri. Stolnicei anume învățați se plimbau în sus și-

n jos printre șirurile de mese pentru a veghea și a ține buna rânduială a slujbei.

În fața cneazului Serebreanîi mânca un boier bătrân împotriva căruia, așa se zvonise, țarul nutrea o mânie aprinsa. Boierul simțea că nu-i a bună, dar nu știa ce nenorocire îl paște și își aștepta în liniște soarta. Spre uimirea tuturor, marele stolnic Feodor Basmanov îi aduse cu mâna lui o cupă cu vin.

— Boier Vasili – vorbi Basmanov – măritul nostru țar te cinstește cu un pocal de la masa măriei sale.

Bătrânul se ridică în picioare, se închină lui Ioan și bău vinul până la fund, iar Basmanov se întoarse la țar și-i spuse:

— Boier Vasili a golit pocalul și își pleacă fruntea în fața măriei tale!

Toți vecinii boierului se ridicară, i se închinară și rămaseră în așteptarea închinăciunii lui de răspuns, dar bătrânul stătea nemișcat. Răsuflarea i se tăiase, tremura din tot corpul. Și deodată ochii i se umplură de sânge, obrazul se făcu vânăt și se prăbuși la pământ.

— E beat boierul! strigă țarul. Scoateți-l afară de-aici!

O șoaptă înfiorată străbătu trapeza, boierii de zemșcină schimbară o privire cu tâlc și își ațintiră ochii în farfurii, nemaiîndrăznind să sufle o vorbă.

Serebreanîi se cutremură. Încă în ajun nu credea toate câte se spuneau despre cruzimea țarului, acum însă fusese martor el însuși la această cumplită răzbunare.

„Nu m-o fi așteptând și pe mine aceeași soartă?” se întrebă el. Între timp, trupul bătrânului boier fusese scos afară, și ospățul își urmă cursul de parcă nu s-ar fi petrecut nimic: guslele răsunau ca și înainte, clopotele sunau, curtenii vorbeau și râdeau fără păsare. Slugile, care purtaseră până atunci veșminte de catifea, se întoarseră în sală cu dolmane lungi de brocart. Această schimbare de strai alcătuia una din splendorile ospețelor domnești. Pe mese începură a se ivi din nou mai întâi felurite răcituri, pe urmă cocori cu mirodenii, cocoși rasol cu ienibahar, găini și rațe cu castraveți, cu oasele scoase. Pe urmă fură aduse tot soiul de fierturi și ciorbe de trei feluri: albă de găină, neagră de găină și aurie de găină. Iar după ciorbe urmară găinușile de munte cu prune, gâște cu mei fiert, și gotcuțe cu șofran. Apoi se făcu o întrerupere, în care timp oaspeții fură poftiți să guste din alte mieduri: de coacăze, domnesc și boieresc, și iarăși alte vinuri: spaniol de Alicante, grecesc de Malvazia și bastr de desert.

Acum se vorbea mai tare, se râdea mai des, capetele purceseră a se învârti. Tot cercetând chipurile opricinicilor, Serebreanîi zări la o masă mai depănată pe tinerelul care-l mântuise cu câteva ceasuri în urmă de năvala ursului. Îi întrebă de el pe vecinii din dreapta și din stânga, dar nimeni nu-l cunoștea. Tânărul opricinic își sprijinise coatele de masă, își prinsese capul în palme și ședea îngândurat, fără să ia parte la veselia obștească. Cneazul dădu să întrebe pe un stolnicel cine este tânărul neștiut de nimeni, când fără veste auzi un glas venind din spate:

— Boier Nikita! Măritul nostru țar te cinstește cu un pocal de vin.

Serebreanîi tresări. În spatele lui stătea, zâmbind batjocoritor, Teodor Basmanov cu o cupă de vin întinsă spre el.

Fără să mai stea nicio clipă în cumpănă, cneazul se închină către țar și își goli cupa până la ultimul strop. Toată lumea îl privea cu ochi spăimoși, și el însuși își aștepta moartea, uimit că nu simte încă puterea otravei. În locul fiorului și înghețului așteptat, o căldură binefăcătoare i se strecură prin vine și alungă paloarea ce-i albise chipul. Băutura ce-i fusese trimisă de țar era un bastr vechi și curat. Serebreanîi înțelese că măria sa l-a iertat de vina ce-i fusese pusă în seamă, ori poate n-a aflat încă de înfruntarea lui cu opricinicii din Medvedevka.

Trecuseră patru ceasuri bune de la începutul mesei, dar ospățul era abia la jumătate. De data asta bucătarii țarului se întrecuseră pe sine. Nicicând nu le izbutiseră atât de bine ciorba acrită cu lămâi, rinichii la frigare și carașii cu carne de berbec. O uimire cu totul deosebită stârniră peștii uriași, prinși în mările înghețate de la miazănoapte și trimiși la Sloboda tocmai de la mânăstirea Solovețkului. Fuseseră aduși de vii, în butii cât toate zilele, după o călătorie de mai multe săptămâni. Peștii aceștia abia de încăpeau pe cele mai mari tipsii de aur și argint, purtate pe umeri de câțiva slujitori voinici. Meșteșugita artă a bucătarilor se înfățișa aici în toată strălucirea ei. Păstrugile și nisetrii erau în așa fel despicați și așezați în blide, încât aduceau a cocoși cu aripile desfăcute, a balauri înaripați cu boturile căscate. Arătoși și gustoși erau și iepurii cu tăiței. Și oaspeții, oricât de îngreuiați și de sătui ar fi fost, nu rămaseră nepăsători nici la prepelițele în mujdei de usturoi, nici la ciocârliile cu ceapă și șofran galben. Dar iată că la un semn al stolniceilor, slugile strânseră de pe masă piperul, sarea și oțetul, ridicară apoi toate bucatele de carne și pește și ieșiră doi câte doi pentru a se întoarce într-o găteală nouă. Dolmanele de brocart fuseseră înlocuite de contășe ușoare de aksamit alb, catifelat, cu izvoade în fir de argint și tivite

cu blăniță de sobol. Îmbrăcămintea aceasta era însă mai frumoasă și încă mai bogată ca primele două. Gătiți astfel, slujitorii intrară în sală, purtând pe umeri un Kremlin în zahăr, greu ca la vreo optzeci de ocale, și-l lăsară ușurel pe masa țarului. Și era Kremlinul acela meșteșugit cu multă artă. Zidurile crenelate și turnurile, ba chiar și oștenii pedeștri sau călări erau modelați cu nespusă migală. Cetăți deopotrivă cu prima, doar ceva mai mici, numai de vreo douăzeci și patru ocale cel mult, împodobiră și celelalte mese. În urma cetăților de zahăr fură aduși cam o sută de copăcei auriți și încondeiați, pe care atârnau, în loc de poame, tot soiul de turte, de covrigei și plăcințele dulci. În aceeași vreme răsăriră pe mese lei, vulturi și felurite păsări turnate tot din zahăr. Printre cetăți și păsări se înălțară movile de mere, de nuci și prune de pădure. Nimeni nu s-a mai atins de ele, toți erau sătui. Unii își mai goleau cupele de Peloponez, dar mai mult din bună-cuviință decât de sete; alții moțăiau, sprijiniți în coate; mulți lunecaseră de pe bănci și rămăseseră lungiți pe sub mese, dar toți, până la unul, își slăbiseră centurile și își dezbumbaseră caftanele. Acum firea fiecăruia ieșea la iveală mai ușor.

Țareviciul Ioan bea mult, mânca puțin, tăcea, asculta și fără veste curma vorba câte unuia cu glume nesărate sau jignitoare. Mai mult decât oricare avea de înghițit Maliuta Skuratov, măcar că Grigori Lukianovici nu părea a fi omul deprins să rabde batjocura. Chipul lui băga în sperieți chiar și pe cei mai îndrăzneți oameni. Avea o frunte joasă și încrețită, părul începea să crească, s-ar fi zis, chiar din sprâncene, în schimb fălcile și pomeții îi erau peste măsură de mari. Craniul, îngust în față, creștea dintr-odată spre creștet, ajungând către ceafă larg cât o bardacă, și se bulbuca atât de tare, încât urechile păreau împinse înainte. Ochii de o culoare ștearsă nu se uitau la nimeni în față, dar cine avea nenorocul să le întâlnească privirea posomorâtă era cuprins de groază. Ai fi jurat că nicio simțire, niciun gând înălțat peste pornirile animalice nu poate pătrunde în creierul lui sărac, adăpostit de tigva-i groasă, sub căciula de păr țepos. În expresia feței lui stăruia ceva neîndurat și înspăimântător. Cine se uita la el simțea că orice strădanie de a afla în inima lui o trăsătură cât de cât omenească ar fi rămas fără folos. Și, într-adevăr, Maliuta se însingurase sufletește de toți ceilalți oameni, trăia în mijlocul lor ca un pustnic, se lepădase de orice prietenie, de orice legătură frățească, încetase de a mai fi om și se prefăcuse într-un dulău gata să sfâșie fără alegere pe cel împotriva căruia l-ar fi asmuțit țarul.

Singura latură luminoasă a firii acesteia părea a fi dragostea fierbinte ce-o purta fiului său Maxim Skuratov, dar era și ea dragostea unei fiare sălbatice, o dragoste dinafara cugetului, măcar că se putea ridica și până la jertfirea de sine. Și setea de mărire a lui Maliuta Skuratov o înzecea. Săltat el însuși din starea cea mai de jos, fiind om de rând prin naștere, era muncit de pismă la vederea strălucirii și mândriei altora și ardea de dorința de a înălța cel puțin pe urmașii săi, începând cu tânăru-i fiu Maxim. Gândul că Maxim, la care ținea cu atât mai mult cu cât altă rudă de sânge nu-și știa, va fi întotdeauna în ochii norodului mai prejos de fiii acelor boieri făloși, pe care el, Maliuta, i-a ucis cu zecile, îl scotea din minți. Se străduia să ajungă, cu ajutorul aurului, la cinstirea ce nu putea ajunge prin naștere, și se dăruia cu nefirească bucurie caznelor ucigașe: se răzbuna pe boierii mult urâți, se înavuțea cu averile lor și, urcând mereu în mila țarului, socotea să tragă tot mai sus și pe odrasla sa mult iubită. Dar dincolo de toate aceste planuri, însăși vărsarea de sânge era pentru el o nevoie și o bucurie. Multe omoruri erau săvârșite chiar cu mâna lui, și letopisețele spun că uneori, după înfăptuirea osândei, el însuși apuca securea, toca bucăți trupurile moarte și le azvârlea la câini. Pentru a desăvârși portretul acestui om, trebuie să mai adăugăm că, în pofida minții sale înguste, el era, ca orice jivină de pradă, cât se poate de viclean, că în luptă dovedea o bărbăție nemaipomenită, iar în relațiile cu ceilalți oameni se arăta bănuitor, precum tot robul ajuns la nemeritată cinstire. Mai trebuie spus că nimeni nu știa să țină minte batjocura îndurată ca acest Maliuta Grigori Lukianovici Skuratov-Belski.

Iată cum era omul de care cu atâta lipsă de grijă își bătea joc țareviciul.

Ioan Ioanovici găsise prilejul glumei sale răutăcioase într-o întâmplare anume, petrecută în acea zi: chinuit de zavistie și de dorul măririi, Maliuta jinduia demult să fie căftănit, dar țarul, uneori foarte vajnic păzitor al datinei, nu voia să mânjească obrazul tagmei celei mai de frunte a rușilor prin primirea în rândurile ei a slugii sale de spiță nevrednică, și nu pleca urechea la rugămințile acestea. Skuratov își luase inima-n dinți să amintească din nou țarului ruga sa. În dimineața zilei aceleia, pe când țarul ieșea din iatac, el îi căzuse în genunchi, îi înșirase toate meritele sale și-i ceruse drept singura răsplată cuca de boierie. Ioan îl ascultase cu răbdare, râsese cu voie bună și-l făcuse câine. Iar acum, la masă, țareviciul îi amintea lui Maliuta de încercarea aceea atât de neizbutită. Cu siguranță că n-ar fi făcut-o dacă l-ar fi cunoscut mai bine pe Skuratov!

Maliuta tăcea, doar chipul i se albise. Țarul băgă de seamă cu supărare că între sluga lui de credință și țarevici crește dușmănia. Și pentru a schimba vorba, îl strigă pe cneazul Veazemski.

— Ascultă, Afanasi, cât ai să te mai amărăști așa!? Vorbea și drăgăstos, și batjocoritor în același timp. Nu mai recunosc în tine pe vrednicul meu opricinic. Ori până la urmă te-a doborât de tot iubirea, șarpele ăsta veninos?

— Veazemski nu-i opricinic – spuse țareviciul. Nu-l vezi că suspină ca o fată mare! Mai bine i-ai porunci, tătucă țarule, să-și pună un sarafan și să-și rada barba, ca Fedka Basmanov, sau să-l pui să cânte din guslă. Gusla, socot eu, o să-i steie mai bine ca paloșul!

— Țarevici Ioan – sări Veazemski – dac-ai avea vreo cinci ani mai mult și n-ai fi feciorul stăpânului nostru, pentru ocara asta te-aș chema la Moscova, în Piața Troițkaia, să ne măsurăm vrednicia în oțele, și numai Dumnezeu știe cine s-ar dovedi vrednic să mânuie paloșul, și cine gusla!

— Afonka! strigă țarul cu asprime. Nu uita în fața cui te-ncumeți a vorbi!

— A ta e dreptatea, tătucă și stăpâne Ioan Vasilievici – îl înfruntă îndrăzneț Veazemski. Dacă am păcătuit în fața ta, poruncește să mi se reteze capul, dar pe țarevici nu-l las să mă batjocorească.

— Nu poruncesc – îi răspunse ceva mai potolit țarul, care-l prețuia pe Veazemski pentru bărbăția lui și de aceea îi trecea cu vederea izbucnirile nechibzuite – n-a sosit timpul să retezăm capul buimacului nostru Afonea. Vrem să mai lupte în slujba țarului său. Uite, Afonea, mai bine ți-aș istorisi povestea pe care mi-a spus-o azi-noapte Filka-orbul. În slăvită cetate a Rostovului, în preafrumosul acela oraș, trăia odată viteazul vitejilor Alioșa Popovici. Și s-a întâmplat să-i cadă dragă o tânără domniță, numele nu i-l mai știu, și-o iubea el mai presus decât viața. Atâta doar, că domnița era măritată cu bătrânul Tugarin Zmievici, și oricât s-a străduit Alioșa Popovici, n-a putut s-o înduplece. Îl tot respingea într-una: „Nu-mi ești drag tu, viteazule; drag mi-e doar soțiorul meu, bunul, bătrânul Zmievici”. „Fie și-așa, i-a spus Alioșa, dar odată și odată tot am să-ți fiu drag, lebăda mea albă!” Și și-a ales el doisprezece slujitori de credință, a spart porțile castelului și a răpit pe tânăra soțioară. „Mulțumescu-ți ție, viteazul vitejilor, grăi domnița, mulțumescu-ți ție că te-ai priceput să mă iubești, că te-ai priceput cu paloșul să mă răpești. De-acum încolo am să te iubesc mai presus decât viața, mai presus decât lumina, mai presus decât pe bătrânul, decât pe urâtul meu soț Tugarin Zmievici!” Ce zici, Afonea – își încheie

țarul povestea, cătând țintă la Veazemski – plăcutu-ți-a basmul lui Filka-orbul?

Veazemski sorbise cu lăcomie fiece vorbă a stăpânului său. Și vorbele aceste căzură în inima lui precum scânteile în snopii uscați, și s-a încins vâlvătaia în sufletul lui, și s-au aprins ochii lui cu pălălaie mare.

— Afanasi – urmă Ioan Vasilievici – mâine-poimâine am să plec să mă închin la mânăstirea Suzdalului, iar tu fă bine și du-te la Moscova, la boier Drujina Morozov, întreabă-l de sănătate și spune-i că te-am trimis chiar eu să ridici de către el canonul nostru… Și nu uita – mai adăugă el cu subînțeles – să iei cu tine opricinici mai multișori, pentru cinstea obrazului boieresc.

Serebreanîi vedea de la locul lui cum se luminează chipul cneazului Veazemski și cum se aprinde în ochii lui o bucurie sălbatică, dar nu auzea vorbele ce și le spuneau cneazul și țarul Ioan Vasilievici.

Dacă ar fi auzit Serebreanîi care-i pricina bucuriei lui Veazemski, nu-ncape îndoială că ar fi uitat de prezența stăpânului său țarul, ar fi smuls dintr-o panoplie de pe perete o sabie tăioasă și ar fi despicat dintr-o lovitură capul buimac al cneazului Afanasi. Și și-ar fi prăpădit bietul Nikita Romanovici propriul său cap. Noroc că de data asta l-au scăpat guslele dibace, și clopotele sunătoare, și larma opricinicilor. Și astfel n-a aflat el de ce se bucura Veazemski.

Într-un târziu, Ivan s-a ridicat din jilțul său. Toți curtenii s-au învârtejit pe dată precum albinele într-un buduroi răsturnat. Oricine a fost în stare s-a sculat în picioare și, rând pe rând, au început a se înșirui spre capul mesei pentru a primi din prunele uscate pe care țarul le împărțea frăției sale cu preamilostiva lui mână.

În clipa asta un opricinic nou sosit își croi drum prin mulțime și prinse a șopti ceva la urechea lui Maliuta Skuratov. Acesta îl ascultă până la capăt și o mare mânie se zugrăvi pe chipul lui. Ea nu rămase nebăgată în seamă de ochii vulturești ai țarului. Ioan ceru lămurire.

— Stăpâne! strigă Skuratov. S-a petrecut un lucru nemaiauzita. Trădare, răscoală împotriva măriei tale!

La auzul vorbei „trădare”, obrazul țarului se făcu alb ca varul și ochii îi scăpărară de fulgere.

— Stăpâne – urmă Maliuta – ieri am trimis un pâlc de călăreți să dea ocol Moscovei, ca să văd cum ascultă moscoviții de porunca măriei tale. Dar fără veste, un boier necunoscut și țăranii lui au izbit din senin pâlcul nostru

aflat în cercetare. Pe mulți i-a ucis cu zile, iar pe comisul meu l-a biciuit crunt. S-a înfățișat el însuși, e aici la ușă, zdrobit în bătaie, și așteaptă porunca. Îl îngădui?

Țarul îmbrățișă cu o privire întreaga adunare și citi pe toate fețele numai mânie și indignare. Abia atunci chipul lui se învălui de o ciudată mulțumire și, cu un glas pe deplin liniștit, spuse:

— Să se înfățișeze!

Mulțimea oaspeților se despărți în două și, pe cărarea astfel croită, Matvei Homeak, cu capul înfășat, intră în sala ospățului.

CAPITOLUL IX
JUDECATA

Matvei nu-și spălase sângele de pe față, ba chiar și-l întinsese cu tot dinadinsul pe veșminte și pe legătura albă ce-i înfășa capul: ca să vadă și măritul țar cum a fost cotonogită sluga lui! Apropiindu-se de țar, căzu la picioarele lui și rămase în genunchi, așteptând să i se îngăduie a vorbi. Toată lumea îl privea cu mare luare-aminte. Ivan rupse tăcerea.

— Împotriva cui porți plângere? întrebă. Cum s-au petrecut lucrurile? Spune lămurit.

— Nici eu nu știu împotriva cui, mărite țar pravoslavnic! Nu mi-a spus, câinele, neamul din care se trage. Dar mă jur ție, preamilostivule, în mare durerea și schilodirea mea, că m-a biciuit cu sălbăticie un boier neștiut de nimeni!

Toți îl ascultau cu îndoită luare-aminte.

— Ajunsesem, stăpâne, în satul Medvedevka, când deodată ei, blestemații, s-au năpustit de nu știu unde cu toată sila asupra noastră, ca viscolul din senin, și mi-au tăiat și mi-au junghiat oameni vreo zece, iară pre ceilalți ne-au legat fedeleș, și boierul acela al lor, irodul, a vrut să ne spânzure, iară pe cei doi tâlhari de-i prinsesem în cercetarea noastră i-au slobozit și le-a dat drumul în voia lor.

Homeak tăcu și își îndreptă fața însângerată de pe frunte. Un murmur de îndoială străbătu mulțimea opricinicilor. Istorisirea părea de necrezut. Țarul însuși stătea în cumpănă.

— Spusu-mi-ai tot adevărul, fiule? Nu ți s-au zdruncinat mințile? întrebă țarul, ațintind pe comis cu privirea ochilor săi vulturești. Nu cumva din beție ți s-a tras schilodirea?

— Tot adevărul ți l-am mărturisit, doamne. Și gata sunt s-o jur pe cruce și capul să mi-l pun pe butuc pentru încredințare!

— Da' ia spune-mi, de ce nu te-a spânzurat boierul acela neștiut?

— S-o fi răzgândit pesemne. Pe niciunul nu ne-a spânzurat, stăpâne. A poruncit doar să fim biciuiți cu joardele.

Un nou murmur străbătu trapeza.

— Și mulți ați fost voi în cercetarea aceea?

— Cinzeci de oameni, cu mine cinzeci și unul.

— Dar ei câți au fost?

— De ce-aș ascunde, ei au fost mai puțini! Vreo douăzeci, ăl mult treizeci să fi fost.

— Și v-ați lăsat tăiați și legați, ca niște muieri?! Ce moliciune a dat peste voi? Vi s-au uscat brațele, ori v-a căzut inima-n nădragi? Mai mare râsul! Și ce boier e ăla să se încumete a lovi ziua nămiaza mare pe opricinicii mei? N-o cred cu putință. Poate c-ar vrea ei să-mi stârpească opricinicii, da' nu-s în stare! Poate și pe mine m-ar sfâșia, da' nu-i țin puterile! Ascultă aici, dacă vrei să-ți dau crezare, spune-mi-l pe nume, ori mărturisește-te cu păcat, că de nu mi-l numești, ori nu-ți mărturisești minciuna, rău are să fie de tine!

— Slăvite stăpâne – răspunse comisul fără șovăire – martor mi-e Dumnezeu c-am spus tot adevărul. Cât despre moarte, facă-se voia ta! Nu de moarte mă tem, ci de neadevăr; și-ntr-asta chem mărturia întregii tale opricinine!

La aceste vorbe, Homeak ridică fruntea și cătă roată la toți oaspeții din sală, ca pentru a-i chema martori. Deodată, privirea lui întâlni privirea cneazului Serebreanîi. E greu de zugrăvit ce s-a petrecut atunci în sufletul comisului Homeak. Și uimirea, și îndoiala, și, mai cu seamă, bucuria cea rea și-au pus pecetea pe chipul lui.

— Stăpâne – vorbi el, ridicându-se în picioare – dacă vrei să știi cine s-a năpustit asupră-ne, cine mi-a tăiat oamenii și cine a pus să fim biciuiți cu joarda, poruncește boierului de colo să-și spună însuși numele de botez și numele după tată!

Toți ochii se întoarseră spre Serebreanîi. Țarul își încruntă amarnic sprâncenele sărace, își aținti asupră-i privirile străpungătoare, dar nu scoase o vorbă. Nikita Romanovici sta nemișcat, liniștit, dar fără strop de sânge în obraz.

— Nikita, apropie-te și răspunde – vorbi, în sfârșit, țarul, rostind rar și răspicat fiecare cuvânt. Îl cunoști pe omul acesta?

— Îl cunosc, stăpâne.

— Năpustitu-te-ai cu armele asupra lui și-a cetei sale?

— Stăpâne, el, omul acesta și ceata lui au năvălit mai întâi asupra satului…

Homeak îi curmă vorba. Dornic cum era de răzbunare, se hotărî să nu se cruțe nici pe sine, doar să piardă pe cneaz.

— Stăpâne – spuse – nu-l asculta pe boier. El poate să mă împroaște cum vrea, pentru că eu sunt om mic și neînsemnat și între noi nu se poate arăta adevărul. Dar poruncește să fie ascultați oamenii mei, ori, și mai bine,

poruncește să fim puși amândoi la caznele cele mai grele, și-atunci are să se arate tot adevărul între noi.

Serebreanîi îi aruncă o privire de dispreț.

— Stăpâne, cu nu ascund ce-am făcut. E drept că am năvălit asupra omului acestuia și a soților lui, e drept că am poruncit să fie bătut cu joarda, dar am făcut-o pentru că…

— Ajunge! spuse aspru țarul. Răspunde la ce te întreb eu. Știut-ai, când i-ai lovit, că sunt opricinicii mei?

— N-am știut, stăpâne!

— Dar când ai vrut să-i spânzuri, spusu-ți-au cine sunt?

— Mi-au spus, stăpâne.

— Și de ce te-ai răzgândit și nu i-ai mai spânzurat?

— Pentru ca mai întâi să-i judece județii tăi, stăpâne.

— Atunci de ce nu i-ai trimis din capul locului la județii mei?

Serebreanîi nu află pe dată răspuns la întrebare.

Țarul își adânci privirea în ochii lui, căutând să-l pătrundă până-n fundul inimii.

— Nu pentru a-i da pe mâna judeților te-ai răzgândit să-i spânzuri, nu, ci pentru că ți-au spus că-s oamenii țarului. Și au – urmă el, tot mai mânios – tu, măcar că acum știai cine sunt, ai poruncit totuși să fie biciuiți!

— Stăpâne…

— Ajunge! tună țarul. Judecata s-a sfârșit. Fraților ai mei – se întoarse el de astă dată spre curtenii săi cei mai de credință – să-mi spuneți, rogu-vă, ce osândă merită boierul cneaz Nikita? Să-mi spuneți tot ce gândiți. Vreau să știu cum cugetă fiecare.

Glasul țarului era potolit, dar din privire i se putea citi că inima lui a hotărât soarta cneazului și că vai și-amar va fi de acela care va cere o osândă mai puțin aspră ca a sa.

— Ci spuneți odată – repetă înălțând glasul – ce osândă se cuvine cneazului Nikita?

— Moartea! răspunse țareviciul.

— Moartea! reluă pe rând Skuratov, Greaznoi, părintele Levki și amândoi Basmanovii.

— Primească-și deci moartea! le întări spusa Ivan, cu tot sângele rece. Căci spune Scriptura: „Cine va trage sabia de sabie va pieri”. Oșteni, luați-l!

Serebreanîi se închină țarului, fără o vorbă. Câțiva străjeri îl înconjurară pe dată și-l scoaseră din sală. Mulți oaspeți ieșiră după el să vadă cum va

muri; mulți alții rămaseră în sală. Un murmur surd creștea în jurul meselor. Țarul se întoarse către oaspeți. Triumful i se citea pe față:

— Fraților ai mei, dreaptă mi-a fost judecata?

— Dreaptă, dreaptă! se ridică răspunsul celor din apropiere.

— Dreaptă, dreaptă! răspunseră și glasurile celorlalți de mai departe.

— Ba nedreaptă! răspunse o singură voce din fund.

Un fior străbătu adunarea.

— Cine a glăsuit astfel? Cine a vorbit? Cine spune că judecata măriei sale nu-i dreaptă? se auzi de pretutindeni.

Uimirea se așternu pe toate chipurile, toți ochii se aprinseră de revoltă. Un singur om, cel mai crud și sălbatic, nu se arătă indignat, Maliuta. Atâta doar că se făcu alb la față precum moartea.

— Cine spune că judecata mea nu-i dreaptă? întrebă Ioan, dându-și toată osteneala să pară cât se poate de liniștit. Cine a spus-o să se înfățișeze pe dată ochilor mei!

— Stăpâne – vorbi Maliuta, ieșind înainte, tulburat peste poate – mulți din slujitorii tăi credincioși sunt beți acum, și iarăși sunt mulți care vorbesc fără să gândească, fără să fie în toate mințile lor. Nu mai da poruncă să fie căutat nechibzuitul, stăpâne al meu. Când s-o dezmetici, n-are să creadă nici el că a putut rosti aici asemenea vorbe nesăbuite.

Țarul se uită nedumerit la Maliuta.

— Părinte, paraclisiarh – spuse el, zâmbind strâmb. De când ți s-a muiat inima?

— Stăpâne milostiv, nu porunci…

Dar era prea târziu.

Feciorul cruntului Maliuta se apropie de jilț și stătu plin de cuviință înaintea țarului. Tot el, Maxim Skuratov fusese tânărul care mântuise pe Serebreanîi de urs.

— Așadar, tu ești acela, Maximușka? Tu ponegrești judecata mea – spuse Ioan, cătând încruntat ba la tată, ba la fecior. Și surâsul de pe buzele lui nu prevestea nimic bun. Ei, haide, Maximușka, vorbește, spune de ce nu-ți este pe plac judecata mea?

— Pentru că nu l-ai ascultat și pe Serebreanîi, stăpâne, pentru că nu i-ai îngăduit să se dezvinovățească în fața ta, și nici măcar nu l-ai întrebat de ce-a vrut să-l spânzure pe Matvei Homeak.

— Nu-l asculta, preamilostivule! se văita Maliuta. Maxim e beat, uite la el, uite, e beat! Nu-l asculta! Pleacă, bețiv neobrăzat, nu vezi că ți-ai băut

minţile?! Du-te cât îţi mai stă capul pe umeri!

— Maxim n-a băut nici mied, nici vin – spuse veninos ţareviciul. M-am uitat la el tot timpul, nici măcar n-a dus pocalul la gură!

Maliuta îi aruncă o privire care-ar fi băgat groaza în oricare alt om. Dar ţareviciul socotea că ura acestui curtean nu-l poate atinge şi pe el cu răzbunările-i cumplite. Cel de-al doilea fiu al ţarului Ivan cel Groaznic, şi urmaş la domnie, întrunea în sufletul lui mai toate viciile tatălui său, iar pildele rele înăbuşeau tot mai mult şi puţinul bine ce mai sălăşluia într-însul. Ioan Ioanovici nu mai cunoştea mila.

— Da, da – întări el, zâmbind batjocoritor – Maxim n-a mâncat şi n-a băut nimic la masa noastră. Viaţa noastră nu-i este pe plac. Îi este silă de opricinina tatălui meu!

În tot timpul acesta, Boris Godunov nu-şi luase ochii de la ţar. Se vedea cât de colo că cercetează cu mare luare-aminte orice schimbare de pe trăsăturile feţei lui, şi de la o vreme, nebăgat de seamă de nimeni, ieşi tiptil din sala ospăţului.

Maliuta se aruncă la picioarele ţarului.

— Tătucă şi stăpâne Ioan Vasilievici! se tângui el, sărutându-i poalele veşmântului. Azi-dimineaţă, eu, necioplitul, ţărănoi nătâng, te-am rugat să te înduri de mine şi să-mi dăruieşti caftanul boieriei. Unde fostu-mi-a mintea? Unde chibzuinţă cea omenească? Cuvine-mi-se mie, rob şi slugă mârşavă, să port caftan de boier? Uită, stăpâne, vorba mea cea proastă, porunceşte să mi se ia şi caftanul aurit de curtean, pune-mi strai de rogoz în loc, dar iartă-l pe Maxim de mare păcatul lui! E tânăr, stăpâne, şi netot. Nu cugetă la vorba ce-o spune! Iar dacă vrei să osândeşti pe cineva, apoi porunceşte să mi se reteze capul mie, căci numai eu, prostul, lăsatu-l-am să beie în neştire! Îngăduie-mi, stăpâne, şi am să-mi pun nătângul cap pe butuc, sub secure! Ori porunceşte, şi pe dată eu însumi seama îmi voi face!

Şi milă, şi silă îi fu adunării să vadă cum se schimonosesc trăsăturile chipului său, cum creşte deznădejdea în ochii lui, în care nimeni nu citise vreodată altceva decât cruzime.

Ţarul râse.

— N-am temei să te osândesc nici pe tine, nici pe el. Maxim are dreptate!

— Ce spui, stăpâne? sări Maliuta. Cum să aibă dreptate Maxim? Bucuria şi nedumerirea i se răsfrânseră pe faţă în chip de zâmbet tâmp, care pieri însă în aceeaşi clipă, spulberat de bănuiala că Ioan îl ia peste picior.

Toate aceste repezi schimbări de înfățișare erau atât de hazlii și de neașteptate, încât țarul râse mai vârtos.

— Are dreptate Maxim – rosti el din nou, reluându-și aerul de gravitate – m-am pripit. Nu pot să cred că Serebreanîi a făcut cu bună-știință ceva rău împotriva mea. Îl știu încă dinainte de războiul cu Litvania. Îmi amintesc cum era pe-atunci. Întotdeauna am ținut la el. Mi-a fost prea-credincioasă slugă. Doar voi, netrebnicilor – și se încruntă la Greaznoi și la Basmanovi – mă îndemnați mereu să fac vărsare de sânge. Nu v-ajunge câte omoruri s-au săvârșit? V-a mai trebuit și capul acestui vrednic boier al meu? Ce mai stați, păgânilor! Fuga, opriți securea! Dar, vai, degeaba alergați. E prea târziu acuma! Simt eu că-i e-n țărână capul. O să-mi plătiți cu toții, voi, o să-mi plătiți că l-ați trimis la moarte!

— Nu e târziu, stăpâne – spuse Godunov din pragul sălii. I-am poruncit gealatului să stea, s-aștepte cu securea. Îndurarea ta n-are seamăn, stăpâne, și eu te știu milostiv, știu că uneori, măcar că-l osândești, îndată-l și ierți pe vinovat. Serebreanîi și-a și pus capul pe butuc, iară călăul și-a scos surtucul, și-a sumes mâneca și așteaptă porunca măriei tale!

Ochii țarului se luminară:

— Boris, iubitule al meu și slugă bună, apropie-te. Numai tu îmi cunoști inima. Numai tu știi că nu de plăcere vărs sânge omenesc, ci ca să curm trădarea. Tu nu mă socotești o fiară. Apropie-te, Fedorâci, vreau să te-mbrățișez.

Godunov se înclină. Țarul îl sărută pe frunte.

— Vino și tu, Maxim, te îngădui să-mi săruți dreapta. La masa mea să șezi pe băutură și mâncare, dar adevărul să-l strigi în gura mare! Și așa să faci și de-acum înainte! Dați-i trei legături de sobolași pentru șubă!

Maxim se închină până la pământ și sărută mâna țarului.

— Ce soldă îți dă vistieria? îl întrebă Ioan.

— Solda obișnuită a oștenilor de rând, stăpâne.

— De astăzi înainte îți fac soldă de căpetenie. Și o să ai tain de bucate și de celelalte la rând cu căpeteniile. Dar, ia stai, văd că-ți mai umblă ceva pe limbă; spune fără sfială, cere tot ce vrei!

— Stăpâne, nu merit mila ta, n-am câștigat dreptul la veșmânt bogat, sunt alții mai vrednici ca mine. Un singur lucru am a te ruga, stăpâne. Trimite-mă să lupt în Litvania, ori în țara livonilor. Sau poate mă trimiți la Riazan, să-i bat pe tătari.

O scânteie ca de bănuială se aprinse în ochii țarului:

— Ți s-a făcut poftă de bătălie, voinice? Ori poate ți s-a urât cu viața de-aici?

— Da, stăpâne, mi s-a urât.

— Și de ce, mă rog? întrebă Ioan, străpungându-l pe Maxim cu privirea.

Maliuta nu-i dădu răgaz să răspundă.

— Stăpâne – grăi – nu-l vezi că arde de dorul să-ți slujească în lupta cu vrăjmașii măriei tale. Arde să capete din însăși mâna ta colanul cu lănțuc de aur. Clocotește sângele-ntr-însul de fierbinte ce-i. De aceea, stăpâne, te roagă să-l trimiți împotriva tătarilor ori a nemților.

— Ba nu de aceea se roagă – prinse prilejul țareviciul – ci vrea să iasă pe voia lui: „N-am chef să fiu opricinic și uite că n-am să fiu!”

— Ia te uită! râse batjocoritor Ioan. Adică vrei să te măsori cu mine, Maximușka? Ia te uită ce mai viteaz? Eh, cum o să mă potrivesc eu, slăbănogul, cu tine! Bine, fie și-așa. Nu vrei să fii opricinic, fie, o să te scriu în oastea de strajă!

— O, stăpâne – se grăbi Maliuta să mulțumească – oriunde va voi măria ta să-l scrie, bucuros are să fie Maxim să slujească poruncii tale. Hai, du-te acasă, Maxim, că-i vremea târzie. Și mumă-tii să-i spui că eu mai zăbovesc; avem treburi la temniță: îi cercetăm pe alde Kolâcevii. Du-te, băiatule, du-te!

Maxim se mai închină o dată și plecă. Țarul porunci să-i fie adus Serebreanîi.

Opricinicii îl aduseră cu mâinile legate, doar în cămașă cu gulerul răsfrânt. În urma cneazului păși în sală vătaful călăilor, Terioșka, cu mânecile suflecate și securea sclipitoare în pumn. Venise și el să afle de-l iartă țarul pe Serebreanîi, ori voiește doară a-i schimba felul morții din secure în streang.

— Apropie-te, cneaz Nikita. Voinicii mei s-au cam pripit cu tine. Să nu-ți fie cu supărare. Așa sunt ei: nici una, nici două trag clopotele, când trebuie și când nu trebuie! Nu se gândesc, nepricopsiții, că să iei viața omului oricând al vreme, dar dacă-ai retezat un cap, la loc nu-l mai poți pune. Să-i mulțămești lui Boris. De nu era el, demult te trimiteau opricinicii pe ceea lume, și nu mai aveam pe cine întreba de blestemățiile lui Homeak. Ia spune-ne de ce-ai dat năvală peste el?

— Am dat năvală peste el, stăpâne, pentru că mai întâi a năvălit el în mijlocul satului peste niște oameni nevinovați. Nu știam pe atunci că este în slujba ta. Și nici nu mai auzisem până atunci de opricinină. Veneam din

Litvania, în drum de întoarcere spre Moscova, când Homeak și oamenii lui s-au năpustit asupra satului și s-au pornit să taie lumea.

— Da' dacă ai fi știut că-s slugile mele, ai mai fi sărit cu bătaia la ei?

Țarul se uită în ochii lui. Serebreanîi șovăi o clipă, pe gânduri, apoi răspunse cu toată naivitatea:

— Tot aș fi sărit, stăpâne! N-aș fi crezut că din porunca măriei tale omoară ei oameni.

Ioan își înfipse mai adânc privirea posomorâtă în ochii cneazului și nu-l slăbi multă vreme. Într-un târziu rupse tăcerea ce se lăsase.

— E bun răspunsul tău, Nikita – și țarul încuviință nu numai cu vorba, ci și cu o înclinare a capului. Nu pentru a tăia și a spânzura oameni nevinovați am ridicat eu opricinina asupra Rosiei. I-am ridicat ca să apere oițele mele de lupii cei hulpavi, precum dulăii cei de credință; ca să pot spune și eu la ceasul judecății de apoi, tot așa cum spus-a profetul: „Căci eu sunt deopotrivă cu copiii ce mi-i dete Dumnezeu". Și v-o spun vouă ca să știe lumea toată: doar tu și Boris ați înțeles gândul meu. Alții nu gândesc ca voi, alții mă socotesc ucigaș și habar n-au că, vărsare de sânge făcând, mă înecă lacrimile! Sângele oricine îl vede că-i roșu aprins și sare în ochi, dară plânsul inimii mele nimeni nu-l vede, lacrimile cad fără culoare asupra sufletului nostru, și tot la fel ca smoala aprinsă îl ard și îl perpelesc în toate zilele vieții mele! Și, rostind vorbele acestea, țarul își ridică ochii spre bagdadie în semn de mare și-negrăit alean. Tot așa precum Rahila cea din vechime – urmă el și ochii i se rostogoliră până sub frunte – tot așa precum Rahila cea din vechime își plângea cu lacrime de sânge copiii, tot așa și eu, preapăcătosul de mine, cu lacrime de sânge îmi plâng dușmanii și greșiții mei. E bun răspunsul tău, Nikita. Te iert de vina ta. Dezlegați-l mâinile. Șterge-o de aici, Terioșka, nu ne mai ești de trebuință… Ba nu, mai stai nițeluș.

Și Ioan se întoarse către Homeak, amenințător:

— Acum să-mi răspunzi tu: ce-ați căutat voi acolo la Medvedevka, cu blestemățiile astea ale voastre?

Homeak, încurcat, cătă chiorâș la Terioșka, apoi la Serebreanîi, apoi se scărpină la ceafă.

— I-am mai scuturat-olecuță pe mojici – răspunse pe jumătate cu neobrăzare, pe jumătate cu viclenie. De ce s-ascund adevărul, stăpâne, nu suntem vinovați decât c-am vrut să mai scurtăm ghearele celor surghiuniți de tine, că doar e al boierului Morozov satul cu pricina!

Asprimea amenințătoare de pe chipul țarului se mai muie și Ioan surâse:

— Deh, atunci poate că-ți ajunge chelfăneala cneazului Serebreanîi? Sau socoți că ți se mai cuvine ceva? Eu zic: treacă de la mine, fii iertat și tu. Du-te, Terioșka, pesemne că așa i-a fost scris zilei ăsteia!

La vederea bunăvoinței ce-o arătase țarul cneazului Nikita, o șoaptă de mulțumire străbătu rândurile boierimii de zemșcină. Dar urechea ascuțită a țarului prinse această șoaptă și mintea lui bănuitoare o tălmăci în felul său. După ce Homeak și Terioșka părăsiră sala, Ioan își întoarse privirea grea asupra acelor boieri.

— Iar voi – le spuse – să nu credeți, văzând această judecată a mea, că am început a mă îmbuna față de voi! Și chiar în clipa când vorbea, în sufletu-i frământat se născu gândul că și Serebreanîi i-ar putea pune mărinimia pe seama slăbiciunii. Îi păru rău că l-a cruțat și vru să-și îndrepte cumva greșeala. Ascultă – rosti, uitându-se iarăși la cneaz – astăzi m-am îndurat de tine de dragul vorbei drepte ce mi-ai spus și n-am să-mi iau cuvântul înapoi. Dar nu uita că, dacă se va mai ridica vreo altă plângere asupra ta, am să-ți cer socoteală și ai să-mi plătești și vina cea veche odată cu cea nouă. Iară tu, știindu-te în greșeală față de mine, să nu te gândești a fugi înapoi în Litvania sau la marele Hlan, așa cum fac alții. Ci chiar acum să mi te legi cu jurământ că oriunde te vei găsi, ai să aștepți răbdător pedeapsa pe care voi binevoi s-o trimit asupră-ți.

— Stăpâne – spuse Serebreanîi – viața mea e în mâinile tale. Și nu-mi stă-n fire să mă ascund de tine. Îți făgăduiesc că, apăsând vreodată o vină asupră-mi, am să stau s-aștept județul tău și n-am să mă feresc din calea voinței tale.

— Vino deci și sărută crucea asta în chip de legământ – spuse Ioan, solemn și, săltându-și crucea filigranată ce-i atârna pe piept, i-o întinse cneazului și se uită pe sub sprâncene să vadă ce fac boierii de zemșcină.

Când în tăcerea adâncă a sălii Ioan dădu drumul din mână crucii cu trupul Mântuitorului, de care Serebreanîi își lipise buzele închinându-se cucernic, toți auziră zăngănitul lanțului ei de aur.

— Acum te poți duce – grăi Ioan – și roagă-te Sfintei Treimi cea preamilostivă și tuturor Sfinților Părinți să te ferească de a mai cădea în vreun păcat, oricât de mic! Cât despre voi – urmă, uitându-se iarăși la boieri – voi, care-ați auzit judecata mea, nu nădăjduiți într-o nouă iertare pentru Nikita, și nici să nu veniți a-mi cere îndurare dacă o să-mi mai iște vreodată mânia!

Învăluind în felul acesta putința oricărei samavolnicii viitoare împotriva cneazului Serebreanîi în mantia unei prea-drepte rânduieli, Ioan se simți mulțumit și îngădui mulțumirii acesteia să i se arate pe față.

— Duceți-vă cu toții acum, fiecare la trebile sale – spuse el. Boierii de zemșcină vegheze fără greș la poruncile mele ca și-nainte, iară opricinicii, slugile și oștenii mei aleși, să nu uite legământul pe cruce și să nu se tulbure că astăzi Nikita și-a dobândit iertarea: căci nepărtinitoare deopotrivă este inima mea și pentru cei apropiați, și pentru cei depărtați!

Oaspeții începură a se răzleți. Fiecare se îndreptă spre casă, purtând în suflet unii teamă, alții tristețe, unii venin, alții nădejdi de tot felul, iar mulți, pe umeri, doară capete amețite. Așezarea se-nvăluise în cețuri, deasupra pădurii se înălța luna. Înfiorător se contura acum palatul cu turnurile, foișoarele și crenelurile sale. Semăna de departe cu un balaur, strâns ghem la pândă și gata oricând să se dezlănțuie. O singură fereastră îi lumina creștetul, de parc-ar fi fost ochiul strajnicului ciclop. Acolo era iatacul țarului. Acolo se ruga cu osârdie țarul Ioan.

Se ruga pentru pacea sfintei Rusii, se ruga Domnului să-i deie biruință asupra trădării și nesupunerii, să-l binecuvânteze întru izbânda cauzei grele peste măsură de a-i face totuna și deopotrivă pe cei slabi și pe cei tari, pentru ca toți să fie egali între ei și deasupra tuturor să rămână numai el singur, precum stejarul în câmpie!

Se ruga țarul și bătea mătănii până la pământ. Și-l priveau stelele pe fereastra îngustă, îl priveau înnourate luminoasele stele, înnourate parcă de-un gând amar: „Eh, ascultă, măre, tu, țar Ioan Vasilievici! Rău ai făcut și-n neprielnic ceas ai purces la treaba aceasta, fără să ne întrebi și pe noi, stelele: căci nu se află două spice la aceeași înălțime, și nu pot fi deopotrivă piscurile semețe cu măgurile mărunte, și țarul nu poate ființa fără tagma boierească!”

CAPITOLUL X
TATĂ ȘI FIU

Era aproape noapte când Maliuta ieși din temniță, după ce terminase, în sfârșit, cu cazna Kolâcevilor, a neamurilor și prietenilor mitropolitului răpus. Nori grei și negri ca munții atârnau deasupra Slobodei și o amenințau cu furtună. Toată lumea din casă dormea. Numai feciorul lui, Maxim, era treaz. Și ieși în întâmpinarea tatălui său.

— Te-am așteptat, tată; trebuie neapărat să stau de vorbă cu tine.

— Despre ce? întrebă Maliuta și, fără voia sa, își feri în lături privirea. Grigori Lukianovici nu se înfiora niciodată în fața vrăjmașului, dar în fața feciorului său simțea că își pierde cumpătul.

— Eu mâine plec. Tu, tată, să mă ierți!

— Unde pleci? întrebă Maliuta, și de data asta își întoarse privirea posomorâtă asupra feciorului.

— Unde m-or duce ochii, tată. E mare pământul și larg din destul.

— Ți-ai pierdut oare mințile? Ai înnebunit chiar de-a binelea?! Ce te-a apucat astăzi la trapeză? Cum de te-ai încumetat să te ridici împotriva țarului? Îți dai tu socoteala cine-i el și cine ești tu?

— Îmi dau, tată, îmi dau. Dar mai știu că țarul mi-a și mulțumit pentru asta. Cu toate acestea înțeleg că nu-mi mai este îngăduit să rămân aici.

— O, neghiobule! De unde-ai învățat să ai voința ta proprie? Ce-i cu tine astăzi? Și ce ți s-a năzărit să pleci tocmai acum, după ce țarul s-a îndurat de tine și te-a înălțat la cinul căpeteniilor? De ce tocmai acum să pleci?

— Demult mi-e greu să trăiesc printre voi, tată. O știi și tu. Dar până acum n-am avut încredere în mine. De mic copil aud de pretutindeni că voia țarului e voia Domnului, că nu se află păcat mai mare decât să gândești altfel decât ca țarul. Și uneori, vrând-nevrând, mă cuprindea îndoiala dacă pot avea dreptate eu, unul, împotriva voastră a tuturora. Și, vrând-nevrând, îmi amânam plecarea. Dar astăzi – se înfierbântă Maxim, și o rumeneală vie îi îmbujoră obrajii – astăzi am priceput că dreptatea e de partea mea! Astăzi când am auzit vorba cneazului Serebreanîi, când am aflat că a spulberat ceata oamenilor tăi pentru că tăiau și spânzurau săteni nevinovați, când am văzut că n-a dat înapoi în fața țarului pentru fapta lui cea dreaptă și s-a dus ca un mucenic la moarte, din acea clipă inima mea s-a întors către el și a bătut pentru el, ca pentru nimeni altul, și s-a scuturat mintea mea de orice

șovăială, și-am văzut limpede ca-n lumina zilei că nu de partea voastră stă dreptatea!

— Aha, vasăzică el te-a scos din minți?! strigă Maliuta, și mai furios împotriva cneazului. Vasăzică el te-a scos din minți? Ei, las' că-mi cade el în gheare, câinele, și multă vreme o să-mi cerșească moartea!

— Păzească-l bunul Dumnezeu de ghearele tale – spuse Maxim și își făcu semnul crucii. Și oprească-te el să nimicești tot ce-i bun în Rusia! Da… – și iarăși se însufleți flăcăul – abia când l-am văzut pe cneazul Nikita Romanovici, am simțit că bine mi-ar fi să trăiesc în preajma lui, și tare-aș fi vrut să-l rog să mă primească, dar rușine mi-a fost să m-apropii de el: căci nu mi se vor ridica ochii spre dânsul câtă vreme mai port straiul acesta!

Maliuta Skuratov îl asculta pe flăcău și două simțăminte potrivnice luptau în pieptul lui. Îi venea să se răstească la Maxim, să-l calce-n picioare și, cu aspre amenințări, să-l supună ascultării, dar în același timp un respect involuntar îi înfrâna mânia. Simțea că nicio amenințare nu-i va aduce izbândă, și sufletu-i mârșav porni să caute alte mijloace de a-și reține fiul în preajmă.

— Maximușka – spuse, îndulcindu-și vocea și zâmbetul pe cât i-o îngăduiau trăsăturile de fiară sălbatică – n-ai ales timpul potrivit ca să pleci! Spusele tale au plăcut astăzi milostivului nostru țar. Și, măcar că m-ai speriat de moarte, pesemne că ne-au sărit într-ajutor toți sfinții mucenici ai bisericii și au înmuiat inima tătucăi țarul. Că, în loc să te dea pe mâna gealatului, el te-a lăudat foarte, și ți-a crescut solda, și te-a dăruit cu o șubă de sobol! Și-ai să vezi c-o să înceapă pentru tine drumul măririlor! De ce nu te simțești bine aici?

Maxim se aruncă la picioarele tatălui său:

— Nu pot trăi aici, tată, nu pot trăi! Nu mai am putere să rămân în casa asta! Nu mai pot răbda s-aud câtu-i ziua de lungă gemete și vaiete, nu mai pot îndura să văd că însuși tatăl meu…

Aici glasul i se poticni.

— Ce tatăl tău? scrâșni Maliuta.

— Că tatăl meu este călău! sfârși Maxim și își plecă privirea, de parcă s-ar fi îngrozit că a putut rosti asemenea vorbă.

Dar Maliuta nu se tulbură la auzul ei.

— Nu-s toți călăii de-un fel! zise mândru, măcar că-și feri privirea. Unii sunt oameni de rând, alții căpetenii mari; unii spânzură doar tâlhari de drumul mare, alții pedepsesc pe boierii care sapă scaunul stăpânului nostru

și pun la cale prăbușirea întregii țări. Eu în osândele hoților nu mă amestec; securea mea nu retează decât capetele boierilor vânzători de țară.

— Taci, tată! strigă Maxim, sărind în picioare. Nu-mi răscoli sufletul cu vorbele tale! Care din oamenii năpăstuiți de tine a vrut răul țarului? Care din ei a surpat temelia țării? Nu pentru vina oamenilor, ci doară din răutatea ta retezi capete de boieri! De n-ai fi tu, și țarul ar fi mai milostiv. Dar tu și-ai tăi născociți trădările, cu cazne grele smulgeți mărturisiri, voi, voi sunteți pricina vărsărilor de sânge! Nu, tată, nu mânia pe Dumnezeu, nu cleveti pe boieri, ci spune mai curând că vrei să stârpești din rădăcină tot neamul boieresc, fără alegere.

— Și de ce le ții tu parte? întrebă Maliuta, c-un zâmbet diavolesc. Ori poate-ți place să te vezi, oricât de mândru și de trupeș ești, că printre fiii lor tu tot mereu rămâi în coadă? Și, spune tu, cu ce ești mai prejos ca ei? Cu ce se pot făli ei că-s mai vrednici? Ori i-a plămădit pre dânșii Dumnezeu dintr-alt fel de țărână? Dacă de-avutul vostru vă mândriți, atunci mai dați-ne răgaz, cinstite fețe! Țarul nu-și uită slugile preacredincioase. Iar când și Kolâcevii își vor scuipa suflarea sub secure, la cine alt averea lor o să ajungă, de nu la noi?! Destul m-am chinuit cu ei, afurisiții, în temnița de zid, că prea-s vânoși și tari, dulăii!

Furia clocotea în inima lui, dar Maliuta tot mai nădăjduia să-și înduplece fiul, și gura schimonosită tot mai căuta să se îndulcească în zâmbete duioase. Dar zâmbet drăgăstos nu putea înflori pe buzele lui și, văzându-i rânjetul, Maxim se îngrozi.

Maliuta nu-nțelegea nimic din chinul băiatului.

— Maximușka, gândește-te, pentru cine-am adunat eu galbenii? Pentru cine mă strădui și muncesc? Nu pleca de lângă mine, rămâi în preajma mea. Ești tinerel, ești încă necopt pentru greul oștirii. Nu pleca de la mine! Nu uita că-ți sunt tată! Când mă uit la tine, îmi saltă inima ca de-o vorbă bună de-a țarului sau de îngăduința de a-i săruta mâna. Iar de te-ar supăra cineva, cred că l-aș înghiți de viu!

Maxim tăcea. Tată-său se străduia să-și îndulcească glasul și privirea cât putea de tare.

— Oare nu mă iubești chiar deloc, Maximușka? Oare nu simți chiar nimic pentru mine?

— Nimic, tată.

Maliuta își înfrână furia.

— Da’ gânditu-te-ai ce are să spună țarul când o afla că ai plecat? Și dacă va socoti c-ai fugit de el?

— Păi chiar de el și fug, tată. Mă cuprinde groaza la vederea lui. Știu că Dumnezeu îmi poruncește să-l iubesc, dar când mă uit la faptele lui, mi se răsucesc măruntaiele-n mine. Aș vrea să-l pot iubi, dar n-am puterea s-o fac. Când am să fiu departe de Sloboda și n-am să mai văd înaintea ochilor tot sângele ăsta nevinovat, atunci poate va da Domnul să-l pot iubi. Iar dacă nu voi mai putea, de slujit tot îl voi sluji, dar nu în rândul opricinicilor.

— Dar cu maică-ta ce-o să fie, gânditu-te-ai? întrebă Maliuta, aruncând în joc ultima carte. N-o să poată îndura bătrâna lovitura asta. Ai s-o omori cu zile! Că doar vezi și tu ce nevolnică-i, sărăcuța de ea!

— Bunul Dumnezeu n-are s-o părăsească pe mama – suspină Maxim. Ea o să mă ierte.

Maliuta se porni să măsoare odaia în lung și-n lat. Iar când se opri din nou în fața lui Maxim, din toată blândețea ce atât de anevoie și-o zugrăvise pe obraz nu mai era nici urmă. Chipu-i grosolan vădea acum un singur simțământ: o hotărâre de neclintit.

— Ascultă, mucosule – se răsti, schimbându-și odată cu glasul și armele – până acum te-am rugat cu frumosul, acum însă uite ce-am să-ți spun: nu-ți dau binecuvântarea mea. Nu te las să pleci. Iar dacă nu te potolești, chiar mâine am să te silesc să ucizi cu mâna ta niscai dușmani de-ai țarului. Poate că atunci, mânjit fiind tu însuți de sânge, ai să te lepezi de duioșiile astea și n-are să-ți mai fie silă de taică-tău!

Maxim se făcu alb ca varul, dar nu răspunse vorbelor acestea. Știa că-i îndărătnic Grigori Lukianovici Skuratov, că ce-a spus el odată rămâne bine spus. Și își dădea seama că n-are să poată înfrânge voința lui tătâne-său.

— Ia te uită cum m-am întins la vorbă – mai spuse Maliuta. Curând se face miezul nopții, și-i vremea să mă duc la țar să-i predau cheile de la temniți. Și ce mai ploaie s-a pornit. Dă-mi mantaua cea lungă. Ian te uită ce repezit e dumnealui! Zor nevoie, vreau să plec, aici eu nu mai pot trăi! Să-l lași în voia lui, mai știi, ar încerca, sunt sigur, și pe mine să mă atragă pe-acest drum! Nu, frățioare, prea devreme tu aripioarele-ți deschizi! Am îngenuncheat eu și alții, mai vajnici decât tine răsculați. Te-nvăț eu cuvenita ascultare! Ptiu, ce vreme, ce vreme! Da-mi căciula! Și ce fulgere, ce fulgere! Ian te uită cum se mai cască cerul! Și ce foc se mai revarsă, ai zice că întreaga Slobodă-i în flăcări. Oblonește geamul și mergi de te culcă,

poate până-n zori îți ies și gărgăunii din cap. Cât despre Serebreanîi ăsta al tău, las' că pun eu laba pe el! N-am să i-o iert!

Maliuta ieși. Rămas singur, Maxim căzu pe gânduri. În casă liniștea era deplină, doar din curte răbufnea ploaia și, din când în când, vântul se strecura pe geam și legăna lanțurile cătușelor atârnate-n perete, și izbindu-se una de alta, cătușele de fier sunau rău-prevestitor. Maxim urcă încetișor treptele înalte de lemn și se opri în dreptul ușii dincolo de care se hodinea maică-sa.

„Doamne Dumnezeul meu! se rugă el în gând. Tu îmi vezi inima și-mi cunoști gândurile! Tu știi. Doamne, că nu din trufie, că nu din îndărătnică neascultare trec peste voia părintelui meu! Și tu, măicuță a mea, iartă-mă! Te părăsesc fără știrea ta, plec fără binecuvântarea ta. Știu, măicuță, că am să-ți frâng inima, dar de bună voie nu m-ai fi lăsat să plec! Iartă-mă, stăpână a mea mămucă, nicicând n-ai să-ți mai vezi feciorul!"

Îngenunche și sărută pragul ușii. Apoi se închină de trei ori, coborî scara și ieși în curte. Ploaia cădea furioasă, de parcă s-ar fi mâniat împotriva tuturor robilor lui Dumnezeu. Maxim intră în grajd. Grăjdarii dormeau. Își scoase singur dintre stănoage calul cel mai drag și puse șaua pe el. Un câine mare, legat la intrarea grajdului, sări din culcușul său și începu să scheaune și să se zbată, ca și cum ar fi simțit despărțirea. Era un dulău flocos din neamul celor ce păzesc stânile. Părul lung și aspru de culoare brun-cenușie îi cădea învălmășit peste botul negru, acoperindu-l tot, că de-abia îi mai puteai zări ochii deștepți.

Maxim mângâie câinele pe cap, iar acesta se ridică în două picioare, îi puse labele negre pe umeri și-l linse pe obraji.

— Rămâi cu bine, Buian, păzește casa cu credință și dă ascultare măicuței mele!

Pe urmă sări în șa, trecu încet pragul porții, dădu pinteni calului și se îndepărtă în galop de casa părintească.

Nici n-apucase să treacă de meterezul de pământ, când auzi un lătrat tunător și se pomeni cu Buian sărind ca nebun în jurul calului și bucurându-se c-a izbutit să rupă lanțul și că acum poate să-și însoțească în voie stăpânul.

CAPITOLUL XI
PROCESIUNEA DE NOAPTE

În timp ce Maliuta stătea de vorbă cu fiul său, țarul se ruga lui Dumnezeu. Demult îi curgea sudoarea pe față, demult vânătăile vechi începuseră să se întindă și rănile de pe înalta-i frunte sângerau din nou, stârnite de nenumăratele mătănii bătute cu osârdie până la dușumea, când auzi deodată un foșnet în spatele său și, întorcându-și capul spre întunericul iatacului, o zări pe doica sa Onufrievna.

Era bătrână doica. O adusese în casă răposatul, de veșnică aducere aminte, marele cneaz Vasili Ivanovici; și tot Onufrievna o mai slujise și pe Elena Glinskaia. De ea fusese moșit și în brațele ei fusese binecuvântat de tatăl său când acesta trăgea să moară. Se zvonea că Onufrievna știe o mulțime de lucruri de care nimeni altul habar nu are. Cât fusese nevârstnic țarul Ioan, cei din neamul Glinski îi cam știuseră doicii de frică. Iar familiile Șuiski și Belski se străduiseră în fel și chip să-i intre în voie.

Multe din tainele sorții afla Onufrievna prin mijlocirea ghicitului și niciodată nu se înșela. Pe vremea când mărirea cneazului Telepnev era în tot – Ioan avea pe atunci doar patru ani – ea-i prorocise cneazului că va pieri de foame. Și așa s-a și întâmplat. Mulți ani se scurseseră de atunci, dar prorocirea ei mai dăinuia încă în amintirea moșnegilor.

Acum Onufrievna ajunsese aproape în pragul sutei de ani. Se cocârjise până la pământ; pielea obrajilor îi era atât de încrețită, că aducea mai mult a scoarță de gorun, și tot așa cum pe scoarța copacilor bătrâni apare mușchiul, pe fața ei se iviseră smocuri de păr cărunt. Dinți nu mai avea demult, capul îi tremura nestăpânit, iar ochii păreau că nu mai văd deloc.

Onufrievna se oprise, cu mâna-i uscată sprijinită în cârjă, și se uita la Ioan, sugându-și buzele îngălbenite de parcă ar fi morfolit sau ar fi bombănit ceva.

— Ce faci? întrebă ea într-un târziu cu glasu-i surd și tremurător. Te rogi, tătucă? Roagă-te, roagă-te, Ivan Vasilievici! Multe mai ai să ți se ierte! Măcar de-ai avea numai vechile-ți păcate pe suflet. Milostiv e Dumnezeu, poate ți le-ar mai ierta! Dar vezi că-n fiecare zi mai faci câte-un păcat, ba uneori și câte două-trei păcate noi ți-adaugi.

— Ajungă-ți, Onufrievna – o opri țarul, ridicându-se – că nu mai știi nici tu ce spui.

— Nu știu ce spun?! Crezi oare că mi-e mintea rătăcită? Și ochii stinși se învâlvorară fără veste. Dar astăzi la trapeză ce-ai făcut? De ce l-ai otrăvit pe acel boier? Credeai că nici n-o știu! Așa e? De ce-ți încrunți sprâncenele? Așteaptă tu, așteaptă c-o să-ți sune ceasul de pe urmă, așteaptă și-ai să vezi! Să vezi cum s-or atârna de tine păcatele-ți prea grele, de mii și mii de puduri grele, și-or să te tragă tocma-n fundul iadului drăcesc! Și-au să te prindă diavolii cu toții, și-au să te agațe în cârligele lor!

Și, mânioasă, bătrâna se porni din nou să-și morfolească buzele uscate.

Rugile înălțate cu atâta râvnă aduseseră sufletul țarului într-o stare de adâncă pioșie. Închipuirea lui bolnavă îi zugrăvise nu odată tabloul răzbunătoarei judecăți de apoi, și numai puterea voinței sale izbutea să-i înfrângă groaza de caznele ce-l așteptau în viața de dincolo de mormânt. Ioan încerca să se convingă că groaza aceasta, ba chiar și mustrările de conștiință îi sunt sădite în suflet și stârnite veșnic de dușmanul necurat al neamului omenesc numai pentru a-l întoarce pe el, unsul Domnului, de la înaltele-i țeluri. Vicleniei diavolului, țarul îi opunea rugăciunea, dar deseori se prăbușea sleit sub năvala crudelor sale închipuiri. Atunci îl copleșea disperarea și-l strângea cu ghearele-i de fier; strâmbătatea faptelor lui îi răsărea goală de orice podoabe, și cu atât mai cumplit i se căscau în fața ochilor hăurile iadului. Dar asta nu ținea mult. Curând Ioan se răscula împotriva slăbiciunii sale. Mânios pe sine însuși, ca și pe duhul beznelor, reîncepea iar și iar, în ciuda iadului și a cugetului său, înfăptuirea țelului său cumplit de anevoios, cumplit de sângeros, și niciodată cruzimea lui nu atingea piscuri atât de înalte ca după o asemenea criză de slăbiciune.

Acum teama de împărăția iadului, sporită de apropierea furtunii și de glasul profetic al Onufrievnei, îl copleșiră până-n străfunduri. Se așeză pe pat. Dinții îi clănțăneau de parcă l-ar fi zgâlțâit frigurile.

— Ce-i cu tine, tătucă? îl întrebă bătrâna doică, îndulcindu-și vocea. Ce-ai pățit? Te-i fi bolnăvit poate? Să știi că te-ai bolnăvit! Te-am speriat din cale afară! Lasă, tătucă, liniștește-te, e drept că-s mari păcatele tale, dar îndurarea Domnului e și mai mare. Căiește-te și nu mai păcătui. Să știi că mă rog și eu, și ziua, și noaptea mă rog pentru tine, barem de-acum înainte mai cu sârg am să mă rog. Nu mai încape vorba! Mai bine să n-ajung eu în rai, decât să nu dobândesc pentru tine iertarea.

Ioan îi aruncă o privire bănuței: s-ar fi zis că doica surâde, dar tare neîmbietor era surâsul acela pe chipu-i aspru și încrețit.

— Îți mulțumesc, Onufrievna, îți mulțumesc. Parcă mi-e mai bine acum. Du-te cu Dumnezeu, du-te.

— Da, da, mai bine! Cum îți da omul o nădejde cât de mică, cum se spulberă și teama din tine! Uite că mă și alungi acum: „Du-te, zici, du-te cu Dumnezeu!" Da' să știi că prea te lași în seama răbdării nețărmurite a Domnului, tătucă! Cu tine, până și bunul Dumnezeu poate să-și piardă răbdarea. Are să-și întoarcă și el ochii de la tine, vezi, iară satana o să se bucure foarte, și țuști! o să se vâre în sufletul tău. Na că iar te-a prins tremurul! Ți-ar prinde bine o fiertură de mied cu mirodenii. Bea, tătucă, o gură de mied. Câteodată și părintele tău, pace lui în împărăția cerurilor, sorbea la culcare un mied fierbinte! Și măicuța ta, odihnească-se-n pace, bea și ea cu plăcere fiertura mea de miere. În fiertura asta dulce i-au turnat blestemații de Șuiski otrava!…

Bătrâna părea că și-a pierdut șirul gândurilor. Ochii nu-i mai luceau, începuse să-și morfolească din nou buzele și să-și legene neîncetat capul prea greu.

Deodată răsună o bătaie în geam. Ioan Vasilievici se înfioră. Bătrâna își făcu semnul crucii cu mâna tremurătoare.

— Uite c-a pornit și ploaia – spuse ea. Și fulgerele au prins să sclipească, tătucă. Ba uite c-a-nceput să și tune, apără-ne, Doamne, și ne păzește!

Furtuna creștea din ce în ce și curând întreg cerul fu cuprins de necurmate răbufniri luminoase. La fiecare bubuit de trăsnet Ioan se cutremura.

— Ia te uită cum te mai muncesc fierbințelile, tătucă! Stai oleacă să-ți poruncesc fiertura de mied…

— Nu-i nevoie, Onufrievna, sunt sănătos…

— Sănătos! Ba ești pierit de tot. Mai bine ai face să te bagi în pat, să te-nvelești cu oghialul. Of, și ce mai pat ai, Doamne! Doar scândură goală. Ce-ți veni?! Așternut de țar e ăsta?! Ăsta-i bun pentr-un călugăr, nu pentru tine!

Ioan nu-i răspunse. Asculta ceva numai de el știut.

— Onufrievna! strigă, speriat. Cine tot umblă acolo prin tindă? Aud pașii cuiva!

— Dumnezeu cu tine, tătucă! Cine să umble la ceasul ăsta? Ți s-o fi năzărit.

— Ba umblă, umblă cineva! Se apropie! Vine încoace! Ia vezi, Onufrievna!

Bătrâna deschise ușa. O undă de vânt înghețat pătrunse în iatac. În prag se arătă Maliuta.

— Cine-i? strigă țarul, sărind în picioare.

— E dulăul tău cel roșcovan, tătucă – răspunse doica și-i aruncă lui Maliuta o privire mânioasă. E Grigori Skuratov. Ce te-a mai speriat, afurisitul!

— Grigori Lukianovici – spuse țarul, bucuros de sosirea favoritului său – fii bine venit! Pe unde ai umblat?

— Vin de la închisoare, stăpâne. Am cercetat întemnițații și ți-am adus cheile.

Maliuta se închină adânc în fața țarului și aruncă o privire piezișă bătrânei doici.

— Cheile… – mormăi băbuța. Să vezi ce-or să te mai pecetluiască dracii pe lumea cealaltă cu chei încinse, satană blestemată! Satană, zău așa! Chiar și chipul ți-e de drac! Alții ca alții, dar tu chiar că n-ai să scapi de focul ăl veșnic. Ai să lingi numai tigăi încinse, Grigori, pentru toate uneltirile și clevetirile tale. Ai să fierbi în smoală topită, ține minte ce-ți spun, diavol afurisit!

Un fulger lumină chipul amenințător al bătrânei, și cumplit arăta ea, cu ochii pălălaie și cârja ridicată profetic.

Maliuta o cam sfeclise, pe Ioan însă, venirea sfetnicului său drag îl mai îmbărbătase.

— N-o asculta, Grigori Lukianovici, vezi-ți de treabă și nu lua seama la spusele unei băbătii. Iar tu, bătrână proastă, pleacă și lasă-ne în pace!

Ochii Onufrievnei se aprinseră din nou.

— Bătrână proastă, ai spus? îl îngână ea. Eu sunt bătrână proastă? O să mă pomeniți voi pe lumea cealaltă, amândoi o să mă pomeniți. Și toți părtașii tăi, Vanea, toți își vor primi răsplata cuvenită, încă aici, pe lumea asta și-o vor primi: și Greaznoi, și Basmanov, și Veazemski. Fiecare după faptă primi-va răsplata sa. Numai ăsta – și-l arătă cu cârja pe Maliuta – ăsta n-are să-și primească răsplata, căci pentru faptele lui nu se află cazană destul de grea pe lumea asta! Răsplata lui îl așteaptă în fundul iadului, acolo i s-a gătit un loc anume; și-l așteaptă diavoli mulți, și tare s-or mai bucura de venirea lui! Și ai și tu, Vanea, locul tău acolo. Loc însemnat și fierbinte!

Bătrâna ieși, târșindu-și picioarele și izbind cu cârja în podele. Ioan era alb la față. Maliuta tăcea ca mut. Liniștea domni multă vreme între ei.

— Ce vești mi-aduci, Grigori? întrebă țarul într-un târziu. Mărturisit-au Kolâcevii?

— Încă nu, stăpâne. Dar au să mărturisească. Nu le merge lor cu mine, au să scuipe tot adevărul!

Ioan se cufundă în amănuntele cercetării vinovaților. Sfatul ce-l avu cu Maliuta dădu gândurilor lui o altă direcție. De la o vreme, socoti că are să poată dormi. Îl lăsă pe Maliuta să plece, se întinse pe pat și ațipi. Fu trezit pe neașteptate de un ciocănit părelnic.

Odaia era abia luminată de câteva lampadare frumos meșteșugite. O rază de lună, strecurată în iatac pe fereastra scundă, juca pe cărămizile smălțuite în fel de culori ale picioarelor palului. Într-un ungher țârâia un greier. Într-altul, se auzea un șoarece rozând. În miezul liniștii acesteia, groaza îl cuprinse din nou pe țar. Deodată i se năzări că o scândură din podea se saltă și de sub ea îl privește chipul boierului otrăvit.

Vedenii dintr-astea i se-ntâmpla să aibă destul de des. Le punea pe seama uneltirilor diavolești. Și pentru a alunga năluca, își făcu semnul crucii. Dar năluca nu pieri ca-n celelalte rânduri. Răposatul îl privea într-una pe sub sprâncenele zbârlite. Ochii bătrânului boier erau la fel de bulbucați, obrazul la fel de vânăt ca și la masă, după ce băuse potirul cu vin trimis lui de Ioan.

„Iarăși vedeniile! murmură în sine țarul. Dar n-am să fac pe plac satanei, am să-i dejoc vicleniile diavolești. Binecuvântată fie învierea Domnului și spulberă-se vrăjmașii lui!”

Dar, încet-încet, năluca se deșiră cât era de lungă, ieși de sub podele și porni să se apropie de pat. Țarul dădu să strige, dar nu putu. Urechile prinseră să-i țiuie înfricoșător. Mortul îi făcu o plecăciune adâncă.

— Sănătate ție, țar Ioane! spuse o voce gâtuită, nepământească. Iată, mă închin măriei tale, ce fără de vina datu-m-ai morții!

Vorbele aceste aflară ecou în străfundul inimii lui Ioan. Nu-și putea da seama dacă năluca le rostise, sau dacă sunt propriile lui gânduri întrupate în sunete pe potriva urechii. Dar iată că o altă scândură se ridică și de sub ea se arată chipul marelui boier Danila Adașev, pe care Ioan îl ucisese în urmă cu patru ani. Adașev se înălță și el de sub podele, se ploconi dinaintea țarului și spuse:

— Sănătate ție, țar Ioane! Iată, mă închin măriei tale, ce fără de vină datu-m-ai morții!

După Adașev apăru cneaghina Maria, omorâtă odată cu copiii ei. Cneaghina ieși de sub podele împreună cu cei cinci feciori. Toți se ploconiră în fața țarului și spuseră:

— Sănătate ție, țar Ioane! Iată, ne închinăm măriei tale!

Pe urmă se mai iviră: cneazul Kurleatev, cneazul Obolenski, Nikita Șeremetiev și alți oameni osândiți sau uciși de Ioan.

Odaia se umplu de morți. Toți se ploconeau în fața țarului și spuneau:

— Sănătate ție, sănătate ție, sănătate ție, țar Ioane!

Urmară apoi călugări, monahi, poslușnici – toți purtau rase negre, toți aveau chipuri livide și însângerate. Se ridicară apoi oștenii care luptaseră cu țarul la Kazan. Toți erau plini de răni groaznice, dar nu dobândite în luptă, ci deschise de securea călăului.

Se arătară apoi multe fecioare, cu veșmintele sfâșiate, și tinere neveste cu prunci la sân. Copiii își întindeau spre Ioan mânuțele pline de sânge și gângureau:

— Sănătate ție, sănătate ție, țar Ioane, ce fără de vină datu-ne-ai morții.

Odaia se umplu tot mai mult cu alte și alte năluciri. Țarul nu mai putea deosebi ce-i închipuire și ce-i aievea. Vorbele stafiilor se repetau pe sute de glasuri. În același timp mai răsunau și moliftele pentru morți, și cântările pentru pomenirea sufletelor. Și toate, chiar în urechile țarului Ioan. Părul i se ridicase măciucă.

— În numele lui Dumnezeu cel viu – strigă el – dacă sunteți draci, trimiși de puterea întunericului, pieriți pe dată! Iar dacă sunteți cu adevărat sufletele celor uciși de mine, așteptați cumplita judecată de apoi! Domnul va cumpăni cu dreptate între păcatele mele și ale voastre.

Morții prinseră a urla și a se roti în jurul țarului precum frunzele toamnei mânate de vânt. Cântările de îngropăciune și de pomenire se făcură și mai jalnice, ploaia bătu din nou în geam, și între vaietele vântului de afară, țarul auzi un zvon înalt de trâmbițe și o chemare de pe cea lume:

— Ioa-ane, Ioa-ane! E ceasul judecății, e ceasul judecății!

Țarul scoase un strigăt cumplit. Slugile și postelniceii dădură fuga din odăile lor în iatacul domnesc.

— Sculați! urla Ioan. Cine mai doarme? E ceasul cel de pe urmă, e ceasul cel de pe urmă! La biserică, la biserică! Veniți după mine cu toții!

Întreaga curte prinse a se foi. Răsună un dangăt de clopote. Opricinicii, abia adormiți, auziră toaca știută, săriră din paturile lor și se îmbrăcară în mare grabă. Mulți dintre ei mai chefuiau la Veazemski. Ședeau aplecați peste potire și cântau cântece de lume. Auzind dangătul și toaca, se grăbiră să-și tragă rasele negre peste bogatele caftane și să-și pună în cap comanacele înalte.

Toată Sloboda era în mișcare. Biserica Maicii Domnului se lumină ca ziua. Târgoveții, speriați, se repeziră la porți și zăriră nenumărate pâlpâiri rătăcind prin palat din sală în sală. Apoi făcliile ieșiră în curte și se rânduiră șiruri-șiruri. Cortegiul se lungi și se puse în mișcare ca un șarpe, scurgându-se prin trecerile exterioare ce uneau palatul cu casa Domnului.

Opricinicii, îmbrăcați la fel, în rase și comanace negre, purtau făclii de rășină. Sclipirile acestora jucau pe crestăturile stâlpilor și se reflectau pe podoabele smălțuite ale caselor. Vântul umfla pulpanele negre, și razele lunii împreună cu ale făcliilor aprindeau mii de scântei pe aurul, mărgăritarele și pietrele prețioase ale veșmintelor.

În frunte mergea țarul, în haine călugărești, și se izbea cu pumnii în piept, hohotind și strigând:

— Iartă-mă, Doamne, pe mine păcătosul! Iartă-mă pe mine, câinele râios! Iartă-mi capul buimac! Odihnește, Doamne, sufletele celor uciși de mine fără nicio vină!

În fața treptelor bisericii, Ioan se prăbuși, sleit de puteri. Făcliile scoaseră din întuneric silueta unei bătrâne ce-l aștepta în capul scărilor. Ea întinse țarului mâna-i tremurătoare și-l chemă:

— Scoală, tătucă! Onufrievna are să te ajute! Demult te aștept aici. Vino, Vanea, să ne rugăm împreună!

Doi opricinici îl ridicară pe țar de subsuori. Ioan intră în biserică.

Mereu alte și alte coloane sporeau procesiunea, toate în rase negre și comănace înalte, grăbind pe ulițe cu facle aprinse. Porțile bisericii înghițeau noi și noi șiruri de opricinici, iar din înaltul pereților și cupolelor zugrăvite, chipurile prelungi ale uriașilor sfinți se uitau la ei cu ochi neîndurători.

În toiul nopții, până atunci mute, se înălță cântarea sutelor de glasuri, și până hăt-departe răsunară dangătul clopotelor și vibrația prelungă a psalmilor.

Întemnițații de prin beciuri săriră zornăindu-și lanțurile și ciuliră urechile.

— A ieșit țarul la slujba utreniei – își spuseră ei. Îmblânzește-i, Doamne, inima și revarsă-ți îndurarea asupra sufletului său!

Copiii nevârstnici de prin casele Slobodei se treziră, speriați, în paturile lor și prinseră a urla. Pe-alocuri, câte o mamă nu izbutea nicicum să-și potolească pruncul.

— Taci! îi spunea, scoasă din răbdări. Taci să nu te-audă Maliuta!

La auzul acestui nume, copilul tăcea îngrozit și se lipsea de mumă-sa, așa că în liniștea nopții se auzeau iarăși numai psalmii opricinicilor și dangătul

necurmat al clopotelor.

CAPITOLUL XII
CALOMNIA

Soarele răsărise, dar nu vestea o dimineață bună pentru Maliuta. Întorcându-se acasă, nu-și găsi feciorul și înțelese că Maxim l-a părăsit pentru totdeauna. O cumplită mânie cuprinse sufletul lui Grigori Lukianovici. Urmăritori călări zburară să-l caute în toate zările. Pe grăjdarii somnoroși, care nu-i simțiseră fuga, Maliuta îi aruncă în temniță.

Călare prin mijlocul uliței, cu sprâncenele încruntate și dinții încleștați, Maliuta se ducea spre palat, chibzuind dacă să dea de știre țarului sau să-i tăinuiască fuga lui Maxim.

Un tropot de copite și un râs zglobiu răsunară în spatele său. Maliuta se uită înapoi. Țareviciul și Basmanov, în fruntea unei cete de tineri, se întorceau din plimbarea lor de dimineață. Pământul afânat se muiase de ploaia nopții și caii se afundau în noroi până la chișiță. Recunoscând pe Grigori Lukianovici, țareviciul își îmboldi calul la galop și, după ce-l împroșcă bine pe Maliuta cu noroi, își struni calul la pas, alăturându-se de el scară la scară.

— Cu plecăciune, boier Maliuta! Am întâlnit adineauri pe gonacii tăi. Se vede că Maxim n-a dus-o prea dulce în preajma ta, de-a dat bir cu fugiții. Ori poate chiar tu l-ai trimis la Moscova, după caftanul boieresc, și acum te-ai răzgândit și-l chemi înapoi?

Și țareviciul izbucni în râs.

Maliuta descălecase, după datină, și stătea cu capul descoperit în fața odraslei împărătești, ștergându-și cu toată palma stropii de noroi de pe obraz. Ai fi zis că ochii lui veninoși ard să-l străpungă pe țarevici.

— La ce și-o mai fi ștergând noroiul? spuse Basmanov pentru a intra în voia stăpânului său. Pe alt obraz s-ar vedea, dar pe-al lui tot nu se bagă de seamă!

Basmanov vorbise în șoaptă, dar Maliuta Skuratov îl auzi. Și când întreaga ceată, râzând și glumind pe întrecute, se îndepărtă, Maliuta își puse căciula în cap, încălecă și își urmă drumul spre palat.

— Bi-ine! Bine, boieri dumneavoastră! își murmură el în barbă. Mai dați-mi oleacă de răgaz, doar oleacă de răgaz!

Buzele învinețite de ocară i se schimonosiră într-un zâmbet rău, iar în inima-i zbuciumată și-așa de fuga feciorului său, începu să dospească un

crâncen gând de răzbunare împotriva flușturaticilor nesocotiți ce-l batjocoriseră.

Țarul Ioan Vasilievici era singur în odaia lui de lucru când intră Maliuta în palat. Ședea pe gânduri, cu fața palidă și ochii aprinși. În locul rasei negre își pusese un caftan galben, ostășesc, vătuit de-a lungul și căptușit cu pânză albastră de bumbac. Opt legături de mătase, cu ciucuri lungi, împreunau marginile hainei de la guler și până la poale. Cârja și căciula rotundă împodobită cu un smarald uriaș se odihneau pe masa din fața lui. Arătările nopții, rugile necurmate și nesomnul nu sleiseră cu totul puterile țarului, îl aduseseră însă într-o stare de maximă întărâtare. Toate vedeniile de peste noapte îi apăreau acum drept urmări ale uneltirilor diavolești. Și-i era rușine de teama ce-l cuprinsese.

„Vrăjmașul Domnului nostru Iisus Hristos stă îndărătnic în calea chemării mele și ajută pe potrivnicii mei. Dar n-am să-l las să-și bată joc de mine! își spunea. N-am să mă sperii de zădărelile cu care vrea să mă abată din drum! Am să-i dovedesc că nu-i stă în putere să se măsoare cu mine!”

Și se hotărî țarul să pedepsească, tot ca și până atunci, pe trădători, și tot ca până atunci să deie morții pe dușmanii săi, chiar de-ar fi mii de mii. Și purcese să cerceteze în minte pe toți supușii puterii sale și să caute printre ei pe vânzători. Fiecare privire surprinsă cândva, fiecare mișcare făcută de cineva acum îi trezea bănuieli. Își amintea vorbe neînsemnate de-ale curtenilor săi și căuta în aceste vorbe cheia vreunei uneltiri ascunse. Nici oamenii cei mai apropiați nu scăpară de bănuielile lui.

Maliuta îl află într-o stare vecină cu rătăcirea pricinuită de fierbințeală.

— Stăpâne – începu după o îndelungă tăcere Grigori Lukianovici – mi-ai poruncit să-i descos pe Kolâcevi despre trădătorii neaflați încă de noi. Bizuie-te pe mine. Am să-i silesc să spună totul. Un singur lucru n-are să le poată smulge nici cazna cea mai grea: numele primului și celui mai mare dintre dușmanii tăi!

Țarul îi aruncă o căutătură plină de uimire. Se deslușea în ochii dulăului roșu o scânteiere cu totul neobișnuită.

— Și este, stăpâne, cumplit lucru – urmă Grigori, cu glas schimbat – că și ochii mei îl văd, și urechile-l aud, doară limba nu poate să-l numească…

Ivan ridică spre el o sprânceană întrebătoare.

— Vezi, stăpâne, până acum mulți trădători ai scurtat de-un cap, dar vânzarea tot n-ai spulberat-o din țara rusească. Și chiar de-ai ucide îndoit de mulți, înzecit de mulți, și tot n-ai să stârpești vânzarea!

Țarul îl asculta, dar nu-și dădea seama unde bate.

— Și n-ai s-o poți stârpi pentru că tu, stăpâne, retezi numai ramuri și crăci, dar trunchiul și rădăcina trădării rămân tefere și neatinse!

Ioan tot nu-l înțelegea, dar îl asculta din ce în ce mai cu luare-aminte.

— Cum să-ți spun eu, stăpâne. Uite, de-o pildă, amintește-ți când ai zăcut pe patul de moarte – deie-ți Domnul ani mulți și sănătoși! – și boierii au pus la cale să te răstoarne. Vezi c-au avut și-atunci o căpetenie, zic, pe fratele tău vitreg Volodimir Andreici!

„Aha, deci ăsta era rostul vedeniilor mele de azi-noapte! își zise țarul. Dușmanul a vrut să-mi zăpăcească mințile, ca să nu mă încumet a strivi răzmerița fratelui meu. Dar n-are să fie așa. N-are să-mi fie milă nici de fratele meu!”

— Spune – îl îndemnă el, amenințător, pe Maliuta – spune ce știi de Volodimir Andreici!

— Nu, stăpâne, nu la Volodimir Andreici se duce gândul meu. Nu l-am simțit să mai pună ceva la cale împotriva ta. Și nici boierii nu mai cată către el. Demult a încetat Volodimir să sape scaunul domniei tale. Nu la el mă gândesc.

— Atunci la cine? întrebă țarul cu mirare și chipul lui se schimonosi înfiorat.

— Vezi tu, stăpâne, Volodimir Andreici și-a luat gândul de la tulburarea scaunului împărătesc, dar boierii tăi nu. Ei tot se mai îndărătnicesc: „N-am izbutit să-l urcăm pe el la domnie, o să-l urcăm pe…”

Și vorba i se poticni.

— Pe cine? sări țarul și ochii i se învâlvorară.

Maliuta se învinեți la față:

— Stăpâne! Nu se cade să spun orice. Se cuvine să gândesc, să chibzuiesc cum e mai bine, dar limba să mi-o țin zăvorâtă între măsele.

— Pe cine? strigă Ioan și sări din jilț.

Maliuta tot mai zăbovea cu răspunsul. Țarul îl înșfăcă de guler, îl smuci cu fața până sub ochii săi și își înfipse privirea într-a lui. Maliuta simți că i se taie picioarele.

— Stăpâne – bolborosi el cu glasul jumătate – nu te mânia împotriva băiatului, că doar n-a scornit-o el din mintea lui!…

— Vorbește odată! scrâșni Ioan și-i smuci mai amarnic gulerul caftanului.

— Lui nici prin gând nu i-ar fi trăsnit – urmă Maliuta, ferindu-și ochii din căutătura țarului – dar pesemne că alții i-au suflat-o la ureche. Cei din

preajma lui trebuie că l-au pus la cale. Iar dânsul, om supus păcatului, și-o fi zis: „C-o zi mai devreme, c-o zi mai târziu, tot acolo am să ajung”.

Țarul începu să priceapă. Chipul i se făcu și mai alb. Degetele prinseră a-și slăbi strânsoarea. Maliuta se îndreptă de spate. Simțea că a bătut ceasul loviturii hotărâtoare.

— Stăpâne – grăi deodată răspicat – nu căuta trădarea aiurea. Potrivnicul tău e pe potriva ta, stă alături de tine, bea din pocalul tău, mănâncă din talgerul tău, poartă haina măriei tale!

Grigori Lukionovici Skuratov tăcu înfiorat și îngheță în așteptare, neridicând decât într-un târziu spre țar privirea ochilor săi injectați de sânge. Țarul tăcea și el. Mâinile îi atârnau de-a lungul trupului. În sfârșit, înțelesese. Tocmai atunci curtea răsună de strigăte voioase.

Încă de la începutul sfatului dintre Ioan și Skuratov, țareviciul și soții săi intraseră în curtea palatului, unde mai mulți negustători din breslele mai sărace veniseră de la Moscova, cu plocoane și închinăciuni la curtea țarului.

Zărindu-l pe țarevici, negustătorii căzură în genunchi.

— Ce-a veți a-mi cere, tejghetarilor? îi întrebă cam într-o doară.

— Tătucă – grăi căpetenia lor – am venit să-ți cerem îndurare! Apără-ne, tătucă! Fie-ți milă de noi! Ne ruinează de tot opricinicii, ne mănâncă fripți cu neveste și copii cu tot!

— Îi vezi, nătărăii! râse țareviciul către Basmanov. Dumnealor ar vrea să-și țină și nevestele, și mărfurile doar pentru ei! Ce-i cu jalea asta pe voi? Hai, cărați-vă acasă! Poate c-am să-i spun eu tătucăi de păsul vostru, nătărăilor.

— Ocrotitorule și părinte, deie-ți Domnul ani mulți! mulțumiră negustătorii într-un glas.

Țareviciul nu descălecase. Basmanov, tot călare, se afla în dreapta lui, iar jălbașii, în genunchi, cu capetele descoperite. Starostele lor ținea în palmele întinse înainte un talger cu pâine și sare.

Maliuta urmărea scena pe fereastră.

— Stăpâne – șopti el țarului – socot că numa’ cine-i și-acum cu el l-a pus la cale. Uite, oamenii au și început să-l cinstească așa cum numai țarul se cuvine cinstit!

Și precum vrăjitorul care se sperie de puterile întunericului tot de el stârnite, Maliuta se sperie de încrâncenarea ce-o citi pe chipul țarului. Orice urmă de licărire omenească pieri de pe chipul lui Ioan. Atât de cumplit nu-l mai văzuse nici măcar Maliuta Skuratov.

Câteva clipe se scurseră în tăcere. Deodată, țarul surâse.

— Grigori – zise, lăsându-și amândouă mâinile pe umerii sfetnicului său – cum spuneai tu adineauri? Că retez doar ramuri și crăci, iar tulpina o las teafără? Grigori – urmă țarul, rostind rar fiecare vorbă și uitându-se la Maliuta cu o încredere nebunească – te prinzi tu să-mi smulgi tulpina trădării acesteia cu rădăcină cu tot?

O bucurie rea schimonosi gura lui Maliuta.

— Mă prind, stăpâne, pentru slava numelui tău – șopti el, abia stăpânindu-și tremurul întregului trup.

În clipa următoare chipul țarului se schimbă cu desăvârșire. Zâmbetul îi pieri de pe buze și trăsăturile feței se împietriră într-o nemișcare înghețată, cruntă. Părea un chip cioplit în marmură.

— Și fără întârziere! mai spuse răstit, poruncitor. Să nu știe nimeni. Are să meargă astăzi la vânătoare. Chiar astăzi leșul lui să fie găsit în pădure. „A căzut de pe cal”, se va spune. Știi Balta Putredă?

— O știu, stăpâne.

— Acolo să fie găsit! și îi făcu semn că poate să plece.

Maliuta trase ușa după el și răsuflă ușurat.

Ivan rămase multă vreme neclintit. Apoi se apropie încet de icoane și căzu în genunchi.

Dintre toți slujitorii lui Maliuta, cel mai isteț și mai de nădejde era comisul său Matvei Homeak. Nu se ferea de primejdii, era zurbagiu din fire și din păcate, îndrăgea atacurile cu mână armată și nu-l întrecea nimeni în cruzime, afară doar de stăpânul său. Dacă se cerea pârjolirea unui sat sau strecurarea tainică a vreunei scrisori pe temeiul căreia să fie osândit vreun boier nevinovat, sau răpirea nevestei cuiva, întotdeauna Homeak era trimis s-o facă. Și Homeak dădea foc satului, strecura scrisoarea, și-n loc de o singură nevastă, aducea mai multe.

Tot la Homeak se gândi și acum Grigori Lukianovici Skuratov. Ce-au pus la cale ei amândoi n-a auzit nimeni. Dar în aceeași dimineață, pe când gonacii țareviciului umpleau pădurea din preajma Moscovei cu hăulitul lor răsunător, iar toată luarea-aminte a vânătorilor, ascunși în gropile de pândă, era încordată de așteptare, și fiecare din ei își ațintea privirea într-un singur punct, și niciunul nu se gândea ce fac ceilalți, pe un drumeag lăturalnic, Homeak și Maliuta se îndepărtau în galopul cailor de locul vânătorii, având între ei un al treilea călăreț cu mâinile legate, cu capul acoperit de-o glugă neagră trasă până peste bărbie și cetluit cu funii tari de șa. La o cotitură a

drumului li se alăturară douăzeci de opricinici înarmați, și tot pâlcul de călăreți își urmă goana fără a schimba nicio vorbă.

Vânătorii își vedeau de-ale lor și nimeni nu băgă de seamă lipsa țareviciului, decât numai cei doi comișei care zăceau acum într-o râpă străpunși de pumnale.

La treizeci de verste de Sloboda, în mijlocul unui codru des, se afla mlaștina bănoasă, de netrecut, căreia lumea îi zicea Balta Putredă. Multe minunății se povesteau despre acele locuri, tăietorii de lemne se temeau să treacă seara prin preajma bălții. Jurau că-n nopțile de vară deasupra apei negre pâlpâie luminițe verzi, sufletele oamenilor uciși de tâlhari și lepădați în Balta Putredă.

Chiar și în toiul zilei mlaștina era învăluită în cețuri tainice și sumbre. Copaci mari cu trunchiul gol de ramuri se înălțau din apa grea și neagră. Și, oglindindu-se într-însa ca într-o sticlă aburită, luau înfățișări ciudate de oameni înfiorători și fiare nemaivăzute-n lume. Nu se auzea în jur niciun glas omenesc. Arareori cobora pe fața ei câte un stol de lișițe. Din când în când, în stuf răsuna strigătul de jale al găinușii de baltă. Corbul de tăciune trecea în zbor pe deasupra copacilor și croncănitul lui rău-prevestitor era îngânat de ecou iar și iar. Uneori, din depărtare, răsuna toaca topoarelor, trosnetul unui arbore doborât și bufnitura surdă a căderii lui.

Dar când soarele se lăsa spre asfințit și cobora sub coroana copacilor, când de pe fața bălții se înălța un abur străveziu, toaca topoarelor se stingea și alte zgomote luau locul celor vechi. Se pornea orăcăitul monoton al broaștelor, la început, ba ici, ba colo, sfios, apoi tot mai tare într-un singur cor.

Pe măsură ce se îngroșa întunericul, corul creștea tot mai răsunător. Toate glasurile se topeau într-un vuiet continuu și monoton, așa că, treptat, urechea se obișnuia cu el și începea să deslușească prin pânza lui uniformă și urletul depărtat al lupului, și vaietul bufniței. Bezna cobora mai deplină, lucrurile își pierdeau contururile obișnuite și luau înfățișări noi. Apa, ramurile și fâșiile de ceață se contopeau într-un tot întunecat. Formele și sunetele se amestecau între ele și scăpau înțelegerii omenești. Balta Putredă intra sub stăpânirea unor puteri necurate.

Spre acest loc blestemat se îndrepta Maliuta cu oamenii săi, dar nu în puterea nopții, ci dimineața, în plin soare.

La aceeași oră, pe când ceata lui grăbea spre baltă, îmboldindu-și caii, o altă ceată de oameni nu prea arătoși la înfățișare se aduna în desișul sihlei

din apropiere.

CAPITOLUL XIII
VANIUHA DEȘT ȘI SOȚII SĂI

Într-o poiană întinsă, înconjurată de stejari bătrâni și apoi de nepătrunsul codru, se înălțau câteva colibe de pământ, iar între ele, pe copaci doborâți, pe cioturi de rădăcini, pe grămezi de fân și frunze uscate ședeau sau stăteau culcați o mulțime de oameni foarte diferiți între ei, atât ca vârstă cât și ca îmbrăcăminte. Tot timpul, alți și alți voinici înarmați ieșeau din desiș și se alăturau celorlalți. Multe deosebiri erau între ei. Zeghe, caftane, scurteici rusești fără guler, unele zdrențuite, altele sclipind de aurării se zăreau printre frunzele tufișurilor. Unii voinici purtau sabie la brâu, alții baltage late cu un tăiș sau se sprijineau în sulițe lungi. Nu puține cicatrice vedeai și obraze brăzdate, nu puține capete zbârlite și bărbi nețesălate.

Bătăioasa adunare era strânsă în deosebite grupuri și grupulețe. În mijlocul poienii fierbeau ceaune cu cașă și se frigeau la proțap hălci de carne. Deasupra focurilor trosnitoare se înălțau trâmbe de fum, alcătuind un nor albăstriu, lesne deslușit din bezna verde ce înconjura poiana ca un zid de cetate. Bucătarii tușeau, se frecau la ochi și își fereau obrazul de fum.

Mai deoparte, un bătrân cu păr cărunt și cârlionțat și cu barbă lungă povestea un basm tinerilor din jur. Povestitorul sta în picioare, sprijinit într-o secure cu coadă lungă. Îi era mai la îndemână să vorbească așa decât șezând. Putea să-și îndrepte spinarea la nevoie sau să-și sucească trunchiul în toate părțile, sau să-și învârtă securea și să șuiere voinicește la timpul potrivit. Flăcăii îl ascultau cu nespusă plăcere. Căscaseră gurile mari, ba chiar și urechile parcă; ședeau care cum puteau, unul ghemuit la pământ, altul ridicat pe vârfuri, cu picioarele depărtate și ochii holbați, dar cei mai mulți stăteau roată în juru-i, culcați pe burtă, cu coatele sprijinite în iarbă și bărbia în palme: mai la-ndemână nici că se poate.

Într-altă parte doi voinici își cărăbăneau la pumni în cap. Jocul se reducea la rămășagul: ia să vedem care o să ceară cruțare mai întâi. Dar niciunul nu voia să se dea bătut. Amândoi se făcuseră roșii ca sfecla, dar pumnii bolovănoși nu conteneau a izbi în capete, precum baroasele în nicovale.

— Hei, nu-ți ajunge, Hlopko?

— Ai răbdare, frate Andrei! Când mi-o ajunge, îți spun eu. Da’ să te vedem întâi pe tine ce te faci!

Și pumnii își reluară ciocănitul.

— Priviți, fraților, Andreika stă să cadă – strigau unii.

— Ba n-o să cadă deloc – răspundeau alții. Cum o să cadă c-un cap zdravăn ca al lui?!

— Stai să vezi c-o să cadă!

Dar Andreika chiar că habar n-avea. Prinse o clipă prielnică, și-n loc să izbească în creștet, izbuti să-și lovească potrivnicul în tâmplă. Hlopko se prăvăli. Mulți privitori izbucniră în hohote, dar cea mai mare parte se arătă revoltată.

— Nu-i cinstit! Nu-i cinstit! strigau supărați. Andreika a lovit cu vicleșug. Trebuie bătut Andreika!

Și Andreika fu bătut fără zăbavă.

— Da' pe voi de unde v-a adus Dumnezeu, voinicilor? întrebă bătrânul povestitor pe câțiva flăcăi ce se apropiaseră de foc și se uitau sfielnic în jur.

Îi adusese în poiană un vlăjgan roșu la păr, cu un tesac la brâu; flăcăii erau neînarmați și păreau străini de adunare.

— N-ați auzit, măi șoimilor? îi certă roșcovanul. Moș Coroi întreabă de unde v-a adus Dumnezeu? Răspundeți-i moșului după cuviință!

— Păi eu, asta… să vedeți… Eu sunt de lângă Moscova – răspunse cam poticnit unul dintre flăcăi.

— Și de ce ți-ai părăsit cuibul? întrebă Coroi. Te-a prins gerul într-însul, sau prea s-a făcut cald din cale afară?

— Prea cald, se pare – răspunse flăcăul. Când opricinicii au dat foc colibei, mai întâi s-a făcut prea cald, iar după ce-a ars de tot, m-a prins și geru-n bătătura goală.

— Ia te uită! Nu-i prost defel flăcăul. Dar tu, ăstălaltul, de ce-ai venit la noi?

— Păi ca să-mi caut și eu cimotii!

Haiducii râseră în cor.

— Vezi-l ce-a mai născocit și ăsta! Ce fel de cimotii cauți?

— Păi dac-au ucis opricinicii și pe maica, și pe taica, și pe frați, și pe surori, mi s-a făcut urât să stau singur pe lume. Și mi-am zis: „Ia să mă duc eu la cei oameni din codru, că mi-or da ei poate de mâncat și de băut, și mi-or fi poate frați buni și părinți!" Și-am întâlnit în crâșmă pe voinicul de colo, și rugatu-m-am lui să mă ia cu dânsul.

— Vrednic băiat! strigară haiducii. Șezi colea cu noi, mănâncă și bea, și ți-om fi chiar frați!

— Dar cestălalt de ce stă cu nasu-n pământ, amărât de parcă i s-au înecat corăbiile? Hei, plângăule, ce te-ai bosumflat așa? De unde vii?

— De pân Kolomna – răspunse lenevos al treilea flăcău, un lungan cât toate zilele, pitit după ceilalți doi, și jalnic cum nu se mai poate.

— Ce-i, și pe tine te-au urgisit opricinicii?

— Mi-au hrăpit mireasa – spuse flăcăul în silă, lungind vorbele.

— Ia spune cum a fost!

— Păi cum să fie! Au năvălit peste noi și-au hrăpit-o!

— Și p-ormă?

— P-ormă ce? P-ormă nimic!

— Și de ce nu ți-ai apărat mireasa?

— Când era s-o mai apăr? Că dac-au năvălit, au hrăpit-o!

— Da' tu ce-ai stat cu mâinile-n sân?

— Nu, că după aia, când au fugit, m-am mâniat. Doamne ferește ce m-am mai mâniat!

Haiducii izbucniră din nou în râs:

— Aoleu, că greu te mai mânii, frate!

Flăcăul îi privi nătâng și tăcu mâlc.

— Măi, curcă plouată! îi strigă cineva. Ei, și ce-i dacă ți-au luat mireasa? Nu se moare dintr-atâta lucru, las' că-ți afli tu alta!

Năcăjitul stătea cu gura căscată și nu găsea răspuns potrivit. Chipul lui li se păru haiducilor foarte hazliu.

— Auzi, mă nătafleață, cu tine vorbim! spuse unul dintre ei și-l înghionti zdravăn.

Flăcăul rămase tăcut. Haiducul îl înghionti și mai tare. Flăcăul se uită la el atât de nătâng, încât toată lumea izbucni din nou în hohote. Câțiva glumeți se apropiară de el și prinseră a-l îmbrânci care mai de care. Stătea flăcăul, se uita la ei și nu știa ce să facă: să se supere sau ba. Dar un ghiont mai de nădejde îl scoase din toropeala lui nepăsătoare.

— Ci nu mă mai îmbrânciți atâta! Ce mi-s eu, sac de făină, sau ce? Sfârșiți odată, că mă-nfurii!

Oamenii râseră și mai tare.

Ai fi zis că flăcăul stă să se mânie de-adevărat doar că lenea și firea lui cea adormită întrec supărarea. Își spunea în sine că nu face să-ți ieși din fire pentru un fleac de nimic, iar pricini mai de seamă n-are.

— Ei haide, înfurie-te odată, nătărăule! se auziră câteva strigăte. De ce nu te-nfurii?

— Ia mai ghiontește-mă nițel!

— Uite la el ce vrea! Na, să mă ții minte!

— Mai tare o țâră.

— Na, să-ți ajungă!

— Ei, acu', țin-te bine! mormăi flăcăul, înfuriindu-se de-a binelea…

Își suflecă mânecile, își scuipă în palme și prinse a bușii pe drepți și pe nedrepți. Oamenii nu se așteptau la așa izbucnire. Care se afla mai pe-aproape fu trântit cât ai zice pește, ba mai prăvălea și pe cei din preajmă. Toată ceata sări înapoi către foc; ceaunul se răsturnă, fiertura potopi jarul.

— Ho, satană, ho! Ce te-a apucat?! Potolește-le, n-auzi?!

Dar era prea târziu, lunganul nu mai auzea nimic. Urma să-și repeadă pumnii în dreapta și-n stânga unde nimerea și la fiecare lovitură prăvălea câte-un voinic, ba câteodată și doi dintr-un pumn.

— Ia uite ce urs! strigau cei care izbuteau să se ferească din calea lui.

Într-un târziu, flăcăul se potoli. Își lăsă brațele de-a lungul trupului și se opri în mijlocul oalelor răsturnate și-a blidelor sparte, scărpinându-se la ceafă de parc-ar fi vrut să spună: „Ia uite, zău așa, ce-am făcut eu pe-aici!"

— Ehei, frățioare – spuse unul dintre haiduci, ridicându-se în picioare și frecându-și coastele lovite – dacă te mâniai și-atunci ca acum, nu-ți mai fura nimeni mireasa! Ia uitați-vă la el ce mai viteaz. Curat Ilia Muromeț cel din poveste!

— Și cum îți zice ție, voinice? întrebă un haiduc mai bătrân.

— Păi Mitka-mi zice!

— Oho, și ce mai Mitka!

— Halal Mitka!

— Mitka, nu glumă!

— Fraților – le curmă încântarea un tinerel – haideți fuga că hatmanul povestește cum a dus-o acolo pe Volga! Toată lumea și-a oprit cântările, a lăsat poveștile și s-a strâns în jurul hatmanului. Haidem fuga, că n-o să ne mai putem apropia!

— Hai, hai să-l auzim pe hatman! răsunară îndemnurile de pretutindeni.

La umbra unui gorun bătrân, pe un trunchi prăvălit, ședea un voinic lat în spate, nu prea înalt, într-o haină bogată, cusută cu fir de aur. Avea capul acoperit de-un coif, un fel de chivără rotundă de fier, de i se mai spune și cefar. La marginea din spate a coifului era prinsă o plasă de sârmă sau de zale, menită să-i apere ceafa, urechile și gâtul de loviturile săbiilor vrăjmașe. În mână, voinicul cel lat în spete ținea o secure cu două tăișuri, unul lătăreț și altul ascuțit. Era greu să recunoști în acest strai ostășesc pe vechiul nostru cunoscut Vaniuha Deșt. Ochii lui vii alergau fără astâmpăr de

la un chip la altul. De sub scurtele-i mustăți negre, dinții îi sclipeau atât de orbitor, încât luminau întreaga față.

Haiducii toți îl ascultau vrăjiți.

— Și-așa, fraților, să nu credeți că-i mare lucru să oprești un convoi de calești sau să jefuiești un boier când el e singur, iar voi zece. Minunea ar fi ca unul singur să oprească și să curețe de galbeni cincizeci de inși sau și mai mulți.

— Oho, prea de tot! murmurară câteva glasuri. Multe mai vrei! Te pomenești că poți tu una ca asta!

— Stați că nu de mine vorbeam, dar știu un voinic care-a făcut-o.

— N-o fi tot viteazul acela al tău de pe Volga?

— Ba-i chiar acela. Odată, de pildă, trasă la edec, urca o corăbioară dinspre Astrahan pe Volga-n sus. Și erau în corăbioară oameni o mulțime: tot neguțători-călători-voinici cu săbii și pistoale, cu caftane descheiate și căciuli date pe spate, tot unul și unul, mai abitir ca noi ăștia! Cât despre încărcătură, numai aur, pietre nestemate, mărgărint, odoare de Astrahan și câte și mai câte alte țoale – v-ajunge sau mai vreți?! Malul era înalt, firul apei îngust, iar în mijlocul măicuței Volga, un ostrov: o stâncă doar, golașă, da c-un plisc ascuțit precum briciul, ferească sfântul de-așa ascuțiș.

Ei, și-a oblicit voinicul meu ce încărcătură i-a trimis Dumnezeu în corăbioara cu pricina. O vorbă n-a suflat la nimeni, s-a dus de cu noapte, s-a pitit într-o tufă și stă, stă nevăzut-neștiut. Trece un ceas, trec două, și-i vede: vin burlacii, edecarii trăgând la un odgon lung, încordați, înhămați, ca la vreo doișpe inși, înșirați unul după altul cu umerii-n curele, gâfâind, cu limbile scoase. Grea trebuie să fi fost corăbioara, da' și iuțeala apei mare, peste poate.

Și stă viteazul meu, stă și așteaptă să treacă corabia de stânca aceea cu plisc ascuțit, să treacă de ea, așa ca la vreo cincizeci de stânjeni. Ș-apoi odată-mi țâșnește de după tufe, și harșt! retează cu sabia odgonul de la jumătate, iar burlacii, săracii, aplecați, încordați cum erau, buff! cu nasu-n țărână. Iar el jart! pe unul cu ghioaga, pe altul cu pumnul, până când cei rămași și-au luat picioarele la spinare și tunde-o! Și-mi prinde apa corăbioara și mi-o duce înapoi cu toată iuțeala drept în ascunzișul ostrovului cu mare primejdie. Și foarte se sperie neguțătorii și nici nu se gândesc să tragă din pistoale, că toată grija lor e să n-ajungă în pliscul ostrovului să nu se fărâme corabia. Da voinicu' nostru a și înhățat capătul odgonului c-o mână, s-a prins cu cealaltă de-un copac și-a oprit corabia-n loc.

— Hei, tejghetari-călători! Preavoinici negustori! Ia să-mi aruncați în apă cele spăngi și pistoale! Cu frumosu' vă rog că altfel drumul dau la odgon și vă duceți plocon cu averi cu tot în fundul râului!

Neguțătorii și ridicaseră pistoalele spre voinic, dar îndată le lasă, că ce-și zic: „Dacă-l ucidem pe el, praf se face corabia de pliscul cel ascuțit!"

De voie de nevoie își aruncă ei armele în apă, dar vezi că nu toate; ce-și spuneau ei: „Las' că vii tu, voinice, sus pe punte să ne jecmănești și-atunci ți-om face felul!" Dar nici viteazul nostru nu-i prost.

— Buun, zice, dragii mei porumbei, acum că s-au dus armele la fund, plecați, rogu-vă, și voi care unde vrea. Adică mai pe înțeles: săriți în apă cu capu-nainte!

Neguțătorii se cam codeau, dădeau din colț în colț, dar el, fraților, a prins odgonul cu stânga, iar cu dreapta și-a tras pistolul de la brâu și-a slobozit un plumb către ei. Și-atunci toți câți erau s-au aruncat în apă precum broaștele. Iar el, de pe mal, le strigă: „Hei, nu veniți către-ncoace, înotați spre celălalt mal, că vă ciuruiesc pe rând ca pe rațe!"

Ei, ce ziceți, fraților, vrednic bărbat?

— Vrednic și viteaz! răspunseră haiducii. Ăsta-i cu adevărat viteaz! Da' cu corabia cum a rămas?

— Cum să rămână? Și-a înfășurat bine funia pe braț, ca pe-o ață de zmeu, și-a tras corabia la mal.

— Da' ce, era ca Uriașu de tare?

— Nu, nu ca Uriașu. Era cam ca mine de stat, da' mai lat în spete.

— Mai lat ca tine?! Cum se poate, ce om e ăla, a ce aduce?

— Păi a voinic adevărat aduce: un cap cârlionțat, o barbă neagră, încovoiat nițeluș de spinare, un obraz lătăreț, în schimb niște ochi de te-apucă groaza!

— Fie, hatmane, că ne spui despre el ca de-o minunăție cerească, da' nouă tot nu ne vine a crede. Mai viteaz ca tine n-am văzut noi pe nimeni și nici n-am pomenit!

— N-ați văzut?! Ia te uită, da' ce-ați văzut voi, nătărăilor, la viața voastră? Păi știți voi – urmă Deșt cu înflăcărare – că față cu el, eu sunt nimic?! Un fleac de nimic, ș-atâta tot!

— Și cum îl cheamă pe viteazul ăsta al tău?

— Îl cheamă, fraților, Ermak Timofeevici.

— Ca să vezi, nume! Și cum zici, lucrează doar așa, de unul singur, n-are și el o ceată de voinici?

— Nu, nu de unul singur. Are o ceată de nădejde, și căpitani de toată cinstea. Doar că s-a mâniat pe ei țarul nostru pravoslavnic. Și-a trimis oaste de-a sa pe Volga să-i strivească pe șoimi, iar pe unul din căpitani, Ivan Kolțo, de-i zice și căpitan Vaniușa Ineluș, să-l scurteze de-un cap și căpșorul lui să-i fie adus la Moscova.

— Și prinsu-l-au?

— L-ar fi prins ei, oamenii țarului, doar că le-a lunecat printre degete inelușul și s-a dus Ineluș-învârtecuș prin lumea largă. Unde s-o fi aflând acum, drăguțul de el, numai Dumnezeu știe, da-mi spune mie inima că iar și curând are să se rostogolească înapoi spre măicuța Volgă. Că cine a fost o dată pe Volga nu mai poate vieți nicăieri aiurea!

Hatmanul tăcu și căzu pe gânduri.

Haiducii căzură pe gânduri și ei. Își lăsară în piept capetele înfierbântate și prinseră a-și mângâia alene mustățile lungi și bărbile late. La ce s-or fi gândind voinicii, strânși în poiană, la mijloc de codru des? La tinerețea lor prăpădită, la anii când mai erau oșteni credincioși sau săteni pașnici? Ori la măicuța Volga cea albastră? La minunăția de viteaz despre care le-a vorbit hatmanul? Ori poate li s-a dus gândul la ’naltele alcătuiri – spânzurători de pe întinsul câmpiilor – la bârna ce unește doi stâlpi înfipți în pământ, de care-ți amintește în clipele de-alean orice cap răzvrătit?

— Hatmane! se auzi strigătul unei străji ce gâfâia alergând spre Vaniuha Deșt. La vreo cinci verste de-aici, pe drumul Riazanului, am zărit douăzeci de călăreți cu arme de preț, în caftane aurite! Au bidivii de soi și șei sub ei de-o sută de ruble cel puțin!

— Încotro au luat-o? sări hatmanul, curios.

— I-am văzut cotind spre Balta Putredă și-am alergat glonț încoace, prin mlaștini și pădure.

— Ei, băieți! strigă Vaniuha. Ajungă-ne cât am tăiat frunză la câini! Douăzeci de oameni să vie după mine. Iar tu, Coroi – spuse el bătrânului haiduc povestitor – ia alți douăzeci și stai la pândă lângă stejarul găunos, ca să le tai cărarea de-o fi să-ntârzii eu. Hai fuga, nu mai zăboviți!

Vaniuha își înălță securea deasupra capului și ochii i se-nflăcărară. Era, ai fi jurat, un vajnic căpitan de oști între oștenii săi de credință.

Vorbirea slobodă a oamenilor se curmă și-n locu-i nu mai fu decât deplină ascultare. Curând, o ceată de patruzeci de haiduci se desprinse de mulțimea celorlalți, și se-mpărți în două pâlcuri osebite.

— Hei, Mitka! strigă bătrânul Coroi pe flăcăul din Kolomna. Ia nuielușa asta, tu vii cu noi. Și-nforțează-te cum trebuie, de-o fi cumva să te mânii!

Mitka făcu niște ochi mari și nătângi, luă nepăsător din mâna bătrânului o bâta cât plopul, și-o arunca pe umăr și porni, legănându-se de pe un picior pe altul, în urma pâlcului ce se-ndrepta spre stejarul găunos.

Celălalt pâlc, condus de Deșt, o luă grăbit spre Balta Putredă, să iasă în drumul călăreților necunoscuți.

CAPITOLUL XIV
OCARA

În timp ce Maliuta și Homeak, însoțiți de opricinicii lor, îl duceau pe omul cu glugă trasă pe ochi spre Balta Putredă, Serebreanîi ședea de vorbă prietenește cu Boris Godunov la o masă plină de cupe și ulcele.

— Spune, Boris Feodorovici, ce-a pățit țarul astă-noapte? De ce s-a ridicat întreaga Sloboda la slujbă taman la miezul nopții? Ades se-ntâmplă asta pe la voi?

Godunov săltă din umere.

— Mărit stăpânul nostru – spuse el – ades se-nduioșează și plânge de păreri de rău pentru fărădelegile săvârșite, și-ades se roagă-n miez de noapte pentru sufletele celor căsăpiți. Așa că n-ai a te mira că și pe noi ne-a adunat la slujbă-n toiul nopții. Chiar Vasilie cel Mare spune în scrisoarea a doua către Grigorie Nazeanzin: „Ce-i altora prielnic dimineața e celor ce la obștea lor trudesc prielnic doar la miez de noapte. În liniștea deplină, când nici ochii și nici urechile nu-ngăduie în suflet să pătrundă răul, cuvine-se ca mintea omului să se înalțe către Domnul”.

— Boris Feodorovici, am mai apucat să văd și-nainte vreme cum stă la rugă țarul: cu totul altfel se ruga odinioară. Și-acum e iar cu totul altfel. Și nici cu opricinina asta nu mă pot dumiri. Că nu-s nici oșteni, nici monahi, ci chiar tâlhari. Nu-s multe zilele de când la Moscova m-am fost întors, dar câte treburi necurate am văzut sau auzit, nici nu-mi vine a crede. Pesemne țarul n-a fost întrebat, și el nimic nu știe. Să zicem tu, Boris Feodorovici, tu care-i stai aproape și care ești iubit de el, tu ce i-ai spune despre această opricinină a lui?

Godunov surâse de nepriceperea copilărească a cneazului.

— Țarul e milostiv cu toți supușii săi – răspunse el cu prefăcută smerenie – și pe mine m-a răsplătit după vrednicie. Nu-mi este dat să judec eu treburile țării, ori să poruncesc eu țarului. Iar așezarea opricininei nu-i greu de priceput: tot pământul e al stăpânului, noi toți ne aflăm sub înaltă voia lui: ce-și ia stăpânul pentru folosința sa, al lui este, iar ce ne lasă nouă, al nostru este; pe cine ține în preajma sa, acela îi stă aproape, iar pe cine nu, acela-i stă departe. Asta-i toată opricinina.

— Când o spui tu, Boris Feodorovici, lucrurile par bune și frumoase, dar în fapte nu-i chiar așa. Opricinicii prăpădesc și chinuie pe cei din zemșcină

mai rău ca tătarii. Nu se tem de nimeni și nimic. Toată țara piere de răul lor. S-ar cuveni s-o spui țarului. Pe tine te-ar crede.

— Cneaz Nikita Romanovici, e multă răutate pe lume. Și oamenii se urgisesc între ei nu pentru că unii țin de zemșcină și alții de opricinină, ci pentru că și unii, și alții sunt oameni! Să zicem că aș vorbi cu țarul. Ce-ar ieși dintr-asta? Toată lumea s-ar ridica împotrivă-mi, și însuși țarul tot pe mine s-ar mânia!…

— Ei, și? Foarte bine! Las' să se mânie, tu însă ai să fii cu cugetul împăcat că i-ai spus adevărul!

— Nikita Romanovici! Să spui adevărul nu-i mare lucru, doar că trebuie spus cu pricepere. Dacă aș fi stat să mă împotrivesc țarului, demult n-aș mai fi fost pe-aici, iar dacă n-aș fi fost pe-aici, cine te-ar fi scăpat ieri de secure?

— Ce-i drept e drept, Boris Feodorovici, Dumnezeu să-ți dea sănătate. Fără tine, nu mai eram printre cei vii!

Godunov socoti că l-a convins pe cneaz.

— Vezi tu, Nikita Romanovici, e bine să aperi adevărul, dar singur în luptă de ești, pieri fără de folos. Ce-ai face tu, de pildă, dacă patruzeci de tâlhari ar tăia de față cu tine un om fără vină?

— Cum ce-aș face? M-aș repezi cu paloșu-ntr-înșii și aș tăia la ei până mi-aș da și eu duhul!

Godunov se uita cu mare uimire la el:

— Și ți-ai da duhul, Nikita Romanovici, la al cincilea sau ăl mult al zecelea tâlhar ți-ai da duhul, iar ceilalți tot l-ar ciopârți pe nevinovat. Nu, mai bine să-i lași în pace, cneazule. Să-i lași în pace, iar când vor purcede a-și împărți lucrurile celui ucis, să strigi tare că Steopka și-a luat mai multe decât Mișka, și să vezi c-atunci au să se căsăpească singuri, ei între ei.

Nu, cneazului Serebreanîi nu-i erau pe plac asemenea sfaturi. Godunov băgă de seamă și schimbă vorba.

— Ia te uită – spuse el, cătând pe geam – cine gonește încoace pe-un cal în spume? Ia vezi, nu-i comisul tău, cneazule?

— Nu cred. S-a învoit să plece la-nchinăciune într-un loc de el știut, la douăzeci de verste depărtare…

Dar, cercetând mai bine pe călăreț, Serebreanîi văzu că-i chiar Miheici. Bătrânul era alb ca moartea. Gonea pe-un cal neînșeuat, și ai fi zis c-a-ncălecat pe primul cal ieșit în cale. Ba și mai și, acum intra în goana mare și, fără nicio cuviință, se-oprea chiar sub ferestile din curtea boierească.

— Tătucă, cneaz Nikita! strigă de jos bătrânul. Tu bei, mănânci, te răcorești și nici nu știi năpasta! Chiar adineauri, afară din târg, dincolo de biserică, am zărit pe Maliuta Skuratov alături de Homeak al său, călări, iar între ei, cu mâinile legate, cine crezi? Țareviciul, tătucă! Chiar el! I-au pus o glugă neagră peste ochi, dar vântul i-o săltase și l-am cunoscut. Țareviciul era, chiar el! Și m-a privit cu niște ochi, de parcă mă ruga să-l scap. Dar Maliuta, măiculița cloștii lui, îndat' i-a tras iar gluga peste ochi și duși au fost!

Serebreanîi sări ca ars.

— Auzi, auzi, Boris Feodorovici! strigă cu ochii-n flăcări de mânie. Mai zici și-acum s-aștept tihnit ca să se-ncaiere-ntre ei tâlharii?! Și se repezi pe trepte-n jos. Dă-mi calul tău! și smulse din mâna lui Miheici dârlogii calului bătrân.

— Ce faci, tătucă?! Nu-i ăsta cal de seama ta și nici nu-i înșeuat măcar… Cum să te duci la țar așa, călare pe-o mârțoagă?

Dar cneazul nu-l mai asculta, gonea de zor, dar nu spre țar, ci-n urmărirea lui Maliuta.

Avem un cântec din bătrâni, vechi poate chiar din vremea lui Ioan, care descrie-n felul său această întâmplare spusă de noi aici:

Pe când s-a fost durat cetatea Moscovei de piatră,
Pe tronul ei Ivan ședea, Ivan Vasilâci țarul.
Și s-a fost dus el să bată cetatea Kazanului,
Kazanului și-a Astrahanului.
Și-au cucerit el mai întâi Kazanul,
Pe țar și pe țarină i-a supus.
Pe trădători din Pskov, i-a smuls,
Din Pskov și din Novgorod.
Dar cum să smulgi trădarea din Moscova de piatră!
Ci zis-a către el Maliuta, hainul Maliuta Spurcatu:
„Mărire ție, doamne, slăvite țar Ivane,
Pe vânzător în veac tu n-ai să-l poți răpune!
Că șade el la masa ta,
Cu tine dintr-un talger el mânca,
Același vin cu tine bea,
Și-un strai ca și al tău purta!"
Îndată țarul că-l ghicea,

Pe-al său fecior se mânia.
„O, măre, cnezi, și voi, boieri,
Ce mi-ați jurat credință ieri,
Pe-al meu fecior să-l apucați.
De albe mâini să mi-l legați,
În straie negre-l îmbrăcați,
În Balta rea să-l aruncați
Și-o moarte grabnică să-i dați!”
Boierii toți ’napoi s-au dat,
Numai Maliuta, om spurcat,
Pe cel țarevici, pui de țar,
L-a înșfăcat fără habar,
De mânuri albe l-a legat,
În straie negre l-a-mbrăcat
Și l-a dus la apa cea mucedă,
De-i zice lumea Balta Putredă.
Dar sluga lui Nikita-l oblicea,
În grabă mare-ncăleca
Pe-o gloabă veche de saca,
La cneaz Nikita alerga
Și din gură așa-i zicea:
„O, măre, cneaz Nikita Romanici,
Tu bei, mănânci, le răcorești,
Nu știi de năpasta ce ne paște:
Steaua de sub ceruri stă sa cadă,
Hainii pe țarevici vor să-l piardă,
Luminița-i albă vor să nu mai ardă!”
Nikita cneaz se mânia,
Pe calul de saca încăleca,
Zboară ca vântul spre apa cea mucedă
De-i spune lumea Balta Putredă,
Și-l izbește pe Maliuta în obraz
Și îi strigă lui viteazul cneaz:
— Alelei Maliuta, Maliuta Spurcatule,
Prea marc-mbucătură ai poftit,
O să-ți stea dumicatu-n gât.

Poate că nici nu se aseamănă cântecul din bătrâni cu întâmplările așa cum s-au petrecut ele, în schimb reflectă spiritul veacului aceluia. Prea incomplete și nelimpezi ajungeau în norod veștile despre cele ce se petreceau la curtea țarului și-n lumea puternicilor zilei, dar pe vremea aceea, aceste vești, chiar deformate, nu ieșeau din sfera verosimilului și purtau pecetea vieții comune și a concepțiilor general acceptate.

Să fi fost tu, cneaz Nikita Romanovici, așa cum mi te închipui eu? La întrebarea aceasta nu mi-ar putea răspunde decât zidurile Kremlinului și străvechii stejari din preajma Moscovei! Oricum, eu așa te vedeam în ceasurile mele de tăcută visare. În faptul serii, când câmpiile se-nvăluiau în beznă, când amuțea în depărtări zbuciumul de peste zi, iar în juru-mi liniștea era deplină, când numai vântul foșnea printre frunze și câte-o gâză de noapte străbătea arar conul de lumină. Dureros și trist răsuna în mine dragostea de țară, și limpede îmi apărea din cețuri mult încercatul, gloriosul nostru trecut, de parcă în schimbul vederii zăgăzuite de întuneric, se deschidea în mine un ochi al sufletului, căruia veacurile nu-i erau piedică. Așa mi-ai apărut, Nikita Romanovici, și te-am văzut cu toată limpezimea zburând pe cal în urmărirea lui Maliuta, și m-am putut strămuta în cumplitul veac, când nimic nu era imposibil.

Serebreanîi uitase că-i fără sabie la brâu și fără de pistoale, și nici de cal nu mai știa cât este de bătrân. Că-n timpul său, demult, fusese cal de soi, gloaba de astăzi, și douăzeci de ani slujise în drumuri lungi și în război, măcar că n-avea parte de tihnă nici la bătrânețe, ci doar de hamul de saca, de fânul putred și lovituri de bici!

Acuma însă a simțit că are-n spate-un vajnic călăreț și și-a amintit de timpurile bune, când mai purta voinici viteji în lupte sângeroase și când hrănit era doar cu ovăz ales și adăpat cu apă îndulcită. De aceea-și umflă nările roșii ca focul, și-ntinde gâtul subțire și zboară-n urmărirea hainului Maliuta Skuratov.

Gonește Maliuta prin pădurea întunecoasă cu prinsul și opricinicii săi. Grăbește spre Balta Putredă și trage mereu gluga pe capul țareviciului, ca opricinicii să nu vadă pe cine duc la moarte. Că dacă ar afla, s-ar lepăda de Maliuta și s-ar ascunde unul de altul. Dar ei nu știu nimic, ei cred că între Homeak și Maliuta se află un om de rând, se miră doar că-l duc atât de departe să-l omoare.

Maliuta îndeamnă la drum pe opricinici, își varsă năduful pe cai și-i biciuiește crunt.

— Eh, hrană lupilor v-aș da, burți de iarbă pline! Doar de nu s-ar răzgândi țarul, de n-ar trimite-n urma noastră vreun olăcar să ne oprească!

Gonește hainul Maliuta prin codrul sălhui, și cată la el cu gâtul întins păsăruicile toate, și-i zboară deasupra capului corbii negri – puțin a rămas până la Balta Putredă!

— Hei! strigă Maliuta către Homeak. N-auzi tu din urmă un tropot străin de copite?

— Nu, n-aud – răspunde Homeak – e tropotul cailor noștri întors de ecou din pădure.

Mai aspru-și îndeamnă Maliuta oștenii, mai crunt biciuiește cu cnutul fugarii.

— Hei – strigă din nou spre Homeak – n-auzi tu din urmă un glas ce ne cheamă?

— Nu, n-aud – răspunde Homeak – e sunetul glasului nostru întors de ecou din pădure.

Și iarăși își varsă Maliuta năduful pe cai.

— Eh, hrană lupilor v-aș da, voi burți de iarbă pline! Vai, numai de nu ne-ar urmări un olăcar împărătesc!

Deodat' aude-n spate-un glas:

— Stai, Grigori Lukianovici, oprește!

Serebreanîi era. Chiar lângă el, în spate. Nu-l înșelase bătrânul cal de saca.

— Stai, Maliuta! mai strigă Nikita Romanovici, ajunge fugarul din urmă și greu îl izbește-n obraz cu mâna-i voinică.

Cumplită a fost lovitura. Răsună pădurea de pocnetul ei, ca pocnetul scos de pistoale; se scutură frunza din vechii copaci, jivinele toate țâșnesc în desișuri; din scorburi adânci bufnițele cu ochi bulbucați speriate-și iau zborul; iar tăietorii de lemne, din mari depărtări, se opresc, minunați, se uită lung unii la alții, se-ntreabă:

— Auzit-ați trosnetul, băieți?! Nu s-o fi prăvălit cumva străvechiul stejar de la Balta Putredă?

Maliuta cade jos din șa. Iar bietul cal bătrân de saca se poticnește, cade la pământ și-ndată își dă duhul.

— Maliuta! strigă cneazul și sare în picioare. Nu-i pe măsura ta îmbucătura! Ai să te-neci cu-așa îmbucătură!

Și, smulgând sabia din teaca hainului, o învârtește deasupra lui Maliuta ca să-i despice țeasta-n două.

Dar deodată o altă sabie șuieră pe la urechea cneazului: Matvei Homeak sărise în ajutorul stăpânului său. Și lupta se-ncinse între Homeak și Serebreanîi. Opricinicii se repeziră și ei cu săbiile scoase împotriva cneazului, dar arborii și cioturile îl apărau pe Serebreanîi și nu-i lăsau pe dușmani să se desfășoare și să-l împresoare toți odată.

„Atâta mi-a fost – își spuse cneazul, respingând loviturile – va trebui să-mi dau viața, fără să-l pot scăpa pe țarevici! Măcar de-ar da Dumnezeu să țin vreo jumătate de ceas, poate să-mi vină de-undeva ajutoare!”

Și nici nu-și sfârși bine gândul, că auzi un șuier prelung în pădure și strigăte înalte ce răspundeau acelui șuier. Un opricinic ce tocmai își înălțase sabia asupra cneazului căzu cu capul sfărâmat, iar deasupra hoitului se-arătă Vaniuha Deșt, în mână cu securea însângerată. În aceeași clipă, haiducii lui se repeziră ca niște lupi flămânzi asupra opricinicilor și se porni o încăierare ca aceea. Bine i-ar fi venit lui Maliuta să-și adune oamenii și să izbească cu toți odată, dar n-avea unde să se miște, să-și ia avânt, că-l înconjura pădurea și tufișurile. Mulți călăreți pieriră, însă ceilalți opricinici își veniră în fire curând, scoaseră un „Goida” răsunător și se năpustiră asupra cetei de haiduci. Acum chiar și Deșt, rănit la mână, tot mai anevoie își rotea securea, când, spre norocul lor, un nou șuier înfioră pădurea.

— Țineți-vă bine, băieți! strigă hatmanul. Ne vine moș Coroi într-ajutor!

Și n-apucă să termine strigarea, că ceata moșului căzu ca trăsnetul peste opricinici, și iar se porni între ei o bătălie mare, pe viață și pe moarte, cum le șade voinicilor mai bine.

Greu le era călăreților să ție piept în pădure unei cete pedestre. Caii se ridicau în două picioare, se prăvăleau pe spate și-și striveau călăreții. Opricinicii se băteau ca de ceasul morții. Sabia năprasnicului Homeak șuiera viforniță, ca fulgerul sclipea în jurul cușmei lui.

Deodată, în miezul încleștării, o clătinare își croi potecă. Mitka bortilea mulțimea, năboind de-a dreptul spre Homeak și răsturnând de-a valma prieteni și vrăjmași. Recunoscuse, pasămite, pe hainul ce i-a răpit mireasa. Își răsuci bâta cu amândouă mâinile și și-o abătu de sus asupra dușmanului său. Homeak se dădu înapoi în șa, și cumplita lovitură nimeri în capul calului, calul căzu mort, bâta se făcu bucăți.

— Stai așa! tună Mitka, repezindu-se la Homeak. Acum n-ai să-mi mai scapi!

Cu Homeak se încheia și bătălia. Nu mai aveau cu cine lupta; toți opricinicii zăceau fără viață, doar Maliuta scăpase pe cel mai ager armăsar.

Haiducii își numărară și ei oamenii, și mulți nu mai răspunseră la chemare. Pieriseră și dintre ei destui.

— Vezi, cneazule – spuse Vaniuha Deșt, apropiindu-se de Serebreanîi și ștergându-și fața de sudoare – vezi unde ne-a fost scris să ne revedem?

De cum se iviseră haiducii, Serebreanîi se repezi la țarevici și-i trăsese calul la adăpost. Ioan Ioanovici fusese legat și cetluit în șa. Serebreanîi tăiase legăturile cu sabia, ajutase țareviciului să descalece și-i desfăcuse basmaua ce-o avea pe gură. Apoi tot timpul priveghease, cu sabia în pumn, să-l apere cu trupul său în vremea încleștării.

— Țarevici stăpâne – spuse el, văzând că toți haiducii au stat din bătălie și-au început să prindă caii slobozi sau să buzunărească leșurile vrăjmașilor uciși – sfârșită este lupta, dușmanii tăi cu toți au căzut, numai Maliuta singur a izbutit să scape, dar cred că n-o să-i fie prea bine când țarul, tatăl tău, va porunci să fie prins, tâlharul!

Când auzi numele țareviciului, Vaniuha Deșt se trase un pas mai înapoi.

— Cum? Acesta e Ioan țarevici? Feciorul țarului Ivan? Ia uită-te pe cine mă pusese Dumnezeu să scap de la pieire! Ia uită-te pe cine-l duceau legat dulăii!

Și hatmanul căzu-n genunchi la picioarele țareviciului Ioan.

Neașteptata veste că feciorul țarului e printre ei se răspândi într-o clipă. Voinicii se lăsară păgubași de buzunăriri și veniră să se închine lui Ioan Ioanovici.

— Vă mulțumesc, oameni buni! spuse blând țareviciul, fără nicio urmă din obișnuita-i trufie. Ori cine-ați fi, vă foarte mulțumesc!

— N-ai pentru ce ne mulțumi, stăpâne! răspunse-n locul tuturora Deșt. De-aș fi știut că tu ești acela prins de ei, nu patruzeci de oameni aș fi adus cu mine, ci chiar și două sute de viteji. Și-atunci nu ne mai scăpa acel Maliuta Spurcatul, noi ți-l prindeam de viu și-l înălțăm în știreang de față chiar cu tine. Oricum, tot este bine că prins mi-a fost, se pare, comisul său Homeak; mi-e veche cunoștință, și-n lipsă de o pradă mai de soi, ne mulțumim cu-atât. Hei, voinice, la tine e tâlharul?

— La mine! răspunse Mitka, trântit cum sta pe burtă cu prinsul dedesubt.

— Dă-i drumul, lasă, acum n-o să-ți mai scape! Iar voi, băieți, încingeți cu focșor să-l punem la-ntrebare. Și pregătiți din vreme și-o funie sau, poate, la nevoie, și-un dârlog.

Mitka se ridică în picioare. De sub el ieși o namilă de flăcău; dar când se întoarse cu fața la oameni, toată lumea scoase un strigat de uimire.

— Hlopko! se auzi de pretutindeni. E chiar Hlopko! Pe Hlopko îl strivea ăsta, crezând că-i un opricinic.

Mitka rămăsese cu gura căscată. Hlopko abia mai răsufla.

— Ian te uită – murmură el într-un târziu – înseamnă că pe tine te bușeam! Dă ce-ai tăcut?

— Da' cum era să vorbesc dacă-mi ședeai cu tot bărdăhanul pe gât, bivole! Ptiu!

— Da' dă ce te-ai băgat?

— Dă ce! Dă ce! Păi când ai trăsnit calul ăla cu paru-n cap, călărețul s-a prăvălit peste mine, iar tu, nărodule, în loc să săi la el, ai sărit la mine, și ține-te bușeală. Te bucurai pesemne, ursule!

— Ia tă uită! făcu Mitka și se scarpină la ceafă.

Oamenii râdeau în hohote. Chiar și țareviciul surâse. Dar Homeak nu mai putu fi găsit nicăieri.

— Nu-i nimic – spuse Vaniuha Deșt – se vede că nu i-a sunat încă ceasul, și-i păcat zău așa! Dar lasă că dă el, Domnul, și-o să-mi cadă altă dată în gheară! Și-acum, stăpâne, îngăduie-mi să te petrec cu frații mei până la șleah. Mi-e nu știu cum, stăpâne! Când aș fi avut cinstirea eu, un om de rând, să stau de vorbă cu măria ta? Dar ce să-i faci, fără de mine nu mai scăpai de-aici cu zile… Haideți, flăcăi, gătiți-vă de drum, să ocrotim pe slăvita țarului odraslă. Uite boierule – se întoarse el spre Serebreanîi – domnia ta încalecă pe sirepul ăsta, iar eu o să iau pe cestălalt. Tu, moșule Coroi, socot că mai ușor ne vei urma pe propriile-ți picioare. Iar ție, Mitka, nici atât un cal nu-ți face trebuință!

— Nu să știe – mormăi Mitka și prinse de coamă un cal care se poticni sub mâna lui. Ia să m-aburc și eu! Dădu să-și bage piciorul în scară, dar n-o nimeri, așa că se aruncă cu burta pe cal, străbătu astfel câțiva metri în trap săltat și, în sfârșit, se cățără în șa. Hehei! strigă încântat, bălăbănindu-și picioarele și fluturând din coate.

Toată ceata o porni la drum, în jurul țareviciului, spre marginea pădurii. Când ajunseră la loc deschis, și-n capătul câmpiei se arătară, depărtate, pestrițele acoperișuri ale Slobodei Alexandrova, Vaniuha Deșt își opri calul și descălecă.

— Stăpâne – spuse – ăsta-i drumul tău, colo-n zare e Sloboda. Nu se cuvine să mai rămânem în preajma milei tale domnești. Ș-apoi, tot văd în

depărtare un nor de praf pe drum, pesemne că-i un pâlc de oaste. Rămâi cu bine, doamne, și nu-mi purta gând rău: la mare ananghie m-a scos în calea ta prea-sfântul.

— Stai așa, voinice! îl opri Ioan Ioanovici, care, acum când primejdia era depășită, revenea la adevărata-i fire. Stai așa, voinice! Mai întâi, ia să ne spui din ce neam boieresc te tragi, că porți caftan în fir de aur?

— Stăpâne – răspunse cu smerenie Vaniuha – noi suntem mulți boieri aici fără de nume, și cneji fără de stirpe. Purtăm și noi ce ne-a dat Dumnezeu!

— Dar știi tu oare – urmă cu asprime țareviciul – că cnejilor de teapa ta li se ridică-n piețe înalte alcătuiri de bârne, și că întreg nu prețuiești cât haina care-o porți pe umeri? De nu mi-ai fi slujit cu mare cinste astăzi, aș porunci oștenilor ce vin pe toți să vă oprească și să v-aducă-n Sloboda legați. Dar pentru binele făcut, eu dau uitării tâlhăria ta și milă pentru tine am să cer de la tătuca țarul, ca să te ierte mâine când i te vei înfățișa cu jalba de căință.

— Îți mulțămesc pentru cuvântul bun, stăpâne. Îți foarte mulțămesc! Atâta doar că nu mi-a venit încă vremea să-nfățișez vreo jalbă de căință. Prea grele-s păcatele mele în fața lui Dumnezeu, prea mare vina față de domnie, ca să mă poată ierta de tot taica țarul, și chiar de m-ar ierta, tot n-am să-mi las tovarășii și n-am să mă despart de dânșii.

— Cum asta? se minună Ioan Ioanovici. Nu vrei să lepezi tâlhăria, când însumi eu mă-ndur să te ajut? Pesemne ca a jefui la drumul mare e mai mănos decât a vieții cinstit!

Vaniuha își mângâie barba neagră și zâmbi șiret, descoperindu-și cele două șiruri de dinți frumoși și albi, care-i luminară fața arsă de soare și vânt, făcând-o să pară și mai smeadă.

— Stăpâne – zise – de-aceea-i pusă știuca-n apă, ca să steie carasul treaz! Nu sunt deprins eu nici cu traiul ostășesc și nici nu trebile negustoriei. Mă iartă, doamne, dar văd că norul cel de praf s-apropie mereu, e timpul să ne tragem îndărăt. Peștele cată ape adâncite, iar noi, ăștia, locuri întărite.

Și pieri în tufișuri, cu calul de dârlogi. Unul câte unul, haiducii se făcură nevăzuți și ei printre copaci, iar țareviciul, rămas singur cu Serebreanîi, porni mai departe spre Sloboda și în scurtă vreme se întâlni cu pâlcul de oaste condus de Boris Godunov.

Ce va fi făcând în răstimpul ăsta țarul? Să vedem ce spune cântecul și-n ce fel oglindește el cugetul popular al veacului aceluia.

Iată ce vorbe rostit-a țarul cumplit:

„O măre, cneji, şi voi, boieri!
Haine cernite puneţi-vă,
La slujba din zori adunaţi-vă,
Pentru ţareviciul vostru prohod să cântaţi.
Eu, ţarul, pe toţi vă voi fierbe în negru ceaun!”
Boierii şi cnejii îngrozitu-s-au foarte,
Cernite veşminte şi-au pus întru moarte.
La slujba din zori adunatu-s-au iute
Pentru ţareviciul lor să cânte prohod.
La slujbă se-arată şi cneazul Nikita
În strai luminos el acolo venit-a,
De mână cu micul ţarevici intra
Şi după uşa de-apus l-ascundea.
Iată ce vorbă i-aruncă ţarul cumplit:
„O, măre, Nikita, cneazule Nikita!
Venit-ai joc să-ţi baţi de mine,
Când steaua de sub cer, înaltă, a căzut,
Când stinsu-s-a alba lumină a ei,
Când fără de fecior ţarevici eu am rămas?”
Iată ce vorbă-i întoarce Nikita cneazul:
„O, măre, ţar, nădejdea pravoslavnicilor!
Să nu mai cântăm ţareviciului prohod,
Ci cânt de voie bună să-i cântăm!”
De mână pe micul ţarevici lua,
De după uşă la toţi l-arăta.
Iată ce vorbe-i cuvânta ţarul cumplit:
„O, măre, Nikita, cneazule Nikita!
Ce semn al milei mele vrei să-ţi dau?
Împărăţia vrei să-ţi dau pe jumătate,
Sau aurul cu vistieria toată?”
„O, măre, ţar Ivan, slăvite!
Nu-mi da împărăţia jumătate,
Nici aurul cu vistieria toată,
Dă-mi numai viaţa hainului Spurcat:
Să-l lepăd în apa cea mucedă
De-i zice lumea Balta Putredă!”
Slăvitul ţar Ivan se îndura,

și iată vorba ce-o rostea:
„Ți-l dau pe hainul Maliuta
Să-l pedepsești cum ți-a fost vruta!”

Așa sună cântecul, dar altfel s-au petrecut lucrurile. Letopisețul ni-l mai arată pe Maliuta în mare cinste la curtea țarului Ioan Vasilievici încă mulți ani după anul 1565. Mulți favoriți de-ai cumplitului țar au căzut rând pe rând jertfă bănuielilor lui neîntemeiate. Au pierit astfel și Basmanovii, și Greaznoi, și Veazemski, dar Maliuta n-a căzut niciodată în dizgrație. Și, potrivit prorocirii bătrânei Onufrievna, nu și-a primit pedeapsa pe această lume, ci a murit de-o moarte cinstită. În scriptele mânăstirii Sfântul Iosif Volоțki, unde e înhumat trupul lui, se spune că a căzut în slujba țării, la asediul cetății Paide din Livonia.

Nu avem cunoștință cum a ieșit basma curată Maliuta după calomnia scornită de el.

Se prea poate că, după ce și-a mai revenit din tulburarea sa, Ioan a pus greșeala lui Maliuta pe seama osârdiei lui de slugă credincioasă; sau poate în mintea lui nu s-a spulberat cu totul bănuiala ce apăsa asupra țareviciului Ioan Ioanovici. Oricum ar fi, Skuratov nu numai că n-a pierdut încrederea țarului, dar din acea vreme a devenit și mai prețuit la curte. Până atunci numai țara îl ura pe Maliuta, de-acum încolo îl urăște însă și țareviciul. Ioan Vasilievici rămâne de aci înainte singurul ocrotitor al hainului Maliuta. Ura tuturora fiind chezășia cea mai bună pentru țar că sluga lui îi este credincioasă.

Vorba strecurată de Skuratov pe seama lui Basmanov n-a trecut însă fără urmări. În sufletul țarului, sămânța bănuielii a găsit teren prielnic, și măcar că n-a prins pe dată rădăcini, a izbutit să micșoreze în mare măsură aplecarea lui față de tânărul curtean, căci țarul nu ierta niciodată pe cel ce-i pricinuia vrea temere, chiar dacă mai târziu se convingea și el ca aceasta n-a avut niciun temei.

CAPITOLUL XV
DATINA SĂRUTĂRII

E timpul să ne întoarcem la Morozov. Tulburarea peste fire a Elenei la vederea cneazului Serebreanîi n-a scăpat privirii agere a bătrânului Morozov. E drept că la început boierul socotise că întâlnirea ei cu Veazemski e pricina acestei tulburări, dar mai târziu o nouă bănuială s-a înfiripat în inima lui.

După ce-l petrecu pe cneaz până-n tindă și își luă rămas bun de la el, Morozov se întoarse în odaia de oaspeți. Sprâncenele-i stufoase erau încruntate amenințător; crețuri adânci îi brăzdau fruntea; o fierbințeală neobișnuită îi înfiora trupul și-i îngreuia răsuflarea. „Elena doarme – își spuse el – nu mă mai așteaptă, ia să ies eu în grădina, poate-mi mai răcoresc fruntea."

Morozov ieși în grădină. Era întuneric și răcoare. Apropiindu-se de gard, zări în depărtare ceva alb, o mantie parcă. Stătu pe loc și încercă să deslușească ce este. Deodată, auzul îi fu izbit de niște șoapte de dragoste. Bătrânul încremeni. Recunoscuse glasul soției sale. Dincolo de gard, se desena, pe fondul cerului spuzit de stele, silueta nedeslușită a unui călăreț. Necunoscutul sta aplecat peste ulucă și-i vorbea Elenei cu mare căldură. Morozov își opri suflarea, dar o pală de vânt înfioră vârfurile copacilor și acoperi glasul bărbatului. Cine să fie? Izbutise oare Veazemski să înmoaie cu îndărătnicia lui inima Elenei? Nepătrunse sunt tainițele sufletului femeiesc! El poate îndrăgi astăzi tot ce i-a fost atâta de urât mai ieri! Sau poate chiar Serebreanîi i-a dat soției sale întâlnire? Cine știe? Poate că tânărul cneaz, pe care l-a primit ca pe un fiu, i-a dat chiar în aceeași zi o jignitoare și sângeroasă lovitură tocmai lui, celui mai bun prieten al răposatului tătâne-său, lui care bucuros și-ar fi pus și viața în primejdie ca să-l ascundă pe Serebreanîi de mânia țarului.

„O, nu, nu poate fi Serebreanîi – se gândi Morozov. E un opricinic oarecare, vreun nou slugoi intrat în mila țarului. Ăștia nu se sfiesc să necinstească numele unui boier de viță veche. Iară femeia, femeia mea-i năpârcă necurată! Oare nici pe ea n-am iubit-o eu destul? N-am ținut-o eu ca pe-un odor de preț?! Și nu de bună voia ei s-a însoțit cu mine? Nu ea mi-a mulțumit în fel și chip, vicleana? Nu ea s-a juruit să-mi fie credincioasă? Nu, nu te mai gândi, Drujina Andreevici, și nu-ți mai pune nădejde-n credința femeiască. Credința femeii e foișorul înalt, e poarta de stejar

ferecată, e zăvorul de fier! Te-ai grăbit, Drujina Andreevici, te-ai prea grăbit să-ți încredințezi unei fetișcane cinstea numelui tău! Te-a orbit pe tine, moșneagul, inima cea aprigă. Te-a înșelat tânăra nevastă, șerpoaica năpastă. Și ce-au să mai râdă de tine toți locuitorii Moscovei noastre!”

Așa gândea boier Morozov și se perpelea ars de dureroase întrebări. Ar fi vrut să se repeadă la ei. Dar călărețul putea să fugă și-atunci nu i-ar mai fi recunoscut nici chipul, nici glasul dușmanului său. Morozov hotărî să mai aștepte.

Ca un făcut, vântul nu mai voia să steie din foșnet și luna nu se mai arăta de după nori. Boierul nu deslușea nici glasul, nici chipul necunoscutului. Auzi doar că Elena îi spunea printre lacrimi:

— Te iubesc mai mult ca viața, mai mult ca soarele sfânt! Pe nimeni afară de tine eu n-am mai iubit și nu iubesc, nu pot iubi și n-am să iubesc niciodată.

Apoi o văzu îndepărtându-se de gard, trecând la doi pași de el, fără să-l bage de seamă. Drujina Andreevici o urmă cu pasul rar, în casă.

A doua zi nu dădu niciun semn că știe ceva. Se purtă la fel de gingaș și de prietenos cu ea ca-n orișicare zi. Doar uneori când Elena nu putea să-l vadă, Morozov încrunta din sprâncene și se uita amenințător la ea. Cumplite gânduri îl munceau în clipele acele. Se frământa cum ar putea să pună mâna mai curând pe-acel vrăjmaș de moarte.

Așa trecură alte patru zile. Morozov ședea în odaia lui de vălătuci, în fața mesei grele de stejar. Pe masă sta deschis un ceaslov mare, legat în catifea purpurie, cu încuietori și colțare de argint. Dar boierul nu la cele scrise-n carte se gândea. Ochii îi lunecau de-a lungul filelor cu câmpurile înflorate și titlurile pestrițe, în timp ce închipuirea îi rătăcea între iatacul soției și uluca ce împrejmuia grădina.

În ajun, Serebreanîi se întorsese de la Sloboda și, potrivit făgăduielii, venise să-l vadă pe Morozov.

Elena trimisese vorbă că este bolnavă și nici nu coborâse din odaia ei. Morozov nu schimbă întru nimic purtarea binevoitoare ce-o avea față de Serebreanîi. Dar în timp ce-l firitisea pentru întoarcerea cu bine în oraș și-l cinstea cu tot sârgul pe oaspetele drag, boierul nu înceta să-i cerceteze fiecare trăsătură a feței și să caute a găsi într-însele vreo urmă a trădării și necinstei. Serebreanîi era dus pe gânduri deseori, dar firesc și neprefăcut ca și înainte. Așa că Morozov nu putu lămuri nimic.

La aceste toate chibzuia el acum, șezând la masă, cu cartea deschisă în fața ochilor. Gândurile îi fură întrerupte de intrarea unui slujitor, care, văzând însă fruntea încruntată a stăpânului, se opri tăcut lângă ușă. Morozov îl privi întrebător.

— Stăpâne – începu slujitorul – se-apropie de noi oamenii țarului. În fruntea lor se află cneazul Afanasi Ivanovici Veazemski. Sunt la o fugă de cal. Poruncești să-i întâmpinăm?

Chiar în clipa aceea răsună un zvon de tobă lovită cu o codirișcă de piele împletită sau cu un bețigaș de lemn, pe care-l isca un gonac ce călărea înaintea pâlcului pentru a împrăștia norodul și a deschide drum boierilor.

— La mine să vie oare Veazemski?! se miră Morozov. Ce-a căpiat? Nu cred, poate că-i doar în trecere pe-aici! Du-te fuga la poartă și vezi: dacă o cotește încoace, spune-i că nu-i crâșmă casa mea, că nu voi să știu de opricinici și nici pâinea și sarea n-o gust cu ei dintr-un blid. Hai, du-te!

Slujitorul stătea nemișcat.

— Ce mai stai?

— Stăpâne, fă-mi ce mi-i face, dar asta eu n-o pot spune cneazului.

— Ieși odată! strigă Morozov, bătând din picior.

— Boierule – spuse intrând în goană vătășelul curții – cneazul Veazemski și opricinicii au ajuns în dreptul porților! Și spune cneazul că-ți aduce solie de la însuși țarul!

— De la însuși țarul? Ți-a spus-o el? Deschideți larg porțile! Aduceți grabnic talgerul de aur cu pâine și sare! Toți slujitorii-ndat' să iasă-n întâmpinarea trimișilor țarului!

Zvonul tobei și zurgălăilor se auzea acum tot mai aproape, și mai aproape. Douăzeci de călăreți, în frunte cu Afanasi Ivanovici, călare pe-un armăsar înalt de Caucaz, cu frâu bătut în ținte de argint, intrară la pas în curtea boierului Morozov. Cneazul purta un caftan de atlaz alb. De sub gulerul răscroit adânc al caftanului se zărea tivul de mărgăritare al cămășii. Brățări, așijderi de mărgăritar, adunau strâns pe încheietură mânecile caftanului încins cu un brâu de mătase zmeurie. Capetele brâului, terminate-n canafuri de aur, pâlpâiau libere pe șolduri, unde erau prinse și mănușile cu margine de horbotă. Nădragii de catifea zmeurie erau băgați în cizme galbene de safian, cu potcovițe de argint la tocuri și tureatca cusută cu mărgăritare și coborâtă în crețuri mărunte până la jumătatea pulpei. Deasupra caftanului purta, aruncată pe umeri, o pelerină ușoară de culoare aurie, prinsă la piept cu un găetan dublu de almazuri. Capul îi era acoperit

de o căciulă de brocart alb, cu un surguci de pene mlădii, ținute-n legături de diamant, care se legănau la tot pasul și sclipeau în bătaia soarelui. Buclele-i negre cădeau de sub căciuliță și fluturau, amestecându-se cu cârlionții bărbii negre și scurte. Mustața ușoară mai mult îi umbrea buza de sus decât să i-o însemne cu dungă aspră. Și era cneazul înalt și trupeș, tânăr la înfățișare și plin de voie bună.

Potrivit obiceiului vremii aceleia, șase băieți de grajd pedeștri duceau de frâu, în urma cneazului, șase cai de soi, cu tot taclitul pe ei: unul negru-corb, altul roib-deschis, și iarăși unul sur ca fierul, iar ceilalți trei bălani de tot ca neaua. Pe capul cailor se legănau panașe de pene colorate, iar greabănele și spinările le erau împodobite cu blănuri de fiare sălbatice sau pături de catifea și de brocart semănate cu pietre prețioase, și câteșișase își scuturau în mers nenumărații zurgălăi de argint sau clopoței rotunzi de aur, aleși cu sunete anume potrivite și atârnați în lungi ciorchini la capetele cailor, de fruntarele și fălcelele frâielor.

Când se arătă boierul Drujina Andreevici, Veazemski și însoțitorii săi descălecară.

Morozov, în mâna cu talgerul de aur, păși încet în întâmpinarea lor, iar în urmă-i veneau slujitorii, supușii, slugile și toți oamenii casei sale.

— Cneazule – rosti Morozov – știu că țarul te-a trimis la mine. Cu grăbire vin să te întâmpin pe tine și pe ai tăi cu pâine și sare. Și plecăciunea adâncă făcu să-i cadă peste ochi tot părul lui cărunt.

— Boierule – răspunse Veazemski – măritul țar m-a trimis să-ți vestesc împărătească-i porunca. Boier Drujina! Marele cneaz și țar a toată Rosia Ioan Vasilievici își ridică de către tine mânia, înlătură de pe capul tău urgia sa de stăpân și domn, se îndură și te iartă de toate vinile tale! Și fi-vei ca odinioară, boier Drujina, în mila stăpânului nostru mărit, sluji-l-vei și de-acum înainte pe stăpânul nostru mărit, și tot ca odinioară ținut vei fi în toată cinstea!

Terminându-și cuvântul, Veazemski își băgă o mână în brâu, își mângâie cu cealaltă barba neagră, se îndreptă de spate semeț și, ațintindu-l pe Morozov cu ochii vulturești, îi așteptă răspunsul

La începutul cuvântării, boierul se lăsase în genunchi, și în genunchi ascultase porunca țarului. Acum oamenii casei sale îl ajutară să se ridice. Era alb la față.

— Binecuvânteze Sfânta Treime și toți sfinții făcători de minuni ai ctitoriilor moscovite pe măritul nostru stăpân! rosti el cu glas înfiorat.

Înmulțească preamărinimosul și preamilostivul Părinte Ceresc fără de număr zilele lui! Nu de la tine așteptam, cneaz Afanasi, vestirea aceasta. Dar trimisu-te-a la mine măria sa țarul, intră, dară, și fii binevenit în casa mea! Intre și fie bineveniți și domniile lor opricinicii! Bineveniți fiți cu toții! Eu am să merg să-nalț o rugă de mulțămire Domnului, iar pe urmă am să mă întorc să petrec cu domniile voastre până-n noapte.

Opricinicii intrară în casă.

Morozov chemă un slujitor:

— Încalecă și zboară la cneazul Serebreanîi, du-i plecăciune din partea mea și spune-i că-l rog să poftească a sărbători cu mine vestea zilei acesteia: țarul m-a cinstit cu mare mila sa și a binevoit să ridice de către mine urgia mâniei sale.

După ce dădu această poruncă și își petrecu oaspeții până în sala de ospețe, Morozov străbătu cartea spre capela familiei. Înainte-i mergeau neamurile și oamenii casei sale, iar în urmă sumedenie de iobagi. În odăi nu rămase decât slujitorul curții sale și numai slugile trebuitoare pentru a cinsti pe oaspeți.

Aceștia aduseră felurite gustări și băuturi, căci prânzul abia avea să vie.

Curând se înfățișă și Serebreanîi, însoțit și el de oamenii săi de credință și de șerbime, pentru că pe acea vreme a pleca undeva, cu vreun prilej însemnat, singur și neînsoțit de cât mai mulți supuși, însemna pentru un boier mare o nesocotire a cinstitei gazde.

Masa era pusă în odaia cea mare de ospețe, slujitorii se aflau la locurile lor, toată lumea aștepta pe stăpânul casei.

Drujina Andreevici Morozov, odată sfârșită rugăciunea, intră în sală schimbat în haine de sărbătoare și caftan de brocart, cu căciula de samur în mână. Părul cel alb îi era tuns rotund, iar barba pieptănată cu mare grijă. Se închină întâi el oaspeților, apoi oaspeții lui, și toată lumea se așeză la masă.

Începu ospățul de cinstire, răsună clinchetul cupelor și ulcelelor și, odată cu ele, mai răsună și un alt clinchet nepotrivit cu sunetele unei petreceri. Sub caftanele opricinicilor zăngăniră platoșele nevăzute de gazdă.

Dar Morozov nu le auzi zăngănitul rău-prevestitor. Alte gânduri îi frământau mintea. O presimțire a inimii îl vestise că încă în cursul acelei nopți omul care-i necinstise numele are să vină la masa lui, și bătrânul boier născocise un mijloc pentru a-l recunoaște. Și socotea că mijlocul său avea să fie fără greș.

Oaspeții deșertaseră destule cupe; băură pentru slăvitul țar, și pentru țarină, și pentru întreagă curtea măriei sale; băură pentru mitropolit și pentru tot cinul bisericesc al Sfintei Rusii: băură pentru Veazemski, pentru Serebreanîi și, bineînțeles, pentru cinstita gazdă; băură pentru fiecare oaspete în parte. Iar când toate închinările fură sfârșite, Veazemski se ridică în picioare și își ridică pocalul în sănătatea tinerei soții a gazdei.

Morozov atâta și aștepta.

— Dragilor oaspeți ai mei – spuse el – nu se cuvine să bem în sănătatea tinerei soții când tânăra soție nu se află de față! Ia repeziți-vă până sus – porunci slugilor – repeziți-vă până sus și rugați-o pe dumneaei, doamna, să poftească a cinsti cu mâinile ei pe scumpii oaspeți ai noștri!

— Foarte bine, foarte bine! ridicară zvon toți mesenii. Când nu e gospodina de față, nici miedul nu-i dulce!

În scurtă vreme, Elena coborî, însoțită de două fete slujitoare, purtând un sarafan bogat; în mâinile întinse cu palma în sus ținea o tipsie de aur cu un singur potir. Oaspeții se ridicară. Paharnicul îi umplu potirul cu rachiu de secară verde, fiert de trei ori. Elena atinse cu gura buza potirului și porni în jurul mesei, închinându-se pe rând fiecărui oaspete doar până la brâu, după datina mică. Pe măsura ce oaspeții goleau potirul, paharnicul îl umplea din nou.

După ce Elena trecu pe la fiecare, până la unul, sub ochii neîndurători ai lui Morozov, acosta vorbi din nou:

— Dragilor oaspeți ai mei, acum, credincioși străvechiului obicei rusesc, rogu-vă să dați cinstire casei mele, să nu pătați fala numelui meu, foarte vă rog, dragi oaspeți, să nu vă dați înapoi și să nu vă fie silă a săruta pe soața mea Elena! Tu, Dmitrievna, treci, rogu-te, în colțul mare și dă după datină fiecărui oaspe, rând pe rând, sărutarea de gazdă bună.

Oaspeții mulțumiră boierului pentru cinstire. Elena trecu, înfiorată, lângă sobă și își plecă ochii în pământ.

— Cneazule, apropie-te! pofti Morozov pe Veazemski.

— Nu, nu, după datină să fie! strigară mesenii. Mai întâi se cuvine ca stăpânul casei să-și sărute gospodina! Să fie după datină, cum e lăsat din bătrâni!

— Bine, fie și-așa – primi Morozov și, apropiindu-se de soția sa, mai întâi i se închină până la pământ; când se sărutară, buzele Elenei ardeau ca jarul și ca gheața de reci erau buzele dumnealui, Drujina Andreevici.

Apoi se apropie de Veazemski.

Morozov stătea la pândă.

Ochii cneazului Afanasi licăreau precum jarul, dar chipul Elenei rămase neclintit. De față cu soțul ei și cu Serebreanîi, ea nu avea a se teme de mojicia zănaticului cneaz.

„Nu-i el” – își spuse Morozov.

După Veazemski urmară rând pe rând câțiva opricinici. Se închinau până-n pământ, după datina mare, și pe urmă o sărutau pe Elena, dar Drujina Andreevici nu putea citi pe fața soției sale nimic decât neplăcere. De câteva ori genele ei lungi se ridicară, se zbătură și privirea ei păru să caute pe cineva anume în mulțimea de oaspeți.

„El este aici” – gândi Morozov.

Deodată, Elena fu cuprinsă de groază. Ochii ei întâlniră privirea soțului și, cu istețimea sufletului femeiesc, ea îi ghici gândurile. Își dădu seama că sub această privire grea și încremenită îi va fi cu neputință să-l sărute pe Serebreanîi fără a se trăda din prima clipă. Toate amănuntele primei lor întâlniri de la uluca grădinii îi trecură ca aievea prin fața ochilor. Și primejdia în care se afla acum, așteptarea sărutării trădătoare îi apăreau ca o pedeapsă cerească pentru acea păcătoasă întâlnire, pentru acea păcătoasă sărutare. Un fior înghețat, de moarte, îi străbătu trupul.

— Mă simțesc rău – șopti ea. Slobozește-mă de chin, Drujina Andreevici…

— Rămâi, Elena – o opri cu toată liniștea Morozov. Așteaptă. Nu poți pleca acum. Nu s-a mai văzut, nu s-a mai auzit să întrerupi jocul la mijloc: datina trebuie împlinită până la capăt!

Și străpunse inima Elenei cu o privire sfredelitoare de inchizitor neîndurat.

— Nu mă mai țin picioarele!… suspină Elena.

— Cum? se miră Morozov, de parcă n-ar fi auzit-o. Ai amețit? Nemaipomenită istorie… Vă rog, dragi oaspeți, apropiați-vă, n-o ascultați! E încă tânără, o copilă, soția mea. Și-i prea de tot sfioasă, iar datina aceasta e pentru prima dată c-o îndeplinește. Și-apoi mai e și amețită, biata! Apropiați-vă, dragi oaspeți, zău, rogu-vă, veniți!

„Dar unde-o fi Serebreanîi?” se întrebă Morozov, plimbându-și privirea roată prin întreaga sala.

Cneazul Nikita Romanovici se trăsese deoparte. Nu-i scăpase nici lui neobișnuita luare-aminte cu care bătrânul boier urmărea din ochi pe soția lui și pe fiecare dintre bărbații care se apropia pe rând de dânsa. Deslușise, de

asemenea, teama și neliniștea de pe chipul Elenei. Nikita Romanovici, atât de hotărât și de neșovăitor întotdeauna când avea cugetul curat, stătea acum pierdut, neștiind ce să facă. Nu se încumeta nici să se apropie, pentru a nu spori stinghereala Elenei, și nici să întârzie la nesfârșit în urma tuturor nu se încumeta, pentru a nu trezi bănuielile bătrânului Morozov. Dacă ar fi putut să-i șoptească Elenei o singură vorbă măcar, tot ar mai fi îmbărbătat-o puțin, i-ar fi redat poate puterea pierdută, dar vezi că tânăra nevastă era înconjurată de oaspeți, iar soțul ei n-o scăpa nicio clipă din ochi. Și totuși trebuia să se hotărască într-un fel.

Până la urmă se apropie, se înclină adânc în fața Elenei, dar șovăi o clipă dacă s-o privească în ochi sau să-și ferească privirea. Această șovăiala de-o clipă îl pierdu. Și nici Elena nu putu ține piept până la capăt încercării la care o supusese Morozov.

Elena Dmitrievna nu-și înșelase soțul din ușurătate și nici din pornirea unei inime stricate. Îl înșelase pentru că ea însăși s-a înșelat, crezând că poate îl va iubi cu vremea. Iar noaptea, în grădină, când îi mărturisise lui Serebreanîi toată dragostea ei, vorbele îi țâșniseră împotriva voinței sale; ea nu-și punea în cumpănă iubirea, și dacă atunci, târziu, l-ar fi zărit pe soțul ei din preajmă, desigur totul i-ar fi spus cinstit și fără niciun ascunziș. Dar era sfioasă din fire și c-o închipuire prea de tot aprinsă. După întâlnirea ei cu Serebreanîi, mustrările de cuget o chinuiau fără-ncetare. Și chinului acesta i se adăuga teama înfiorată pentru soarta iubitului ei Serebreanîi. Aceste simțăminte potrivnice îi sfâșiau inima: simțea nevoia să cadă la picioarele soțului, să-i ceară iertare și sfat, dar se temea de mânia lui și de ceea ce i s-ar fi putut întâmpla lui Nikita Romanovici.

Lupta aceasta, chinurile, groaza ce i-o inspira Drujina Andreevici cel blând și prietenos, dar neînduplecat când socotea că-i este atinsă cinstea numelui, toate laolaltă îi sleiseră puterile trupului. Iar când buzele lui Serebreanîi atinseră buzele ei, Elena se cutremură ca prinsă de friguri, picioarele i se tăiară și un geamăt îi scăpă din gură:

— Sfântă Fecioară, îndură-te de mine!

Morozov sări s-o susțină.

— Vai – spuse – ce ți-e și cu sănătatea femeilor! Te uiți și-ai zice că-i voinică și aprigă, dar iată c-un pic doar de cahlă și gata, n-o mai țin picioarele. Da’ nu-i nimic, trece! Veniți, cinstiți oaspeți, apropiați-vă!

Glasul și purtarea boierului Morozov rămăseseră neschimbate. Părea la fel de liniștit ca și înainte, la fel de prietenos și binevoitor.

Serebreanîi nu se putea dumiri: i-a pătruns boierul taina sau ba?

Când crudul joc se încheie și, susținută de soațele ei, Elena urcă în iatac, poftiți cu tot dinadinsul, oaspeții se așezară din nou la masă. Drujina Andreevici se îngrijea de toți, îi îndemna să bea cu aceeași căldură și nu uita niciuna din măruntele îndatoriri care se cereau pe atunci unei gazde bune.

Se făcuse târziu. Vinul înfierbântase mințile și vorbe ciudate scăpau din când în când din gura opricinicilor.

— Cneazule – spuse unul dintre ei, plecându-se spre Veazemski – ar fi timpul să purcedem la treabă!

— Taci! răspunse în șoaptă Veazemski. Te-aude bătrânul!

— Poate s-audă, tot nu pricepe! urmă opricinicul cu îndărătnicia omului beat.

— Taci! repetă cneazul.

— Ba eu-ți spun că-i timpul să-ncepem. Zău că-i timpu'! Să știi că eu dau semnalul!

Și opricinicul vru să se scoale.

Veazemski îl țintui locului cu mâna lui de fier.

— Potolește-te – îi șopti printre dinți – că de nu, te străpung cu jungherul!

— Oho, mai și amenințI! strigă omul, sărind în picioare. Ia te uită la el! Spuneam eu că nu putem avea încredere în tine. Tu nu ești frate cu noi! V-aș arăta eu vouă, ăstora, cneji și boieri, care vă-nfruptați din soldele noastre! Stai c-o să vezi tu care pe care! Ia să-ți dau jos panțârul de sub caftan! Trage spada! Să vedem care pe care!

Cuvintele aceste fuseseră spuse cu limba împleticită, în mijlocul larmei de glasuri și-n clinchetul de pahare, totuși unele ajunseră până la Serebreanîi și-i treziră luare-aminte. Morozov însă nu le auzi. El nu-și dădu seama decât că între oaspeți s-a iscat o ceartă.

— Dragi oaspeți – spuse, ridicându-se de la masă – afară s-a lăsat noaptea. N-ar fi timpul să ne hodinim? Vi s-au așternut tuturora saltele moi și perne pufoase.

Opricinicii se sculară de la locurile lor, mulțumiră gazdei, i se închinară și se îndreptară spre culcușurile ce le fuseseră pregătite pentru odihnă.

Serebreanîi dădu să iasă și el. Dar Morozov îl reținu.

— Cneazule – îi șopti – tu așteaptă-mă aici.

Și, lăsându-l pe Serebreanîi în sala ospățului, Drujina Andreevici se îndreptă spre odăile soției sale.

CAPITOLUL XVI
RĂPIREA

În timp ce Morozov se afla la masă cu oaspeții săi, în jurul casei lui se petreceau lucruri neobișnuite.

Odată cu căderea serii, noi și noi opricinici începură a se arăta unul câte unul, întâi lângă uluca grădinii, apoi lângă gardul curții boierești și, până la urmă, chiar în preajma casei.

Slujitorii lui Morozov nu-i luară în seamă.

Iar când se lăsă noaptea, casele cele mândre erau înconjurate din toate părțile de opricinici.

De la o vreme, comisul lui Veazemski ieși din sală, chipurile ca să-și adape calul. Dar până să ajungă la grajduri, se opri, cătă în jur, se apropie de poartă și scoase un șuierat anume. O umbră răspunse la semnalul lui, apropiindu-se pe furiș.

— Adunatu-s-au toți? întrebă.

— Toți – i se răspunse.

— Câți sunteți?

— Cincizeci.

— Bun, așteptați semn.

— Mult? Că ne-am plictisit așteptând.

— Asta numai cneazul o știe. Și ascultă aici, Homeak, cneazul a poruncit să nu dați foc casei și nici s-o jefuiți.

— Auzi, a poruncit! Da' ce mi-e el, stăpân?

— Se vede că ți-este stăpân, de vreme ce Grigori Lukianovici te-a pus astăzi sub porunca lui ca să-l ajuți.

— De ajutat am să-l ajut, vezi bine, dar numai pe el, nu și pe boier Morozov. Am să-i ajut cneazului să-și răpească boieroaica, dar pe urmă nu mai ascult de nimeni!

— Bagă de seamă, Homeak, cneazul meu nu glumește.

— Nu mai spune?! se prefăcu mirat Homeak, zâmbind rău. Cneazul cu ale lui, eu cu ale mele. Când mi se face mie a chef, cui ce-i pasă?

Nu mult după ce a avut loc la poartă această convorbire șoptită, în sala ospățului Morozov îl lăsă pe Serebreanîi să-l aștepte, iar el intră în iatacul Elenei.

Elena Dmitrievna încă nu se culcase. Își scosese kokoșnikul de pe cap, și coada-i groasă, pe jumătate despletită, căzuse pe spate, acoperindu-i umerii

albi. Haina de vară îi era descheiată la piept. Elena începuse să se dezbrace, dar capul i se plecase pe-un umăr și căzuse pe gânduri. Mintea ei rătăcea în trecut. Își amintea de prima ei întâlnire cu Serebreanîi, de visele ce și le croia, de deznădejdea ce urmase nenorocirilor sale, de propunerea lui Morozov și jurământul ce i-l făcuse boierului. Vedea ca aievea cum, în ziua pomenirii părinților, chiar în ajunul nunții, potrivit datinei orfanelor, s-a dus la mormântul mamei sale, i-a așezat sub cruce o cupă cu ouă roșii, a ciocnit în gând cu măicuța ei și i-a cerut să binecuvânteze dragostea și căsătoria ei cu Morozov.

Pe atunci însă mai trăgea nădejde că va izbuti să-și înfrângă în inimă iubirea cea dintâi, că va fi fericită cu Morozov. Pe când acum… Și își mai aminti Elena de datina sărutului… un fior înghețat îi cutremură trupul. Morozov intră neobservat și se opri în prag. Chipul îi era aspru și abătut. Zăbovi o vreme, uitându-se la Elena. Era încă atât de tânără, atât de neștiutoare, atât de neînvățată cu înșelăciunea, că fără voia sa Morozov fu cuprins de milă.

— Elena – rupse el tăcerea – de ce te-ai tulburat în timpul datinei sărutului?

Elena tresări și ridică spre soțul ei o privire plină de teamă. Ar fi vrut să-i cadă la picioare și să-i mărturisească tot adevărul, dar își spuse că poate Morozov n-a aflat încă de Serebreanîi, și se temu să nu atragă asupră-i răzbunarea boierului.

— Răspunde, de ce te-ai tulburat? repetă el întrebarea.

— Sunt bolnavă… – șopti Elena.

— Așa este. Ești bolnavă, dar nu cu trupul, ci cu sufletul. Ți-e bolnav sufletul. Și-ai să ți-l prăpădești. Elena!

Elena Dmitrievna tremura toată.

— Azi-dimineață – urmă Morozov – când Veazemski și opricinicii lui au intrat în casa noastră, m-am dus să mă rog și am citit din Sfânta Scriptură. Știi tu ce se spune în scripturi despre nevestele necredincioase?

— O, Doamne!

— Se spune că pedeapsa pentru înșelăciunea femeii…

— Doamne Dumnezeule! îl imploră Elena. Îndură-te, Drujina Andreevici, fie-ți milă de mine, nu sunt atât de vinovată precum crezi… Nu te-am înșelat…

Morozov își încruntă amenințător sprâncenele:

— Nu minți, Elena. Nu mă vicleni. Nu spori păcatul tău prin vorbe mincinoase. Nu m-ai înșelat, căci pentru înșelăciune ar trebui mai întâi o cât de scurtă vreme de credință, ori tu nu mi-ai fost credincioasă nicicând.

— Drujina Andreevici, fie-ți milă de mine!

— Da, nicicând nu mi-ai fost credincioasă! Când am fost cununați, când în mare viclenia ta mi-ai jurat credință, sărutând sfânta cruce, tu iubeai un altul… Da, iubeai de pe atunci un altul – urmă Morozov, înălțându-și vocea.

— Doamne Dumnezeule! strigă Elena, acoperindu-și fața cu palmele.

— Dmitrievna! O, Dmitrievna! De ce nu mi-ai spus de atunci că-l iubești?

Elena plângea și nu mai sufla o vorbă.

— Când te-am văzut la biserică, biată orfană fără apărare, în ziua când voiau să te deie cu sila lui Veazemski, m-am hotărât să te scap de acel bărbat nevrednic, dar ți-am cerut să-mi juri că n-ai să faci de ocară părul meu cel alb. De ce mi-ai jurat-o? De ce nu mi-ai mărturisit totul? Cu vorba erai alături de mine, dar cu inima și gândul alături de altul! Dacă știam de iubirea ta, crezi că te luam de nevastă? Te ascundeam undeva, la vreo moșie neștiută, departe de Moscova, sau te duceam într-o mânăstire și nu mă căsătoream cu tine, martor mi-e Dumnezeu că nu! Mai bine să te călugărești decât să te dai unui bărbat urât inimii tale! De ce nu te-ai călugărit? De ce te-ai ascuns după numele meu, ca după un zid de piatră, iar pe urmă ți-ai bătut joc de mine cu ibovnicul tău? Vă spuneați: „Morozov e bătrân, n-o să ne fie greu să-l prostim!”

— Nu, stăpâne al meu! izbucni Elena și căzu în genunchi plângând. Niciodată nu m-am gândit așa. Nici prin gând nu mi-a trecut asta. Ș-apoi, în vremea aceea, el se găsea în Litvania…

Auzind vorba „el”, ochii bătrânului boier se aprinseră, totuși izbuti să se stăpânească și doar zâmbi amar.

— Ba da. Nu pe-atunci v-ați apropiat, ci mai târziu, când s-a întors. V-ați apropiat noaptea, la uluca grădinii, chiar în seara când l-am primit și l-am alinat ca pe propriul meu fiu. Spune, Elena, oare socoteați într-adevăr că n-am să-nțeleg urzeala voastră, că am să mă las prostit, că n-am să pot pedepsi pe nevasta fățarnică și pe făcătorul de rău care mi-a luat-o? Oare nădăjduia într-adevăr mucosul ăsta că ticăloșia are să rămână nepedepsită? Oare n-a citit ce scrie în Levitic: „Cel ce a săvârșit preacurvie cu femeia altuia, cel ce a săvârșit preacurvie cu femeia aproapelui său să fie pedepsit cu moartea, și bărbatul vinovat, și femeia vinovată!”

Elena se uită îngrozită la soțul ei. În ochii bătrânului sclipea o hotărâre rece, nestrămutată.

— Drujina Andreevici! gemu deznădăjduită. Ce vrei să faci?

Boierul își trase de sub poala caftanului un pistol cu țeava lungă.

— Ce faci? strigă Elena, sărind înapoi.

Morozov zâmbi amar.

— Nu te teme pentru tine! o liniști cu răceala. Pe tine n-am să te ucid. Ia lumânarea și treci înainte!

Își privi pistolul și se apropie de ușă. Elena rămase pe loc. Din prag, Morozov întoarse capul spre ea.

— Luminează-mi calea! repetă poruncitor.

În clipa aceea, din curte se ridică un zvon de glasuri. Mai mulți inși vorbeau deodată. Slujitorii boierului strigau căutându-se. Morozov ciuli urechea. Zgomotele creșteau. S-ar fi spus că o mulțime de oameni a pătruns cu sila în curte. Răsună o împușcătură.

Elena crezu că Serebreanîi fusese ucis din porunca lui Morozov. Revolta îi dădu puteri.

— Boierule! izbucni ea și ochii i se înflăcărară. Pe mine, pe mine să mă fi ucis! Numai eu sunt vinovată!

Dar Morozov nu lua în seamă vorbele ei. Asculta, cu capul înclinat pe-un umăr, și chipul lui vadea nedumerire.

— Omoară-mă! se ruga Elena, cuprinsă de deznădejde. Nu vreau, nu pot să-i supraviețuiesc! Omoară-mă! Te-am înșelat, te-am batjocorit! Omoară-mă!

Morozov se uită la Elena, și dacă în clipa aceea cineva i-ar fi văzut privirea, n-ar fi știut să spună dacă în ochii lui precumpănea mila sau indignarea.

— Drujina Andreevici! se auzi o voce de jos. Trădare! Opricinicii te-au vândut! Vor să răzbată sus, spre iatacul soției tale! Păzește-te, Drujina Andreevici!

Era glasul cneazului Serebreanîi. Elena îl recunoscu și, împinsă de-o bucurie nesăbuită, se repezi la ușă. Morozov o îmbrânci înapoi, trase zăvorul și întări ușa cu cleampa de fier.

Un tropot de pași se înălță pe scară, apoi un zăngănit de săbii, apoi blesteme furioase, un zgomot de încăierare, un țipăt răsunător și o bufnitură.

Ușa trosni de lovituri repetate.

— Boierule! se auzi glasul lui Veazemski. Deschide, că de nu, praf și cenușă o să se-aleagă din casa ta!

— Nu cred, cneazule! răspunse cu mândrie Morozov. Nu s-a mai pomenit în Rusia ca un oaspete să nesocotească numele gazdei, darămite să pătrundă cu sila în iatacul nevestei lui. Prea îmbătător a fost vinul meu, ți-a tulburat mințile, cneazule! Mergi de-ți fă somnul. Mâine totul va fi trecut. Eu n-am să uit că-mi ești oaspete!

— Deschide, spun! urlă Veazemski, smucind ușa.

— Afanasi Ivanovici! Adu-ți aminte cine ești! Adu-ți aminte că nu ești tâlhar, ci cneaz și boier de viță!

— Ba sunt opricinic! Auzi tu, boierule, opricinic sunt! N-am cinste și onoare! Mi-a căzut dragă nevasta ta, auzi tu, boierule? Nu mă feresc de fapte necinstite. Toată Moscova de-ar fi s-o dau focului, dar pe Elena tot am să mi-o iau!

Deodată, iatacul se lumină ca ziua. Morozov văzu pe fereastră că s-a dat foc acareturilor. În aceeași clipă, izbită de noi lovituri, ușa se prăbuși trosnind, și Veazemski răsări în prag, luminat de vâlvătaie, cu sabia fărâmată în mână.

Haina-i albă de atlaz era sfâșiată, mânjită de sângele ce-i năboia dintr-o rană. Se vedea cât de colo că nu fără luptă ajunsese el până sus la iatac. Morozov își descărcă pistolul în Veazemski, dar mâna îl înșelase: plumbul se înfipse în rama ușii. Cneazul se năpusti la bătrân.

Lupta dintre ei nu ținu prea mult. Izbit în tâmplă de garda sabiei lui Veazemski, Morozov se prăbuși lat. Cneazul se repezi apoi la Elena, dar nici nu apucară mâinile lui pline de sânge să atingă veșmintele ei, când Elena scoase un strigăt de istov și căzu fără simțire. Cneazul o prinse în brațe și năvăli pe scară în jos, măturând treptele cu părul ei despletit.

La poartă îl așteptau caii înșeuați. Se înălță în șa și porni în goana mare cu tânăra boieroaică, pe jumătate moartă, în fața lui pe oblânc. În urmă, zăngănindu-și armele, se avântară oamenii săi de credință.

În casele boierului Morozov se înstăpâni groaza. Flăcările cuprinseseră toate clădirile slujitorilor. Oamenii lui țipau prăvălindu-se sub loviturile năvălitorilor. Felele din slujba Elenei alergau năuce de colo-colo. Tovarășii lui Homeak jefuiau casa, înșfăcau ce era mai de preț și se năpusteau afară, zvârlind grămadă odoare scumpe, bani și veșminte de preț.

În mijlocul curții, lângă grămada de aur și argint, stătea Matvei Homeak într-un caftan roșu, acoperind cu glasul său puternic tot zgomotul, strigătele

și trosnetul focului.

— Oho! Veselie mare! urla el, frecându-și palmele. Acesta zic și eu chef!

— Homeak! îl strigă un opricinic. Slugile l-au scos pe Morozov și-au fugit cu el pe râu în jos. Să-l ajungem din urmă, sau nu face?

— Dă-l dracului! Ducă-se, că nu de el ne arde acum! Hei, voi, ăia! Toată lumea afară, că îndată o să ne înăbușim cu toții!

— Homeak – întrebă altul – ce poruncești să facem cu Serebreanîi?

— Să nu-l atingeți! Pune-i patru străji și vezi să nu-și ia ochii de la el. O să-l ducem pe domnia lui la Sloboda, cu toată cinstea. Că doar ați văzut cu toții cum l-a crestat pe cneazul Afanasi Ivanovici Veazemski, nu? Și cum i-a tăiat pe-ai noștri cu sabia lui afurisită?

— Am văzut, am văzut!

— Și-o să jurați pe cruce în fața stăpânului nostru țarul că ați văzut-o cu ochii voștri?

— O să jurăm, o să jurăm! Pe cruce o să jurăm cu toții!

— Bi-ne, să vă vedem! Și-acum, să nu mi se încumete vreunul să-l atingă c-un deget măcar. În schimb, când om ajunge acasă, are să aibă grijă el, Grigori Lukianovici, să-i amintească și de palma lui de la Balta Putredă, și de joardele mele de la Medvedevka!

Îndelungă vreme au mai lărmuit și jefuit opricinicii, iar când, în sfârșit, au plecat, împovărându-și caii cu grele dobânzi, în urma lor mult timp a mai fâlfâit pălălaia, luminând toloaca pustie, pe care până nu demult se mai înălțau curțile boierului Drujina Andreevici Morozov, și până în zori au mai jucat pe apele râului Moscova sclipiri purpurii ca de aur topit.

CAPITOLUL XVII
DESCÂNTEC PENTRU IZVORUL SÂNGELUI

Aflând de atacul opricinicilor și văzând cerul roșu deasupra curților lui Morozov, gospodarii din vecinătate se grăbeau să-și ferece porțile și să stingă luminile.

— Doamne – se rugau închinându-se cei pe lângă care trecea în goană Veazemski cu oamenii săi – Doamne, apără-ne și ne păzește! Îndură-te și poruncește urgiei să ne ocolească!

Iar când tropotul cailor se depărtă, iar zăngănitul zalelor se stinse la capătul ulițelor pustii, gospodarii murmurară: „Slavă ție, Doamne, ne-a ocolit urgia!” și iarăși se cruceau.

În timpul acesta, Veazemski își continua goana și lăsa tot mai în urmă pe însoțitorii săi. Se socotise să ajungă încă înainte de răsăritul soarelui în satul unde avea pregătiți caii de schimb, iar de acolo s-o ducă pe Elena la moșia lui din ținutul Riazanului. Dar nu apucă să mai facă nici cinci verste și își dădu seama că a rătăcit drumul. Tot atunci simți că rănile, la care în focul luptei nu stătuse să se uite, sângerează și-l dor peste poate.

— Doamnă – spuse oprindu-și calul – oamenii mei au rămas în urmă… Trebuie să-i așteptăm!

Elena începuse să-și vină în fire. Deschisese ochii, zărise mai întâi pălălaia din depărtare, apoi, treptat, deslușise pădurea prin care treceau și panglica drumului. Într-un târziu simți că șade pe greabănul calului și că este ținută de-un braț puternic. Încet-încet, îi reveniră în minte întâmplările acelei zile cumplite, recunoscu pe răpitorul ei și țipă îngrozită.

— Doamnă – spuse Veazemski cu un surâs amar – îți sunt urât foarte? Mă blestemi? Nu pe mine să mă blestemi, Elena Dmitrievna, ci doar soarta-ți vitregă! Zadarnic te-ai zbătut să scapi de mine. Nimeni nu poate scăpa de ce-i este scris, nu poate ocoli nici cu calul cel mai iute soarta ce i-a fost dată. Pesemne că dintru început ursit ți-a fost, doamnă, să-ncapi pe mâinile mele.

— Cneazule – șopti Elena, tremurând toată – dacă ți-e cugetul întunecat, amintește-ți cel puțin de numele strămoșesc ce-l porți, amintește-ți de cinste și credință…

— N-am cinste, n-am credință! Toate le-am lepădat pentru tine, Elena Dmitrievna!

— Amintește-ți, cneazule, de judecata de apoi, nu-ți prăpădi sufletul!

— E târziu, doamnă! Pierdut e sufletul meu! Ori socoți, poate, că cine-a nesocotit legile ospeției, cum am făcut eu, mai este slobod să nădăjduiască la odihna sufletului? Nu, doamnă! Astă-noapte mi-am prăpădit sufletul de-a pururi. Ieri încă ar mai fi fost vreme, astăzi însă nu mai am scăpare, nu se mai află iertare pentru păcatele mele. Și-apoi n-aș da nici toate fericirile raiului în schimbul tău, Elena Dmitrievna. Veazemski slăbea cu fiecare vorbă. Simțea că i se duc puterile și zadarnic se încorda. O ceață fierbinte începu să-i întunece mintea. Elena – murmură el – mi se scurge viața din vine, slugile mele-s departe… N-are cine m-ajuta. Poate că-n scurtă vreme am să mă prăvălesc în flăcările veșnice… Spune-mi o vorbă de iubire, una singură… să nu mor cu gândul că zadarnic mi-am vândut sufletul satanei!… O, Elena, mai șopti într-o ultimă opintire, alintă-mă c-o vorbă! O, alinare a sufletului meu, pierzania inimii mele!…

Suspină și vru s-o strângă în brațele-i însângerate, dar nu mai avu putere. Dârlogii îi scăpară din mâini, se clătină și căzu la pământ. Elena rămase pe cal, ținându-se de coama-i bogată. Nemaisimțindu-și călărețul în spinare, calul o porni în goană. Elena încercă să-l oprească, dar el se sperie și mai rău, o coti de pe drum și se afundă în pădure cu Elena în șa.

Fuga aceasta nebună prin bezna pădurii ținu multă vreme. La început, Elena mai încercase să rețină calul, curând însă, brațele îi slăbiră și, prinzându-se de coamă, se lasă în voia Domnului. Calul gonea fără odihnă. Cioturile sfâșiau rochia Elenei, ramurile îi biciuiau fața. Când străbătură o poiană luminată de lună, i se păru că-n ceața alburie joacă ielele și o ademenesc să le urmeze. În urechi îi suna un uruit monoton, repetat la nesfârșit de ecou. Duhul pădurii să fi fost, hohotele lui, sau cine știe ce alte zgomote înfiorătoare? Uruitul creștea tot mai tare și mai tare, inima Elenei se zbătea îngrozită și degetele i se încleștau amarnic de coama fugarului nedomolit. Și, ca un făcut, calul se îndrepta vijelios drept spre izvorul vuietului. Deodată, o luminiță sclipi înaintea ei, de parcă o stafie micuță și-ar fi fâlfâit în drumu-i aripile argintii… Calul se opri, încremeni ca fulgerul, și Elena căzu în nesimțire.

Se trezi pe un tăpșan de iarbă moale. În juru-i adia o prospețime odihnitoare. Văzduhul o-nvăluia cu o mireasmă de lemne tăiate de curând. Zgomotul nu încetase, dar nu mai avea nimic înfiorător. Ba, mai degrabă, o legăna pe Elena molcom, adormitor, ca un cântec străvechi.

Își ridică anevoie pleoapele. O roată mare se învârtea mânată de apă, uruind surd și împroșcând până departe stropi sclipitori. În bătaia lunii,

stropii de apă îi aminteau de almazurile mărunte cu care o împodobiseră fetele ei în ziua când se întorsese Serebreanîi.

„Să fiu oare în grădina mea? Oare sunt iarăși în grădină?” se întreba…

— Hei, fetelor! Pașa! Duniașa! Unde sunteți?

Dar în locul obrazelor gingașe se aplecă asupră-i un cap cărunt, cu fața brăzdată de crețuri adânci; barba moșneagului morar, albă ca neaua, aproape că atingea chipul Elenei.

— Vezi, stăpână, cum te-a păzit Cel-de-Sus! vorbi bătrânul, cercetând cu interes trăsăturile Elenei. Numai puțin mai la stânga s-o fi luat nebunul de cal și te-azvârlea în scoc. „Las’ că și calul nu-i străin de-aceste locuri – își murmură el gândul – cunoaște moara, slavă Domnului, că nu o dată a fost pe-aici!”

La început, apariția moșneagului o cam sperie pe Elena. Își aminti toate poveștile cu duhuri necurate, și grozav de spăimoase i se părură barba lungă și crețurile adânci, dar în glasul bătrânului răsuna o undă de blândețe. Și, schimbându-și pe dată cursul gândului, Elena i se aruncă la picioare:

— Bunicule, scapă-mă! Ascunde-mă, bunicule!

Morarul se dumiri îndată ce și cum: calul care-o adusese pe Elena era al cneazului Veazemski. Înseamnă că-n fața lui se află nevasta boierului Morozov, chiar frumoasa pe care în van încercaseră farmecele lui s-o arunce în brațele cneazului. E drept că n-o văzuse niciodată, în schimb aflase multe despre ea de la Veazemski. Știa că Elena nu-l iubește pe cneaz. Acum îi cerea ajutor. Pesemne a izbutit să scape de Veazemski chiar pe calul lui.

Bătrânul ghici cu ușurință cam cum se petrecuseră lucrurile.

— Vai, Doamne, stăpână a mea! se văită moșneagul. Cum să te ascund? Mare-i puterea cneazului Afanasi Ivanovici și greu este să-i stea careva în cale! Vai de mine, moșneagul, are să-mi smulgă inima din piept!

Elena se uită cu teamă la el:

— Cum? Știi, știi cine sunt?

— Multe știu eu, stăpână Elena Dmitrievna! Multe mi-a murmurat apa în atâția ani, multe mi-a șoptit codrul. Știu prea destule. Dar nu despre toate se cuvine să vorbești!

— Bunicule, dacă știi totul, atunci de bună seamă știi și că Veazemski n-are să-ți facă nimic, pentru că zace în drum sfârtecat de săbii. Nu de el mă tem, bunicule, ci de opricinici mă tem și de slujitorii cneazului… În numele Sfintei Fecioare, te rog, ascunde-mă! Ascunde-mă, bunicule!

— Vai, vai, vai! gemu moșneagul, suflând greu. Cneazul Afanasi zace sfârtecat în drum! Dar vezi că lui nu de paloș îi este scris să moară. Afanasi Ivanovici are să se înzdrăvenească, și-are să vină în goana mare la moară, și-are să mă-ntrebe: „Unde-i domnița, icoana scumpă sufletului meu, iubita dragă inimii mele?” Și-atunci ce-am să-i răspund? Nu-i luminăția sa omul să-l duci cu vorba. Are să mă toace bucăți-bucățele!

— Bunicule, ia colanul ăsta! Ia-l, rogu-te! Și-am să-ți mai dau multe altele, dar scapă-mă!

Ochii morarului se aprinseră. Luă din mâna Elenei colanul de mărgăritare și prinse a-l cerceta drăgăstos în raza lunii.

— Stăpână, porumbiță a mea – șopti el, mulțumit. Binecuvânteze-te Dumnezeu cel milostiv și sfinții apărători ai Moscovei! Greu mi-e să te-ascund de oamenii cneazului, dacă o fi și-o fi să se abată asupra morii! Da’ ce să-i faci, am să-mi pun capul în slujba ta, poate-o să se-ndure Dumnezeu de mine!

Și n-apucă bine să-și sfârșească vorba, când din pădure se înălță un tropot de copite.

— Vin, vin! strigă Elena. Nu mă lăsa, bunicule, nu mă lăsa!

— Bine, urmează-mă, stăpână!

Moșneagul o duse grabnic în moară.

— Pitește-te aici, după saci – îi spuse. Apoi încuie ușa grea și dădu fuga la cal. O, Doamne-Doamne, cum s-ascund ditamai calul ca să nu-l vadă!

Îl prinse de frâu și-l duse dincolo de moară, unde-și avea prisaca, și-l ascunse într-o tufă de după buduroaie.

Tropotul de copite și zvonul de glasuri se auzea acum aproape de tot. Morarul se zăvorî în chilia lui și suflă în feștilă.

Curând, oamenii lui Veazemski pătrunseră călări în poiana morii. Doi slujitori îi urmau pe jos, purtând pe-o năsălie de ramuri trupul fără simțire al cneazului. În dreptul morii se opriră.

— N-am venit degeaba încoace? întrebă căpetenia călăreților.

— Încoace a luat-o calul! răspunse altul. I-am dibuit urmele. Ș-apoi aici stă și vraciul acela. Să-l ajute el pe cneaz.

— Lăsați jos targa… Ușurel! Ce, n-a mai stat sângele?

— N-a vrut Domnul să stea – spuse un slujitor. De trei ori și-a venit în fire pe drum, și iarăși a căzut în nesimțire. De nu i-o opri morarul izvorul sângelui, nu se mai scoală biet cneazul nostru, și toată viața are să i se scurgă din vine, până la ultimul strop!

— Pe unde-o fi blestematul de vrăjitor? Aduceți-l fuga încoace!

Opricinicii se porniră să ciocănească în ușa morii și a colibei. Dar și chemările și ciocănitul lor rămâneau fără urmare. Într-un târziu, în colibă răsună o tuse uscată și printr-un ochi de geam se arătă capul morarului.

— Ce oaspeți mi-a adus Domnul la vremea asta de noapte? întrebă moșneagul, tușind atât de greu, de ai fi zis că stă să-și scuipe și sufletul.

— Ieși, ieși mai repede, diavole, și vin de oprește sângele! Înălțimea sa boierul cneaz Veazemski e sfârtecat de sabie!

— Care boier zici c-a venit? întrebă morarul, prefăcându-se surd.

— Eh, trântor bătrân! Mai întrebi care? Fărâmați ușa, băieți!

— Ia stați, stați, binefăcătorilor! Stați că ies eu și singur, la ce s-o fărâmați? Ies eu și singur?

— Aha, acum ai auzit, gotcan înfundat la urechi!

— Nu te supăra, taică – spuse morarul, strecurându-se afară. Ce să-i faci, păcatele mele, dacă-s surd de-o ureche și nu prea deslușesc unele vorbe. Ș-apoi, de ce s-o ascund, când v-am auzit, iubiților, cum izbiți în ușă și-n ziduri, m-am și spăriet, gândeam că m-au călcat, Doamne apără și păzește, niscai tâlhari afurisiți! Că tocma p-aici iubiților și-au făcut ei culcuș și loc de adunare. Stai aici în codru, cu frica-n sân, și zici: „Aoleo, doar să nu mă calce. Doamne ferește, blastămații!”

— Hai, ajunge, ajunge! Vino, uite cum îi fuge sângele. Ce zici, îl poți opri?

— Stați să văd! Să văd, iubiților! O, Doamne sfinte! Cine l-a crestat așa? Doar un deget mai jos, și-i găurea tâmpla. Ehe, l-a păzit Dumnezeu! Da’ aici ce mai e? Și umărul e despicat aproape pân’ la os. Oho, trebuie că-i priceput la sabie ăl de l-a sfârtecat așa pe înălțimea sa cneazul.

— Poți opri sângele, moșule?

— E greu, binefăcătorule, tare greu. C-a fost o sabie vrăjită!

— Vrăjită? Auziți, fraților! Spuneam eu că-i vrăjită. Că altfel, cum era să doboare el singur șapte inși?

— Sigur, sigur? încuviințară opricinicii. Sigur că era vrăjită. Cum o să se măsoare Serebreanîi cu șapte odată?

Morarul asculta și-și însemna totul în minte.

— Uite cum năboiește izvorul sângelui! îngâna într-una. Cum să-l oprim? Ehe, să nu fi fost fermecată sabia aceea, îl opream noi, da’ așa… S-ar putea opri el și-acum, nu-i vorbă, dar vezi că mă tem. Cum începi a șopti descântecul, odată-ți înlemnește limba!

— N-are a face! Dă-i drumul la descântece!

— Auzi, n-are a face! Pentru tine n-o fi având, drăguțule! Da' pentru mine are: ce-o să mă fac eu atunci?

— Istomo! strigă opricinicul unui slujitor. Ia fă-te-ncoa' cu punga aia de galbeni morozovenești. Ține, moșule, un pumn de aur! Și dacă zăgăzuiești izvorul sângelui, mai capeți unul, dacă nu, s-a zis cu tine!

— Mulțămesc, taică, mulțămesc! Răsplătească-te Dumnezeu și toți sfinții părinți! Ce să fac, dragilor, o să-ncerc; măcar că-mi atrag năpasta pe cap. Ia feriți, binefăcătorilor ai mei, că treaba asta nu rabdă ochi străin.

Opricinicii se traseră înapoi. Morarul se așternu pe treabă, legă strâns rănile cneazului, spuse „Tatăl nostru". Își lipi palma de fruntea rănitului și porni să murmure descântecul:

— „Trece pe cărare omu' vechi călare, pe murg, pe cal, peste râpă, peste deal. Iară tu, străbune izvor, izvoraș vânos, vânos și vârtos, oprește-te iute și-ntoarce-te iute în trup sănătos, sănătos și vârtos. Omu' vechi ți-a pus zăgaz, să stai la căldură treaz. Precum apa de murg sorbită, năvala ta, izvor, oprită. Pe rudă, pe sămânță, izvor de stirpe, din neam în neam, facă-se voia mea! Cum am spus, așa să fie!"

Pe măsură ce morarul șoptea, sângele curgea tot mai slab, iar la ultima vorbă a descântecului se opri cu totul. Veazemski suspină adânc, dar nu deschise ochii.

— Veniți, dragilor, apropiați-vă fără fereală. Izvorul sângelui a stat, cneazul are să trăiască. Doar de mine o să fie vai și-amar… Acum bag eu de seamă că limba mi se face tot mai grea

Opricinicii se adunară roată în jurul cneazului. Luna îi lumina fața albă precum moartea, dar sângele nu mai năboia din răni.

— Uite că-ntr-adevăr a stat izvorul. Vezi că nu și-a dat moșneagul cinstea pe rușine.

— Ține-ți galbenii! spuse căpetenia opricinicilor. Doar că mai e ceva. Ascultă, moșule. Știm, după urmele de copite, că pe-aici a luat-o calul cneazului, și poate că frumoasa boieroaică mai era și ea în spinarea lui. Dacă i-ai văzut, spune-ne unde-s?

Morarul șovăi o țâră: să spună, să nu spună? Într-o clipă cumpăni totul.

Dacă Veazemski ar fi teafăr, mare primejdie l-ar paște, vai, pe cel ce i-ar ascunde frumoasa, și mult mai mare i-ar fi folosul s-o dea pe mâna cneazului. Dar numai Dumnezeu știe dacă Veazemski se va mai face bine sau ba. Pe când Morozov cu siguranță că n-are să-i lase nerăsplătit binele

acesta. Ba și Serebreanîi se vede c-o iubește de-a binelea pe boieroaică, de vreme ce l-a betegit pe cneaz. „Veazemski n-are să-mi facă niciun rău – își spuse morarul – pe când Serebreanîi și Morozov au să-mi mulțămească fiecare că le-am scăpat frumoasa din primejdie.”

Această socoteală îl scoase din cumpănă.

— Nici de auzit n-am auzit, nici de văzut n-am văzut! Și nu știu de care cal și de care boieroaică vorbiți.

— Vezi doar să nu ne minți, bătrâne!

— Afurisit să fiu în vecii vecilor! Să nu mai ajung în împărăția cerurilor! Să mă trăsnească Dumnezeu, uite, aici pe loc, dacă am văzut cu vreun cal sau vreo boieroaică!

— Bine, ia să ne dai o faclă să vedem dacă nu sunt niscai urme prin praf.

— Ce să mai vedem acum – mormăi un alt opricinic – și dacă ar fi fost vreo urmă, ceva, caii noștri le-au călcat demult. Acum nu mai avem ce vedea.

— Chiar că nu mai avem! Deschide coliba, moșule, să-l culcăm pe cneaz.

— Îndată, dragilor, îndată. Eh, bătrân, sunt, binefăcătorilor ai mei, că aș da o fugă până la han, să vă aduc niscai bere de bragă și rachiu de cel verde!

— Acasă n-ai nimic?

— N-am iubiților. De unde să aibă un prăpădit ca mine! N-am nici vin, nici bucate, nici fân pentru caii domniilor voastre. Ei, la han, da, se găsește, acolo orice se găsește. Au un vin acolo… de-l poți pune și pe mama țarului, nu alta. C-aici la mine tare strâmt o să vă fie, cinstite fețe, și nici de pus în gură n-o să aflați nimic. Da’ las’ că sunteți oameni de oaste și știți răbda și fără cină. Iar caii or ciuguli și ei câte un firicel de iarbă pe aici… Păcat doar că iarba-i de soi rău… se-ntâmplă câteodată să pască vreun cal pe-aici și odată-l vezi că se umflă, se umflă, de-i crește bărdăhanul cât o movilă! Și se foiește, se foiește, bietul, până crapă!

— Dar-ar dracu-n tine, mascur bătrân! Ne menești să ne plesnească fugarii?

— Doamne ferește, iubiților, Doamne ferește! Puteri să vă legați caii să nu pască. O noapte nu-i lucru mare, stau ei și nemâncați! Iar pe voi, iubiți oaspeți, prea plecat vă rog să cinstiți chilia mea singuratică. N-are ea nici fân pe jos, nici paie, dar tot o să vă puteți hodini pe țărâna goală. E drept că n-o să fie chiar ca la hanul din drum, dar merge. Nu uitați doară ca-nainte de-a-nchide ochii să spuneți rugăciunea păzitoare de spaimele nopții… Că-s, oricum, locuri cam necurate pe-aici!

— Aoleo, diavol împeliţat! Duce-te-ai dracului cu chilia ta cu tot! Ca să vezi cu ce s-a gândit el să ne cinstească! Haideţi, pe cai, flăcăi! Să mergem la han! Departe-i hanul, ghiujule?

— Aproape, dragilor, aproape de tot! Luaţi-o pe poteca asta. Şi când ăţi ajunge la drum, cotiţi-o la stânga, mai mergeţi ăl mult o verstă, şi-acolo, îndată hanul.

— Haidem! strigară opricinicii.

Veazemski nu-şi revenise încă. Slujitorii îl ridicară grijulii şi porniră înainte pe potecă. Opricinicii săriră pe cai şi se făcură nevăzuţi în urma târgii de crengi.

Abia târziu, când se stinse ultimul zvon de glasuri în pădure, morarul deschise uşa morii.

— Stăpână! Au plecat! spuse. Poftește în colibă. O, făgurașul meu părăsit! Cum s-a mai pitit, sărăcuța! Poftește în colibă, porumbița mea, acolo ai să te simți mai bine!

Aşternu într-un colţ al chiliei un braţ de muşchi proaspăt, aprinse o feştilă şi puse în faţa Elenei un taler de lemn cu faguri de miere şi un codru de pâine.

— Mănâncă, stăpână, şi să-ţi fie de bine! o pofti bătrânul şi i se închină adânc. Am să-ţi aduc îndată ş-un strop de vin. Dădu fuga în moară şi se întoarse cu o butelie pântecoasă şi cu o ulcică de lut. În sănătatea ta, stăpână!

Ca o gazdă bună ce se afla, bătrânul dădu de duşcă ulcica. Vinul îl înveseli.

— Bea şi tu, duducă! o îmbie. Acum nu mai ai de cine te teme. Opricinicii caută hanul! L-or găsi, nu l-or găsi, dar aici ştiu bine că n-au să se mai întoarcă, i-am trimis eu pe-un drum bătut… He-he-he! Da' ce faci, duducă, de ce nu guşti vinul? Sau stai, lasă-l păcatelor! Ăsta nu-i vin, ci poşircă! Dă-l încolo! Îţi aduc eu altul!

Şi iar dădu fuga în moară, dar de astă dată veni cu o ploscă uriaşă subsuoară şi cu o cupă de argint în mână.

— Ăsta-i odată vin! spuse el, aplecând plosca asupra cupei. În sănătatea ta, duducă! Vinul acesta şi cupa ce-o vezi mi le-a dăruit un om de omenie… Îl cheamă Vaniuha Deşt… He-he! Aici în codru şi-au făcut sălaş mulţi oameni de omenie. Şi cu toţi mă aflu în bună prietenie. Mănâncă, duducă. De ce nu mănânci din fagurii ăştia! Nu sunt faguri de rând. Nu găseşti aşa ceva la o sută de verste în jur. Vrei să ştii de ce nu sunt de rând fagurii?

Pentru ca eu cunosc meșteșugul albinăritului mai bine ca oricare alt prisăcar. Eu, unul, nu sunt ca alții. Eu în fieștecare vară arunc stupul cel mai bun în baltă, dar și prinos pentru moșul apelor: „Primește-l, zic, moșule, mănâncă-l sănătos!” He-he! Iar el, duducă, ține-mi-l, Doamne, îmi apără prisaca. Că de la el se trag albinele pe lume. A istovit odată un cal și l-a lepădat în baltă, și din calul ăsta au purces de s-au roit albinele. Iară pescarii, vezi tu, când și-au zvârlit plasele, în loc de pește au scos albine… E-e, duducă, rău mănânci, rău bei! Da’ stai că te fac eu să-ți sorbi vinul… Ascultă, duducă. Acum că bem în sănătatea… He-he! În sănătatea cneazului… adică nu într-a ăstuia, ci a cneazului Serebreanîi! Deie-i Domnul sănătate, că să fi văzut cum l-a mai crestat pe ăstălalt cneaz, adică pe Veazemski! Da’ boierul Drujina Andreevici, he, he! Și-n sănătatea boierului să bem! O să stai o zi-două aici, ascunsă bine, și p-ormă, vrei – te duci la Drujina Andreevici, nu vrei – te duci la Serebreanîi, pe mine nu mă privește. Să-mi fii sănătoasă, duducă!

Straniu și dureros au izbit sufletul Elenei vorbele lui. Gândurile ei cele mai tainice păreau a-i fi cunoscute, de parcă moșneagul ar fi citit în biata-i inimă. Facla de brad, înfiptă în perete, lumina obrazul încrețit al moșneagului. Ochii-i cenuși erau încețoșați de băutură și totuși părea c-o sfredelesc până-n adâncul sufletului. Teama o cuprinse din nou, și Elena începu să se roage în șoaptă.

— He, he! chicoti morarul. Roagă-te, roagă-te, duducă, asta nu mă sperie… De rugăciuni nu mă tem eu, cu smirnă și tămâie nu te răscumperi… Eu la descântece mă pricep, he-he!… Că nu-s nici eu un oarecine… Mă știe și moșul apelor, și duhul codrului… Mă știu rusalcele… și vidmele… și ielele… Toți mă știu… Mă știu… Uite, dacă vrei, am să-i chem! Șikalu! Likalu!

— Doamne Dumnezeule! murmură Elena.

— Șikalu! Likalu! Ce-i cu voi? Ia, stați, că v-aduc eu! Bdu, bdu!

Moșneagul se sculă și ieși din chilie, clătinându-se și jucând în tropot mărunt. Îngrozită, Elena zăvorî ușa în urma lui. Îndelungă vreme stătu morarul afară, mormăind și vorbind cu sine însuși.

— Toți mă știu! îngâna într-una cu un glas fălos de om beat de-a binelea. Și duhul codrului mă știe… și moșul apelor… și rusalcele… și vidmele… Eu nu-s un oarecine!… Toți mă știu! Bdu, bdu!

Elena îl mai auzi o vreme cum joacă și bate din picior. Apoi vocea începu să-i slăbească, tropotul încetă. Moșneagul se trânti lângă zid și în curând

răsună sforăitul lui, însoțind toată noaptea uruitul roții de moară și topindu-se în clipocitul apei.

CAPITOLUL XVIII
CUNOȘTINȚE VECHI

La o zi după prădarea curții lui Morozov, un oștean bătrân, călare pe o iapă neagră corb, se strecura prin sihla pădurii. Mai la tot pasul își trăgea căciula din cap și ciulea urechea la un zgomot numai de el știut.

— Astâmpără-te, Stancă, ajungă-ți cât ai fornăit – șoptea el, bătându-și fugarul pe gâtul încordat. Ia te uită ce aprigă te-ai făcut, nu mă lași să deslușesc nimic. Ptiu, drace, nu recunosc defel locurile! Doar tei și aluniș peste tot, și mie parcă-mi mirosea a rășină în noaptea aceea de pomină când am trecut pe-aici!

Și mai merse o vreme tot înainte.

— Ia stai, Stăncuță! spuse de la o vreme, strângând dârlogii. Parcă s-a auzit din nou. Ci stai locului odată, mânca-te-ar lupii! Zău că s-aude! Ăsta nu mai e foșnet de frunză, e uruit de roată. Ca să vezi unde s-a tupilat moara! Stai așa! Acum n-o mai pierd, măiculița cloștii ei!

Și, temându-se parcă să nu piardă iarăși drumul, Miheici o porni cu toată iuțeala în direcția uruitului.

— Eh, slavă ție, Doamne! șopti el mulțumit, când prin desișul copacilor îi apărură scocul înverzit de mușchi și roata morii. Bine că te-am ajuns. C-am ostenit tot alergând după tine: ba-mi uruiai din față, ba din spate, de nu mai pricepeam nimic! Iaca și moara. Uite, dintr-acolo am văzut-o noi când cu tâlharii care ne-au arătat drumul. Cum dracu mai vine și asta? Rândul trecut roata era în dreapta morii, acuma-i în stânga; rândul trecut coliba stătea cu geamul spre roată și ușa spre pădure, acum stă cu ușa spre roată și geamul spre pădure! Ptiu, drace, ce mai morar mi-e și ăsta! Cum îți mai înșală ochii! D-aia m-am tot învârtit roată ziulica întreagă în jurul locului ăstuia. De n-ar trebui să-mi slobozesc stăpânul, pentru nimica-n lume nu veneam încoace!

Miheici descălecă de pe Stăncuță lui, o legă de-un copac și se apropie cu fereală de moară. Bătu în ușă cu pumnul și strigă:

— Gospodarule, hei gospodarule!

Nu-i răspunse nimeni.

— Gospodarule, hei gospodarule!

Din moară nu se auzea nimic decât scrâșnetul pietrelor și ciocănitul măselelor pe grindei.

Miheici încercă să deschidă ușa, dar ușa era zăvorâtă.

„Ce-o fi făcând diavolul ăla surd? Doarme sau o fi stând pitit?” se întrebă Miheici și se înverșună împotriva ușii, izbind-o și cu pumnii, și cu picioarele. Dar fără folos. Până la urmă își cam ieși din fire.

— Hei, ghiuj bătrân! strigă. Ieși de-acolo că-ți pun foc!

Abia atunci auzi o tuse seacă și, prin crăpătura micșoară din susul ușii se arătă barba albă și fața brăzdată din mijlocul căreia îl ațintau doi ochi verzi-cenușii.

Miheici se simți cam nu știu cum, văzându-l pe morar.

— Ziua bună, gospodarule! îl salută el a îmbunare.

— Dumnezeu să te apere! Ce nevoie te-aduce, om bun?

— Nu mă recunoști, gospodarule? Ca doar abia deunăzi am înnoptat la tine cu stăpânul meu, cneazul.

— Cu cneazul, zici? Cum să nu, te-am recunoscut îndată. Și ce-i taică, cu ce mi te-a adus Dumnezeu?

— Ce-i cu tine, gospodarule, de te-ai tras ca buha-n scorbură? Ori lasă-mă pe mine să intru, ori ieși tu afară. Că așa, anevoie o să stăm de vorbă.

— Stai, taică, stai doar să mai torn niscai grăunțe în jgheab, și-ndata ies afară.

„Da-da – își spuse Miheici în gând – tare-aș vrea să văd ce soi de grăunțe torni tu acolo, slugă ghiavolească! Socot mai degrabă că oase de păcătoși macini tu, să aibă vidmele făină! Că măciniș de pâine nu poate fi pe-aici! Ce mai colț pierdut de lume, până și-n urmele de roți a năpădit iarba!”

— Ei, iaca, taică, am ieșit – spuse morarul, încuind cu toată grija ușa morii.

— Cam anevoie ai ieșit și prea de tot m-ai fiert, gospodarule!

— Da’ tu ce-ai fi vrut, cumetre? Că doar în codru stau, nu-n târg. Nu pot deschide oricui. Beleaua-i colea, greu e să-ți sară-n spate? Așa, te văd a fi om, da’ de unde să știu dacă o sfântă pâine porți sub poale sau niscai pistoale?!

„Ian te uită – gândi Miheici – se preface, otrava, că-i temător de hoți, da-l miros eu, că nu găsești ghiavol pe lume să nu-i fi botezat el odraslele!”

— Și ce treabă spuneai că te-aduce la mine, taică? Tu spune, că eu te-ascult!

— Uite ce-i, gospodarule: o pacoste mai rea ca moartea mă aduce la tine. Blestemații de opricinici au pus mâna pe stăpânul meu, l-au dus la Sloboda cu mare tărie de săbii și pistoale. Și-acum zace pesemne în temniță, și amar pătimește, amar se frământă. Da’ de ce zace, numai Dumnezeu știe, că

nimic rău n-a făcut nici în fața Domnului, nici în fața stăpânului nostru țarul. Atâta doar c-a sărit să apere dreptatea, pe boier Morozov și pe boieroaica lui, când răii, în toiul ospățului, cu vicleșug au tăbărât asupra casei lor ș-au făcut-o praf și pulbere.

Ochii morarului căpătară o căutătură ciudată.

— Vai, vai, vai! se căină morarul. Rău, binefăcătorule, tare rău. E rău de biet carasul când nimerește-n vâltoare. E rău de cneazul Serebreanîi să zacă-n temniță, mai rău de Morozov fără tânăra-i nevestică, și încă mai rău de Veazemski, cu nevastă străină pe cap!

Miheici se minună foarte:

— Da' tu de unde știi că Veazemski i-a răpit lui Morozov nevasta? De unde știi, că eu nu ți-am spus nimic de asta.

— O, cumetre, crezi că numai cele ce se spun cunosc?! Câteodată trosnește un copaciu hăt-departe-n pădure, dar răsună colea aproape. Când scade apa sub roată, înseamnă că-i uscăciune mare la o sută de verste depărtare și nici pâinea n-are să rodească prea bine. Iar noi, ăștia, moșnegii, ședem și tăcem, ascultăm iarba cum crește, ne uităm și ținem minte!

— Atunci, zi-mi, gospodarule, nu știi cum l-aș putea ajuta pe stăpânul meu? Că eu, uite, am chibzuit și-am răschibzuit, m-am socotit în fel și chip, dar n-am găsit leac. „Ia să mă duc eu la un om mai deștept, zic, să-i cer povață." Și, drept să spun, m-am tot gândit și la voinicul ăla de ne-a adus deunăzi la tine. Ca mi-a spus atunci: „Când o fi la strâmtoare boierul tău, să vii la moară și să-l întrebi pe bunic unde-i Vaniuha Deșt, că eu, zice, bucuros l-oi ajuta, că țin la el, zice, și mi-aș da și viața pentru dânsul". Iaca d-aia am venit la tine. Fă-mi binele ăsta ceresc și-nvață-mă cum să-l slobozesc pe boier. Și dacă o ieși bine, nu te uită el, cneazul Nikita Romanovici, iară eu, amărâtul de mine, slugă veșnică am să-ți rămân. „Du-ce-te-ai învârtindu-te până-n fundul pământului, măiculița cloștii tale de afurisit! își sfârși el în gând urările. Ca să vezi la cine-am ajuns să mă ploconesc!"

— De, taică, de ce să nu-ncercăm a ajuta pe om la nevoie? Grea ananghie, nimic de zis, dar cociorva scoate și oalele din foc, ba uneori se-ntâmplă să scape și câte un grăunte întreg nevătămat dintre pietrele râșnite. Câte nu se-ntâmplă, numai noroc să aibă omul!

— Așa e, gospodarule, așa e, când vrea norocul chiar și cocoșul face ouă, iar când vine nenorocirea, până și răgacea te ia în coarne, așa e, dar spune-mi, rogu-te prea plecat, ce să fac eu acuma?

Morarul își lăsă capul în piept și stătu să asculte parcă uruitul roții de moară. Trecu așa mai multă vreme. Bătrânul clătină din cap și începu să vorbească, nemailuând în seamă pe Miheici:

— Merge, merge roata și se-nvârte, ce-a fost sus ajunge jos, ce-a fost jos ajunge sus; aud un dangăt depărtat și nu știu dacă de-ngropăciune sună clopotul sau poate de cununie; dar cine stă să fie cununat sau în țărână îngropat, nu pot deslușì, că susură apa sub roată, și nici vedea, că-i fumăraie mare!

Văd că s-adună corbii în zare, că sar și se strigă ca pentru o pradă de preț, dar pe cine au să clonțăie, cui să-i scoată ochii, nu știu nici ei, zboară și cloncăne! Ascuțită-i securea, gătit e gâdele, gata scândura groasă de stejar să primească pârâul de sânge fierbinte; și-are să cadă un cap de pe umere, dar al cui cap nu se știe!

Miheici o cam băgă pe mânecă:

— Ce tot îndrugi, bunicule, ba le mai și descânți de parcă ai prohodi pe cineva?!

Morarul părea că nici n-a auzit spusele lui Miheici. Acum nu mai vorbea, ci doar îngâna ceva pe sub nas. Buzele i se tot mișcau neostenite, iar ochii cei cenușii se uitau țintă de parcă nu vedeau nimic decât năluci.

— Bunicule, hei bunicule! strigă Miheici și-l zgâlțâi de mânecă.

— Ce, cum? sări morarul și se întoarse spre Miheici, ca și cum abia atunci l-ar fi zărit.

— Ce tot bolborosești acolo, bunicule?

— Ehe, cumetre, multe se-aud, puține se spun mai departe. Ș-acum ia-o pe poteca asta de lângă bradul de colo. Și mergi tot înainte, d-acolea ai să-ntâlnești multe răscruci când la dreapta, când la stânga, da' tu s-o ții tot drept înainte! Ca la vreo cinci verste de drum, ai să dai de-o colibioară, și-n colibioara aceea n-ai să afli suflet de om. S-aștepți acolo până noaptea, au să vie niște oameni buni și de la ei ai să afli. Iar la întoarcere să treci pe-aici, c-o să mai ai o treabă de făcut: mi-a căzut în lat pasărea măiastră, s-o duci tu craiului Dalmat, iar răscumpărarea s-o împărțim pe din două!

Și, nemaizăbovind o clipă, bătrânul intră iar în moară și zăvorî iarăși ușa pe dinăuntru.

— Hei, bunicule – strigă după el Miheici – spune-mi barem la ce oameni mă trimiți și despre ce pasăre ai pomenit?

Dar bătrânul nu mai răspunse la întrebarea lui Miheici, așa că, oricât își încordă acesta auzul, nu mai auzi nimic decât susurul apei și uruitul

pietrelor de moară.

„Ia te uită, măiculița cloștii lui, unde mă trimite! Să bat cinci verste până la bordeiul cela, s-aștept acolo până-n noapte să vie dracu mai știe cine și să-mi spună dracu mai știe ce. Mai bine te-aș trimite pe tine acolo, ghiuj afurisit! De n-ar fi cneazul meu în joc, ți-arătam eu ție! Ia te uită la el, zău așa! Ptiu, drace! Hai, Stăncuțo, hai să cătăm și bordeiul ăla sălaș de diavoli!”

Și, încălecând tinerește, Miheici șuieră o dată scurt și porni în trap întins spre locul arătat de morar.

CAPITOLUL XIX
VANIUHA NU UITĂ BINELE CE I S-A FĂCUT

Era seară târziu când Miheici zări, în sfârșit, în dreapta potecii coliba cea neagră și afumată care aducea mai mult a ciupercă putredă decât a sălaș omenesc. Soarele apusese. Fâșii-fâșii de ceață se așterneau peste iarba înaltă a unei poieni nu prea întinse. Era rece văzduhul și umed. Păsările își încetaseră ciripitul, doar ici și colo câte una începea un cântec de noapte bună, dar ațipea pe ramura ei fără să-l mai sfârșească. Treptat amuțiră și ultimele somnoroase, și-n liniștea ce se lăsa nu auzeai decât susurul potolit al unui pârâiaș ascuns și tot mai arar zumzetul vreunui bondar noptatic.

— Ian te uită unde m-a trimis! bombăni Miheici, iscodind în jur. Vezi bine că nu-i niciun suflet viu pe-aici! Da' eu tot am să aștept, să văd: cine vine și ce povață-mi dă. Ei, și dacă, Doamne ferește, vine cineva, așa, care… ptiu! Apere-ne sfânta cruce! Of, ce papară i-aș mai da eu morarului ăstuia, dacă n-ar trebui să mă gândesc la scăparea cneazului.

Miheici descălecă, își împiedică Stăncuța la picioarele din față, îi scoase zăbăluța din gură și lăsă biata iepșoară să pasca slobodă.

— Paște tu iarba verde, că eu am să intru-n bordei, de n-o fi ușa zăvorâtă, să vedem poate-oi găsi ceva de mestecat. O fi cam sărăcuță gospodăria, dar nici foamea nu-i cucoană mare!

Izbi cu piciorul ușa scundă și strâmbă; scârțâitul ei prelung răsună straniu în locurile acelea pustii, ca un geamăt omenesc; iar când se opri în balamale, pocni scurt, lovindu-se de perete. Miheici aplecă fruntea și intră într-o încăpere destul de mare. Mai întâi îl izbi întunericul și mirosul de fum rece. Bâjbâind în jur, găsi un codru de pâine pe masă și se-nfipse în el cu toată gura. Pe urmă se apropie de cuptor, răscoli cenușa din vatră, găsi câțiva tăciuni nestinși, suflă într-înșii și, după destulă caznă, aprinse o faclă găsită pe laviță. Între cuptor și peretele opus erau bătute în pământ picioarele unui pat de scânduri groase. Pe pat se aflau rânduite haine de tot felul, printre care și un caftan de brocart împodobit cu cusături ca pentru un boier de neam. Iar pe perete atârna o chivără bătută-n aur vechi. Dar mai mult decât tot restul, îi atrase luarea-aminte o icoană veche și înnegrită de fum, așezată pe prichiciul ferestrei. Icoana asta îl mai împăcă pe Miheici cu necunoscuții stăpâni ai casei.

Se închină de câteva ori în fața ei, apoi stinse făclia, se urcă pe patul de scânduri, se-ntinse cât era de lung, gemu ce gemu și adormi somn fără vise.

Dormea destul de bine când un pumn în coaste îl trânti jos de pe scândură.

— Asta ce mai e? răcni Miheici, trezindu-se pe jos. Care sari la bătaie? Ia vezi, măiculița cloștii…

Avea în față un găligan cu barba vâlvoi, cu un tesac lat la brâu, care se pregătea să-l cinstească cu un nou pumn.

— Nu te lega de el! îl opri un alt zdrahon de flăcău, căruia abia de-i mijea mustața. Ce ți-a făcut de dai? Zi? Și, împingându-l deoparte cu umărul, se plecă asupra lui Miheici și căscă ochii la el. Uite, e cărunt! băgă el de seamă cu un fel de respectuoasă mirare.

— Da' tu, ursule, ce te bagi? strigă la el primul flăcău. Ce ți-e, tată sau socru?

— Nu mi-e decât bătrân. Vezi că-i cărunt, înseamnă că-i bătrân. Și-ți spun să-l lași în pace, că mă înfurii!

Un hohot de râs cuprinse pe cei intrați în odaie.

— Hei, Hlopko – spuse cineva – ferește-te, că se-nfurie Mitka și-atunci e de rău! Nu te lega de el!

— Dracu să se lege de el! răspunse Hlopko și se trase la o parte. Am tot hălăduit prin păduri, și uite că ne-am ales c-un moș!

Alți voinici, înarmați cu toții, îl înconjurară pe Miheici și acum îl cercetau cu priviri nu prea binevoitoare.

— De unde ai mai răsărit și tu, liliece? întrebă unul, cătându-i drept în ochi.

Între timp, Miheici se mai dezmeticise.

„Ehe – își spuse – păi ăștia chiar tâlharii mei se vede ca sunt."

— Noroc și sănătate, oameni buni! Care-i ăl de-i zice Vaniuha Deșt?

— A, de hatman ai tu nevoie? De ce n-ai spus din capul locului? Că dacă spuneai, scăpai de trânteală!

— Uite și hatmanul! adăogi un altul, arătând din cap pe Vaniuha Deșt, care tocmai intrase, urmat de bătrânul Coroi.

— Hatmane, uite colea un om care întreabă de tine.

Deșt îi aruncă oaspetelui o privire curioasă și-l recunoscu îndată:

— Aha, tu erai, prietene! Bine ai venit! Ia spune, cum o duce înălțimea sa cneazul, ce-a mai făcut din ziua aceea când i-am ciocănit oleacă pe opricinicii dumnealui Maliuta Skuratov? Ce i-am mai judecat noi atunci, la Balta Putredă! Păcat doar că Maliuta Lukianovici ni s-a strecurat printre degete și că măgădăul ăsta de Mitka l-a scăpat pe Matvei Homeak! Nu scăpau ei teferi din mâna mea. Da' ia spune, cred că tătuca țarul s-a bucurat

grozav când și-a revăzut feciorul! Și mai cred că n-a știut cum să-l răsplătească mai bine pe cneazul Nikita Romanovici.

— Da – răspunse oftând Miheici – până la Dumnezeu te mănâncă sfinții! Tătuca țarul Ivan Vasilievici, da-i-ar Domnul sănătate, ține mult la stăpânul meu. Dar se vede că nu le prea este pe plac afurisiților de opricinici. Ce-i drept, nici n-ar avea pricină să ne iubească. Mai întâi că la Medvedevka i-a cam mângâiat cu nuielele, într-al doilea, la Balta Putredă i-a ars lui Maliuta o scatoalcă de pomină, iară ieri, la Moscova, boierul meu i-a tăiat cum scrie la carte. Da' vezi că până la urmă s-au repezit la el, blestemații, cu toată liota, l-au dat jos, l-au legat fedeleș și l-au dus la Sloboda. Nici asta n-ar fi mare lucru, da' Maliuta ăla are să-l ponegrească în ochii luminăției sale țarul ca să-și plătească scatoalca primită de la cneaz!

— Hm, așadar, țarul nu l-a spânzurat pe Maliuia! se miră hatmanul, așezându-se pe-o laviță. De ce oare? Hm, în sfârșit, asta-i grija măriei sale. Tu ce-ai de gând să faci?

— Deh, mă-ntreb și eu, tătucă Ivane… și nu mai știu cum să te cinstesc mai departe după numele tatălui…

— Zi-mi Vaniuha și-atâta tot!

— Fie și-așa, tătucă Vaniuha. Mă-ntreb și nu știu ce-i de făcut. Poate născocești tu ceva? Că o minte o fi bună, da' două-s și mai bune. Morarul, de-o pildă, nu-ntr-altă parte cât numai la tine m-a trimis: „Du-te, zice, la hatman, el are să-ți dea o mână de ajutor; că eu, zice, am semnele mele; știu, zice, că o să tragă bun folos și răsplată mare din ajutorul ăsta! Du-te, zice, la hatman!"

— La mine?! Chiar așa ți-a spus, la mine să vii?

— La tine, tătucă, la tine. „Du-te, zice, la hatman, du-i o plecăciune din partea mea și spune-i să slobozească neapărat pe cneaz. Că eu, zice, văd bine ce mare folos o să aibă din treaba asta, am eu semnele mele, zice, semne fără greș. Să se facă luntre și punte și să-l scape neapărat! Eu, zice, n-am să-i uit nicicând binele ăsta. Iar dacă n-o să-l scape, zice, pe cneaz, tot felul de năpaste au să se abată pe capul hatmanului, o să se usuce de tot, zice, ca firul de iarbă are să se usuce și are să se spulbere-n vânt!"

— Ia te uită! făcu Vaniuha Deșt, plecându-și fruntea de parcă ar fi căzut pe gânduri. Chiar așa zicea: c-o să mă usuc?

— Da, tătucă, „și mâinile, și picioarele, zicea, au să i se usuce. Și pe cap, zicea, o să-i iasă o chelbe, de să ferească Dumnezeu sfântul!"

Vaniuha ridică fruntea și-i aruncă bătrânului o privire pătrunzătoare:

— Altceva n-a mai zis morarul?

— Ba da, tătucă, a mai zis – o lungi Miheici, strecurând o privire flămândă spre oala cu ciorbă care aburea pe masa pregătită de haiduci – a mai zis așa morarul: „Spune-i hatmanului să te ospăteze bine cu mâncare și băutură, ca și cum m-ar ospăta chiar pe mine. Dar mai cu seamă, zice, să-l scape neapărat pe cneaz”. Iaca asta mi-a spus morarul, tătucă!

Și Miheici îi aruncă o căutătură furișă pentru a vedea ce înrâurire au avut cuvintele lui.

Vaniuha se uita la el și mai încruntat, dar până la urmă nu se putu ține și izbucni într-un râs, în cel mai voios și cel mai zgomotos dintre râsuri.

— Ei, bătrâne, bătrâne! Chiar așa ți-a zis morarul, chiar așa de-adevăratelea ți-a zis: că dacă nu-l scap pe cneaz am să mă prăpădesc de-a-n picioarelea?

— Da, zău, tătucă – răspunse comisul, cam cu jumătate de gură – și mâinile, și picioarele, zicea…

— Viclean mai ești, frățioare! îi curmă vorba hatmanul, bătându-l pe spate și urmând a râde cu poftă. Doar că pe mine degeaba te-ncerci să mă păcălești! Șezi colea cu noi. Și se trase mai într-o parte ca să-i facă loc pe laviță: Și fii binevenit la masa noastră! Ia-ți lingura și să cinăm. Iar de s-o putea, am să-l ajut pe cneaz și fără năzbâtiile astea de le scornișii. Dar cum și-n ce fel să-l ajutăm? Că pesemne l-or fi aruncat în temniță?!

— În temniță, tătucă.

— Într-aia din târg, de peste drum de casa lui Skuratov?

— Chiar într-aia socot. Că aia-i cea mai întărită.

— Și cheile cine le-o fi ținând? Maliuta Skuratov?

— Păi cât am stat noi la Sloboda, s-a întâmplat adesea să-l vedem intrând pe poarta temniței ca să muncească oamenii. Cheile erau întotdeauna la el. Iar peste noapte se-ntâmpla să le ducă țarului, că țarul, o știe toată lumea, le ține ascunse la căpătâi.

— Ei, vezi, spune și tu – zise Vaniuha, lăsându-și lingura în blidul cu ciorbă – cine dracu mai poate ajuta pe cneazul tău? Spune, cine?

Miheici se scărpină la ceafă, încurcat.

— Vezi că nu-l putem ajuta?

— Văd – răspunse comisul și-și aruncă și el lingura. Înseamnă că nu mai am nici eu trai pe lumea asta! Am să mă duc la stăpânul meu, și-am să-mi pun capul lângă al lui, și am să-l slujesc și pe cea lume dacă așa ne-a fost scris să fie!

— Ho, ho, ajungă-ți, ai început să-l prohodești! Stai ușurel, poate că nici n-a ajuns încă la temniță cneazul tău. Și-atunci, chiar că n-are rost să-l bocești. Și chiar dacă-i în temniță, stai să chibzuim. Sloboda o știu eu cât se poate de bine, luna trecută am fost cu ursul la târg, și palatul îl știu binișor, n-am stat cu ochii-nchiși… simțeam că are să-mi prindă bine cândva! Stai așa, lasă-mă să chibzuiesc. Și Vaniuha Deșt tăcu o vreme. Am găsit! strigă într-un târziu și sări în picioare. Moș Coroi! Pe noi doi ne-a scăpat Serebreanîi de la moarte, acu' să-l scăpăm și noi. E rândul nostru! Vii cu mine la isprava asta de mare primejdie?

Bătrânul cântăreț se încruntă și clătină din cap.

— Ce-i Coroiule, te pomenești că nu vrei?

— Ai căpiat, hatmane, sau ce-i cu tine? N-ai auzit unde-i închis cneazul? Nu știi că ziua cheile-s la Maliuta, iar noaptea la țar sub pernă? Ce-i putem face? Lăcatele nu se fărâmă cu nuiaua. A căzut și-i bun căzut! N-are rost să ne prăpădim și noi pentru el! Crezi că are să-i fie lui mai ușor, dacă au să ne puie și nouă pielea pe băț?

— Asta așa e, moș Coroi, da' vezi că nu degeaba s-a născocit proverbul care spune că din datoria neplătită ieși cu cinstea feștelită! Ce s-ar fi ales de noi dacă nu ne scăpa cneazul din lațul opricinicilor? Atârnam, drăguții de noi, într-un mesteacăn, și ce ne mai legăna vântul! Și el, el acuma ce face? Cred că stă și se gândește: „Ehe, deunăzi i-am scăpat eu pe băieți din belea, acum au să mă scape și ei pe mine!" Și dacă o să ne lepădăm de el, când o fi să fie dus la spânzurătoare – ptiu, Doamne apără – o să se întrebe: „Ce neam de oameni sunt ăia? La hoție-haiducie se pricep, da' binele făcut nu se pricep să-l plătească! Atâta-i duce mintea, o să spună, doar să verse sânge nevinovat, dar să scape un creștin bun de la moarte, nu-i duce mintea. Nicio vorbă n-am să pun pentru ei la Tatăl ceresc, o să spună. N-au decât, o să spună, n-au decât să-și prăpădească sufletele și pe lumea asta, și pe lumea ailaltă!" Asta o să spună cneazul.

Coroi se încruntă și mai amarnic. Lupta dinlăuntrul lui se străvedea toată pe obrazu-i asprit. Se vedea cât de colo că Vaniuha Deșt știuse să ciupească cea mai simțitoare dintre strunele inimii lui prea încercate.

Dar lupta aceasta n-a ținut mult. Bătrânul tuși a lehamite.

— Degeaba, frățioare, cu mine nu-ți merge. Milă mi-e de el, dar de mine mi se rupe inima! Nu mă duc!

— Nu te duci, n-ai decât! se prefăcu nepăsător Vaniuha. Până dimineața eu tot te-aștept, că noaptea-i bun sfetnic! Și-acum, fraților, e timpul să

tragem un somn. Cine se mai poate închina c-o rugăciune la Dumnezeu, închină-se, cine nu, culcă-se ne-nchinat!

Hatmanul mai aruncă o privire piezișă bătrânului Coroi. Pesemne că știa el ce știa, căci cântărețul se cutremură fără voie și, ca să nu-i bage nimeni de seamă tulburarea, prinse a căsca în gura mare, apoi însăilă o cântare lălăită încetișor, ca pentru sine doar.

Toată lumea se sculă de la masă. Unii se întinseră pe dată să doarmă, alții îngenunchează în fața icoanei și se rugară îndelung. Printre aceștia din urmă se găsea și Mitka. Bătea la mătănii cu toată osârdia, și dacă straiul și armele nu i-ar fi trădat meseria, nimeni n-ar fi putut ghici, după blândețea chipului său, că are de-a face cu un haiduc de codru.

Coroi era cu totul altfel. După ce toți adormiră, Miheici îl văzu la pâlpâirea slabă a focului, îl văzu pe bătrân coborând din pat și apropiindu-se de icoană. Îl văzu că-și face cruce de trei ori, că mormăie ceva pe sub mustață și-n sfârșit îl auzi izbucnind furios:

— Nu, nu pot! Socoteam că are să-mi fie mai ușor astăzi!

Pe urmă Miheici îl mai auzi zvârcolindu-se multă vreme de pe o parte pe alta, bombănind pe sub nas, dar neputând să adoarmă. Până a se lumina de ziuă, Coroi îl trezi pe Vaniuha Deșt:

— Hatmane, hei hatmane!

— Ce-i cu tine, neică?

— Merg cu tine. Du-mă unde știi!

— Da’ ce-ți veni?

— Îmi veni că nu-mi vine somnul. Nu mai pot dormi de cine știe câte nopți.

— Și n-ai să dai îndărăt?

— De vreme ce-am spus că viu, nu mai dau eu îndărăt!

— Bine, moș Coroiule, mulțămesc. Acu’ doar încă un tovarăș ne-ar mai trebui, și-ar fi destul. Mai e mult până-n zori?

— Ba parcă aud păsăretul c-a început să ciripească.

— Ei, atunci se cheamă c-am dormit din destul și-i vremea să purcedem. Hei, Mitka! strigă hatmanul și-l înghionti pe flăcău.

— Ai? sări acesta, deschizând ochii.

— Vrei să vii cu noi?

— Unde?

— Ce te privește? Eu atâta te-ntreb: vrei să vii cu mine și cu moș Coroi, au ba?

— Da’ pentru ce? mai întrebă Mitka și, căscând, își lăsă picioarele în jos.

— Ei, vezi, d-aia țiu eu la tine, că mergi unde ți se spune și nu-ntrebi: „Dă ce?” Că ți-o crăpa careva scăfârlia, nu-ți pasă, de asta răspundem noi, tu nu te sinchisești de atâta lucru! Dar vezi: de te-nhami la greu, nu mai strigi văleu! Că de te tragi înapoi, rac ți-om spune noi!

— N-o să-mi spuneți rac! mormăi Mitka și prinse a-și înfășura obielele.

Haiducii începură să se îmbrace.

Ce pusese la cale mintea hatmanului și cum a izbândit planul lui vom vedea în capitolele următoare.

CAPITOLUL XX
OAMENI PETRECĂREȚI

Cneazul Nikita Romanovici Serebreanîi se afla într-o temniță adâncă și neagră, cu pereții plini de apă și de mucegai. Ședea cu lanțuri de mâini și de picioare și își aștepta moartea. Nu știa de când zace acolo, nici câte zile au trecut de când fusese prins, căci lumina nu pătrundea niciodată în beciul acela; doar din vreme-n vreme răzbătea până la el zvonul îndepărtat al unei slujbe și, judecând după acest vestitor slab și înfundat, cneazul socotea că se află închis de peste trei zile și trei nopți. Pâinea ce-i fusese aruncată se isprăvise demult, apa era băută și ea; foamea și setea începură să-l chinuie rău de tot, când un zgomot neobișnuit îi atrase luarea-aminte. Undeva sus se descuia o lăcată. Apoi scârțâi ușa de-afară, prima ușă, a temniței. Zgomotul se apropia. Zurui o altă lăcată, scârțâi a doua ușă. În sfârșit, a treia ușă fu dezăvorâtă și ea. Acuma răsunară și pași coborând în adâncul beciului. Printre crăpăturile ușii din urmă clipi o pâlpâire, o cheie se răsuci cu scrâșnet în broască, se traseră mai multe zăvoare, balamalele ruginile gemură prelung, și o lumină vie, nesuferită îl orbi pe Serebreanîi.

Când își lăsă în jos mâinile, ridicate fără voie să-i apere ochii îndurerați, zări înaintea sa pe Maliuta Skuratov și pe Boris Godunov. Călăul care-i însoțea ridicase sus, deasupră-le, o făclie de brad.

Cu brațele încrucișate pe piept, Maliuta îl privea zâmbindu-i drept în față, și ai fi spus că pupilele ochilor lui se tot lărgesc și se tot îngustează necontenit.

— Sănătate bună, tătucă cneazule! rosti el cu o voce pe care Nikita Romanovici nu i-o mai auzise, cu o voce tărăgănat-pânditoare și catifelat-fioroasă, ce amintea de minune mieunatul sângeros al unei pisici care se furișează tiptil spre șoarecele căzut în cursă.

Serebreanîi se înfioră tot, dar chipul lui Godunov îl mai însenină oarecum.

— Îți mulțămesc, Boris Feodorovici – spuse cneazul, întorcându-și ochii de la Maliuta – îți mulțămesc c-ai venit să mă vezi. Acum mai ușor are să-mi fie să mor!

Și întinse spre el mâna înlănțuită. Dar Godunov se dădu înapoi, și pe chipu-i înghețat nu se vădi niciun semn de milă sau părere de rău.

Mâna cneazului recăzu pe genunchi, zornăindu-și lanțul.

— N-am crezut c-ai să te-ntorci de către mine, Boris Feodorovici. Ori poate n-ai venit decât să-mi vezi chinurile și moartea?

— Am venit – răspunse Godunov cu toată liniștea – să stau de față cu Grigori Lukianovici la cercetarea pricinii tale. Iar de întors de către tine, n-am a mă întoarce, căci nicicând nu ți-am fost prieten. Nicicând nu m-am gândit la tine, ci doară, cunoscând milosârdia stăpânului nostru, am oprit odinioară securea călăului de la binemeritata-ți osândă.

Inima cneazului se strânse îndurerată, și schimbarea lui Godunov i se păru mai grea decât moartea.

— Vremea milosârdiei a trecut – urmă Godunov, netulburat. Îți amintești jurământul ce l-ai făcut țarului? Supune-te, dară, sfintei sale porunci. Și dacă ai să mărturisești aici toate vinile tale, fără a ne tăinui niciuna, scăpa-vei de orișice caznă și dobândi-vei o moarte grabnică, scutită de chin. Să-ncepem, Grigori Lukianovici!

— Așteaptă, așteaptă oleacă! făcu Maliuta, zâmbind a râde. Am eu și alte socoteli cu înălțimea sa! Ia scurtează-i lanțurile, Fomka! porunci el gâdelui.

Gâdele prinse făclia într-un inel din zid, desfăcu mâinile cneazului, i le țintui cu lanțurile de perete, ca să nu le poată clinti defel, și ieși din temniță.

Maliuta se apropie și rămase multă vreme uitându-se la Serebreanîi, cu același surâs pe buze.

— Tătucă cneazule Nikita Romanovici – începu el într-un târziu – nu respinge, rogu-te, binele ce-ți cer!

Și căzu în genunchi, închinându-se până la pământ în fața cneazului Serebreanîi.

— Noi, tătucă boierule – urmă el cu aceeași batjocoritoare supunere – noi suntem oameni mărunți și neînsemnați, și niciodată n-am schingiuit cu mâinile noastre cinstite fețe și boieri de neam mare cum ești tu! Și nici nu ne încumetăm a purcede la cercetări și cazne! Sângele, vezi tu, sângele, zice-se, că nu ne iaste de un fel la amândoi, altfel de sânge curge, cică, în vinele noastre.

Maliuta tăcu și zâmbetul i se făcu mai veninos, ochii i se căscară mai mult, iar pupilele prinseră să-i joace mai amarnic.

— Îngăduie, tătucă cneazule – spuse el, dând glasului său o mlădiere rugătoare – îngăduie-mi, înainte de-a-ncepe cercetarea, s-arunc o privire asupra boieresculuí tău sânge!

Și trase de la brâu un jungher cu care, tot în genunchi, se târî spre Serebreanîi. Cneazul se smuci înapoi și ridică ochii spre Godunov. Chipul

acestuia rămase nepătruns.

— Și-apoi – vorbi mai departe Maliuta, înălțându-și neomenește glasul – și-apoi mai îngăduie-mi mie, netrebnicului neam prost, să croiesc câteva curele din slăvită spinare a domniei tale! Îngăduie-mi mie, robului preaplecat, să jupoi din cinstita-ți piele de-un frâu de călărie! Îngăduie țărănoiului mojic să-și hrănească dulăii cu nobila carne de cneaz!

Vocea lui, de obicei grosolană, aducea acum cu urletul șacalului, sunând sinistru între hohote și vaiet.

Cneazului i se făcu părul măciucă. Nu demult, când Ioan îl osândise prima oară la moarte, pășise sigur de sine spre butuc, acum însă, în temniță, ferecat în lanțuri, istovit de foame, nu mai era în stare să-ndure glasul și privirea aceasta.

Maliuta stătu o vreme să se bucure de rodul vorbelor sale.

— Tătucă cneazule!? zbieră deodată, sărind asupra lui Serebreanîi. Îngăduie-mi, înainte de toate, să-ți plătesc cinstit datoria ce-o am!

Și, scrâșnind din măsele, ridică palma să lovească.

Inima cneazului se goli de sânge, și revoltei sale i se adăugă scârba înfiorătoare ce-o iscă oricui atingerea unei făpturi necurate. Privirea deznădăjduită i se înălță iarăși spre Godunov.

În aceeași clipă mâna lui Maliuta încremeni în aer, prinsă de Boris Feodorovici.

— Grigori Lukianovici – vorbi Godunov, cu aceeași netulburată liniște în glas – dacă-l lovești, Serebreanîi are să-și sfărâme țeasta de ziduri și n-ai să mai ai pe cine cerceta. Îl cunosc eu pe Serebreanîi ăsta!

— Feri din calea mea! urlă Maliuta. Lasă-mă să-mi alin inima. Lasă-mă să-i plătesc pentru ocara de la Balta Putredă!

— Vino-ți în fire, Grigori Lukianovici! Uiți că răspundem de el?

Și Godunov îi înșfacă și cealaltă mână. Dar asemenea unei fiare ce-a simțit mirosul sângelui, Maliuta nu mai era stăpân pe sine. Se smulse, urlând și blestemând, din strânsoare și încercă să răstoarne pe Godunov ca să se poată năpusti asupra jertfei sale. Și cei doi se încăierară. Făclia lovită de unul din ei căzu la pământ și se stinse sub talpa lui Boris Feodorovici.

Maliuta își veni în fire și strigă răgușit:

— Am să-i spun țarului că aperi pe dușmanul măriei sale!

— Iar eu – îl amenință la rându-i Godunov – am să spun țarului că ai vrut să ucizi pe dușmanul măriei sale, fără a-l pune la cercetare pentru că te temi de mărturia lui.

Un icnet sau mai curând un răget țâșni din pieptul lui Maliuta, și-n aceeași clipă el se repezi pe scară în sus, urmat de călău.

În timp ce pașii lor orbecăiau pe trepte, Serebreanîi simți că lanțurile îi sunt desprinse din cârligele zidului și că, deși ferecat, se poate mișca iarăși.

— Nu deznădăjdui, cneazule! îi șopti Godunov, strângându-i mâna cu putere. În primul rând trebuie să câștigăm vreme.

Și dădu fuga după Maliuta, neuitând să încuie toate ușile și să tragă bine toate zăvoarele.

— Grigori Lukianovici – îi spuse el lui Skuratov, ajungându-l din urmă la ieșirea din temniță și întinzându-i cheile în fața străjerului de la poartă – ai uitat să încui ușa beciului. Nu-i bine așa! S-ar putea crede că ești părtaș cu Serebreanîi.

În timp ce în temniță se petreceau cele povestite mai sus, Ioan ședea singur în foișorul său, înnegurat și nemulțumit. Un simțământ necunoscut lui punea stăpânire treptat-treptat pe inima-i bănuitoare. Era un simțământ de respect pentru Serebreanîi, ale cărui purtări neînfricate tulburau sufletul despotic al țarului și nu se potriveau cu concepțiile sale despre trădare. Până atunci Ioan întâlnise fie vădita nesupunere a boierilor care îi întunecaseră cu răzmeriţele lor copilăria, fie trufașa neascultare a cneazului Kurbski, fie slugarnica ploconire a tuturor curtenilor ce-l înconjurau la vremea acea. Dar Serebreanîi nu se asemuia cu niciuna din aceste făpturi. Serebreanîi împărtășea credința veacului său cum că drepturile țarului sunt de la Dumnezeu; în sufletul lui, el rămânea supus acestei credințe și, obișnuit mai curând să purceadă la fapte decât să chibzuiască, el nu ieșea niciodată cu bună știință de sub porunca țarului, pe care-l socotea ca locțiitor al lui Dumnezeu pe pământ. Dar, în pofida credințelor sale, ori de câte ori se ciocnea de vreo nedreptate vădită, sufletul cneazului se răscula și cinstea-i înnăscută se ridica deasupra tuturor rânduielilor ținute drept bune. Și atunci, mirându-se el însuși, ba aproape inconștient chiar, Serebreanîi lupta împotriva acestor rânduieli, și faptele lui nu se mai potriveau defel cu rânduielile statornicite. Această nobilă nepotrivire răsturna toate închipuirile pe care le avea Ivan despre oameni și încurca de-a binelea săracele lui cunoștințe despre sufletul omenesc. Sinceritatea lui Serebreanîi, neîntinata lui cinste și nepăsarea față de orice folos personal erau neîndoielnice și limpezi chiar și pentru Ioan. Își dădea seama că Serebreanîi n-are să-l înșele, că se poate încrede mai curând în el decât în toți opricinicii legați cu jurământ, de aceea ar fi dorit să și-l apropie, să și-l facă mâna lui cea

dreaptă; și totuși simțea că această mână dreaptă a lui, așa credincioasă cum îi este, ar putea scăpa pe neașteptate de sub voința lui, și acest unic gând făcea ca orice bunăvoință față de cneaz să se prefacă în ură. Deși nestatornica simțire a țarului îl îndemna într-adevăr să respingă uneori orice măsură sângeroasă și să se căiască amarnic pentru vărsările sale de sânge, aceasta se întâmpla rar, ca o abatere de la drumul obișnuit: de cele mai multe ori, țarul era pătruns de dreptatea cugetului său cel fără putință de a greși, credea cu tărie în obârșia dumnezeiască a puterii sale și și-o apăra cu strășnicie de orice atingere mișelească, iar atingere mișelească i se părea a fi orice neîncuviințare a purtărilor sale, chiar și cea tăcută. Așa hotărî și acum. Gândul de a-l ierta pe Serebreanîi se înfiripase de mai multe ori în mintea țarului, dar fusese spulberat de fiecare dată de convingerea că Nikita Romanovici face parte din rândul acelor bărbați pe care stăpânirea nu trebuie să-i rabde în sânul său.

„Dacă – își spuse el – din turma întreagă, ce toată unită umblă, o singură oaie se rupe într-una și pe rătăcite cărări merge, păstorul pre acea oaie din turmă o scoate și pre mâna casapului o dă!” Acesta fu gândul lui Ioan și-n inima lui soarta cneazului Serebreanîi era pecetluită. Osânda urma să fie îndeplinită chiar a doua zi, dar până atunci țarul porunci să i se scoată lanțurile și-i trimise vin și bucate de la masa sa.

Iar pentru a alunga norul iscat de lupta ce se dăduse în sufletul său, precum și starea neobișnuită ce tot îl mai stânjenea, Ioan se gândi să iasă afară în câmp și porunci o mare vânătoare cu șoimi învățați.

Dimineața era dumnezeiască. Căpetenia șoimarilor, șoimarii, ajutoarele lor și toate celelalte trepte ale cinului șoimăresc ieșiseră călări, în strai sclipitor, cu șoimi, cu ereți și cu ulii învățați, pe mănușile lor de zale, și așteptau în câmp ivirea măriei sale.

Nu degeaba se spune din bătrâni că vânătoarea alină inimile îndurerate, iar prada adusă de șoim înveselește cu veselie mare pe tânăr și moșneag. Cât de posomorât fusese țarul când părăsise Sloboda, cu opricinicii săi, zărind toată acea strălucitoare mulțime de șoimari, se mai însenină la față. Loc de adunare le erau luncile și dumbrăvile necălcate de picior omenesc, la vreo două verste de Sloboda, pe drumul Vladimirului.

Starostele șoimarilor, în caftanul lui de catifea roșie, împodobit de fireturi și cu cingătoare de aur, cu căciulă de brocart, cizme galbene și mănuși scumpe, descălecă și se apropie de Ioan, urmat de un șoimar care purta pe mână un șoim alb cu pliscar și zurgălăi mărunți pe cap.

Se închină până la pământ în fața țarului și-l întrebă:

— E timpul, stăpâne, să-ncepem nunta?

— E timpul – răspunse Ioan – începeți nunta!

Atunci starostele întinse țarului o mănușă bogat măiestrită cu ținte și inelușe de aur și, luând de la șoimar șoimul cel alb, îl așeză pe mâna împărătescului vânător.

— Preacinstiți și vrednici vânători – recită starostele, întorcându-se spre căpeteniile opricinicilor – bucurați-vă și alinați-vă cu nobila, frumoasa și iscusita vânătoare, spulberă-se toate amărăciunile voastre și veselească-se inimile voastre! Apoi reveni la oamenii săi: Bunii mei pricepuți șoimari, purcedeți la goană și dobândă! le porunci el.

Atunci toată pestrița mulțime de șoimari se împrăștie pe întinsul câmpiei. Unii se repeziră chiuind spre dumbravă, alții își îndreptară caii spre micile bălți ascunse, ca niște cioburi de oglindă, printre tufe și rogozuri.

Curând, stoluri de rațe se înălțară din stufăriș și se încinseră șirag prin văzduh. Vânătorii își sloboziră șoimii. Rațele dădură să se întoarcă înapoi în stufăriș, dar acolo așteptau alți șoimi, și rațele, speriate, țâșniră care încotro, ca săgețile slobozite din arc.

Șoimii, ereții și ulii porumbari de toate solurile, întărâtați de chiotele hăitașilor, se avântau asupra rațelor, unii urmărindu-le, alții ieșindu-le în cale, și iarăși alții prăvălindu-se de-a dreptul, ca o piatră, drept în spatele prăzii alese.

În fruntea tuturor ieșiră în ziua aceea Bedreai și Smeleai, ereți de Siberia, apoi Arbas și Anpras, șoimani sălbatici, și Horeak, și Hudeak, și Maleț, și Paleț. Și căzură de răul lor multe rațe și gotci, pe care hăitașii de rând le stârneau cu harapnicele de prin hățișurile și ascunzătorile lor. Minunat la vedere era zborul șoimilor de felurite soiuri. Gotcile și cocoșeii sălbatici se prăvăleau de sus, rostogolindu-se prin aer. În câteva rânduri, rațele, năucite de spaimă, se aruncară sub picioarele cailor și fură prinse de vii. Nu lipsiră nici supărările. Tinerelul Gamaiun, năpustindu-se din tării asupra unui rățoi bătrân care zbura șerpuit la firul ierbii, se izbi cu pieptul de pământ și rămase mort în țărână.

Astreț și Sorodum, două păsări de Kazan, pieriră din raza de vedere a vânătorilor, nemailuând în seamă nici șuierul purtătorilor și nici aripile de porumbel cu care-i momeau îngrijitorii.

Dar mai uimitor și mai strașnic decât toți ceilalți se arătă șoimul cel alb al țarului, o gaie mare, numită Andragan. De două ori îl înălțase Ioan, și-n

amândouă rândurile șoimul rămăsese multă vreme în văzduh, doborâse fără greș toate păsările ce-i ieșiseră în cale și se lăsase iarăși pe mănușa de aur a țarului. A treia oară însă, Andragan se înfierbântă atât de tare, încât începu să atace nu numai prada, ci și pe șoimii ceilalți care treceau fără fereală prin dreptul lui. Astfel, șoimul Smâșleai și eretele Krujok căzură fulgerați la pământ, cu aripile retezate. Zadarnic îl chema țarul și-l momeau să se întoarcă toți șoimarii aflați în jur, fluturând petice de postav roșu și aripi de păsări. Șoimul cel alb descria pe cer largi cercuri, se înălța în tării nebănuite și, asemeni fulgerului, se prăvălea asupra prăzii. Dar în loc s-o urmărească în cădere și să se așeze victorios pe leșul ei, Andragan se avânta din nou spre cer și ce depărta tot mai mult și mai mult.

Starostele șoimarilor, pierzând nădejdea de a-l mai revedea pe Andragan, întinse țarului o altă pasăre. Dar țarul ținea mult la Andragan și se necăji de pierderea celui mai bun dintre șoimii lui. Îl întrebă pe staroste cărui șoimar rândaș îi era dat în grija Andragan. Starostele răspunse că era dat în grija șoimarului pe nume Trișka.

Ivan porunci să-i fie înfățișat acela. Trișka se înfățișă alb la față, căci simțise ce-l așteaptă.

— Ascultă, omule – grăi țarul – așa veghezi tu asupra șoimului alb? La ce mai porți momâia dacă nu-l poți momi pe Andragan să se întoarcă? Ascultă, Trișka! Îți dau pe mână soarta ta: de mi-l întorci pe Andragan, cunoaște-vei întreagă mila mea, nimeni dintre voi nu-ți va mai fi de-o seamă, iară de nu mi-l vei aduce, scurta-te-voi de-un cap, să fie tuturor de pildă și de spaimă. Căci mai demult bag de seamă că-n cinul vostru șoimăresc nu este bună rânduială și că-i pe ducă bucuria noastră, a vânătorilor cu păsări învățate.

Rostind vorbele din urmă, Ivan aruncă o privire piezișă asupra starostelui șoimarilor, care, la rându-i, se făcu și el alb ca varul. Știa omul că privirile piezișe nu rămân fără urmări.

Fără a mai zăbovi, Trișka sări pe cal și se avântă în căutarea șoimului alb, rugându-se ocrotitorului său, sfântul mucenic Trifan, să-i găsească șoimul rătăcit.

Vânătoarea își urma cursul. Trecuse un ceas și mai bine de când vâna țarul, și multă pradă de tot soiul atârna de curelușele ciochinei, când o nouă priveliște atrase luarea-aminte a țarului.

Pe drumul Vladimirului se târa un grup de trei oameni, doi orbi – unul de vârstă mijlocie și unul bătrân, cu părul cârlionțat alb de tot și barba lungă – și-un tânăr care-i călăuzea. Orbii purtau cămeșoaie albe, vechi, iar pe

ștergarele zvârlite-n cruce peste umeri atârnau: de-o parte traista pentru pomeni, iar de cealaltă, caftanul peticit, dat jos din pricina căldurii. Restul calabalâcului ca: balalaicile, guslele și sacul cu pâinea de căpătat îl încărcase-n spinarea făcăului voinic și-nalt ce le slujea de călăuză. La început, orbul de vârstă mijlocie se ținuse de umărul flăcăului și trăsese după sine pe orbul mai bătrân. Pesemne însă că flăcăul, răpit de priveliștea strălucitoarei vânători, grăbise pasul uitând de amărâții săi tovarăși. Orbii rămaseră în urmă, pierduți de călăuzul văzător. Ținându-se de mână, orbecăiau în drum, cu cârjele înalte, pipăind pulberea și poticnindu-se la tot pasul. Țarul se uita la ei abia stăpânindu-și râsul, apoi își împinse calul mai aproape. Orbul din față se abătu din drum, căzu într-o băltoacă și trase după el și pe celălalt. Se ridicară anevoie amândoi, plini de glod, scuipând și ocărând pe flăcăul care se chiora cu gura căscată la sclipitorii domni opricinici. Țarul râdea în gura mare.

— Cine sunteți, vitejilor? întrebă. De unde și-ncotro vi-e drumul?

— Vezi-ți de-ale tale! răspunse primul orb, fără să se descopere măcar. Dac-ai să știi prea multe, îmbătrânești curând!

— Dobitocule! îl ocărî unul dintre opricinici. Nu vezi pe cine ai în față?

— Ba dobitoc ești tu! răspunse orbul, hlizindu-și către el albul ochilor fără lumină. Cum o să văd dacă-mi sunt ochii lipsă? Cu tine, vezi, e altceva: ai doi ochi – unul și cu unul – așa că poți vedea și-n lung, și-n lat. Spune-mi tu pe cine am în față, ș-atuncea am să știu.

Țarul opri din ochi răspunsul opricinicului și, cu un glas cât se poate de blând, își repetă întrebarea.

— Noi suntem oamenii hazului – răspunse orbul – am străbătut sate multe și cătune, venim din Murom și ne ducem la Sloboda să tăiem frunză la câini, pe oameni să-i veselim, pe unii-n șa să-i înălțăm, pe alți să-i descălărim.

— Halal să vă fie! râse țarul, căruia îi plăcuse răspunsul orbului. Înseamnă că sunteți muromețeni, călători cu traista goală, bobi mărunți vântură-lume! Da’ ia-mi spuneți: mai aveți voi, acolo la Murom, voinicei dintr-aceia de poveste?

— Cum să n-avem! i-o întoarse orbul fără zăbavă. Marfa asta nu se vinde nici pe șin, nici pe veresie. Îl avem pe moș Mihei, care de tare ce-i, singur se ridică de păr în sus și doar c-o mână se smulge din țărână. Și-o mai avem și pe tușa Uliana, care-ncalecă vrana și-o mână cu pana.

Toți opricinicii izbucniră în râs. Iar țarul se înveseli de minune, demult nu mai fusese atât de vesel.

„Ăștia, da, oameni cu haz – își spuse în sine – se vede cât de colo că nu-s de pe-aici. Tare m-am mai săturat de cântăreții și povestitorii mei, care nu știu să toace decât una și aceeași istorie. Soitarii și măscăricii m-au plictisit de moarte. De când am glumit cu unul din ei, ceilalți au început să se ferească, de nu mai scoți o vorbă hazlie din gura lor, de parcă eu aș fi de vină că prostului ăluia nu-i era prinsă zdravăn inima-n piept!”

— Ascultă, voinice; da’ povești știi să povestești?

— Sunt pe lume feluri de povești: totu-i cui le povestești! Uite, deunăzi am spus voievodului din Stariţk povestea cu capra râioasă! Să rău am mai pătimit: că, vezi, capra râioasă era chiar voievodeasa. Și ne-au alungat de la curte, și ne-au ciomăgit spinarea. Pas de mai povestește!

E greu de descris hohotul stârnit de istoria orbului în mulțimea opricinicilor. Voievodul Stariţkului era urât la curte, căci țarul nu-l avea la inimă. Și batjocura orbului se nimerise cum nici că se putea mai bine.

— Ascultați, oamenilor – porunci țarul – duceți-vă la Sloboda, trageți drept la palat, așteptați-mă acolo și spuneți că țarul v-a trimis. Cereți să vi se dea de mâncat și de băut, iar când ne-om întoarce, am să ascult basmele voastre.

Auzind vorba „țar”, amândoi orbii o sfecliră.

— Tătucă doamne! strigară, căzând în genunchi. Iartă-ne nouă vorba cea proastă, țărănească! Nu porunci să ni se reteze capetele, că din neștiință ți-am greșit!

Țarul surâse la vederea spaimei lor și se întoarse la plăcerile vânătoarei, iar orbii, agățați de călăuzul lor, se îndreptară, șontâcăind, spre Sloboda.

Câtă vreme mai puteau fi văzuți de opricinici, se ținură unul de altul și se tot poticniră mereu, dar de îndată ce drumul o coti și-i ascunse privirilor, primul orb se opri, cată în jur și spuse soțului său:

— Ia zi, moș Coroi, n-ai ostenit tot poticnindu-te? Până una alta, lucrurile au ieșit binișor. Să vedem mai departe! Da’ de ce te-ncrunți așa, moșule? Ori poate-ți pare rău c-ai venit cu mine?

— Nu de asta – răspunse bătrânul tâlhar – acu’ dac-am venit, n-o să stau să mă uit înapoi, da’ de la o vreme nu știu nici eu ce-i cu mine. Mi-e inima grea cum n-a mai fost din născare, la orice m-aș gândi, tot unul și același gând mi se-ntoarce în minte.

— Și care-i gândul ăsta?

— Ascultă, hatmane. Sunt douăzeci de ani împliniți de când o mâhnire fără leac s-a abătut, s-a prins scai de mine, și nimănui, nici pe apa Volgăi, și nici a Moscovei, n-am spus-o niciodată. O vorbă n-am suflat cuiva, mi-am îngropat în inimă mâhnirea și-o port de douăzeci de ani ca pe-o piatră de moară-n spinare. Am încercat odată-n postul mare să postesc și eu, să mă mărturisesc în fața popii, dar nu am fost în stare să mă rog și m-am lăsat de post și de cuminecătură. Acum o simt din nou că mă muncește și că de gât mă strânge același gând. Și iarăși mi se pare că, dacă mi-aș ușura cugetul, mai lesne-ar fi să rabd mâhnirea. Socot că ție mai ușor am să mă pot mărturisi decât popii: căci tu ești ca și mine păcătos.

O tristețe nemărginită se zugrăvi pe chipul bătrânului. Vaniuha Deșt îl asculta tăcut. Se așezară amândoi la marginea drumului.

— Mitka – strigă Deșt călăuzului – ia treci de te-așază pe dâmbul de colo și fii cu ochii-n patru. Cum vezi pe careva, tu fă-ne semn cu mâna. Și nu uita: ești surd și mut, să nu-mi scapi nicio vorbă!

— Bine, n-ai teamă că nu scăp!

— Pușchea pe limbă-ți, nătărău blajin! Nici cu noi să nu vorbești. Învață-te să taci, că dacă-ți dai drumul la gură când o fi cineva de față, s-a zis cu noi, și câteșitrei ne-am dus pe copcă!

Mitka se depărtă ca la vreo sută de pași, se-ntinse pe burtă și-și propti bărbia-n palme.

— Vrednic flăcău – spuse Vaniuha, cătând în urma lui, da-i tont și prost ca noaptea. Puțin de-l scapi din ochi, îndată dă în gropi. Da' ce să-i faci? Mai vrednic decât el, nu știu un altul. El cel puțin n-o să ne lase la greu, pielea lui s-o apere va ști precum și pielea noastră dacă, ferească Dumnezeu, ne va izbi năpasta. Și-acum, ia spune, moșule, că nimeni nu ne mai aude. Ia spune: ce mâhniri te macină? La timp atâta de nepotrivit, ce-i drept!

Bătrânul își lăsă în jos capul cârlionțat și își trecu palma peste frunte, ca pentru a-și alunga gândurile. Simțea nevoia să se destăinuie, dar îi era greu să înceapă.

— Vezi tu, hatmane – începu totuși – am tăiat eu destui oameni în viața mea, ce să mai vorbim. De mic am îndrăgit rubașca roșie a osândiților la știreang. Nu o dată s-a întâmplat ca vreun negustător mai căpățânos, sau vreo muiere țipăreață să-mi stea-mpotrivă, ș-atunci… un șiș sub coastă și-i sfârșeam. Ba chiar și-acum, de-o fi și-o fi, n-are să-mi tremure nici astăzi mâna! Da' ce tot spun? Nu ție trebui să mă jur, că tu mă crezi și-așa! La fel

și tu, socot, destui trimis-ai pe lumea cealaltă. Nu-ți este lucrul greu de înțeles, așa-i sau ba?

— Ei, da, și ce-i cu asta? întrebă Vaniuha, cu vădită neplăcere.

— Este, că nici tu și nici eu nu suntem muieri cucernice sau fecioare neprihănite, și-avem destul sânge, pe suflet. Da' altăceva vreau eu să te întreb, hatmane: întâmplatu-ți-s-a să-ți amintești uneori de vreo ispravă de-a ta, dar cu-atâta încrâncenare, de să-ți simți inima ca prinsă-ntr-un clește, să te ia cu frig și cu cald din tălpi până-n creștet, să te înăbuși tot mai tare și mai tare, de mai bine nu te nășteai pe lume?

— Ajungă-ți, nene, ajungă-ți! Nu-i timpul acuma să te frământi cu năzăreli dintr-astea.

— Ba uite că eu multe din isprăvile mele le-am uitat demult, doar una n-o pot uita. Să tot fie vreo treizeci și cinci de atunci. Hălăduiam pe Volga în acea vreme, în nouă luntre mari. Și hatman ne era Danilo Motanu. De tine încă nu se pomenea pe atunci. De mine se-aflase mai demult și încă din acea vreme mi se zicea Coroi. Fărâmam corăbii bogate, jefuiam și cheiuri umblate, iară prada ce-o dobândeam se-mpărțea deopotrivă la toți, că Danilo nu suferea zâzanie. Mai bine, s-ar zice, nici că se poate, nu? Viață slobodă, mâncare pe săturate, țoale pe-ndestulate. Câteodată, când ne puneam noi caftanele de toate culorile, și ne trăgeam căciulile pe-o ureche, și ne-nforțam în vâsle, și-nălțam câte una d-alea vesele, ieșea lumea de prin sate și târguri și se-nșira pe maluri să vadă voinicii cum trec, să vadă vulturașii cum zboară. Iar noi vâsleam și cântam de mama focului, pușcam în vânt din pistoale, și făceam din ochi mândrelor de pe maluri. Alteori ne-nfurcam cu sulițe și lănci, de-ai fi spus că trec dumbrăvi pe apă, nu luntre! Frumoasă viață duceam, da' m-a ispitit ducă-se pe pustii! Ce mi-am zis eu odată: „Stai că eu trag mai mult decât ceilalți, de ce să-mi vină mie parte deopotrivă cu toți?" Și mi-am pus în minte să mă duc la treabă de unul singur, să iau o pradă bună și să n-o dau la împărțeală-n devălmășie, ci s-o păstrez pentru mine toată. M-am înțolit eu în cerșetor, ca acum de-o pildă, mi-am atârnat straița de gât, mi-am înfipt un cuțit la tureatcă și-am ieșit în drum, la un loc de pândă. Aștept eu ce-aștept, și iar mai aștept – nimic: nici căruță, nici călăreț, nici negustor nu se-arăta, nimic. Și mi s-a făcut un necaz ca acela. Măi, să fie, zic, dacă nu mi-a trimis Dumnezeu dobândă, ei las' că acum, oricine mi-o ieși în cale, pân-la piele-l dezbrac, tată, mamă, oricine-ar fi să fie! Și n-am sfârșit bine de zis, că văd pe drum o femeie sărmană, c-un coșuleț pe brat și acoperit frumos coșulețul c-o pânzătură curată. Și cum

a ajuns în dreptul meu, tușt! din tufiș în calea ei. „Stai, femeie, strig, dă coșu-ncoace!” Da’ dânsa: „Ia-mi ce vrei, doar de coș nu te-atinge!” Și-mi cade la picioare. „Ehe, îmi zic, se vede că ai odoare de preț acolo”, și-am și înșfăcat coșul de toartă. Da’ muierea nu și nu, și țipă, și-afurisește, și dă să mă muște de mână. Ei, și eu, care și-așa eram supărat că-mi pierdusem toată ziua de pomană, m-am aprins și mai rău. Și dracu m-a pus de-am tras cuțitu din tureatcă și l-am îndesat femeii în gât. Femeia s-a prăbușit moartă; pe mine m-a prins groaza și-am întins-o la goană; de-ndată m-am răzgândit și m-am întors după coș. Ce-mi ziceam eu: „Acu, dacă tot am ucis muierea, barem să nu fie degeaba”. Am înhățat coșul și, fără să-l mai descopăr, tulește-o în pădure. Și-am alergat eu nebunește așa ca la o fugă bună de cal, pân-au început a-mi tremura genunchii, și ce mi-am zis: „Ia să-mi trag sufletul și să văd ce comoară am dobândit!” Trag eu pânzătura și ce să vezi: un prunc micuț, mai mult mort decât viu, abia mai sufla de spaimă. „Ptiu, Aghiuță! zic. D-aia nu voia muierea să-mi dea coșul. Înseamnă că din pricina ta, diavole, am căzut în păcat!”

Coroi mai dădu să spună ceva, dar își luă seama și rămase pe gânduri.

— Și ce-ai făcut cu copilul?

— Ce era să lac? Să-l dădăcesc? Auzi, ce-am făcut?! Și iar tăcu. Hatmane – spuse apoi – când mă gândesc la istoria asta, simt că mi se strânge inima. Și nu-ș’ ce dracu am, că mai cu osebire astăzi, de când ne-am îmbrăcat în milogi, le revăd toate ca aievea, de parcă ieri s-au petrecut. Și nu numai de vremile de-atunci mi-am amintit, ci nu știu de ce naiba mi-a răsărit în minte o vorbă de care uitasem demult. Se zice că nu-i a bine când îți amintești, așa ca din senin, de lucruri demult uitate!

Bătrânul oftă din adânc. Și amândoi rămaseră tăcuți.

Deodată, deasupra capetelor lor răsună un fâlfâit de aripi și un coroi stacojiu căzu rostogol la picioarele bătrânului. În aceeași clipă Andragan, șoimul alb, se înălță lin în văzduh, necatadicsind să coboare asupra jertfei sale. Tocmai atunci le făcu și Mitka semn cu mâna. De după dâmb se arătase o ceată de șoimari.

— Moșule – șopti îngrijorat Vaniuha – uită de toate astea. Acum nu suntem tâlhari, ci povestitori orbi. Oamenii țarului vin spre noi, îndată au să fie aici. Haide, unchiule, însenineză-te, potolește-i cu glume și zicători.

Bătrânul tâlhar clătină din cap.

— S-a zis cu mine – murmură, arătând spre coroiul ucis. Pe mine m-a secerat șoimul cel alb. Uite că nici nu se mai vede. L-a ucis și dus a fost!

Vaniuha îl privi necăjit pe bătrân și se scărpină la ceafă:

— Ascultă, moșule, nu știu ce-i astăzi cu tine. Eu, unul, n-am să te silesc să mă urmezi. Se spune că inima-i cel mai bun proroc. Poate că inima ta a simțit cu-adevărat nenorocirea. Rămâi aici. Mă duc singur la Sloboda.

— Nu, nu de-asta ți-am povestit toate. Acu', dacă așa mi-a fost scris să pier la Sloboda, n-are rost să rămân aici. Pesemne că așa mi-au menit ursitoarele. Da' eu uite de ce-am adus vorba de trecut. Știi tu, hatmane, cătunul Bogorodițkoe de pe Volga?

— Cum nu, sigur că-l știu.

— Da' lângă Bogorodițkoe, la vreo cinci verste de sat, știi locul numit Crugul Popii?

— Știu și Crugul Popii.

— Da' de gorunul cel bătrân din mijlocul Crugului îți mai amintești?

— Și de gorun mi-aduc aminte. Doar că demult a fost tăiat.

— Gorunul l-or fi tăiat ei, dar ciotul tot a rămas.

— Și ce-i cu el?

— Uite ce-i. Eu tot n-am să mai văd niciodată măicuța Volgă, dar tu se prea poate să te-ntorci pe locurile noastre de baștină. Ei, și dac-ai să te-ntorci pe Volga, du-te la Crugul Popii, caută ciotul vechiului gorun și când îl găsești, numără de patru ori câte zece pași și încă cinci către soare-apune. Și după ce numeri pașii, pune-te de sapă în locul acela. Acolo – urmă Coroi cu vocea șoptită – am îngropat eu odinioară o comoară bogată. Ai să găsești și taleri de aur, și galbeni, și ruble de argint din destul. Ai să afli comoara și-a ta să fie. Doar n-am s-o iau cu mine pe lumea cealaltă. Uneori, când te gândești că dincolo ai să ai a răspunde pentru toate câte le-ai făcut aici, te cuprinde așa, mai cu seamă la vreme de noapte, te cuprinde un fior înghețat! Și vezi, hatmane, când n-oi mai fi eu pe lume, poruncește să mi se slujească un parastas pentru odihna sufletului. Că, oricum, nu strică. Dar să nu te scumpești la plată. Dă-i popii cât o vrea și încă o dată pe atâta, da' să slujească cum se cuvine, să nu sară nicio slovă! Iar numele meu îl știi tu – este Amelian. Coroi m-au poreclit oamenii, dar din botez Amelian mă cheamă. Așa că slujba de pomenire să mi-o citească pe numele de Amelian, iar tu să-i plătești bine popii, să nu te scumpești la bani, hatmane! Că eu îți las o comoară îmbelșugată, să-ți ajungă pe toată viața…

Îi curmară vorba șoimarii opriți din goană lângă dânșii.

— Hei, amărâților – strigă unul din slujitori – n-ați văzut încotro a luat-a șoimul cel alb?

— Bucuros v-aș spune, dragilor – răspunse Vaniuha – dar de patruzeci de ani mi-s ochii vătămați.

— Cum adică?

— Păi să vezi că m-am dus odată-n munți să jupoi curmeie de tei de pe stânci și stei, ș-am dat peste-un stejar pletos și-năuntru găunos, și-ntr-o scorbură de-a lui piuiau prăjiții pui, și-am intrat și-am mâncat, foarte m-am îngroșat, de n-am mai putut ieși din scorbură! Ce te faci? M-am repezit pân-acasă după topor și coasă. Am tăiat și-am cioplit până-am ieșit. Doar că de-atâta cioplit și tăiat ochii mi i-am vătămat, și uite de-aia nu văd. Când sorb ciorba de curechi, duc lingura la urechi, și când mă scarpină-n nas, îmi duc mâna la grumaz!

— Aha, înseamnă că voi erați orbii cu care-a vorbit măria sa țarul – râse omul. Boierii noștri mai fac haz ș-acum de șotiile voastre. Ei, fraților, noi am alinat peste zi inima tătucăi țarul, voi o să-l alinați la noapte. Am aflat că luminăția sa dorește să v-asculte poveștile.

— Deie-i Dumnezeu sănătate măriei sale – schimbă Coroi tonul glumelor – de ce să n-asculte! De nu ne-om scrânti limbile până deseară, o să-i tot povestim câtu-i noaptea de lungă…

— Așa să faceți – îl opri un șoimar. Și altă dată poate om mai sta la taclale cu voi. Da' acum ne grăbim să aflăm șoimul cel alb, și tovarășul să ni-l scăpăm de gâde. Că de nu l-o găsi pe Andragan, rămâne bietul Trifon fără cap pe umere. Tătuca țarul nu glumește!

Și șoimarii se împrăștiară peste câmp.

Vaniuha și Coroi se prinseră iarăși de Mitka și porniră lanț mai departe, spre Sloboda.

Și chiar la porțile primei curți zăriră doi cântăreți rătăcitori, care zdrăngăneau din balalaică și cântau cât îi ținea gura:

O, ce vesel fuse postu
La vecina când am fostu!

Când cei doi orbi ajunseră în dreptul lor, unul dintre cântăreți, o matahală roșcovană, c-o pană de păun la căciulă, se aplecă spre Vaniuha și-i șopti ciupind strunele:

— De cinci zile cneazul tău e-n pușcărie. Am dibuit toate firele. Mâine vor să-l curețe. Zace-n temnița de peste drum de casa lui Maliuta. Din ce parte zici să punem focul?

— Uite, de-acolo – îi răspunse Vaniuha, arătând din ochi în direcția opusă închisorii.

Roșcovanul zdrăngăni cu toate degetele coardele balalaicii sale și, sucindu-se cu umărul spre orb, de parcă nici nu-i vorbise vreodată, urmă să cânte cu glasu-i uimitor de înalt:

O, ce vesel fuse postu
La vecina când am fostu!

CAPITOLUL XXI
POVESTEA

Obosit de vânătoare, țarul se retrase în iatacul său mai devreme ca de obicei. Curând se ivi la el și Maliuta, cu cheile temniței, și îi dădu de știre că nimic nou n-a reieșit la cercetare: Serebreanîi recunoaște că la Moscova a sărit în ajutorul boierului Morozov, că a ucis șapte opricinici și a rănit greu pe Veazemski la cap.

— Dar – urmă el – nu se recunoaște vinovat că a purtat gând rău vieții tale împărătești și nici mărturie împotriva lui boier Morozov nu vrea să depună. După slujba utreniei avem să-l supunem la aprigă întrebare, și dacă nici sub cazna fierului și a focului n-are să-l mărturisească vinovat pe Morozov, nu mai avem ce aștepta și chiar mâine îi putem pune capăt.

Țarul nu-i răspunse. Skuratov dădu să urmeze, dar în iatac intră bătrâna doică Onufrievna.

— Tătucă – vorbi dădaca – azi-dimineață ai trimis încoace doi orbi, povestitori spun ei c-ar fi. Așteaptă colea-n sală.

Țarul își aduse aminte de întâlnirea de pe câmp și porunci să-i fie aduși orbii.

— Da-i știi tu cine sunt, tătucă? întrebă Onufrievna.

— De ce?

— Păi sunt ei orbi de-adevărat?

— Cu-um? sări țarul și bănuiala îl copleși.

— Ascultă-mă pe mine, milostivule. Ferește-te de povestitorii hoinari. Îmi spune mie inima că ăștia pun ceva la cale. Ferește-te, milostive stăpân al meu, ascultă-mi sfatul!

— Da’ ce știi despre ei? Vorbește!

— Nu mă-ntreba, tătucă. Ce știu eu, cu vorbe nu se poate spune. Simt că nu sunt oameni buni, da’ de ce simt asta, să nu mă-ntrebi. Degeaba n-am cerut eu nimănui să se ferească. Dacă mă asculta, poate mai era și astăzi în viață răposata maica măriei tale.

Maliuta se uită îngrozit la dădacă.

— Și tu ce te hlizești la mine? Tu numai celor fără de vină le iei viața, că pe vicleni și răi, se vede treaba, nu te pricepi a-i recunoaște. N-ai tu miros s-adulmeci asta, câine roșu ce ești!

— Stăpâne – strigă Maliuta – îngăduie-mi să-i pun la întrebări căznite pe oamenii aceștia! Ș-am să aflu pe dată cine sunt și de unde-s trimiși.

— Nu-i nevoie. Am să-i descos eu însumi. Unde-s?

— Aici tătucă – răspunse Onufrievna. Așteaptă în sală.

— Ia dă-mi, Maliuta, pieptarul de za din perete și prefă-te că pleci acasă, iar după ce-or intra, întoarce-te-n sală tiptil și așteaptă la ușă cu câțiva oșteni. Când te-oi chema, să sari fuga și să pui mâna pe ei. Onufrievna, tu dă-mi cârja.

Ioan își trase pieptarul și-și puse deasupra un stihar negru. Apoi se întinse pe pat și își așeză la îndemână cârja ferecată, sau ostie, cu care nu demult străpunsese piciorul olăcarului trimis de cneazul Kurbski.

— Acum să intre.

Maliuta piti cheile sub perna țarului și ieși urmat de bătrâna doică. Candelele de la icoane abia de luminau iatacul. Ioan sta întins pe așternut ca doborât de osteneală.

— Intrați, sărmanilor – se auzi vocea Onufrievnei. Țarul vă așteaptă.

Vaniuha și Coroi intrară, târșindu-și picioarele și orbecăind cu mâinile întinse înainte.

Dintr-o singură ochire strecurată pe sub gene, Vaniuha îmbrățișă întreaga odaie și toate câte se găseau într-însa.

În stânga ușii era soba scundă de odihnă; în colțul din față, patul țarului, iar între sobă și pat, o fereastră care nu se oblonea niciodată, căci țarului îi plăcea ca primele raze de soare să pătrundă odată cu zorile în iatacul său. Acum, pe această fereastră se uita luna, și sclipirea ei juca argintie pe cahlele de faianță pestriță ale sobei scunde.

— Bine-ați venit, orbi muromețeni, călători cu traista goală, bobi mărunți vântură-lume! îi întâmpină Ioan, cercetându-le atent, dar pe furiș chipurile muncite.

— Să trăiești întru mulți ani sănătos, măria ta! răspunseră Vaniuha și Coroi și se închinară până la pământ. Apără-te, păzească-te și aibă-te în sfânta ei pază Preacurata Născătoare de Dumnezeu, că te-ai îndurat de noi, mișeii, oameni sărmani, pe pământ călători, pe ape rătăcitori, de lumina Domnului nevăzători! Ocrotească-te sfinții Petru și Pavel, Ioan Gură de aur, Kuzma și Demian, sfinții făcători de minuni de la mânăstirea Hutinskului și toți sfinții mucenici! Împlinească-ți Domnul toate rugile și toate voile! Veșnic să-ți fie portul daurit, bucatele gustoase, vinul potrivit și somnul dulce! Iară vrăjmașilor tăi veșnic să le fie foame și sete, în fiece zi să-i chinuie sughițul, piroane în vintre să-i sfârtece și-un corn de berbece în pântece.

— Mulțumesc, mulțumesc, blajinilor! spuse Ioan, neslăbindu-i din ochi. Și demult ați orbit, oameni buni?

— Din pruncie, stăpâne doamne – răspunse Vaniuha, închinându-se din genunchi – amândoi din pruncie! Am și uitat de când nu mai vedem soarele lui Dumnezeu.

— Și cine v-a învățat cântece să cântați și povești să povestiți?

— Însuși Domnul Dumnezeu, tătucă, însuși Domnul Dumnezeu, din vremuri de demult ne-a învățat.

— Cum asta?

— Bătrânii noștri o povestesc, și cântăreții din guslă o cântă. Odinioară, în vremuri străbune, s-a întâmplat asta. Când s-a înălțat Domnul nostru Hristos la ceruri, au plâns toți sărmanii cu duhul, orbii, șchiopii, adică toată tagma asta a noastră a milogilor: „O, unde pleci tu, Hristoase Dumnezeule? Pe noi cui ne lași? Cine are să ne potolească setea și foamea?” Și răspunsu-le-a lor Hristos, împăratul cerurilor: „Am să vă las, zice, un munte de aur, un râu de miere, podgorii săpate și livezi bogate. Și-o să fiți băuți și mâncați, îmbrăcați și-ncălțați!” Și-a ridicat glas atunci sfântul Ioan Teologul: „O, milostive Mântuitorule! Nu le da lor nici munte de aur, nici râuri de miere, nici podgorii săpate și livezi bogate. Că n-au să știe-avutul să-l stăpânească; și-au să vie puternicii și bogații și-au să li-l hrăpească. Ci dă-le lor, Hristoase, împărate ceresc, dă-le lor numele tău, dă-le lor cântecele-dulcile, basmele-marile despre vechime-străvechime, despre oamenii Domnului. Și-au să pornească milogii să colinde lumea, să povestească basmele-marile, să cânte cântecele-dulcile, și orice om are să le dea de băut și mâncat, de-mbrăcat și-ncălțat”. Și grăi Hristos, împăratul ceresc: „Facă-se voia ta, Ioane! Ale lor să fie cântecele-dulcile, și guslele-pântecoasele, și basmele-marile. Iar cine-i va milui cu mâncare și băutură apărat să fie de beznele nopții, și de-un loc în rai să aibă parte; deschise să-i fie aceluia porțile raiului!”

— Amin! spuse țarul. Și ce basme știți?

— De toate știm, tătucă țarule, care o binevoi măria ta, pe-acela ți-l spunem. Pot să-ți povestesc de Iorș Erșovici sau Arici Aricioiul, feciorul Țeposului, despre cei șapte Semioni, despre zmeu Gorânici, despre Gusla-singurcântătoare, despre Nikita Dobrânici, despre Akundin…

— Da’ ia spune – îi curmă vorba Ioan – numai tu singur știi spune povești? Atunci bătrânul la ce mai umblă cu tine?

Vaniuha o sfecli, căci, într-adevăr, Coroi nu deschisese mai deloc gura, și pentru a-l scoate din posomoreala lui atât de nefirească pentru un povestitor hoinar, schimbă tonul și începu a vorbi doar în cimilituri și glume.

— Bătrânul?! se miră el, călcându-și zdravăn pe picior tovarășul de basme. Păi bătrânul ăsta-i Amelka Turtă-barbă lungă, minte scurtă. Când îmi deșir eu spusa smerită, ori mai verde, ori mai ocolită, el dă din cap în semn că-i bine, ori când mă laudă pe mine, mai șuieră ca mierla ciută, iar gura îi rămâne mută. Așa-i bădie, barbă colilie, pas de gâscă, plisc de rață, picioruș de curcă creață? Vezi și nu mă mai lăsa, singur fără de proptea.

— Cum o să te las – îi prinse jocul Coroi și se dezmetici – cât mai am un fir de glas? Toarnă mai departe ce ți-e scris în soarte, dacă tot ni-e plin paharul, pân' la fund să-i bem amaru'! Dă-i nainte, moș Cocoș, de aur gâtiță, cu ochii de cârtiță. Că dac-am pornit prin fum, nu te mai opri în drum!

— Văleu, oameni, alelei, joacă iada sus pe stei! cântă Vaniuha, tropăind ușurel. Iada joacă, musca paște, baba Frosa le cunoaște, are semn și stă deșteaptă: țiuie urechea dreaptă!

— Văleu, oamenii-oamenii! îi ținu isonul Coroi, jucând și el. Văleu, oamenii-oamenii, a rămas racu pe uscat, suflă-n pumni și-i bucurat c-o să vie apa mare și-o să scape de-ncercare!

— Eh, tătucă stăpâne – încheie Vaniuha stihul și se ploconi până-n podea – nu te uita urât la noi, că asta încă nu-i poveste, e numai pragul de poveste și-nainte mult mai este!

— Bine-bine – spuse Ioan, căscând – îmi plac ostenitorii întru paza datinilor. Începeți voi povestea viteazului Dobrânea Nikitici, că eu, tot ascultându-vă, poate-am să ațipesc.

Vaniuha se mai închină o dată, tuși să-și dreagă glasul și începu:

— La curtea domnească a cneazului Vladimir al Kievului se întinsese odată un mare ospăț întru cinstirea cnejilor, a boierilor veliți și a voinicilor viteji fără seamăn. Și ajunsese ziua cam către seară, și ajunsese ospățul cam către jumătate, când deodată toți au auzit, au auzit și s-au minunat: sunau trâmbițe de bătălie. Și-a strigat cneazul Vladimir al Kievului, feciorul Sviatoslavului, luminosul Soarelui: „Ascultați, voi, cneji mari, boieri veliți și viteji neînfrânți! Să alerge doi vrednici voinici și să vadă cu ochii lor cine s-a-ncumetat să vie cu oști asupra Kievului! Cine s-a-ncumetat să sune trâmbițele de bătălie când cneazul Vladimir stă la masa ospățului cu oaspeții săi?"

Și s-a pornit mare forfotă în curțile cetății: zăngăneau paloșele la șold, se ciocneau sulițele de fier, zburau căciulile spre cer. Și și-au pus voinicii cei mari șeile pe cai, au încălecat pe năzdrăvani și-au ieșit în câmp afară…

— Ia stai – îl opri Ioan cu gândul de a se arăta foarte băgător de seamă la ce povestesc orbii – povestea asta o știu. Spune-mi-o mai bine pe aceea despre Akundin.

— Despre Akundin? întrebă, încurcat, Vaniuha, amintindu-și că povestea cu pricina ridică în slavă răzvrătirea cetății Novgorod. Povestea despre Akundin e urâtă, stăpâne milostive, o poveste pentru țărănoi. Au născocit-o mujicii cei proști din Novgorod. Și peste toate, tare mă tem, tătucă țarule, c-am și uitat-o parcă…

— Povestește, mișelule! porunci Ioan cu toată asprimea. Povestește-o toată, din fir-a păr, așa cum este, și să nu îndrăznești a sări nicio vorbă!

Și țarul râse în sinea sa de greaua încercare la care-l supunea pe povestitorul orb.

Vaniuha, măcar că turba de necaz, – nu pomenise el însuși povestea aceasta printre atâtea altele? – chibzui că, neștiind în ce măsură cunoștea țarul întreaga poveste, va trebui s-o spună așa cum era, fără a ocoli nimic.

— Trăia odată în vechiul oraș al Novgorodului, într-al Novgorodului vechi oraș, trăia viteazul Akundin, viteazul Akundin trăia. Și nici bere nu fierbea, nici vin nu pritocea, nici în târg nu neguța, ci slobod umbla. Akundin pe pământ slobod umbla, pe apa Volhovului rătăcea într-o corăbioară a sa. Și s-a urcat odată Akundin în corăbioara tare, i-a pus vâsle de carpen în furci de stejar. Și a luat cârma-n mâna sa. Și-a plutit corabia pe Volhov în jos până a ajuns la un mal înalt. Și tocmai atunci trecea pe-acel mal înalt un beteag hoinar. Și-l lua beteagul pe Akundin de mâna-i cea albă, și-l ducea pe Akundin pe-o colină mare, și sus pe colină se oprea și așa-i zicea: „Privește, tânăr voinicel, la târgul Rostislavului de pe apa Okăi, privește și vezi ce se petrece-acolo, în târgul Rostislavului”. Și când s-a uitat Akundin la târgul Rostislavului, a văzut că se petrecea acolo în târg, în cetate, mare năpastă: stau oștenii credincioși în mijlocul cetății și vor s-o apere pentru stăpânul lor din veac, pentru Gleb, cneazul Riazanului, feciorul lui Oleg, vor s-o apere cu bătălie, da-s prea puțini și n-au puteri. Iară pe apa Okăi vine de-a pluta spre ei zmeul Tugarin. Și era lung zmeul acela Tugarin, de trei sute de prăjini, și dădea din coada-i uriașă și nimicea oștile Riazanului, și cu spinarea-i uriașă surpa malurile-nalte, iar din bot mereu striga și cerea birul cel de demult. Și-l lua beteagul pe Akundin de mâna-i

cea albă, de mâna-i cea albă-l lua și așa-i zicea: „Ia spune, măre, voinice, ție cum îți zice după numele tău și după tată?” Și la astă întrebare i-a răspuns atunci Akundin: „Sunt de fel din Novgorod și mă cheamă Akundin Akundinâci”. „Pe tine te-am așteptat, Akundin Akundinâci, treizeci de ani și încă trei; află că eu sunt unchiul tău, Zameatin Putiatici, și că fratele meu, Akundin Putiatici, ți-a fost ție tată bun! Și uite, ține aici paloșul ce-a slujit tatălui tău Akundin Putiatici!” Și nu-și isprăvi bine spusa, că și începu a se sfârși Zameatin Putiatici, începu a-și lua rămas bun de la sfântul soare și, sfârșindu-se ultimu-i cuvânt, cuvânta: „Și vezi, măre, iubite copile, Akundin Akundinâci! Când ai să te întorci la slăvitul Novgorod, tu să i te închini până la țărână slăvitului Novgorod și să-i spui, să-i spui Novgorodului așa: Deie-ți ție Domnul, Novgoroade, deie-ți ție veacuri multe să vecuiești și pentru feciorii tăi slavă să dobândești! Ca să ajungi tu, Novgoroade, la mare măreție, iar feciorii tăi la cinste și bogăție…”

— Ajungă-ți! îi curmă vorba Ioan, mânios foarte, uitând în acea clipă cu totul că țelul lui fusese numai să urmărească din ochi schimbările de pe chipul orbului. Altă poveste să-mi spui!

Vaniuha își îndoi genunchii ca de-o mare spaimă și se ploconi adânc în fața țarului.

— Ce altă poveste binevoiește măria ta să-i spun? întrebă el cu prefăcută teamă, ba poate chiar speriat de-a binelea. Să-ți spun basmul cu baba Iaga-cotonoaga? Sau despre Ciuril Plenkovici? Sau iarăși despre Ivan Ozero să-ți spun? Ori poate-mi poruncești, stăpâne, să-ți povestesc ceva despre oamenii Domnului?

Ioan își aminti că nu trebuie să-i sperie cu niciun chip pe orbi, de aceea mai căscă încă o dată și întrebă cu un glas somnoros:

— Și ce basme dumnezeiești știi tu, sărmane?

— Știu basmul despre Alexei, omul Domnului, stăpâne, despre Egor Viteazul, Iosif cel înțelept sau poate vrei să spun despre Cartea Columbelor…

— Bine – încuviință Ioan, ai cărui ochi păreau c-au și început să se închidă – povestește despre Cartea Columbelor. Tocmai bine are să ne prindă nouă, păcătoșilor, să ascultăm de noapte bună o istorie dumnezeiască.

Vaniuha mai tuși odată să-și dreagă glasul, își îndreptă spinarea și începu cu o voce cântată:

— Și-așa a fost, așa s-au fost deschis nourii furtunilor, și din nourii furtunilor s-a fost arătat seninul ceriului, și din seninul acela al Domnului s-a fost prăvălit din ceruri pre pământ cartea Columbelor. Și către acea Carte a Columbelor adunatu-s-au patruzeci de împărați și feciori de împărat, patruzeci de crai și feciori de crai, patruzeci de cneji și feciori de cneaz, patruzeci de popi și feciori de popă, boieri sumedenie, oameni de oaste, oameni de oaste de toată mâna și încă mulți oameni mărunți, țărani pravoslavnici. Și erau printre ei și cei cinci împărați mari de tot: era țarul Isaia, țarul Vasili, țarul Kostiantin, țarul Volodimer, feciorul lui Volodimer, și mai era preaînțeleptul țar David, feciorul lui Evsei.

Și-agrăit-a Volodimer țarul: „Care dintre voi, fraților ai mei, vrednic este într-ale buchiilor? Care ne poate deslușì această Carte a Columbelor? Spuie-ne despre lumea Domnului câte toate: de unde au răsărit soarele-luminosul? De unde s-a luat luna-tânăra? De unde s-au luat stelele-multele? De unde-au răsărit zorile-albele? De unde s-au luat vântoasele-slobodele? De unde s-au luat norii negrii grei? De unde vin nopțile-întunecatele? De unde se trag oamenii-popoarele? De unde se trag țarii-împărații lumii? De unde vin boierii și cnejii? De unde țăranii pravoslavnicii?”

Toți împărații au amuțit. Răspunsu-le-a preaînțeleptul împărat David, feciorul lui Evsei, preaînțeleptul împărat: „Am să vă spun eu, fraților ai mei, eu am să vă spun despre ea, despre Cartea Columbelor aceasta: căci mare și nu mică e Cartea aceasta: patruzeci de stânjeni e lungimea ei și douăzeci de stânjeni e lățimea ei; de ridicat cartea, nimeni n-o poate ridica; de ținut pe brațe, nimeni n-o poate ține; un rând să-i cuprinzi, nu poți, căci e de necuprins; o filă să-i străbați, nu poți, căci e de nestrăbătut, iar de citit cartea aceasta n-are cine-o citi, iar de scris a scris-o Ioan Bogomol, iar de slovenit a slovenit-o Isaia prorocul: trei ani dintr-însa a citit, doar trei pagini a deslușit; eu nici atât n-am fost cinstit, cartea dumnezeiască n-am știut-o citi! Ea singură-cartea mi s-a desferecat, singură filele și-a vânturat, singure slovele și-au slovenit. Spune-vă-voi, stăpânilor, fără s-o citesc, spune-vă-voi, fraților, nu din slovenit, nu din slovenit, ci din amintit, din vechime străvechime, din vechime ce-a fost scris.

Ne-a răsărit nouă soarele-luminos din luminoasă fața Domnului, iară luna-tânăra din pieptul Domnului; stelele-multele din ochii Domnului; zorile-albele din veșmântul lui; vântoasele-slobodele din răsufletul Domnului; norii negri grei din gândurile lui, nopțile-întunecatele din hlamida Domnului! Oamenii-popoarele din Adamie se trag; din capul lui

Adamie se trag țarii-împărații; din trupul lui cnejii și boierii; din genunchii lui țăranii pravoslavnici; și tot de acolo se trage neamul femeiesc!”

Împărații toți i s-au închinat: „Mulțumire, îți mulțumim ție, stăpâne al nostru, înțeleptule împărat, cel mai înțelept dintre toți împărații, David fecior al lui Evsei! Dar să ne mai spui, preaînțeleptule, să ne mai spui nouă, nouă să ne spui și să ne înveți: care împărat e țarul țarilor? Care pământ e mama tuturor pământurilor? Care-i marea mamă a tuturor mărilor? Care-i râul mamă a tuturor râurilor? Care-i muntele mamă a tuturor munților? Care-i orașul mamă a tuturor orașelor?”…

Ajuns aici, Vaniuha se uită pe furiș la Ivan, care părea tot mai somnoros. Din când în când mai deschidea puțin ochii, anevoie parcă, și iar și-i închidea, dar de fiecare dată, nebăgat de seamă, arunca câte o privire ascuțită asupra povestitorului.

Vaniuha făcu un semn lui Coroi și istorisi mai departe.

Și răspunsu-le-a lor preaînțeleptul țar David, feciorul lui Evsei: „Eu, fraților ai mei, și la asta am să vă dau răspuns, răspuns am să vă dau, și am să vă spun; în Cartea Columbelor stă scris: «Peste toți împărații, împărat este Alb împărat; el este credincios credinței creștine, creștine dreptcredincioase; el în Maica Domnului, de Dumnezeu născătoarea, crede, și-a Sfânta Treime, una singură și neîmpărțită, crede. Lui toate noroadele i s-au închinat, toate limbile i s-au supus; stăpânirea lui peste tot pământul se întinde, peste lumea întreagă! Mai presus de toate stă brațul lui, Domnului Dumnezeu preasupus, Domnului Dumnezeu preacredincios, și toți se închină lui Alb împărat, pentru că Alb împărat este țarul țarilor! Sfânta Rusie este țara mamă a tuturor țărilor; pe pământul ei se înalță biserici apostolești, dreptei credințe lăcașuri, soboare sfinte. Oceanul sau marea cea mare este tuturor mărilor mamă; dintr-însa a răsărit biserica soboricească; căci în acea biserică sobornicească se dă ascultare puterilor popii de la Roma, popii de la Roma Klimentie; căci cuprinde marea aceea mare întreg pământul de-a ocolișul; și toate râurile către mare se adună, toate mării-mărilor Oceanului i se închină. Iară apa Iordanului mamă tuturor râurilor este; căci în slăvita apă a râului Iordan botezatu-s-a însuși Iisus Hristos, împăratul cerurilor. Iară muntele Favor tuturor munților mamă le este; căci pe slăvită înălțime a muntelui Favor schimbatu-s-a la față însuși Iisus Hristos, și întru toată slava arătatu-s-a el ucenicilor săi. Mamă tuturor orașelor se află orașul Ierusalim, carele se găsește în mijlocul a tot pământul, iară în acel oraș Ierusalim stă biserica soboricească; care în acea

biserică se află mormântul Domnului, însuși trupul Domnului nostru Iisus Hristos într-însul odihnește, și smirnă și tămâie se arde acolo, și lumânări nestinse luminează acolo»…”

Ajuns aici, Vaniuha se uită din nou la Ioan: ochii țarului erau închiși, răsuflarea părea lină și măsurată. Cumplitul țar părea adormit.

Vaniuha îl înghionti ușor pe Coroi. Bătrânul înaintă vreo doi pași spre pat. Povestitorul își urmă cu același glas cântat istoria:

— Împărații toți s-au ploconit în fața lui: „Îți mulțumim, lumină a noastră, țar preaînțelept David Evseievici! Dar iarăși te rugăm să ne spui stăpâne: care pește e a tuturor peștilor mamă? Care pasăre e mamă păsărilor toate? Care jivină-i peste toate jivina jivinelor? Care piatră e tuturor pietrelor mamă? Care copac este mama copacilor toți? Care iarbă e ierbilor toate mamă?”

Și răspunsu-le-a lor preaînțeleptul țar: „Și iarăși am să vă spun vouă, fraților ai mei, și asta am să v-o spun: tuturor peștilor, mamă Chit-balena le este; căci pe trei Chit-balene stă rezemat pământul; Estrafil-struța e mamă tuturor păsărilor; și locuiește pasărea aceea pe marea cea albastră; când se scutură ea, întreaga mare se învolburează și mărețe corăbii îneacă, vasele mărilor le răstoarnă; iar când fâlfâie ea din aripe, la două ceasuri după miezul nopții toți cocoșii de pe lume prind a cânta și întreg pământul prinde a se lumina…”

Vaniuha cătă spre țar. Ioan sta nemișcat, cu ochii lipiți; gura îi era ușor întredeschisă ca la oamenii adormiți cu-adevărat. În același timp, potrivit parcă spuselor sale, Vaniuha văzu pe fereastră că biserica domnească, precum și acoperișurile clădirilor din jur, se luminaseră de geana pălălăilor din zare.

Îl înghioldi din nou pe tovarășul său și acesta mai făcu încă un pas spre Ioan.

— „Iar Indra-inorogul e peste fiarele toate fiară, și umblă el, Indra, pre pământ, precum soarele pre ceriu; și sapă cu cornul său din frunte maica țărână, și slobozește izvoarele din adâncimi, și pornește pâraiele, și curăță râușoarele, și mână gârlele, și dă oamenilor de băut, de lăut, de băut, de spălat. Alatâr-piatra e tuturor pietrelor mamă; pe alba piatră Alatâr însuși Iisus Hristos s-a hodinit și a ținut sfat, însuși împăratul ceresc a ținut sfat cu cei doisprezece apostoli ai săi, și a statornicit credința creștinească; acolo, pe alba piatră Alatâr-altarul a statornicit-o și pe tot pământul a trimis cărțile credinței. Chiparos-pomul este tuturor pomilor mamă, căci din lemnul

chiparosului cioplitu-s-a sfânta cruce dintâi, pe care cruce, de minuni făcătoare, răstignit a fost însuși Iisus Hristos, însuși Iisus Hristos, însuși împăratul ceresc, între doi furi, între doi tâlhari. Iarba lacrimii e a tuturor ierburilor mamă. Căci în ziua când Hristos Domnul răstignit a fost pe cruce, maica lui, neîntinată fecioară, născătoarea de Dumnezeu, alergat-a spre fiul ei cel răstignit, și alergând ea, din ochi lacrimi îi picurau pe pământ, și din acele lacrimi a răsărit și a crescut măicuța iarbă a lacrimilor, și din acea iarbă, din rădăcina ei se cioplesc la noi în Rusia cruciulițe tămăduitoare, și le poartă bătrânii călugări, le poartă bărbații cucernici."

În locul acesta, țarul suspină adânc, dar ochii nu i se deschiseră. Pălălaia focului de-afară se zărea tot mai luminoasă. Vaniuha se temea să nu se dea alarma înainte ca ei să apuce a lua cheile. Nu îndrăznea să se clintească din loc pentru ca Ioan să nu bage de seamă după glas că s-a produs o mișcare în iatac, făcu doar un semn bătrânului: întâi spre pojarul din uliță, apoi spre țarul adormit – totul fără a-și întrerupe povestirea:

— Și, toți împărații i s-au închinat: „Îți mulțumim, luminate stăpâne și preaînțeleptule țar David Evseievici! Ca nimeni altul ești de iscusit să ni le spui din amintire toate, de parcă le citești pe carte!" Și rugatu-l-a atunci Volodimer împăratul: „Măre, preaînțeleptule țar David, fecior al lui Evsei! Spune-mi tu, răspunde-mi tu: az-noapte am dormit clipe puține, clipe puține am dormit, dar multe lucruri ca aievea am văzut: se făcea că două fiare s-au încăierat, una fiară albă și una cenușie s-au încăierat și s-au bătut; ieși-va oare biruitoare fiara cea albă?" Și iată ce i-a răspuns preaînțeleptul țar, preaînțeleptul țar David Evseievici: „Eh, mare, tu, Volodimer împărate, împărate Volodimer Volodimerâci! Vezi că nu două fiare s-au încăierat între ele și s-au bătut; și nu aiurea a fost asta, ci la noi, pe pământul gol și rece, pe-al sfintei Rusii pământ; și s-au fost încăierat dreptatea și strâmbătatea; căci fiara albă dreptatea era, iară cenușia fiară strâmbătatea era; și dreptatea a ieșit biruitoare asupra strâmbătății și s-a înălțat ea la Dumnezeu în cer, iară strâmbătatea a rămas singură pe pământul gol și rece; și cine trăi-va la noi cu dreptate, a lui va fi împărăția cerurilor; iar cine trăi-va la noi în strâmbătate, osândit va fi la chinuri veșnice."

Aici amândoi orbii auziră sforăitul ușor al țarului. Coroi întinse mâna spre așternut. Vaniuha însă se trase mai spre fereastră, dar pentru a nu trezi pe Ioan cu tăcerea-i neașteptată, el nu se opri nicio clipă din povestit, ci urmă cu același glas molcom:

— Și toți împărații i s-au închinat: „Îți mulțumim, luminate stăpâne, preaînțeleptule țar, preaînțeleptule țar David Evseievici! Și iarăși te rugăm, spune-ne: ce păcate au iertare și ce păcate n-au iertare?” Și răspunsu-le-a lor preaînțeleptul țar, preaînțeleptul țar David Evseievici: „Aflați că toate păcatele avea-vor iertare, afară doar de trei grele păcate cu blestem cumplit: cine va săvârși preacurvie cu miresele Domnului, cine va obijdui pe tatăl său sau pe mama sa, și cine…”

În clipa aceea țarul deschise ochii. Coroi își trase mâna îndărăt, dar era prea târziu: privirea lui se încrucișase cu a țarului. O clipă-două, rămaseră amândoi încremeniți cu ochii țintă unul la altul, înlănțuiți parcă de aceeași putere vrăjitorească.

— Orbilor! strigă țarul, sărind în picioare. Al treilea păcat de moarte este: să te schimbi în straie de milog și să intri prefăcut în iatacul țarului tău!

Și-l izbi pe Coroi cu ascuțișul cârjei drept în piept. Haiducul se prinse cu amândouă mâinile de cârjă, se clătină și căzu.

— Hei, Grigori! chemă țarul, smulgându-și ostia din pieptul bătrânului Coroi.

Opricinicii năvăliră în iatac, zăngănindu-și armele.

— Legați-i pe amândoi!

Ca un câine turbat se repezi Maliuta la hatman, dar Vaniuha îl izbi cu mare meșteșug sub lingurea și, spărgând geamul c-o lovitură de picior, sări în grădină.

— Împresurați grădina! Prindeți tâlharul! urlă Maliuta, încovoiat în două, ținându-se cu mâinile de burtă.

Opricinicii îl ridicară pe Coroi.

Ioan, în stiharu-i negru, de sub care sclipeau inelele pieptarului de zale, stătea în picioare, cu cârja-n mâna tremurândă, sfredelind cu ochi amenințători pe bătrânul tâlhar rănit. Slugile, speriate, ridicau cât mai sus lumânările. Pe geamul spart se zărea focul. Sloboda se punea în mișcare. În depărtare începu să sune un dangăt de primejdie.

Sprijinit de opricinici, Coroi aștepta, cu sprâncenele încruntate, cu ochii plecați; sângele îi păta cămașa.

— Orbule – întrebă țarul – spune cine ești și ce-aveați de gând cu mine?

— N-am ce ascunde! răspunse tâlharul. Voiam să fur cheile vistieriei tale, ție n-aveam a-ți face nimica rău.

— Cine te-a pus la cale? Și cine-s tovarășii tăi?

Coroi își înălță privirea netemătoare spre țar:

— Slăvite țar, nădejdea pravoslavnicilor! Când eram tânăr, tare-mi mai plăcea cântecul „Nu foșni, măicuță-luncă răcoroasă”. În cântecul acela, tot așa-l întreba țarul pe voinicul-voinicel cu care se războise. Și-i răspundea lui voinicul: „Tovarăși patru am avut: primul tovarăș noaptea cea întunecată mi-a fost, al doilea iarăși…”

— Ajungă-ți! îl opri Maliuta. Om vedea noi ce-ai să mai cânți când te-om strânge-n butuc și te-om întinde la roată! Da’ ia stai, drace! se-ntoarse el, ațintind mai cu luare-aminte chipul tâlharului. Unde am mai văzut eu capul ăsta cârlionțat?

Coroi zâmbi a râde și i se ploconi în batjocură:

— Ne-am văzut, tătucă Maliuta Spurcatule, ne-am văzut la Balta Putredă, dacă-ți mai aduci aminte…

— Homeak – îi curmă șirul Maliuta, întorcându-se spre omul său de credință – ia-l și stai tu de vorbă cu el: roagă-l să-ți spună la ce-a venit în iatacul preamilostivului nostru țar. Ia-l că-ndată vin și eu.

— Să mergem, bătrâne – spuse Homeak, înșfăcându-l de guler pe Coroi. Haidem și-om sta de vorbă amândoi cu binișorul!

— Stai așa! porunci Ioan. Vezi de umblă ușor cu el, Maliuta. Bătrânul ăsta nu trebuie să se sfârșească sub caznele tale. Am să-i găsesc eu o caznă, să fie tuturora pildă, o caznă nemaiștiută, nemaiauzită, de-ai să rămâi uimit și tu, părinte paraclisiarh!

— Vezi, mulțumește măriei sale, câine! spuse Maliuta, îmbrâncindu-l pe Coroi în genunchi. Pesemne că mai ai de trăit o vreme, noaptea asta n-o să-ți sucim decât încheieturile!

Și, ajutat de Homeak, îi scoaseră târâș pe Coroi din iatacul țarului.

În timpul acesta, Vaniuha, folosindu-se de zăpăceala obștească, sări gardul grădinii și ajunse până-n piața din fața temniței! Strecurându-se cu grijă de-a lungul zidului închisorii, Vaniuha se poticni de ceva moale și, aplecându-se, află după pipăit că-i un om mort.

— Hatmane – îi șopti, apropiindu-se de el, chiar cântărețul cel roșcovan, întâlnit dimineața – străjerul temniței l-am ucis. Dă fuga cheile, să descuiem poarta și să fugim! Eu am s-alerg la focul cel mare unde frații jefuiesc de zor. Da’ Coroi pe unde-i?

— În ghearele țarului! răspunse gâfâind Vaniuha. Totu-i pierdut! Adună oamenii și-ntindeți-o! Liniște… Cine-i acolo?

— Eu! mormăi Mitka, dezlipindu-se de zid.

— Fugi, prostovane! Ieșiți cu toții din Sloboda! Loc de adunare să fie stejarul strâmb!

— Da' cneazu-u'? întrebă Miika, nedumerit.

— N-ai auzit că totu-i pierdut, tontule? Moș Coroi e prins. Cheile nu le-avem!

— Păi ce, temnița-i zăvorâtă?

— Sigur că e! Cine s-o fi deschis?

— Păi eu!

— Cum tu, nătărăule? Vorbește deslușit!

— Ce să vorbesc? Vin de-acolo, nu-i nimeni. Straja zace cu picioarele rășchirate. „Ia să văd, zic, dacă-i tare poarta asta?" Și dacă m-am proptit nițel cu umăru-ntr-însa, a sărit singură din balamale!

— Măi, ce nătărău! sări Vaniuha, bucuros. Bine zice cine zice: că lumea o țin proștii în spate! Măi, tată, măi! Măi, prostovane, măi!

Și, apucându-l pe Mitka de gât, hatmanul îl sărută pe amândoi obrajii. Flăcăul își țuguie și el buzele groase, după care, netulburat, se șterse cu mâneca la gură.

— Haide, vino cu mine, namilă! Tu, balalaică, rămâi aici de pază. Și dă-ne semn dacă s-apropie cineva.

Vaniuha intră înăuntru în temniță. Mitka îl urmă greoi.

După prima ușă sfărâmată mai veneau și alte uși, dar toate mai ușurele fiind, cădeau țandără sub apăsare urieșească a umerilor flăcăului.

— Cneazule – strigă Vaniuha, pătrunzând în întunericul ultimului beci – scoală repede!

Serebreanîi crezu c-au venit să-l ia temnicerii la moarte.

— S-a și făcut dimineață? întrebă el. Sau nu te mai rabdă inima să aștepți până-n zori, Maliuta?

— Eu nu-s Maliuta – răspunse hatmanul. Eu sunt omul pe care l-ai scăpat de la moarte. Scoală, cneazule! Clipele-s prețioase. Scoală, c-am venit să te scot de-aici.

— Cine ești? Nu-ți recunosc glasul.

— Nici nu-i de mirare, boierule. Cum o să recunoști?! Oricum, scoală odată! N-avem timp de pierdut!

Serebreanîi nu-i răspunse. Credea că Vaniuha e unul din oamenii lui Maliuta, trimis să-și bată joc de el.

— Ce, nu mă crezi, cneazule? se necăji hatmanul. Amintește-ți de Medvedevka, amintește-ți de Balta Putredă: eu sunt Vaniuha Deșt.

O nemaicunoscută bucurie clocoti în sufletul cneazului. Inima îi tresări și porni să bată nebună de dorul libertății. De dorul vieții. Reînviară codri și câmpii, și bătăliile glorioase în mintea lui, și, precum soarele aprins, îi apăru în față chipul Elenei. Sări în picioare și dădu să-l urmeze pe haiduc, când deodată își aminti de jurământul ce-l făcuse țarului, și tot sângele îi năboi din inimă.

— Nu pot! strigă. Nu pot să te urmez. Am făgăduit țarului să nu ies din vorba lui, s-aștept, oriunde-aș fi, voința și osânda lui!

— Cneazule – se minună Vaniuha – n-am timp să stau cu tine la voroavă. Oamenii mei ne-așteaptă. Orice clipă de zăbavă ne pune capetele în primejdie. Mâine e ziua sorocită morții tale, scoală cât mai e vreme și vino cu noi!

— Nu pot – repetă posomorât Serebreanîi. Pe cruce m-am legat că n-am să-mi calc cuvântul!

— Boierule – strigă Vaniuha, scos din fire – oare-ți bați joc de mine? De dragul tău am dat foc Slobodei, de dragul tău mi-am prăpădit pe cel mai bun dintre oameni, ba poate că și capetele noastre au fost puse la bătaie, și tu vrei să rămâi închis? Zadarnic crezi că am venit aici? Ori poate ne socoți soitarii și saltimbancii tăi? Zău, tare-aș vrea să văd cine se-ncumetă să-și bată joc de mine! Te mai întreb odată: vii sau ba?

— Nu vin! răspunse hotărât Serebreanîi și se trânti din nou pe țărâna rece.

— Nu? repetă Vaniuha, scrâșnind din dinți. Nu? Ei bine, nu pe voia ta va fi de data asta! Mitka, ia-l cu sila! Și-n aceeași clipă, hatmanul se repezi la cneaz, îi înfășură un brâu în jurul capului, acoperindu-i gura. Acum n-ai să te mai împotrivești! mârâi furios.

Mitka îl luă pe cneaz la subsuoară și-l scoase ca pe-un prunc afară din temniță.

— Fuga! Fuga! îl îndemna hatmanul.

La o răscruce de ulițe îi opriră câțiva opricinici.

— Pe cine duceți în cârcă? întrebară bănuitori.

— Pe-un târgovăț izbit în cap de-o grindă-n flăcări – răspunse Vaniuha. Îl ducem la o doftoroaie.

La ieșirea din Sloboda mai fură opriți o dată de-un străjer. Dădură să se strecoare pe lângă el, dar omul deschise gura să strige după ajutor, așa că hatmanul fu nevoit să-l atingă cu topuzul în numele tatălui, și străjerul se prăvăli fără să crâcnească.

Haiducii ieșiră apoi din Sloboda, cu cneazul la spinare, fără să mai întâmpine nici o altă piedică.

CAPITOLUL XXII
MÂNĂSTIREA

Pe tânărul Maxim Skuratov l-am lăsat într-o noapte neagră, pe vremuială, tot la ieșirea din Sloboda. Buian, dulăul mițos, lătra și sărea în jurul calului, fericit că izbutise să-și rupă lanțul și să-l ajungă din urmă pe stăpânul său.

Maxim părăsise casa părintească fără a apuca să-și facă vreun plan de viitor. Nu voia decât să se smulgă din prea urâta viață a curții țarului, din lumea ospețelor ticăloase, a necurmatelor osânde și omucideri. Fugind de Sloboda și de mârșăviile ei, Maxim se lăsa în voia soartei. La început își înghioldise fugarul la goană, ca să nu fie ajuns de oamenii tatălui său puși să-l urmărească. Bănuia că asta avea să facă Maliuta. Apoi însă coti pe-un drum lăturalnic și își domoli calul la pas.

Spre dimineață, furtuna se mai potoli. Curând începu să se lumineze de ziuă și Maxim izbuti să vadă ce-i în jur. Pe amândouă părțile drumului se înșiruiau stejari rămuroși, iar între ei se îndesau tufe de alun. Era răcoare; picăturile de ploaie lunecau lenește din creștetul copacilor și cădeau cu plesnete mici pe frunzele cât palma. În scurtă vreme, păsăruicile mărunte prinseră a se scutura și a ciripi printre frunze, o ciocănitoare bătu toaca într-un trunchi uscat, iar vârfurile stejarilor se daurиră sub bătaia primelor raze de soare. Firea se însuflețea cu fiecare clipă. Calul călca și el tot mai vioi. Întreaga lui Rusie iubită se desfășura în fața flăcăului. Ce ușor și voios ar fi putut inspira el văzduhul slobodelor ei întinsuri, dar tristețea îi învăluia sufletul, necuprinsa tristețe rusească. Gândul îi zbură la maica lui părăsită, la singurătatea ce-l împresura, la multe altele, câte nu le îmbrățișa nici el cu mintea; și dus așa pe gânduri, prinse a îngâna un cântec de jale, prelung.

Frumoase-s cântecele astea rusești de inimă amară! Uneori cuvintele n-au nicio însemnătate; nu vorbele, ci sunetele doar dau glas simțirilor adânci și nemărginite.

Și mergând el așa, cu ochii la verdele câmpului, la albastrul corului, la toată lumea Domnului, Maxim își cânta soarta amară, și dorul de libertate, și aleanul măicuței țărâne jilave din dumbrava cântecului popular. Își îndemna calul să-l poarte în depărtări străine, ce te usucă fără soare și te îngheață fără ger. Se ruga de vânt să ducă mamei sale închinare. Pornea de la primul lucru ce-i cădea sub ochi și-nsăila cuvintele pe rând, cum îi veneau în minte, dar glasul lui spunea mai mult decât toate vorbele laolaltă,

și oricui i-ar fi ajuns cântarea la ureche, nu l-ar mai fi uitat, și cine știe când, peste luni și luni, în clipele de-alean, i-ar fi venit pe buze fără știre…

Până la urmă, când tristețea îi copleși inima toată. Maxim strânse dârlogii, își îndesă căciula pe frunte, șuieră amarnic și porni la goană cât îl putea duce-n zbor fugarul.

Într-un târziu îi răsăriră-n față zidurile unei mânăstiri.

Lăcașul se înălța pe coasta unui deal, acoperită de stejăriș. Cupolele aurite și crucile bătute din ciocan se desenau sclipitoare pe fundalul verde al stejarilor și pe albastrul cerului.

Din depărtare, văzu venind spre el un pâlc de slujitori mânăstirești, călări, cu armuri pe umere și coifuri în cap. Înaintau la pas și cântau psalmul: „Slavă ție, Doamne, cetate a mea”. Auzind sfânta cântare, Maxim își opri calul, se descoperi și își făcu cruce.

La poalele dealului susura un pârâu. Câteva mori se învârteau mânate de apele lui. Pe maluri pășteau pâlcuri pestrițe de vaci.

În jurul mânăstirii totul respira o pace atât de adâncă, încât straja slujitorilor înarmați părea de prisos. Până și păsările din copaci ciripeau parcă doar cu jumătate de glas, și vântul se sfia să foșnească frunzele, numai greierii pitiți în iarbă țârâiau fără odihnă. Era greu să-ți închipui că niscai oameni răi ar fi putut tulbura această pace.

„Aici am să aflu hodină! își spuse Maxim. Am să-mi petrec aici, între aceste ziduri, câteva zile, până când tata va înceta să mă caute. Am să mă spovedesc starețului, poate-mi va da alinare și adăpost pentru o vreme”.

Maxim nu se înșelase. Bătrânul egumen al mânăstirii, un moșneag cu barbă lungă, colilie, și vedere scurtă, rupt cu desăvârșire de frământările lumești, îl primi cu blândețe. Doi poslușnici îi luară calul ostenit. Un al treilea aduse pâine și lapte pentru Buian. Toți trebăluiau cu sârg în jurul tânărului. Egumenul îl pofti să prânzească, dar Maxim îi ceru ca mai întâi de toate să-l spovedească.

Bătrânul îl privi cu încruntare, în măsura în care ochii lui blânzi i-o îngăduiau, și fără a-l mai întreba nimic, străbătu cu el curtea largă spre bisericuța cu o singură turlă. Trecură pe lângă un șir lung de cruci de mormânt, și pe lângă un altul tot atât de lung de chilii, înconjurate de flori. Călugării întâlniți pe drum li se închinau tăcuți. Pietrele de mormânt sunau la trecerea lui Maxim. Iarba înaltă ce se strecura printre pietre acoperea mai de tot inscripțiile cucernice de pe cruci; totul sublinia aici zădărnicia vieții, totul te chema la rugă și meditație. Biserica micuță spre care se îndreptau se

afla ascunsă printre stejari străvechi; ramurile lor grele ascundeau aproape de tot ferestruicile înguste ce strecurau lumina prin foițele prăfuite de mică, prinsă în ochiuri de plumb. Răcoarea și bezna îi învălui de îndată ce intrară în biserică. Doar un singur gemuleț, mai puțin umbrit, lăsa să pătrundă două raze de soare ce luminau străvechea frescă înfățișând judecata de apoi. Restul bisericii părea de aceea și mai întunecat, doar ici-colo scăpăra viu sclipirea merelor de argint de pe policandre, licăreau cununile icoanelor de argint, și crucile, troparele, condacele cusute cu fir de argint pe învelitorile de catifea neagră ce acopereau mormintele cnejilor Vorotânski, ctitorii mânăstirii. Aurul izvoadelor crestate în tâmpla iconostasului aducea pe-alocuri cu jarul nestins sub cenușă, gata să se învâlvoreze în orice clipă. Mirosea a umezeală și tămâie. Treptat-treptat, ochii tânărului se deprinseră cu semiîntunericul și începură să deslușească alte amănunte: deasupra ușilor împărătești se vedea Mântuitorul în toată gloria, înconjurat de heruvimi și serafimi, iar și mai sus, cele șasesprezece sărbători împărătești. O icoană mare înfățișa pe Sfântul Ioan Botezătorul, cu aripi mari, ținând într-o tipsie capul său cel retezat. Pe ușile laterale erau pictate grosolan și fără meșteșug parabola fiului rătăcitor și sfada dintre viață și moarte, închipuind cum își dau duhul drepții și păcătoșii. Aceste imagini sumbre tulburară profund sufletul lui Maxim. Toate ideile sale despre smerenie, despre supunerea în fața autorității părintești, toate datinile în care fusese crescut reînviară în inima lui. Se îndoi de dreptatea sa și se simți vinovat că plecase fără învoirea părinților. Cugetul său cel curat îi spunea că dreptatea a fost de partea lui, și totuși nu și-l simțea împăcat. Fresca înfățișând judecata de apoi îi chinuia închipuirea. Când umbra frunzișului de afară, clătinat de vânt, își juca plasa tremurătoare pe imaginile de pe perete, i se părea că păcătoșii și diavolii ce-i muncesc, pictați în mărime naturală, respiră și se mișcă frenetic.

O groază cucernică îi înclești inima. Căzu în genunchi în fața egumenului.

— Părinte – șopti – pesemne că sunt un mare păcătos!

— Roagă-te – răspunse scurt bătrânul – îndurarea Domnului e fără de sfârșit. Căința are să-ți ușureze sufletul, fiule!

Maxim își adună toate puterile.

— E greu păcatul ce m-apasă – începu cu glas tremurător. Ascultă, părinte! Mi-e groază până și s-o spun: dragostea mea pentru țar s-a spulberat, inima mea s-a întors de către el!

Egumenul îl privi uimit.

— Nu mă respinge, părinte. Ascultă-mă până la capăt! Multă vreme am luptat eu cu mine însumi, multă vreme m-am rugat în fața sfintelor icoane. Am căutat în inima mea iubirea pentru țar, dar n-am aflat-o!

— Fiule – spuse bătrânul, privindu-l cu milă – pesemne că niscai uneltiri diavolești ți-au întunecat mintea. Socot că te ponegrești. Nu-i lucru cu putință să urăști pe țarul tău. Mulți păcătoși fără seamăn am spovedit eu în lăcașul acesta: au fost și jefuitori de biserici, și ucigași înrăiți, dar n-am auzit pe niciunul spunând că-l urăște pe țar!

Maxim se îngălbeni la față.

— Înseamnă că-s mai păcătos ca jefuitorii de biserici și ucigașii cei înrăiți! strigă el. Ce să mă fac, părinte, spune? Învață-mă, luminează-mă, mi-e inima în două împărțită.

Bătrânul se uita la el și se minuna.

Trăsăturile regulate ale chipului nu vădeau nicio pornire necurată. Era un chip smerit, plin de blândețe și bărbăție, unul din acele chipuri rusești cum poți afla și astăzi între Moscova și Volga, în locurile mai depărtate de drumurile cele mari, până unde n-a pătruns încă înrâurirea orașelor.

— Fiule, eu nu te cred. Tu te ponegrești. Nu cred că inima ta s-a întors de către țar. Asta nu e cu putință. Gândește-te și tu: țarul ne este mai mult decât un tată, iar porunca a cincea spune: „Cinstește pe tatăl tău”. Răspunde, fiule, nu te supui tu poruncii acesteia?

Maxim tăcea.

— Spune, fiule, îl cinstești tu pe tatăl tău?

— Nu! mărturisi Maxim abia auzit.

— Nu? se îngrozi egumenul, dându-se îndărăt și făcându-și semnul crucii. Nu-l iubești pe țar? Nu-ți cinstești tatăl? Cine ești tu, fiule?

— Sunt… – răspunse tânărul opricinic – sunt Maxim Skuratov, fiul lui Grigori Skuratov-Belski!

— Fiul lui Maliuta?

— Da! și izbucni în hohote de plâns.

Egumenul rămase mut. Stătea înmărmurit de amărăciune în fața lui Maxim și tăcea. Chipurile posomorâte ale mucenicilor îi priveau pe amândoi. Păcătoșii din fresca judecății de apoi își înălțau cu jale brațele spre cer, dar tăcerea era deplină. Doar plânsul tânărului tulbura pacea bisericii, căci ciripitul rândunicilor de sub bolți și șoapta rugăciunii abia murmurate de egumen făceau parte din aceeași tăcută pace.

— Fiule – vorbi într-un târziu bătrânul – mărturisește-mi totul de-a rândul, nu-mi tăinui nimic. Cum de-ai ajuns să-ți fie urât țarul?

Maxim îi zugrăvi felul de viață din Sloboda, îi povesti despre ultima convorbire cu tatăl său și despre fuga lui de-acasă. Vorbea încet, limpede și deseori se oprea să-și adune gândurile, ca să nu uite nimic, să nu ascundă nimic duhovnicului său. Sfârșind ce avea de spus, își lăsă ochii-n pământ și stătu multă vreme așa, neîndrăznind să-și ridice privirea, așteptând s-audă ce ispășire i se va porunci.

— Spusu-mi-ai totul? întrebă egumenul. N-a mai rămas nimic nemărturisit care să-ți muncească inima? N-ai pus nimic la cale împotriva țarului? N-ai gânduri rele împotriva sfintei Rusii?

Ochii lui Maxim sclipiră mândri:

— Părinte, mai curând mi-aș pune capul pe butuc decât să-l las să coacă gânduri rele împotriva țării! Sunt vinovat că nu-l iubesc pe țar, dar de păcatul trădării nu sunt vinovat!

Egumenul îl acoperi cu patrafirul:

— Fiule, spovedania te-a curățat de păcate. Sfânta biserică nu-ți face vină din părăsirea Slobodei. Să fugă de ispită e slobod și chiar dator oricine. Dar teme-te de momelile ce ni le întinde vrăjmașul neamului omenesc. Teme-te de pilda cneazului Kurbski, care, din cinstit boier rus, prefăcutu-s-a în unealtă a diavolului! Domnul Dumnezeu cel milostiv – urmă el, suspinând adânc – pentru păcatele noastre cele multe și mari ne-a trimis astăzi vremuri grele. Nu ne e dat nouă, cu mințile noastre sărace, să înțelegem căile lui nepătrunse. Când Domnul ne bate cu lipsuri și suferințe trupești, ce ne mai rămâne nouă decât să ne rugăm și să ne supunem vrerii sale preasfinte? La fel și acum. S-a ridicat asupră-ne un țar nemilostiv, cumplit. Nu avem știre de ce ne chinuie și ne prăpădește, știm doară că trimis ne-a fost de Dumnezeu și ne plecăm frunțile nu în fața lui Ioan Vasilievici, ci în fața voinței care ni l-a trimis. Amintește-ți de spusa proorocului: „Ci dacă o țară se arată dreapta în fața Domnului, pune-i-se-va un stăpân și judecător drept și toate binefacerile i se vor da; iară acea țară care păcătuiește în fața Domnului, pune-i-se-va un stăpân și judecător nedrept și lovi-se-va ea cu toate relele!” Rămâi aici, fiule, stai cu noi o vreme. Apoi, când va veni timpul să pleci, eu și toată frăția ruga-ne-vom ca oriunde te vei duce, Dumnezeu să-ți călăuzească pașii. Și-acum – încheie cu blândețe egumenul, scoțându-și patrafirul – acum să ne ducem la trapeză. După hrana sufletului, să nu respingem pe cea a trupului. Avem în iaz știuci bunicele, avem și

carași. Ai să guști din cașul nostru, ai să închini cu noi din vinul de măline în sănătatea stăpânului nostru țarul și preasfinției sale vlădica!

Și, însoțindu-l cu vorbe prietenești, bătrânul îl duse la trapeză.

CAPITOLUL XXIII
DRUMUL

Viața mânăstirii curgea liniștită și monotonă.

În timpul liber călugării culegeau ierburi de leac și fierbeau licori tămăduitoare. Alții zugrăveau chipuri sfinte, ciopleau cruci și icoane din lemn de chiparos, încondeiau și aureau cupe de lemn.

Maxim îi îndrăgi pe bunii monarhi. Nici nu băga de seamă cum se scurgea vremea. Dar trecu o săptămână și flăcăul se hotărî să plece. Încă la Sloboda fiind, auzise de năvălirea tătarilor asupra ținutului Riazan, și demult năzuia să-și pună la încercare, alături de riazanieni, priceperea ostășească în lupta cu vrăjmașul. Când îi împărtăși egumenului acest gând, bătrânul se întristă:

— De ce să pleci, fiule? Aici toți te iubim, toți ne-am învățat cu tine. Cine știe, poate că și asupra ta coborî-va cu vremea harul Domnului și ai să rămâi cu noi pe totdeauna. Ascultă-mă pe mine, Maxim, nu pleca de la noi!

— Nu pot, părinte! Demult mă trage ursita spre meleaguri îndepărtate. Demult mi se năzare zbârnâitul arcurilor tătărești, ba uneori, când mă fură gândurile, simt parcă și șuierul săgeților pe la ureche. Spre zbârnâitul, spre șuierul acesta mă trage pe mine inima!

Egumenul nu mai încercă să-l oprească, îi citi rugăciunea de drum bun, îl binecuvântă și, împreună cu toată frăția mâhnită îl petrecu până la porți.

Și iată-l iarăși pe Maxim singur, în mijlocul codrului verde. Și iarăși sărea și alerga Buian în jurul calului, lătrând vesel și căutând privirea stăpânului său. Deodată hămăi scurt și fugi înainte. Maxim se și aplecase după sabie, ca să facă față oricărei întâlniri de primejdie, când la cotitura potecii se arătă un călăreț în caftan galben, cu un vultur negru cu două capete cusut pe piept.

Călărețul venea în trap întins și fluiera voios, purtând pe mănușa de piele groasă un șoim alb cu pliscar și zurgălăi.

Maxim recunoscu îndată pe șoimarul țarului:

— Trifon!

— Maxim Grigorâci! se bucură șoimarul. Bine te-am găsit sănătos! Cum o duce înălțimea ta? Pe-aici erai, Maxim Grigorâci? Și noi care credeam, acolo la Sloboda, că cine știe pe unde-ai plecat! O, ce de s-a mai mâniat tătâne-tău! Doamne păzește! Mai mare groaza să te uiți la el! Și-au pornit și o mulțime de zvonuri despre dânsul și despre țarevici, și despre cneazul

Serebreanîi. Nici nu mai știi ce să crezi. Ei, dar bine că te-am găsit, Maxim Grigorâci. Ce-o să se mai bucure maică-ta!

Maxim se necăji în sine de întâlnirea aceasta cu șoimarul. Dar Trifon era băiat bun și, la nevoie, știa să-și țină gura. Maxim îl întrebă de când e plecat din Sloboda.

— Păi să tot fie o săptămână și mai bine, de când mi-a fugit Andragan de pe câmp – răspunse Trifon, arătându-și șoimul. Stai, că tu nici nu poți ști, Maxim Grigorâci. Mamă, ce spaimă am mai tras când s-a mâniat tătuca țarul împotrivă-mi! Noroc că s-au îndurat Domnul cel milostiv și sfântul mucenic Trifon, de-au făcut minunea să-mi regăsesc șoimul. Și slujitorul se descoperi și se închină cucernic: Să vezi. Maxim Grigorâci, a ieșit țarul la vânătoare, să tot fie o săptămână de atunci, la vânătoarea cu șoimi. Și l-a slobozit în două rânduri pe Andragan. Dar, ca un făcut, a treia oară pe Andragan l-au apucat năbădăile. S-a pornit să ciocănească din zbor pe ceilalți șoimi: l-a doborât pe Smâșleai și pe Krujok, și-apoi a întins-o! Nici n-am apucat să număr până la zece, că mi-a pierit din văz. Am dat să mă reped după el, dar ia-l de unde nu-i! Dus a fost de parcă nici nu fusese. Și-atunci starostele nostru s-a dus și i-a mărturisit țarului că s-a pierdut Andragan. Țarul i-a poruncit să mă cheme și mi-a spus: „Dacă-l găsești, iertat să fii, dacă nu, unde-ți stau picioarele, are să-ți stea și capul!” Ce să fac? Tătuca țarul, știi bine, nu glumește! Și-am pornit eu în căutarea lui Andragan. Șase zile m-am chinuit căutându-l zadarnic, de începusem să simt o furnicătură în jurul gâtului. „Deh, îmi ziceam, s-a zis cu tine, băiatule.” Și m-am pornit pe plâns; și am plâns eu ce-am plâns până când, de-atâta jale, am adormit într-o poiană. Și cum am adormit mi s-a arătat în somn o vedenie: se făcea că pomii se dau în lături să facă loc unei lumini cerești și toată pădurea răsuna de clopoței. Și auzind eu zvonul acela de clopoței, mi-am spus, așa adormit cum eram: „Ăștia-s zurgălăii lui Andragan”. Și când mă uit, văd în fața mea un voinic tânăr, călare pe-un cal alb, învăluit tot în lumină, și pe mâna voinicului, ce crezi? Andragan al meu. „Trifoane, zice, nu aici să-ți cauți șoimul. Scoală și mergi spre Moscova, la poiana lui Lazăr. Ai să vezi acolo un brad înalt, pe acel brad stă Andragan.” M-am trezit și, nu știu nici eu cum, am înțeles îndată că acel călăreț era sfântul mucenic Trifon. Și-am sărit pe cal, și m-am avântat în goana mare spre Moscova. Ei bine, Maxim Grigorâci, îți vine-a crede? Cum am ajuns la poiana cu pricina, ce să vezi: un brad înalt, și-n vârful bradului, Andragan al meu, întocmai cum spusese sfântul! Glasul îi tremura și lacrimi

mari îi cădeau din ochi. Maxim Grigorâci – adăogi el, ștergându-și lacrimile – acum, orice-ar fi, de-o fi chiar să-mi vând tot ce am, nu mă las până n-oi înălța un paraclis sfântului mucenic Trifon! Chiar în locul unde l-am găsit pe Andragan am să-l înalț. Și am să poruncesc să se zugrăvească acolo pe perete chipul sfântului întocmai cum mi s-a arătat în vis: călare pe-un cal alb, cu mâna ridicată în zare și cu un șoim alb pe dânsa. Și-am să las cu limbă de moarte copiilor și nepoților să-l slăvească și să-i slujească slujbe zilnice și să-i aprindă lumânări zugrăvite pentru că n-a îngăduit pieirea mea și l-a scăpat de secure pe robul lui Dumnezeu Trifon! Îl vezi? Ăsta-i șoimul, ăsta-i Andragan, viu și nevătămat! Ia să-ți scot eu pliscarul! Ce-mi cârâi? Te pomenești că ai chef de zburat! O, nu, frățiе, mai așteaptă! Ajungă-ți cât ai zburat! Acum nu te mai las! Și Trifon îl zădărî cu degetul pe la plisc: Ian te uită ce rău e dumnealui! Îl vezi cum ciupește? Și ce mai cârâie? Cred că-l poți auzi de la o poștă!

Povestea șoimului îl înduioșă pe Maxim.

— Ia și prinosul meu pentru paraclis – spuse el, zvârlind un pumn de galbeni în căciula slujitorului. Ăsta-i tot avutul meu. Mie nu-mi trebuiește, pe când tu o să mai ai de adunat o mulțime de bani ca să-ți înalți ctitoria.

— Dumnezeu să te răsplătească, Maxim Grigorâci! Cu galbenii tăi nu un paraclis am să înalț, ci o biserică mândră. Cum oi ajunge acasă la Sloboda, am să pun să se citească o slujbă și-am să coc o prescură în sănătatea ta. Și vecinic rob am să-ți fiu și slugă, Maxim Grigorâci. Poruncește orice și am să-ți împlinesc voia!

— Ascultă, Trifoane. Fă-mi un bine lesne de făcut: când ai să ajungi la Sloboda, să taci mâlc, să nu sufli o vorbă nimănui că m-ai văzut, doar peste trei zile să te duci la mămuca și să-i spui, pasămite: „Feciorul tău e sănătos, să-i spui, cu ajutorul lui Dumnezeu, e bine voinic, pasămite, și ți se închină până la pământ”.

— Doar atât, Maxim Grigorâci?

— Ba mai e ceva, Trifoane. Eu plec departe. Poate că prea curând n-am să mă întorc. Așa că, de nu ți-o fi prea greu, treci din când în când pe la mămuca și de fiecare dată spune-i așa: „Am auzit de pe la oameni, spune, că fiul tău e bine sănătos cu ajutorul Domnului, vezi, dară, nu te amărî pentru el!” Iar dac-o fi să te întrebe: „De pe la care oameni?”, tu să-i răspunzi: „De pe la oameni moscoviți, care și ei de pe la alți oameni auzit-au”, dar care alții tu să nu-i mai spui, ci doar atât să știe maica mea, cum că sunt bine sănătos.

— Înseamnă că tu, Maxim Grigorâci, de-adevărat n-ai să te mai întorci la Sloboda?

— De-am să mă-ntorc sau ba, de asta numai Domnul știe. Atâta doar te rog: la nimeni să nu spui că te-ai văzut cu mine.

— Fii pe pace, Maxim Grigorâci, n-am să spun nimănui nimic. Și pentru că te duci la drum atât de lung, eu banii ăștia nu-i iau de la tine. M-ar bate Dumnezeu.

— Eu ce să fac cu banii? Ca doară nu suntem în țară păgânească.

— Cum vrei, Maxim Grigorâci, dar eu nu pot să-i iau. Alta ar fi fost dacă plecai spre casă. Pe când așa, ce vrei? Să te jupoi de bani când pleci în depărtări? Că doară nu-s tâlhar la drumul mare! Îmi ești stăpân, dar poți să-mi faci ce vrei, eu banii n-am să-i iau!

Maxim săltă din umeri și scoase câțiva galbeni din căciula șoimarului.

— De nu-i vrei tu, poate-o să-i vrea oarecine altul, că mie, orișicum, nu-mi trebuiesc.

Și, luându-și rămas bun de la Trifon, porni mai departe la drum.

Soarele începuse a scăpăta. Umbrele lungi ale copacilor din poieni se făceau tot mai lungi și vrâstau luminișurile pădurii. În stânga lui Maxim călărea umbra lui asemenea unui uriaș și-ntunecat tovarăș. Ba alerga prin iarbă alăturea de el, ba se cocoța, sărea peste tufișuri și copaci când drumul o lua prin codru. Umbra lui Buian părea și ea o fiară uriașă. Dar treptat, și Buian, și calul, și Maxim pieriră câteșitrei din iarbă și din arbori. Amurgul se lăsa încet, ici-colo cețuri albe se ridicau de la pământ. Gâzele serii își luară zborul din ascunzișuri, zumzăind ușor și brăzdând văzduhul. Luna se arătă de după o margine de pădure, pe-alocuri cerul vânăt se lumina de stele, în zarea necuprinsă se arginta câmpia toată.

O, patrie a mea, patrie! Mi s-a-ntâmplat ades și mie în orele târzii de noapte să-ți străbat cuprinsurile. În pasul măsurat al calului, prea ostenit de arșița de peste zi cu orbitoarea ei lumină, când adierea caldă umplea văzduhul de mireasma florilor de câmp și-a fânului cosit din proaspăt, atât mi-era de bine și plăcut, și-atâta tristețe mă cuprindea, și-atâtea gânduri mă munceau despre trecutul tău, și-atâtea vise făuream, gândindu-mă la viitor! Ce bine, ce bine-i să colinzi agale locuri neumblate, peste păduri, peste ogoare, lăsând dârlogii pe gâtul calului, cu gândurile slobode, cu ochii sus la stele!

Trecuse o oră bună de când mergeau așa, domol, când deodată Buian își ridică botul în vânt și vesel începu să dea din coadă. Vântul le aducea miros

de fum. Maxim își aminti că-i vremea popasului de noapte și împinse calul la trap. Curând zări o colibă căzută pe-o rână. Horn n-avea coliba, și fumul ieșea de-a dreptul din acoperișul povârnit. Pe ferestruica scundă se străvedea o geană de lumină. Iar dinăuntru se auzea o cântare molcomă. Maxim se apropie de ferestruică. Dintr-o ochire își putu da seama de toată sărăcia gospodăriei. O făclie pâlpâitoare lumina lucrurile din odaie – toate vechi și prăpădite. De-o bârnă a bagdadiei era prinsă o prăjină mlădie, la capătul căreia atârna un coșuleț de nuiele. O femeie de vreo treizeci de ani, palidă, bolnăvicioasă, legăna coșulețul și cânta încet. Alături, încovoiat de spate, ședea un țăran mărunțel, cu barba rară, și împletea opinci din curmenie de tei. Doi copilași se târau la picioarele lor.

Maxim auzi că-n cântecul ei femeia pomenea parcă numele lui tătâne-său. La început crezu că-l înșală urechea, îndată însă desluși limpede numele de Maliuta Skuratov. Uimit, ciuli urechea:

— Nani, nani, puiul mamii!

cânta femeia.

Dormi, adormi, odorul meu,
Până trece-va furtuna,
Până trece chinul greu!
Nani, nani, puiul mamii,
Dormi, adormi, odorul meu!
Mâine chinul trece-va
Mâine, țarul, lui Maliuta,
Capul i-l va reteza!
Nani, nani, puiul mamii,
Dormi, adormi, odorul meu!…

Tot sângele îi năboi în ochi. Maxim descălecă și își legă fugarul de-un par al gardului.

Glasul din odaie își urma cântarea:

Tot așa cum zbir-Maliuta
Pe moșnegi îi gâtuia,
Pe sunt Filip spânzura!
Nani, nani, puiul mamii
Dormi, adormi, odorul meu!

Maxim își ieși din fire și izbi ușa cu piciorul.

Văzând în prag pe opricinicul cu strai falnic și sabie aurită, amărâții gospodari încremeniră.

— Cine sunteți? întrebă Maxim.

— Tătucă – sări țăranul, ploconindu-se și abia îngăimând vorbele de groaza ce-l cuprinsese – mie, tătucă, mie nu mi-o lua în nume de rău, pe mine Fedot mă cheamă, iar pe femeie, nu i-o lua în nume de rău, Maria o cheamă.

— Din ce trăiți, oameni buni?

— Jupuim curmeie de tei, stăpâne, împletim opinci și coșuri, facem site de cernut. Negustătorii, când trec, le cumpără ei.

— Și trec des negustătorii?

— Rar, stăpâne, rar de tot. Uneori se face că nici de mâncat n-avem ce. Te și miri câteodată că nu pierim de foame ori de frig. Și nici căluț nu mai avem să ne ducem marfa la târg. Mai an ni l-au mâncat lupii.

Maxim se uită cu milă la necăjitul opincar și la femeia lui, apoi își deșertă punga pe masă.

— Dumnezeu să vă aibă în pază, oameni buni! spuse și dădu să iasă.

— Tătucă stăpâne, cine ești? Spune-ne cine ești? Să știm și noi pentru cine să ne rugăm Domnului!

— Nu vă rugați pentru mine, ci pentru Maliuta Skuratov… Și spuneți-mi: departe de-aici trece drumul Riazanului?

— Păi chiar pe-aici trece, vulturașule, chiar ăsta-i drumul Riazanului. Noi ședem chiar la răscruce. Drept înainte e drumul Muromului, la stânga te duce drumul Vladimirului, iar încoace, spre dreapta, e al Riazanului! Dar nu pleca acum, bunule oștean, nu pleca acum, nu-s timpurile să călătorești noaptea: prea de tot își fac de cap tâlharii. Aseară, de-o pildă, un șir întreg de care cu vin au jefuit. Ș-apoi s-aude că au năvălit din nou tătarii. Înnoptează la noi, binefăcătorule, tătucule, vulturașule, ferească-te Dumnezeu de rău, nu ieși în calea năpastei!

Dar Maxim n-avea chef să rămână în coliba unde mai adineauri numele tatălui său fusese afurisit. Ieși deci să plece în căutarea unui alt loc de popas.

— Tătucule – îi strigau în urmă gospodarii – întoarce-te, binefăcătorule, ascultă vorba noastră! Nu-i bine să pleci noaptea pe drumurile astea!

Maxim nu stătu să-și plece urechea la dânșii, ci își văzu de drum.

Merse el ce merse, nu prea multe verste, când deodată Buian se repezi lătrând într-un lăstăriș întunecat și se porni să hămăie cu-atâta furie și îndărătnicie, c-ai fi jurat că simte un dușman. Zadarnic îl fluiera Maxim. Buian revenea, lătra, și iar se năpustea în lăstăriș; se întorcea zburlit tot pentru a se repezi din nou înainte spre lăstărișul din întuneric. Plictisit să-l tot recheme, tânărul trase sabia din teacă și se avântă în goana calului drept spre tufișurile cu pricina. Din beznă țâșniră deodată câțiva oameni cu ghioagele ridicate și-un glas răstit îi zbieră amenințător:

— Jos de pe cal!

— Na, să mă ții minte! strigă Maxim, izbind cu sabia pe cel mai apropiat dintre atacatori.

Tâlharul se clătină.

— Asta-i doar una! mai spuse și-i repezi a doua lovitură, dar sabia se izbi cu latul de bâta de stejar a altui om și se frânse în două.

— Ia uitați-vă ce frâu, ce șa! Păi ăsta e opricinic, fraților! Să-l prindem de viu! urlă glasul cel răstit.

— Chiar așa, opricinic este! țipă altul. Ce-o să mai facem haz de el, frăție!

— Halal, Hlopko, de tine! Abia așteptai să faci haz de ceva!

Și toți ca un singur om tăbărâră asupra tânărului și-l traseră jos de pe cal.

CAPITOLUL XXIV
RĂZMERIȚA HAIDUCILOR

La vreo verstă și jumătate de locul unde fusese prins Maxim, mai multe cete mari de oameni înarmați ședeau în jurul câtorva butii de vin desfundate. Cănile și căușele de mesteacăn treceau din mână în mână. Focuri de tabără luminau chipuri aspre, bărbi zburlite și straie foarte felurite. Se aflau printre ei și oameni cunoscuți nouă: era și Andriușa, era și Vaska, era și cântărețul roșcovan; doar bătrânul Coroi nu mai era printre ei. Haiducii îl pomeneau, sorbindu-și cănile, golindu-și căușele.

— Eh – spuneau – ce-o fi cu Moș Coroi al nostru?

— Ce poa' să fie? Ori îl strâng în butuc, ori îl trag pe roată.

— Și tot n-o să ne trădeze, bietul. Nicio vorbă n-are să sufle diavolul cârlionțat.

— Sigur că nu, nu-i el om să vorbească! Bucăți-bucăți de l-ar sfâșia, și tot nu ne-ar vinde moșneagul!

— Păcat de barba lui cea albă! Las' că și hatmanul nostru… Halal hatman!… El, vezi Doamne, a scăpat, da' pe bătrân nu s-a învrednicit să-l apere!

— Ce hatman o mai fi și ăsta!? Să-și prăpădească el oamenii pentru nu știu ce cneaz acolo!

— Păi nu vezi că-i prieten la cataramă cu cneazul! Uite-i și-acum că s-au tras amândoi într-un bordei. Da' mai bine să nu vorbim de cneaz, să nu ne-audă, Doamne ferește, hatmanul!

— Și dacă ne-aude, ce-i? Pot să i-o spun și de la obraz: nu-i vrednic de hatman. Coroi, da, ăla era cu-adevărat hatman! Pesemne că-i stătea ca albeața-n ochii lui Vaniuha, d-aia l-a și băgat în gura lupului, cu bună știință l-a pierdut.

— Eu așa cred, fraților, așa a fost: cu bună știință l-a vândut pe Coroi!

Un murmur înfundat străbătu mulțimea.

— Da, dinadins, dinadins l-a prăpădit! repetau unii.

— Și cneazul ăsta cine-o mai fi? se întrebau alții. De ce l-o fi ținând aici? Așteaptă o răscumpărare sau ce naiba?

— Nu, n-așteaptă nicio răscumpărare! strigă cântărețul cel roșcovan. Cică țarul s-a supărat rău pe cneaz, a vrut să-i reteze capul, d-aia a fugit de la țar și a venit la noi. „Eu, fraților, zicea, eu însumi am să vă conduc la Sloboda,

eu știu, zicea, unde-i vistieria împărătească; o să-i căsăpim, zicea, pe toți opricinicii, iar vistieria o s-o-mpărțim între noi!”

— Ia te uită! Asta-i bine! Și de ce nu pornim odată? De trei zile stăm de pomană pe-aici.

— Păi nu pornim fiindcă hatmanul nostru-i o muiere fricoasă!

— Ba asta să n-o spui, Vaniuha nu-i fricos!

— Dacă nu-i, e și mai rău. Înseamnă că ne duce cu muia!

— Da, înseamnă că vrea să rămâie lui toată vistieria, iar noi să nu ne-alegem cu nimic!

— Da, da, Vaniuha vrea să ne vândă, cum l-a vândut și pe Coroi.

— Doar că nici noi nu dormim!

— Și nici pe bătrân nu vrea să-l scape?

— La ce-avem nevoie de Vaniuha? Las’ că-l scăpăm noi și singuri pe moșneag!

— Și tot singuri să-mpărțim între noi vistieria. Să ne conducă la Sloboda cneazul!

— E tocmai timpul potrivit: s-aude că țaru-i plecat să se închine pe la mânăstiri, și la Sloboda n-a rămas nici jumătate din opricinici!

— Să dăm foc Slobodei din nou!

— Să tăiem pe toți opricinicii.

— Jos cu Vaniuha! Să ne conducă cneazul!

— Cneazul să ne conducă! Cneazul să ne conducă! se auzea de pretutindeni.

Ca trăsnetul se rostogoli acest strigăt din ceată în ceată, ajunse până la focurile cele mai depărtate, și-ntreaga mulțime începu să fiarbă, să clocotească, să se adune roată tot mai strâns în jurul bordeiului unde Serebreanîi vorbea aprins cu Vaniuha.

— Poți face orice-ai face, cneazule – spunea hatmanul – mânie-te, ori nu te mânia, dar eu să pleci de-aici tot n-am să te las! Căci nu te-am slobozit din închisoare, ca să-ți pui din nou căpșorul pe butuc!

— Ce fac cu capul meu, sunt liber numai eu să hotărăsc! sări necăjit cneazul. Degeaba m-ai scos din temniță dacă nu vrei să mă lași slobod.

— Eh, cneazule, nu știi ce lucru mare-i timpul. Peste o vreme, țarul poate să se răzgândească, să-și schimbe-ntr-un fel voia, câte nu se pot-întâmpla peste-o vreme. Iar când primejdia va fi trecută, ai să pleci în voia ta oriunde-au să te ducă ochii. Ce să-i faci – încheie Vaniuha, văzând că Serebreanîi începe să se roșească la față de necaz – pesemne că așa ți-a fost

ursit să mai hălăduiești un timp sub sfântul soare. Ești cam aprins din fire, Nikita Romanovici, și nici eu nu-s dintr-acei care se răzgândesc prea lesne. S-au întâlnit iar, se vede, fierul cu piatra!

În clipa aceea glasurile haiducilor răsunară chiar în preajma bordeiului.

— La Sloboda, la Sloboda! strigau voinicii, amețiți de băutură.

— Să dăm foc Slobodei!

— Să dăm foc întregii Slobode!

— Să-l slobozim pe moș Coroi!

— Să-l slobozim pe moșneag!

— Să scoatem butiile din pivnițe!

— Să scoatem aurul din vistierie!

— Să căsăpim pe opricinici!

— Să căsăpim întreaga Slobodă!

— Unde-i cneazul? Vrem să ne treacă-n frunte!

— Să ne conducă cneazul!

— Iar de nu vrea, să-l logodim cu carpena!

— Pe-o cracă! Să-l spânzurăm pe-o cracă de carpen!

— Și pe Vaniuha tot la fel!

— Pe-o cracă și pe Vaniuha!

Hatmanul sări în picioare.

— Așadar, asta puneau dânșii la cale! Demult îi auzeam că lărmuiesc pe-afară. Ian te uită ce s-au mai înfierbântat, tartorii! Acuma nu-i mai potolește nici dracul! Da, cneazule, a ieșit cum vrei tu: nu te mai pot ține. Omul slobod să-și ieie valea, și călătorul calea! Ieși la ei, cneazule, și spune-le că-i duci la Sloboda.

Serebreanîi se-aprinse:

— Să-i duc eu la Sloboda? Ba mai curând îi las să mă sfâșie.

— Eh, cneazule, nimic nu înțelegi; prefă-te, barem, doar așa, de ochii lumii. Nu vezi că sunt băuți, până mâine le trece!

— Cneazule! se auzi de-afară. Ieși, cneazule, când te cheamă lumea!

— Ieși, Nikita Romanovici, ieși – îl îndemnă Vaniuha. Ieși până n-au năvălit în bordei. Că pe urmă o să fie mai rău!

— Fie! Să vedem cum au să mă silească să-i duc la jaf în Sloboda!

— Oho! strigară oamenii. Uite-l că iese!

— Du-ne la Sloboda!

— Fi-ne hatman, că altfel îți punem juvățul de gât!

— Așa e, așa e! urlau glasurile dezlănțuite.

— Ne închinăm ție! Condu-ne! Să ne fii hatman, altfel în șreang cu tine!

— Zău că-n șreang!

Cunoscând fiica aprinsă a cneazului, Vaniuha se grăbi să iasă și el afară.

— Ce-i cu voi, fraților? strigă hatmanul. Ați mâncat mătrăgună? Ce zbierați ca apucații? O să vă ducă cneazul unde vreți când se va lumina de ziuă. Acum însă lăsați-l, lăsați pe luminăția sa să-și facă somnul. Și hodiniți-vă și voi, v-ați veselit destul!

— Da' tu ce ne tot poruncești, ne mai ești tu hatman, crezi?

— Auziți-l, fraților, nu vrea să-și predeie hătmănia!

— Atunci în șreang cu el!

— În șreang, în șreang!

Vaniuha îmbrățișă cu privirea mulțimea și nu întâlni decât chipuri dușmănoase.

— Eh, nătărăilor, nătărăilor! Am eu nevoie, credeți, de hătmănia voastră? Puneți-vă în frunte pe cine vreți, că eu, oricum, nu vă mai vreau. Puțin îmi pasă de voi toți!

— Așa să fie? strigă cineva.

— Ne duce cu muia! sări altul.

— Da, puțin îmi pasă de voi! Credeți că nu-mi găsesc eu alți flăcăi? Ian te uită, ce mai cinste să hătmănești o turmă ca asta! Când mi s-o năzări, mă-ntorc pe Volga și-mi aflu eu voinici mai de soi!

— Ba asta, frate, s-o crezi tu! Nu te lăsăm să pleci. Te pomenești că vrei să ne vinzi pe toți, cum l-ai vândut și pe Coroi!

— Nu te lăsăm, nu te lăsăm să pleci! Rămâi cu noi! Rămâi și supune-te hatmanului celui nou!

Vaniuha nu mai era auzit, nenumărate glasuri îi acopereau vocea. Un haiduc cât un munte se apropie de Serebreanîi, cu un căuș în mână.

— Tătucă – grăi el, plesnindu-l pe cneaz cu laba-i grea peste spate – ți-ai prăpădit capul și cinul boieresc, acum ești frate cu noi, să golim, dară, căușul ăsta ca între frați!

Numai Dumnezeu știe ce-ar fi fost în stare să facă Serebreanîi. Poate că ar fi zvârlit c-o lovitură căușul din mâna haiducului, și mulțimea beată l-ar fi sfâșiat pe loc, dacă, spre norocul lui, o altă izbucnire de urlete nu i-ar fi atras atenția spre fundul pădurii.

— Uite, uite! trecu un zvon prin mulțime. Străjile au prins un opricinic! Ne-au adus un opricinic! Uite-l! Uite-l!

Din desișul pădurii veneau spre luminiș câțiva oameni zdrențăroși, înarmați cu bâte de stejar. Între el, cu mâinile legate, mergea Maxim. Tâlharul pe care-l izbise cu latul sabiei urma grupul, călare pe calul lui Maxim. În fruntea tuturor juca și cânta Hlopko. Iar în coadă, rănit, se târa șchiopătând Buian.

— Hei, fraților-bărbaților! cânta Hlopko, pocnind din degete:

Oaspeți mari s-au adunat la văduvioare,
Și s-au ciocnit prin curți căpșoare cu topoare!

Și Hlopko se sucea, se apleca, bătea din palme și se învârtea ca o sfârlează.

Văzându-l, cântărețul cel roșcovan nu-și mai putu ține firea, înșfăcă balalaica și intră în joc, susținându-și cu mare vrednicie tovarășul. Amândoi porniră să joace mai cu foc, să se rotească în jurul lui Maxim și să se strâmbe la el, care de care mai caraghios.

— Îi vezi, diavolii?! spuse Vaniuha către Serebreanîi. Ăștia n-au să se mulțumească să-l omoare pe bietul opricinic, ci au să-l chinuie îndelung până l-or ucide cu încetul. Îi știu eu bine pe amândoi; când se pornesc ei, e de rău: nu scapă cu zile flăcăul!

Și chiar așa, prinderea opricinicului se prefăcu îndată într-o adevărată sărbătoare. Răzbunători, haiducii se pregăteau să plătească lui Maxim pentru tot ce avuseseră de îndurat de la opricinină și opricinici.

Câțiva tâlhari cu chipuri de fiară sângeroasă se apucară să meșterească scule pentru schingiuirea și omorârea lui.

Patru pari scurți fură bătuți în pământ, iar de-a curmezișul lor, ca pe-o laviță, prinseră mai mulți dulapi groși plini de piroane.

Maxim se uita netulburat la toate aceste pregătiri. Nu se temea de moarte și de cazne, dar suferea că trebuie să moară neînarmat, cu mâinile legate, fără să audă în clipa ultimului suspin nici strigăte de luptă, nici nechezat de cai, ci doar cântările sălbatice și hohotele de beție ale chinuitorilor săi.

„Înșelatu-m-au prevestirile – își spuse el – nu așa îmi vedeam sfârșitul. Dar facă-se voia Domnului!”

În clipa aceea îl zări pe Serebreanîi. Îl recunoscu și dădu să se apropie de el. Dar cântărețul cel roșcovan îl prinse îndată de guler.

— Ia stai așa, că ți-am așternut patul – râse el. Scoate-ți caftanul și culcă-te!

— Dezleagă-mi mâinile, nu vezi că nu mă pot închina!

Cu o singură lovitură de cuțit, Hlopko reteză legăturile care strângeau încheieturile flăcăului.

— Închină-te, da' mai repejor – mormăi el. Iar după ce Maxim își isprăvi rugăciunea, Hlopko împreună cu roșcovanul smulseră straiele de pe el și prinseră a-i lega mâinile și picioarele de lavița de tortură.

Serebreanîi nu mai putu răbda și făcu un pas înainte.

— Flăcăi – strigă el cu glasul omului obișnuit să comande pe câmpurile de bătălie – ascultați aici! Și vorbele-i răsunătoare izbiră cu asprime mulțimea, ajungând, în pofida zgomotelor, până la ultimul om din poiană. Ascultați aici! Vreți într-adevăr cu toții să vă fiu căpetenie? Poate că mai sunt unii care nu mă vor hatman?

— Oho! strigă o voce. Nu încerca să dai bir cu fugiții!

— Ia vezi! Cu noi nu-i a glumă!

— Te-am ales hatman, nu mai sta la cumpănă!

— Primește cinstirea cât mai ești teafăr!

— Dacă-i pe-așa, dați-mi buzduganul de hatman.

— Are dreptate! strigă mulțimea. Mai sănătos e cu binele!

Cneazului i se aduse îndată buzduganul lui Vaniuha Deșt.

Nikita Romanovici primi buzduganul și păși drept spre cântărețul roșcovan.

— Dezleagă opricinicul! porunci el.

Roșcovanul îl privi uimit.

— Dezleagă-l îndată! repetă amenințător cneazul.

— Ia te uită! se miră roșcovanul. Te pomenești că-i ții parte. Vezi mai bine de propria ta scăfârlie!

— Afurisitule! strigă cneazul. Învață-te să nu mai vorbești când îți dau eu o poruncă!

Roșcovanul se prăbuși fără suflare. Fapta cneazului năuci pe haiduci. Serebreanîi nu le mai dădu răgazul să-și vină în fire.

— Dezleagă-l tu! porunci el lui Hlopko, înălțându-și buzduganul asupră-i.

Hlopko cătă înfricoșat spre cneaz și sări să-l dezlege pe Maxim.

— Flăcăi – urmă Nikita Romanovici – voinicul acesta nu-i din tagma celor care v-au urgisit. Eu îl cunosc. E tot atât de pornit împotriva opricininei cum sunteți și voi. Ferească-vă Domnul să vă atingeți de el. Și-acum, ce să mai zăbovim degeaba? Puneți mâna pe arme, rânduiți-vă sotniile și să pornim, am să vă duc la luptă!

Glasul hotărât al cneazului, ținuta lui de adevărată căpetenie și surprinzătoarea-i asprime avură o puternică înrâurire asupra haiducilor.

— Ehe – șoptiră câteva glasuri – cu ăsta nu-i de glumit!

— Ăsta-i cu adevărat hatman! N-o să-i stea nimeni împotrivea!

— Acum trebuie să fim cu ochii-n patru, ia lăsați vorba! Văzut-ați cum l-a miruit pe roșcovan?

Cam așa gândeau haiducii și nici unuia nu i-ar mai fi trecut prin minte să se bată pe umăr cu Serebreanîi sau să sară la el cu îmbrățișările.

— Cinste ție, cneaz Nikita! șopti Vaniuha, uitându-se cu tot respectul la Serebreanîi. Bine i-ai mai strunit. Acum însă nu-i lăsa să se dezmeticească: du-i spre Sloboda, iar pe urmă… ce-o da Dumnezeu!

Serebreanîi era în mare încurcătură. Primind să fie căpetenia tâlharilor, îl scăpase de moarte pe Maxim și câștigase timp, dar dacă ar fi refuzat să conducă la Sloboda mulțimea întărâtată, totul ar fi fost iarăși pierdut. Așa că Serebreanîi își încredință soarta în mâna Domnului.

Oamenii începură să se pregătească de plecare și nu mai zăboveau decât ca să se întrebe unde putea fi un oarecare Fedka Poddubnâi, care plecase din zori cu ceata lui și încă nu se întorsese.

— Ba uite-l și pe Fedka! spuse careva. Iacătă-l că vine cu băieții lui!

Poddubnâi era un vlăjgan uscățiv, chior de-un ochi, cu fața brăzdată de nenumărate crestături de sabie. Zăbunul îi era zdrențuit tot și călca anevoie, abia îndoind genunchii ca un om ostenit foarte.

— Ce-i cu tine? îl întrebă un haiduc.

— Te pomenești că iar s-a lăsat cu bătaie? presupuse un altul.

— S-a lăsat cu sânge, dar nu pentru noi! răspunse Fedka, așezându-se lângă foc. Da, să știți că multe păcate am avut pe suflet, dar astăzi pare-mi-se că am spălat mai bine de jumătate din ele.

— Cum asta?

Poddubnâi se întoarse spre oamenii lui:

— Ian aduceți-l încoace pe prinsul nostru, fraților!

Oamenii se apropiară de foc, împingând înainte un lungan voinic, într-un halat dungat. Pe capu-i cât un dovleac se înălța o căciulă cu marginile întoarse. Nasul turtit, umerii obrajilor ieșiți în afară și ochii îngușți mărturiseau că omul nu este de obârșie rusească. Unul din flăcăii lui Poddubnâi îl urma cu o lance, un arc și o tolbă de săgeți luate de la prins.

— Păi ăsta-i tătar toată ziua! vui mulțimea.

— Sigur că-i tătar – încuviință Poddubnâi. Și ce tătar!! Abia-abia de i-am venit de hac, atâta e de țeapăn. De nu era Mitka, nu mai puneam noi mâna pe el!

— Povestește, povestește de-a rândul! strigară haiducii.

— Păi să vedeți cum a fost: am ieșit de dimineață pe drumul Riazanului, am tăiat calea unui neguțător cuprins și-am sărit să-l ușurăm de aur, dar el ne-a întâmpinat cu vorba: „Degeaba, zice, mă căutați, fraților, că n-aveți ce lua de la mine! Eu, zice, mă întorc de la Riazan; acolo, zice, toate drumurile sunt tăiate de tătărime, m-au ușurat de tot ce-aveam, niciun gologan s-ajung până la Moscova nu mi-au mai lăsat”.

— Ia te uită, tâlharii! se înfurie cineva din mulțime.

— Și ce-ați făcut cu neguțătorul? întrebă altcineva.

— Ce să facem? I-am dăruit o băncuță și i-am dat drumul – răspunse Poddubnâi. Pe urmă ne-am găsit cu un țăran, ne-a povestit că în ajun tătarii au năvălit în satul lor și l-au ars până-n temelie. Curând am dat noi înșine peste o urmă proaspătă, un făgaș mare, bătut de cel puțin o mie de călăreți. Iar pe șleau, alți mujici cu femei, cu copii, plânsete și vaiete: „Și satul nostru l-au ars tătarii, ne-au jefuit și biserica, au fărâmat sfintele icoane, din odoarele lor de argint și-au făcut căușe”…

— O, blestemații! strigă mulțimea întărâtată. Cum de-i mai rabdă pământul?!

— Pe popa – urmă Poddubnâi – l-au târât legat de coada unui cal…

— Pe popa? O, câini afurisiți, cum de nu i-a trăsnit Cel-de-Sus!

— Dumnezeu știe!

— Și n-au aflat rusnacii noștri vârtute destulă ca să le vie de hac tătarilor?!

— Apăi vezi că tocmai asta e: n-avem destui oameni vrednici; toate oștile sunt împrăștiate, au rămas numai mujicii și muierile, și moșnegii, așa că basîbuzucilor le vine la îndemână, că n-au de dat piept cu oamenii în putere, că n-are cine-i primi cum se cuvine!

— Aoleo, ce i-aș mai burduși eu!

— Da’ eu!

— Dar pe prinsul ăsta cum ați pus mâna?

— Uite cum: mergeam noi așa pe drum și deodată auzim un tropot de copite. Și le spun eu băieților: „Ia să ne-ascundem, zic, prin tufele astea, să vedem cine vine?” Ne-ascundem și ce să vezi: s-apropie-n galop vreo treizeci de inși în căciuli ca a ăstuia, cu lănci, cu arcuri și săgeți. „Fraților,

zic, păi ăștia-s chiar ei, iubiților! Păcat ca suntem atât de puțini, că altfel i-am putea cotonogi de mai mare dragul!” Deodată, unuia dintre ei i se dezleagă un fel de sac de la șa și cade pe jos. Tătarul își oprește calul, descalecă, își culege sacul și stă să și-l lege la loc; ceilalți își văd de drum. „Fraților, zic, ce-ar fi să punem mâna pe el? Ia hai, băieți, toți odată!” Zis și făcut: ne năpustim cu toții pe tătar să-l prindem. Da’ de unde! Doar odată a scuturat din umeri, și pe toți ne-a aruncat care încotro. Noi iar ne repezim, el iar ne scutură și pune mâna pe lance. Atunci s-apropie Mitka și zice: „Ia feriți!” Îi facem noi loc, iar el smulge ca pe-o nuia lancea din mâna tătarului, îl înșfacă de ceafă și-l bușește la pământ. Atunci ne năpustim și noi, îi îndesăm un căluș în gura și-l legăm fedeleș ca pe-un berbece.

— Halal să-ți fie, Mitka! îl lăudară tâlharii,

— Păi ăsta îți răstoarnă și taurul de coarne – spune Poddubnâi.

— Ia zi, Mitka – îl întrebă cineva – răstorni un taur?

— La ce să-l răstorn? se miră flăcăul, fără chef de vorbă, și se trase deoparte.

— Și ce era în sacul tătarului? întrebă Hlopko.

— Păi uitați-vă și voi ce era!

Poddubnâi desfăcu sacul și scoase la vedere o icoană de argint fără chipul sfântului, o lăcriță de mare preț, două-trei iconițe de care poartă arhiereii pe piept și o cruce de aur.

— O, câinele! strigă mulțimea. Înseamnă că el a jefuit biserica!

Serebreanîi se folosi de indignarea haiducilor.

— Fraților! Vedeți cum își bat joc blestemații de credința lui Hristos? Vedeți cum vrea lifta tătărască să doboare la pământ sfânta Rusie? Ce spuneți, fraților, ne-am făcut și noi păgâni ca să răbdăm una ca asta? Oare pentru batjocură ne-au fost date sfintele odoare? O să răbdăm noi ca anticriștii ăștia să dea foc satelor noastre, să ciopârțească femeile noastre?

Un murmur înfundat străbătu mulțimea.

— Fraților – urmă cneazul – care dintre noi n-a păcătuit?! Să ne răscumpărăm păcatele, să dobândim acum iertarea, să pornim cu toții, așa cum ne aflăm, împotriva vrăjmașilor bisericii și pământului rusesc!

Vorbele lui tulburară mulțimea. Niciun suflet asprit și niciun cap înfierbântat n-au rămas nepăsătoare la îndemnul bărbătesc al cneazului, căci Serebreanîi trezise în piepturile haiducilor dragostea de patrie. Bătrânii își plecară fruntea a încuviințare, tinerii se uitară rușinați unii la alții. Strigăte puternice se înălțară din ropotul surd al mulțimii.

— Chiar așa! vorbi unul. Doar n-o să lăsăm bisericile Domnului să fie pângărite!

— N-o să lăsăm, n-o să lăsăm! îl susținu altul.

— O viață are omul! adăugă un al treilea. Mai bine s-o dăm pe câmpul de luptă decât s-o prăpădim în ștreang.

— Așa e! strigă un haiduc bătrân. Și moartea-i parcă mai frumoasă când lupți cu vrăjmașul!

— Fie ce-o fi! spuse un tinerel din cei mai nesupuși. Nu știu alții, dar eu, unul, împotriva tătarilor am să lupt!

— Și eu! Și eu! Și eu! îl urmară mulți.

— Se spune despre voi – urmă Serebreanîi – că ați uitat de Dumnezeu, că nu mai aveți nici inimă, nici cuget. Acum puteți dovedi ca oamenii care spun asta mint, că aveți și inimi bărbate, și cugete curate! Arătați-le că, dacă-i vorba să ne-apărăm țara și credința strămoșească, o veți apăra și voi, nu mai rău ca arcașii țarului, nu mai rău ca opricinicii!

— Mergem! Mergem! strigară toți haiducii într-un glas.

— N-o să lăsăm pe păgâni să batjocorească sfânta Rusie!

— Să-i batem pe anticriști!

— Du-ne împotriva tătarilor!

— Du-ne la luptă! Să ne apărăm credința!

— Fraților! mai spuse cneazul. Și dacă o să-i batem pe păgâni, are să vadă și țarul că nu suntem mai prejos de opricinici, și are să ne ierte greșelile noastre, și are să spună: „Nu-mi mai face trebuință opricinina, am eu destui slujitori de credință”.

— Măcar de-ar spune-o! strigară haiducii. Atunci și viața ne-am pune-o la picioarele lui!

— Că nu de voia mea m-am făcut tâlhar – spuse unul.

— Da’ eu, crezi, de bună voie? îl susținu altul.

— Să ne dăm viața pentru pământul Rusiei! strigă Serebreanîi.

— Să ne-o dăm, să ne-o dăm! repetă mulțimea în cor.

— Dacă-i așa – urmă cneazul – dacă pornim să batem pe vrăjmașii Rusiei, se cuvine să închinăm pentru țarul tuturor rușilor!

— Să închinăm!

— Luați-vă cănile și dați-mi și mie una!

Cineva îi aduse o cana înaltă, fără toartă, plină cu vin. Haiducii își umplură și ei cănile.

— Trăiască slăvitul nostru stăpân, țarul Ivan Vasilievici, împărat a toată Rusia! închină Serebreanîi.

— Slavă țarului, trăiască țarul! reperă mulțimea.

— Trăiască Rusia! spuse Serebreanîi.

— Trăiască Rusia! repetară haiducii.

— Piară toți Vrăjmașii sfintei Rusii și dușmanii credinței creștinești!

— Piară lifta tătărască! Piară dușmanii credinței noastre rusești!

— Du-ne la lupta! Unde-s tătarii, unde-s başibuzucii care dau foc bisericilor noastre?

— Să pornim! Să pornim! se auzea de pretutindeni.

— În foc, să-l aruncăm în foc pe tătar! strigă o voce.

— Da, în foc! În flăcări să se perpelească! întăriră alții.

— Stați, copii! îi opri Serebreanîi. Mai întâi să-i punem câteva întrebări. Ia spune, mulți sunteți? vorbi el, întorcându-se spre tătar. Unde v-ați așezat tabăra?

Prinsul săltă din umeri, chip că nu înțelege.

— Așteaptă, cneazule – spuse Poddubnâi – îi dezlegăm noi îndată limba! Hlopko, ia dă tu un tăciune a prins. Așa! Ei, acum ai să răspunzi, liftă spurcată?

— Răspunzi, tata, răspunzi! strigă tătarul ca fript.

— Mulți sunteți?

— Mulți, tata, mulți!

— Câți?

— Zece mia, tata! Astăzi zece mia, mâne suta mia!

— Înseamnă că voi sunteți numai cetele din frunte! Și cine vă conduce?

— Hanul duce.

— Însuși hanul?

— Nu însuși! Hanul venit mâine. Acum venit cneazul Sirinului, Sihmat cheamă!

— Unde-i tabăra lui?

Tătarul arătă prin semne că nu înțelege.

— Hei! Hlopko, tăciunele! ceru iarăși Poddubnâi.

— Aproape, tata, aproape tabăra – se grăbi să răspundă prinsul. Zece verste de aici, nu mai mult.

— Arată-ne drumul! porunci Serebreanîi.

— Nu putem, tata. Nu putem văzut drum! Mâine putem, tata.

Poddubnâi apropie jarul de mâinile legate ale tătarului:

— Ai să găsești drumul?

— Găsești, tata, găsești!

— Bine – spuse cneazul. Acum, fraților, mâncați, dați-i ceva și tătarului, și-apoi la drum! Să arătăm vrăjmașului care-i puterea țării rusești.

CAPITOLUL XXV
PREGĂTIRI DE LUPTĂ

În poiana cea mare se porni o asemenea mișcare, atâta vânzoleală și larmă, încât Maxim nici nu apucă să mulțumească lui Serebreanîi. Abia după ce mulțimea haiducilor se rândui în coloană și porni la drum, Maxim, căruia i se înapoiaseră calul și armele, putu să se apropie de cneaz.

— Nikita Romanovici – spuse el, venind scară la scară cu noul hatman – mulțumesc. Astăzi mi-ai plătit pentru istoria cu ursul!

— E firesc, Maxim Grigorievici. Acesta-i rostul nostru pe lume: să ne-ajutam unii pe alții!

— Cneazule – vorbi și Vaniuha Deșt, împingându-și calul până în dreptul lor – mă uitam adineauri la tine și-mi spuneam: „Eh, ce păcat că nu-l vede pe cneaz un oarecare voinic din popor pe care l-am lăsat departe pe Volga!” Măcar că-i om de rând voinicul acela, cam așa ca mine, l-ai îndrăgi îndată, cneazule, și el pe tine tot la fel! Să nu-ți fie cu supărare, dar tare mai semănați voi doi. Când ți-ai ridicat glasul în apărarea sfintei Rusii, și când am văzut cum ți se aprind ochii, mi-am amintit de prietenul meu Ermak Timofeevici. Și el își iubește țara, tare și-o mai iubește, măcar că-i haiduc de codru. Nu o dată mi-a mărturisit că-i e rușine foarte, că degeaba face umbră pământului, ca arde într-însul dorința de a-și sluji neamul. Eh, de l-am avea aici, cu noi, să lupte cu tătarii! El singur cât o sotnie întreagă prețuiește. Și cine l-ar auzi strigând: „După mine, copii!” s-ar simți, cred, mai înalt el însuși, și mai puternic, și nimic nu i-ar mai putea sta în cale, și toți dușmanii s-ar prăvăli în jurul lui. Semeni cu el, Nikita Romanovici, zău semeni, să nu mi-o iei în nume de rău!

Vaniuha tăcu și se lăsă în voia gândurilor.

Serebreanîi călărea mut, cercetând întunericul depărtărilor. Maxim tăcea și el. Drumul răsuna surd de pașii haiducilor. Noaptea înstelată învăluia mută pământul adormit. Coloana mărșălui multă vreme în direcția arătată de tătarul prins, pe care Hlopko și Poddubnâi îl păzeau cu săbiile trase.

Deodată, din depărtare, se înălțară niște sunete stranii, molcome, măsurate. Nu era glas omenesc, nici zvon de corn, nici tremur de guslă, ci aducea mai curând cu foșnetul vântului prin trestii, dacă trestiile ar putea suna ca sticla lovită sau ca strunele ciupite.

— Ce-i asta? întrebă Nikita Romanovici, oprindu-și calul.

Vaniuha își scoase căciula și își aplecă tâmpla până la oblâncul șeii:

— Așteaptă, cneazule, lasă-mă s-ascult.

Sunetele curgeau lin și trist, ba revărsându-se în clinchet de unde argintii, ba șuierând înalt ca frunzișul legănat al codrului, apoi se curmară brusc, de parcă le-ar fi spulberat suflarea vântului de stepă.

— A isprăvit – spuse Vaniuha, râzând. Halal să-i fie, că strașnic piept mai are! Cred că o jumătate de ceas a tot șuierat fără să-și tragă suflarea.

— Da' ce-a fost? întrebă cneazul.

— A fost o cebuzga! Asta e la ei cam ceea ce este la noi cornul sau fluierul. Pesemne că-i vreun bașchir. Că-i o adevărată adunătură hoarda asta a hanului: și de prin Kazan, și din regiunea Astrahanului, și din stepa nogailor toate liftele. Auzi-l că iar începe să cânte.

Ai fi spus că-n depărtare s-a stârnit o nouă adiere de vânt, ce s-a prefăcut apoi într-o prelungă și dulce revărsare de dor și jale, pentru ca după o vreme să se încheie într-un tremur stins, ca ultima suflare a unui nechezat de cal.

— Aha – făcu Vaniuha – vezi, partea asta i-a ieșit mai scurtă, pesemne că s-a poticnit, câinele!

Dar peste o clipă noi sunete, neasemuit mai răsunătoare, se înălțară din aceeași direcție. Ai fi jurat că nenumărați zurgălăi se scutură în bezna nopții.

— Halal gâtlej! spuse Vaniuha. De-aici din depărtare s-ar putea crede că-i cine știe ce sculă meșteșugită, când colo ei scot toate clinchetele astea doar din gât. I-a ajuns aleanul, procleții!

Sunetele triste și prelungi se revărsau într-altele vesele și săltărețe, dar nu era în ele nici oful cântărilor și nici voioșia jocurilor rusești. Răbufneau în ele și măreția sălbatică a triburilor nomade, și galopul tabunurilor de cai, și goana nebună a hoardelor, și dorul nedeslușit după o patrie, după uitatele meleaguri de baștină.

— Cneazule – spuse Vaniuha – să știi că tabăra trebuie să fie pe-aproape. După colina aceea, cred, au să se zărească și focurile ei. Îngăduie-mi să mă strecor până acolo, aș vedea tabăra lor. Pentru mine e o treabă obișnuită, nu o dată m-am ciocnit eu cu ăștia pe malurile Volgăi. Iar tu, între timp, te-ai îngriji ca oamenii să mai răsufle, să se mai pregătească.

— Du-te cu Dumnezeu! îl învoi cneazul.

Vaniuha sări de pe cal și pieri în beznă.

Haiducii își traseră sufletul, își cercetară armele și se trântiră la pământ fără să strice șirurile de luptă. O liniște adâncă se înstăpâni asupra mulțimii de oameni. Toți erau pătrunși de însemnătatea bătăliei ce sta să înceapă și de nevoia supunerii desăvârșite la porunca hatmanului nou ales. Sunetele de

cebuzga își urmau curgerea neîntreruptă, luna și stelele luminau câmpia întreagă, firea păstra o liniște solemnă și doar din când în când o ușoară adiere unduia marea argintie a tulpinilor de pănușiță înaltă.

Așa se scurse aproape o oră. Vaniuha nu se mai întorcea. Cneazul începuse să-și piardă răbdarea, când deodată, la numai trei pași de el, un om se ridică din iarbă. Nikita Romanovici dădu să-și tragă sabia.

— Ușurel, cneazule! Sunt eu – spuse Vaniuha, zâmbind pe sub mustață. Tot așa, nesimțit de nimeni, m-am apropiat și de tătari. Am iscodit și-am văzut totul, acum le cunosc tabăra ca pe propria-mi colibă. Și dacă-mi dai voie, am să iau vreo zece voinici pe-alesul, mă strecor în pajiștea cailor, împrăștii tot tabunul și bag dracii în tătari, iar tu, când vei socoti c-a venit clipa, să-i izbești din două părți, dar cu chiot năprasnic, și tătar să fiu dacă n-om tăia jumătate dintr-înșii! Numai atâta la început. Isprăvile astea de noapte cer mare meșteșug, că pe urmă, când o răsări soarele, e rândul tău să poruncești, și noi toți ne vom supune.

Serebreanîi cunoștea agerimea și priceperea fostului hatman, așa că-l lăsă să facă ce știe.

— Băieți – vorbi Vaniuha oamenilor – ne-am cam luat în bețe aseară, dar ce-a fost s-a dus, și cine-o mai pomeni de asta să-i sară ochii! Acum să-mi spuneți care dintre voi, vreo zece inși, vreți să vă strecurați cu mine în tabăra necredincioșilor?

— Alege tu pe care știi – răspunseră haiducii – că noi ne-om duce cu toții.

— Vă mulțumesc, fraților. Și dacă m-ați cinstit să aleg eu, apoi uite pe care-i vreau: vino tu, Poddubnâi, și tu, Hlopko, și tu, Scorțar, și tu, Pădurean, și tu, Ciuru, și Steopka, și Mișka, și Ghioagă, și Nicovală, și Lăcustă! Da’ tu, Mitka, un-te bagi? Pe tine nu te-am chemat; rămâi cu cneazul, că pentru treaba asta nu ești potrivit. Iar voi, fraților, descingeți-vă săbiile să nu ne-mpiedice la târât, ne-or ajunge ele cuțitele. Și-aveți grijă: nicio șoaptă să nu se audă și niciun pas să nu se facă fără porunca mea. Dac-am pornit împreună la vânătoare, să nu-mi ieșiți din cuvânt. Cum oi vedea că-mi umblă vreunul anapoda, pe loc îi fac felul!

— Așa să fie, așa să fie! se legară oamenii aleși de Vaniuha. Cum ai spus, așa o să facem. Dacă am purces la bătălia cea sfântă, nu te teme, n-o să te înșelăm.

— Vezi povârnișul ăla, cneazule? Când ai să ajungi sus, o să vi se-arate și lumina focurilor de tabără. Te sfătuiesc s-aștepți acolo până auzi semnalul

meu. Iar când am să sperii și am să împrăștii tabunul, și-au să răsune chiote și strigăte, atunci năboiți și voi asupra păgânilor. Și-i prindem ca din oală: cai n-or să mai aibă, de o parte o să fim noi, de cealaltă, o gârlă mlăștinoasă.

Serebreanîi făgădui să facă întocmai.

Hatmanul și cei zece voinici ai lui porniră târâș în direcția taberei și în curând se pierdură în iarbă înaltă. S-ar fi putut crede că s-au ascuns cu toții chiar acolo, pe loc, dar un ochi ager putea deslușI o legănare a ierbii îndepărtându-se mereu, fără nicio adiere de vânt.

Peste o jumătate de oră Vaniuha și ai lui se aflau în apropierea corturilor tătărăști.

Întins în năgara înaltă, hatmanul își săltă capul. În față, la vreo cincizeci de pași, ardea un foc și flăcările lui luminau câțiva bașchiri așezați în jur, cu picioarele încrucișate sub ei. Unii purtau halate în dungi pestrițe, alții aveau în spate cojoace de berbec, iar vreo doi, niște caftane zdrențuite din păr de cămilă. Lăncile lor înfipte roată în pământ își așterneau umbrele lungi până la capul lui Vaniuha. Tabunul, mai multe mii de cai, lăsat în grija acestor bașchiri, păștea în apropiere îngrămădit strâns, cal lângă cal. La vreo sută de pași depărtare, alte focuri luminau nenumărate corturi de pâslă.

Nu se prea omorau cu firea bașchirii să țină sub ochi tabunul. De la Volga și până la Riazan veniseră fără să întâlnească în cale nicio piedică. Știau că oștile rusești au fost destrămate și nu se așteptau la niciun neajuns, cât despre lupi socoteau că se pot apăra doar cu cebuzgaua și cu zurgălăii gâtlejurilor. Așa că patru dintre ei, sprijinindu-și dinții de sus în buza fluierelor lungi, frumos crestate, își umpleau plămânii cu aer și suflau cât îi țineau bojocii, jucându-și degetele pe găurele. Alții le țineau isonul din gâtlej și focul le lumina obrajii stacojii de încordare.

Vaniuha rămase nemișcat o vreme, minunându-se de liniștea acestei veghe pașnice și chibzuind cam așa: „Să mă reped chiar acum cu cuțitele la bașchiri și să-i înjunghii până la unul înainte de-a prinde ei de veste, sau mai întâi să împrăștii tabunul și abia apoi să căsăpesc străjile?”

Amândouă căile îl atrăgeau. „Uite la ei ce tabun au – își spunea el, ținându-și suflarea. Dacă-l stârnesc cu pricepere și-l pornesc în goana mare peste corturile alea, are să fărâme totul sub copite și are să-i năucească pe tătari, de nu se vor mai recunoaște om cu om. Dar și feciorii ăștia de cățea s-au așezat cum nu se poate mai prielnic! Doamne, ce bine s-au așezat! Ia te uită ce pierduți sunt în cântarea lor! Te-ai putea apropia până la doi pași de dânșii.”

Și hatmanul nu se simți în stare să se lepede de sângeroasa bucurie a înjunghierii băschirilor de strajă.

— Ciurule – șopti el voinicului pitit alături – cum stai cu gâtul? Ai să poți scoate un chiot vrednic de tine?

— Da' cu tine ce-i? întrebă tot în șoaptă haiducul.

— Eu parcă-s cam răgușit.

— Bine, o să chiui eu. A venit vremea?

— Nu. Așteaptă. Întâi apropie-te târâș cât mai mult de cai, uite pe-acolo. Apropie-te până îi vezi că-ncep să ciulească urechile și-abia atunci chiuie, da-nfiorat, și pornește-i drept spre corturi!

Ciuru dădu din cap în semn c-a înțeles și pieri în năgară.

— Și-acum, fraților – șopti Vaniuha celorlalți haiduci – veniți ușurel după mine să-i izbăvim pe păgâni, dar cu grijă. Vezi că nu-s decât vreo douăzeci, iar noi nouă; adică vă vin câte doi de fiecare și-mi mai rămân și mie patru. Când veți auzi chiotul Ciurului, săriți toți odată în spinarea lor! Gata sunteți?

— Gata!

Hatmanul trase aer în piept, își îndreptă spinarea și duse încetișor mâna la brâu să scoată cuțitoiul.

CAPITOLUL XXVI
FRAȚI DE CRUCE

În timp ce se făceau toate aceste pregătiri, Serebreanîi, la o jumătate de verstă de tabăra tătarilor, aștepta cu nerăbdare semnalul rânduit de Vaniuha.

— Cneazule – îi vorbi Maxim, care nu se mai depărta de el nici cu un pas – mai e puțin și începe bătălia. Când o răsări soarele, mulți dintre noi n-or să mai fie pe lume, și tare aș vrea să te rog ceva…

— Ce să mă rogi, Maxim Grigorievici?

— Ceva nu prea greu, numai că nu știu cum să-ncep, mă cam sfiesc…

— Spune, Maxim Grigorievici, doar să-mi stea în putere.

— Uite, cneazule, eu am să-ți spun tot adevărul. Am plecat din Sloboda pe-ascuns, împotriva voinței lui tătâne-meu și fără știrea mamei. N-am mai putut răbda slujba de opricinic; atâta-mi era de silă, că-mi venea să m-arunc în gârlă. Vezi tu, boier Nikita, eu sunt singur fecior la părinți, alți frați nu mai am. De la Pocroave, merg pe nouăsprezece ani, și nu știu dacă mă crezi, dar până astăzi n-am avut cu cine schimba o vorbă mai de la inimă. Trăiesc printre ei singur-singurel, nimeni nu mi-e prieten, toți mi-s străini. Fiecare nu se gândește decât cum să scape de ceilalți ca să se salte el în mila țarului. În orice zi, alți oameni sunt schingiuiți, alte capete cad sub secure. De cucernici ce sunt, ei nu mai ies din biserică, dar norodul îl supun la cazne mai grele decât pe tâlharii de drumul mare. Aur să dobândească și moșii cât mai multe, că despre partea lor Rusia poate să se ducă de râpă! Oricât de cumplit e țarul, dar uneori tot își mai pleacă urechea la adevăr; măcar unul dintre ei dacă s-ar încumeta să-i spună adevărul! Dar vezi că toți se-ntrec care mai de care să-i cânte-n strună, să stea sluj în fața lui pentru agoniseală! Te rog să mă crezi, cneazule, când te-am văzut pe tine, mi s-a înveselit sufletul de parc-am regăsit un frate. Încă nu știam pe-atunci cine ești, și te și îndrăgisem, și ochii-ți erau altfel ca ai lor, și vorbirea ți-era alta. Uite Godunov, de-o pildă, e și el mai altfel decât ei, dar, oricum, nu-i ca tine. Mă uitam cum stăteai fără armă în fața ursului, cum ai primit din mâna lui Basmanov cupa de vin, după ce boierul acela bătrân a fost otrăvit din aceeași cupă, cum ai ieșit din sală când te-au dus la butuc, cum ai vorbit astăzi mulțimii de tâlhari. Și tare mă-ndemna sufletul spre tine, tare-mi venea să mă arunc de gâtul tău! Nu te mira, cneazule, de vorba mea îndrăzneață – spuse Maxim, plecându-și ochii-n pământ – nu mă obrăznicesc să-ți cer prietenia, știu cine ești tu și cine-s eu, dar ce pot face

dacă vorbele îmi năboiesc singure pe gură, dacă inima mi se zbate în piept s-ajungă la tine!

— Maxim Grigorievici – îi răspunse Serebreanîi, strângându-i mâna cu putere – și tu-mi ești drag mie, ca un frate bun mi-ești drag!

— Îți mulțumesc, cneazule, îți mulțumesc din inimă! Și dacă tot am început, lasă-mă să-ți spun tot ce am pe suflet. Văd că nu ți-e silă de mine. Îngăduie-mi, acum înainte de bătălie, să mă prind frate de cruce cu tine, după străvechiul nostru obicei creștinesc! Asta am vrut să te rog. Nu mi-o lua în nume de rău, cneazule. Dacă aș fi sigur că o să mai putem lupta multă vreme alături, nu te-aș ruga să mă primești chiar astăzi frate de cruce, mi-aș aminti tot timpul că stirpea ta nu poate socoti vrednică frăția de cruce a unuia ca mine, pe când așa… acum…

— Ajunge, nu-l mânia pe Dumnezeu, Maxim Grigorievici! îi curmă vorba Serebreanîi. În ce nu-mi ești frate? E drept că neamul meu e mai de vază ca al tău, dar asta-i doar în hrisoave și-n opisul cinurilor boierești, aici însă, în fața tătarilor, pe câmpul de luptă, suntem deopotrivă, Maxim Grigorievici, și peste tot în fața lui Dumnezeu și a oamenilor tot deopotrivă suntem. Să ne legăm deci frați de cruce. Maxim Grigorievici!

Cneazul își scoase cruciulița de la piept, prinsă pe după gât cu un lănțișor de aur, și i-o întinse lui Maxim. Maxim își scoase și el cruciulița de sub cămașă, o cruciuliță simplă, de aramă, prinsă pe o panglică subțire de mătase, o sărută și își făcu cruce:

— Ia-o, Nikita Romanovici, mi-a dăruit-o mama odată cu binecuvântarea ei pe când mai eram niște oameni săraci și tata nu se înălțase încă în mila țarului. Ia-o și păzește-o: e tot ce am mai drag pe lume.

Amândoi se închinară, făcură schimb de cruciulițe și se îmbrățișară.

Maxim se lumină la față.

— Acum îmi ești frate, Nikita Romanovici! Orice s-ar întâmpla de-acum încolo, nu mai putem fi despărțiți; cine ți-e prieten ție mi-e și mie prieten! Cine ți-e ție dușman îmi este și mie. Cu inima ta am să iubesc de-aici înainte, cu mânia ta am să mă mânii, cu gândurile tale am să gândesc. Acum și moartea am s-o primesc cu voioșie, și viața-mi va fi mai puțin amară: am pentru cine trăi, am pentru cine muri!

— Maxime – îi răspunse Serebreanîi, foarte tulburat – Dumnezeu mi-e martor că m-am legat din toată inima frate de cruce cu tine și n-aș vrea să mă mai despart de tine până la capătul vieții.

— Mulțumesc, din inimă-ți mulțumesc, Nikita Romanovici, nici nu se cuvine să ne mai despărțim. Dacă o da Domnul și-o să scăpăm cu viață, va trebui să ne gândim bine, să căutăm împreună ce-avem de făcut pentru țară, ce faptă să făptuim întru slava sfintei Rusii! Nu-i cu putință ca-n țara asta totul să se fi dus de râpă, nu-i de crezut să nu-l putem sluji pe țar altfel decât o fac opricinicii!

Maxim vorbea cu o înflăcărare neobișnuită, când deodată se opri și-l prinse de mână pe cneaz. Un chiot pătrunzător se înălță în depărtare. Văzduhul întreg părea că răsună, pământul se cutremura. Strigăte nedeslușite și-un vuiet înfundat veneau dinspre tabăra tătărască, și îndată câțiva cai înnebuniți, cu coama în vânt, trecură săgeată pe lângă cei doi tineri.

— E timpul! strigă Serebreanîi, sărind în șa și trăgându-și sabia. Să fiți cu urechea la mine, băieți! Nu vă strângeți buluc, nici nu vă-mprăștiați prea tare, păstrați-vă locurile! Cu Dumnezeu înainte!

Haiducii țâșniră după el.

— Înainte, înainte! răsună același strigăt din toate șirurile. După cneazul nostru, înainte!

Și-ntreaga mulțime îl urmă pe Serebreanîi și trecu peste culmea care le ascunsese până atunci focurile taberei.

O nouă și neașteptată priveliște le izbi privirile. În dreapta taberei tătărăști, un râu de foc brăzda stepa și șerpuirile lui repezi se lărgeau neîncetat, se revărsau, se adunau laolaltă înaintau pas cu pas, se apropiau tot mai mult de corturi.

— Halal să-ți fie, Vaniuha! strigară haiducii. Halal de voi, fraților! Ia te uită cum au dat loc stepei și cum îl mai împinge vântul spre bașibuzuci!

Focul creștea acum cu o repeziciune de necrezut; în dreapta taberei, întreaga stepă părea o mare de flăcări. În scurtă vreme, valurile ei cuprinseră primul șir de corturi, luminând toată tabăra ce aducea cu un mușuroi de furnici înnebunite.

Încercând să scape de foc, tătarii fugeau în neorânduiala drept spre haiduci.

— Pe ei, copii! detună glasul cneazului. Zvârliți-i în apă, goniți-i în foc.

Un strigăt din sute de piepturi răspunse îndemnului, haiducii se aruncară asupra păgânilor și bătălia se încinse…

Când răsări soarele, lupta tot mai continua, dar câmpul era semănat de leșuri tătărăști.

Înghesuit dintr-o parte de foc, dintr-alta de Serebreanîi, dușmanul nu se putu dezmetici și se aruncă năuc spre malurile noroioase ale râului, unde mulți tătari se înecară. Alții pieriră arși în flăcări sau înăbușiți de fumul gros. Tabunurile speriate năvăliseră din capul locului asupra taberei, striviseră corturile sub copite și năuciseră în așa hal pe vrăjmași, că aceștia se buluciseră unii peste alții, călcându-se în picioare și tăindu-se între ei cu iataganele, socotind că luptă cu năvălitorii. Doar o parte din oastea hanului izbutise să răzbată prin foc și rătăcea acum fără noimă prin stepă. O altă parte, strunită cu greu de însuși mârzacul Șihmat al Sirinului, trecuse înot dincolo de râu și se întărise pe celălalt mal. Mii de săgeți ucigătoare începură să se abată de acolo asupra voinicilor ce se și socoteau învingători. Neavând alte arme decât cele de mână și zărind mulțimea tătarilor ce trăgea în ei cu arcurile de dincolo de apă, haiducii se cam pierdură cu firea și începură a da îndărăt.

Zadarnic încerca Serebreanîi să-i oprească cu rugăminți și amenințări. Câteva cete de tătari se și avântaseră să treacă râul înapoi, sub acoperirea norilor de săgeți, primejduind din coastă șirurile cneazului, când Vaniuha răsări ca din pământ în fața lui Serebreanîi. Chipul lui smead era încins de luptă, cămașa îi atârna în zdrențe, iar de pe lama cuțitului îi picurau stropi de sânge.

— Opriți-vă, fraților! Nu fugiți, șoimulenilor! strigă el la haiducii din jur. Ce-i cu voi? Orbit-ați oare? Nu vedeți că ne vin întăriri?

Într-adevăr, din depărtare, pe celălalt mal înainta spre râu un trup de oaste într-o rânduială de luptă desăvârșită; sulițele și chivărele ei sclipeau în razele piezișe ale soarelui abia răsărit.

— Ăștia-s tătari! strigă un tinerel.

— Tătar ești tu! se zborși la el Vaniuha. Așa înaintează o hoardă? Ai mai văzut tu tătari luptând pedeștri? Nu vezi căpetenia din fruntea lor, călare pe fugarul cel sur? Tătărăști sunt zalele lui?

— E o oaste pravoslavnică! răsunară mai multe glasuri. Stați, fraților, ne vin ajutoare pravoslavnice!

— Vezi, cneazule – spuse Vaniuha – parcă s-au mai rărit săgețile. Înseamnă c-au simțit, procleții, ce-i așteaptă. Stai, când s-or întoarce să dea piept cu izbăvitorii noștri, am să-ți arăt un vad peste râu, și-o să-i izbim cu toată tăria din coastă!

Ceata de pedestrași se apropia mereu. Acum li se puteau desluși atât armele cât și straiul, aproape tot atât de felurit ca și al haiducilor. Deasupra capetelor lor se zăreau îmblăcii, coase și furci. Părea a fi o oaste de țărani strânși în mare grabă și doar în primele rânduri se vedeau oșteni în caftane de-o singură culoare toate, cu sulițe și baltage sclipitoare. În rând cu ei venea un pâlc de vreo sută de călărești în caftane de același fel. Îl conducea un tânăr trupeș pe-un cal sur. De sub coifu-i lucitor îi cădeau pe umeri lungi plete blonde. Stătea cu mare măiestrie-n șa, și calul ager de sub el ba se cabra ca lumânarea, ba trepăda de-a latul în pași mărunți ca de răsfăț și necheza falnic spre dușmanii din față-i.

Un nor de săgeți porni spre căpetenia călare și pâlcul de oșteni care-l urma.

Nikita Romanovici trecu vadul cu oamenii lui și izbi în coasta vrăjmașului, pe care oastea de țărani și pâlcul de călărești îl încolțise din cealaltă parte în același timp.

Încleștarea ținea de-un ceas și mai bine.

Serebreanîi se rupse o clipă din învălmășeală și se îndreptă spre râu să-și adape fugarul și să-i strângă chingile. Maxim îl zări și se apropie de el în goana calului.

— Ce zici, Nikita Romanovici – spuse el vesel – pesemne că Domnul n-a uitat sfânta noastră Rusie. Să vezi dacă n-o să-i spulberăm noi pe tătarii ăștia!

— Da, mulțumită boierului de colo! Tocmai la timp ne-a venit în ajutor. Ia te uită cum îi mai seceră în dreapta și-n stânga! Cine să fie? Parcă l-am mai văzut undeva.

— Cum, Nikita Romanovici, nu-l recunoști?

— Da’ tu-l cunoști?

— Cum să nu-l cunosc, Doamne iartă-mă! Multe păcate are să-i ierte cerul pentru isprava de astăzi. Cred că-l știi și tu foarte bine, Nikita Romanovici. Păi ăsta-i Fedka Basmanov.

— Basmanov? Ăsta? Adevărat să fie?

— Chiar el, măcar că nu mai seamănă cu el însuși. L-am văzut nu o dată, nici să-mi amintesc nu-mi vine, în rochie și polcuță, jucând ca fetele, deșucheat de mai mare rușinea, dar acum pesemne că l-a ajuns și pe el amarul de-a sculat pe țărani și pe oamenii săi de curte ca să izbească-n tătari. Să știi că s-a trezit și într-însul sufletul de voinic. Ce vrednicie în brațul lui! Și cum oare să nu te schimbi într-o zi ca asta! se înfierbântă

Maxim, și ochii îi sclipiră de voioșie. Mă crezi, Nikita Romanovici, nici eu nu mă recunosc. Când am fugit din Sloboda, mi se tot năzărea că mult nu mai am de hălăduit pe lumea asta. Mă tot îndemna sufletul să mă încaier cu liftele, dar nu ca să-i dobor pe ei – pentru asemenea faptă de vitejie s-or fi găsind ei alții, mai vrednici ca mine – ci ca să-mi bag căpățâna sub un iatagan păgânesc. Pe când acum e altfel, acum tare-mi mai e drag de viață! Auzi, Nikita Romanovici, auzi cum cântă ciocârlia în tării când vântul alungă zvonul de bătălie? Tot așa de vesel îmi cântă și mie inima-n piept! Și-atâta mă simt de puternic, de dornic să trăiesc, că niciun veac de viață nu mi se pare prea lung. Și câte nu mi-au mai fluturat prin cap de când s-au înălțat zorile. Ce limpede, ce lesne de-nțeles mi-au apărut toate câte le-am mai putea face spre binele țării! Pe tine, țarul are să te ierte, nu se poate să nu te ridice iarăși la mila lui. Ba poate are să te și îndrăgească de-acum încolo. Iar tu ai să mă iei și pe mine de-a dreapta ta, să gândim și să înfăptuim toate câte sunt de făcut, ca odinioară Adașev și Silvestr[2]. Totul, totul am să-ți povestesc ce-am gândit și năzuit, dar acum plec, iartă-mă, Nikita Romanovici, mă-ntorc la luptă, se pare că Basmanov e împresurat. N-o fi el om de soi, dar trebuie scăpat!

Serebreanîi îl privi pe Maxim, cu ochi aproape părintești.

— Păzește-te, Maxime – îl sfătui – nu te băga în vălmășag fără nevoie anume. Uite, și-așa ești plin de sânge!

— Ăsta-i pesemne sânge tătărăsc – răspunse Maxim, uitându-se vesel la pieptaru-i de zale – că eu nicio zgârietură n-am pe trup. Cruciulița ce mi-ai dat mă apără și mă păzește!

Între timp, un tătar pitit în trestii se strecură spre mal, ieși la pământ sănătos, își încordă arcul și slobozi o săgeată în Maxim.

Și-a zbârnâit cumplit întinsa strună, ca viforul săgeata a zburat și s-a înfipt în pieptul alb ca neaua, în inima flăcăului s-a-nfipt. S-a clătinat Maxim în șa, de coama calului s-a încleștat amarnic. Nu vrea să cadă mândrul voinicel, dar ceasul i-a sunat, cel scris de soartă, și prăbușitu-s-a cu fața la pământ, cu fața la pământul rece, doar cu picioru-n scară prins. Și-l târâie fugarul său pe-ntinsul neted al câmpiei, și zboară gingașul Maxim cu fața-n jos, cu mânurile albe desfăcute, cu pletele de aur glia măturând, și doară un șuvoi de sânge pe câmp îi însemnează urma.

Veni-va la Sloboda vestea cea rea, zdrobită va plânge bătrâna lui mama, că nimeni pe lume nu i-a rămas, niciun suflet de fiu care s-o pomenească. Zadarnic va plânge cu lacrimi amare: feciorul ea nu și-l va mai învia.

Veni-va la Sloboda vestea cea rea, zdrobit va scrâșni din măsele Maliuta. Pe prinșii tătari el se va răzbuna, în temniți clădi-va de capete stive. Zadarnic în sânge cruzimea își scaldă, feciorul el nu și-l va mai învia!

Serebreanîi uită de toate: și de bătălie, și de tătari. Nu vede cum mândrul Basmanov alungă păgânii, nu vede cum, vrednic, Vaniuha de zor îi doboară, el vede doar calul ce fuge turbat și târâie-ntr-una pe-al stepei obraz pe blândul său frate de cruce. Și sare Serebreanîi iute în șa, gonește ș-ajunge fugarul, îl prinde de frâu și sloboade din scări pe Maxim, ce abia mai suspină.

— Maxim, Maxim! strigă el, lăsându-se în genunchi și săltând capul rănitului. Mai trăiești oare, frate de cruce al meu? Deschide-ți, zău, ochii! Răspunde-mi!

Maxim deschise ochii împăienjeniți și își întinse mâinile spre cneaz:

— Iartă-mă, frate de cruce Nu ne-a fost dat să trăim alături. Să înfăptuiești numai tu ce-am vrut să clădim împreună.

— Maxim – șopti Serebreanîi și își lipi buzele de fruntea fierbinte a muribundului – nu ai nimic a-mi cere cu limbă de moarte?

— Să duci mamei cea din urmă închinăciune a mea și să-i spui că m-am stins cu gândul la dânsa…

— Am să-i spun, Maxime, am să-i spun – făgădui cneazul, cu lacrimi în ochi.

— Iar crucea, crucea de la gâtul meu, să i-o dai ei… iar pe a mea s-o porți tu, să-ți amintească mereu de mine…

— Mai spune, frate! Nu mai ai și altceva a-mi cere? Nu ai și altă dragoste în suflet? Nu te sfii, Maxime, spune, afară de măicuța ta, tu nu te-ai mai gândit la nimeni?

— La țara mea m-am gândit, de sfânta Rusie mi-e milă! Am iubit-o tot atât de mult ca și pe mama, altă iubire n-am avut. Maxim închise ochii. Fața îi ardea. Răsufla din ce în ce mai anevoie. Peste câteva clipe își ridică pleoapele și se uită la Serebreanîi. Frate – șopti – aș vrea să beau, să beau un strop de apă rece!

Râul era aproape. Cneazul sări în picioare, își cufundă coiful în apa limpede și îl apropie de buzele lui Maxim.

— Acum mi-e parcă mai ușor – murmură flăcăul – ridică-mă puțin, ajută-mă să mă închin. Cneazul îl săltă ușor. Maxim își roti privirea, zări pe tătarii ce fugeau îngroziți. Zâmbi: Ți-am spus eu, Nikita Romanovici, că Dumnezeu este de partea noastră… Uite-i cum fug… Dar ochii mi-s

începțoșați și simt că mor… O, și tare-aș vrea să mai trăiesc!… Un șuvoi de sânge îi năboi pe gură. Primește, Doamne, duhul meu!…

Și-ndată-și dete duhul.

CAPITOLUL XXVII
BASMANOV

Haiducii și oamenii lui Basmanov îl înconjurară pe Serebreanîi.

Tătarii fuseseră spulberați pretutindeni, mulți se dăduseră prinși, alții scăpaseră cu fuga. Țăranii săpară o groapă pentru Maxim și-l coborâră în mormânt cu toată cinstea. Basmanov, între timp, poruncise să i se înalțe cortul persienesc pe malul râului. Iar omul său de credință, una din căpeteniile oștenilor săi, veni la Serebreanîi să-i spună că cinstitul boier Basmanov îi trimite plecăciune și-l roagă să poftească la prânzul ostășesc așternut în cortul cel mare.

Trântit pe perne de mătase, cu părul pieptănat și parfumat, Basmanov se uita într-o oglindă pe care i-o ținea la-ndemână un tânăr slujitor îngenuncheat în fața lui. Înfățișarea boierului vădea un amestec ciudat de viclenie, îngâmfare, desfrânată gingășie și îndrăzneală fără de griji, iar dincolo de tot acest ciudat amestec răzbătea vrăjmășia neascunsă pe care orice opricinic o arăta întotdeauna când se întâlnea cu un boier de zemșcină. Bănuind că Serebreanîi îl disprețuiește, chiar în timp ce-și făcea datoria de gazdă bună, Basmanov chibzuia în ce fel să se răzbune pe oaspetele său în caz că acesta își va arăta disprețul pe față. La intrarea cneazului în cort, Basmanov îl salută cu o înclinare a capului, dar nu se urni de pe pernele-i de mătase.

— Ești rănit, Feodor Alexeici? întrebă Serebreanîi cu toată buna-credință.

— Nu, nu sunt rănit – spuse Basmanov, socotind că oaspetele vrea să-l ia peste picior și hotărându-se să-i răspundă prin nerușinarea cea mai deșănțată – nu, nu sunt rănit, cel mult, puțin ostenit și, poate, necăjit că, uite, pielea mi s-a cam ars de soare. Cum crezi – și ochii lui se-ntoarseră iarăși spre oglindă ca să-și îndrepte cercelușii din urechi – va ține mult roșeața asta de pe fața-mi albă?

Serebreanîi rămase mut: nu prea știa ce trebuie să răspundă.

— Păcat – urmă Basmanov, mulțumit – că astăzi n-o să mai pot face o baie: sunt treizeci de verste până la moșia mea. Dar mâine, cneazule, te rog poftește, am să te ospătez mai bine ca aici și-am să-ți arăt și dansatorii mei de horă: fetele-s toate pe alese, iară flăcăii au cel mult douăzeci de ani.

Basmanov vorbea, rostogolind sunetele cu mare alint.

— Îți mulțumesc, boierule – respinse Serebreanîi poftirea – dar mă grăbesc s-ajung la Sloboda cât mai curând.

— La Sloboda? Păi știu c-abia deunăzi și anevoie ai fugit din temniță!

— N-am fugit, Feodor Alexeici, ci am fost scos cu sila. De vreme ce-am dat țarului cuvântul meu că-i sunt supus, vezi bine că n-aș fi fugit cu niciun preț de-acolo. Și mă grăbesc să mă închin din nou măriei sale țarul.

— De ce vrei oare cu tot dinadinsul să fii spânzurat? Fiecare face cum vrea, liber e viața să-și dea! Dar eu, unul, chiar că nu știu dacă să mă întorc acolo.

— Cum asta, Feodor Alexeici?

— Iaca-așa! răspunse boierul, dând frâu necazului sau poate căutând doar să câștige încrederea oaspetelui său. Tu îl slujești cu toată credința, cu tot sufletul și trupul tău, și când colo, odată te pomenești că-ți pune pe vreun Godunov oarecare pe o treaptă mai sus ca tine.

— Ba parc-am auzit că țarul te ține-n mare cinste.

— Mare cinste! Nici până astăzi nu m-a făcut boier de prima treaptă. Și dacă nici eu nu-i sunt credincios!… Godunov nu-l slujește ca mine. Ăsta se teme ca nu cumva boierii de zemșcină să aibă vreo supărare împotrivă-i: „Hei, Boris, ia du-te până la temniță și smulge o mărturisire de la boier cutare!” „Mă duc, stăpâne, dar teamă mi-e să nu mă tragă pe sfoară, că nu mă prea pricep la trebi dintr-atea; Grigori Lukianovici să vie cu mine, zău, poruncește-i lui!” „Hei, Boris, ia vezi tu ce-i cu boierul cela de nu prea ne cinstește vinul, mă-nțelegi?” „Înțeleg, stăpâne, dar vezi că mă privește cu bănuială acel boier pe mine. Trimite-l mai curând pe Fedka Basmanov cu pocalul acela de vin.” Și Fedka nu se dă-n lături: unde-i trimis, acolo se duce. În semn doar să-i facă țarul, și pe propriul său frate și l-ar otrăvi fără să-ntrebe barem de ce i se cuvine osânda. Îți amintești la praznicul acela ce liniștit ți-am adus o cupă de vin din partea tarului Ioan Vasilievici? Și doară bănuiam că-i otrăvită cupa, zău că așa credeam.

Serebreanîi surâse fără voie.

— Și unde-ntr-altă parte – urmă Basmanov, cu și mai sfruntată nerușinare – unde are să-și găsească el o slugă mai frumoasă ca mine? Ai mai văzut vreodată sprâncene ca ale mele? Nu-s ele mai frumoase ca blănițele de samur? Dar păr de aur ca al meu? Pune mâna, cneazule, să vezi de nu-i mai moale ca mătasea!

O scârbă fără margini se zugrăvi pe chipul cneazului. Basmanov o citi, dar nu se opri, voind parcă să-și întărâte oaspetele și mai mult.

— Dar mâinile, privește: nu-s gingașe și moi ca mâinile de fată? Doar astăzi parcă-n palmă le-am bătucit puțin. Așa îmi este firea, că nu mă cruț la

treabă!

— Adevărat, pot spune că nu te cruți deloc – mărturisi Serebreanîi, nemaiputându-și stăpâni scârba. Dacă e drept ce se zvonește despre tine…

— Ce-anume se zvonește? întrebă Basmanov, mijindu-și viclean ochii.

— Prea destul ar fi și ceea ce însuți tu mi-ai povestit. Dar lumea încă mai băsnește că tu în fața măriei sale țarul, Doamne iartă-mă, în straie de nevastă dănțuiești!

O roșeață vie urcă în obrajii tânărului boier, dar el se apără tot cu obișnuita-i lipsă de sfială.

— Ei, și ce-i dacă într-adevăr loc în fața țarului și dănțui? întrebă el, prefăcându-se a fi nepăsător.

— Dacă-i așa, te rog, să am iertare, dar nu numai să stau la masă cu tine mi-e urât, ci chiar să mă și uit la tine mi-este silă!

— Aha! strigă Basmanov și prefăcuta-i nepăsare pieri ca prin farmec. Ochii i se aprinseră și uită să mai vorbească alintat. Aha! În sfârșit, ai spus-o! Știu eu ce gândiți voi toți despre mine. Da' uite că mie nu-mi pasă și vă scuip pe toți între ochi.

Serebreanîi încruntă din sprâncene și mâna lui dădu să tragă mânerul sabiei, dar își aminti îndată cu cine are de-a face și se mulțumi să înalțe din umeri.

— Ce, te repezi să tragi sabia? întrebă Basmanov. Pe mine nu mă sperii cu asta. Că dacă oi pune și eu mâna pe sabie, nu știu care pe care!

— Iartă-mă! spuse Serebreanîi și ridică marginea covorașului care închidea intrarea în cort, ca pentru a ieși.

— Ascultă! sări Basmanov, prinzându-l de haină pe cneaz. Dacă oricine altul m-ar fi privit cum ai făcut-o tu, Dumnezeu mi-e martor că nu i-aș fi trecut-o cu vederea. Dar cu tine nu vreau să mă cert! Prea bine te pricepi să-i cosești pe tătari!

— Las' că și tu cosești binișor – îl lăudă cu bună credință Serebreanîi, amintindu-și cum se bătuse Basmanov cu tătarii. N-ai rămas nici tu de căruță. De aceea mă mir că iar ți-a venit să te alinți ca muierile.

Chipul tânărului își reluă obișnuita nepăsare.

— Hai, nu te mai mânia, cneazule! Știi doar că nu dintotdeauna am fost așa. Știi doar că la Sloboda, vrând-nevrând, se învață omul cu de toate.

— Păcat, Feodor Alexeici, mare păcat! Când te-am văzut pe cal, cu sabia-n mână, îmi creștea mima de bucurie. Și din plin ți-ai arătat astăzi vitejia, de-mi era mai mare dragul să te privesc. Așa că dă-le-ncolo de deprinderi

muierești, tunde-ți pletele, cum poruncește Domnul, mergi de te închină la Kiev sau la Solovki în semn de căință, și întoarce-te apoi la Moscova ca bun creștin ce te afli.

— Haide, hai, nu te-aprinde, Nikita Romanovici! Șezi colea să prânzim împreună, că doar nu-s o potaie nevrednică, sunt alții mai răi ca mine. Și nu-i adevărat chiar tot ce se vorbește despre mine, nu da crezare la tot ce se spune. De necaz mă clevetesc chiar și eu însumi câteodată.

Serebreanîi fu bucuros să vadă că Basmanov și purtările lui ar putea fi judecate și altminteri.

— Așadară, nu-i adevărat zvonul că ai dănțuit îmbrăcat în polcuță de fată mare? se grăbi el să afle încredințare.

— Of, ce ți-o fi cășunat cu polcuța aia? De bună voia mea crezi c-o îmbrac uneori? Ori poate nu-l cunoști pe măria sa țarul? Și, la urma urmei, doar n-oi fi vrând să mă vezi blagoslovit în rândul mucenicilor? Las' că și-așa mă omor cu firea să-i intru în voie: niciodată la Sloboda nu m-a prins utrenia dormind, în fiecare miercure și vinere bat câte o sută de mătănii până la pământ. Nu știu nici eu cum de mai ține fruntea asta a mea! De te-ar nevoi și pe tine soarta să umbli săptămâni de zile în stihar cernit, tare mă tem c-ai pune și tu o polcuță ca să mai răsufli!

— Ba mai curând mi-aș pune capul pe butuc! sări Serebreanîi.

— Oare? zâmbi batjocoritor Basmanov și, cătând răutăcios la cneaz, urmă cu prefăcută amărăciune: Ori poate socoți, Nikita Romanovici, că-mi face plăcere ca, dintr-a țarului bunăvoință, lumea să nu-mi mai spună Feodor, ci Feodora? Și măcar de-aș avea de pe urma asta foloasele la care năzuiesc! Da' vezi că foloasele numai el le trage, iar eu doar cu rușinea și ponoasele m-aleg. Deunăzi treceam călare pe lângă Sloboda Dorogomilovskaia și i-am văzut pe mujici că mă tot arătau cu degetul, ba unul, pitit în mulțime, a și strigat: „Ian te uită la Feodora măriei sale țarul!" M-am repezit să-i iau în copite, dar s-au împrăștiat cu toții. Mă întorc eu la curte și-i zic țarului: „Uite-uite, iacă-iacă, zic, nu-i lăsa, doamne, pe cei din Dorogomilovskaia să batjocorească pe robul tău preasupus, unul s-a și-ncumetat să mă numească Feodora." „Care-i acela?" „De-aș ști eu care e, nu veneam la tine să te supăr, singur îi despicam țeasta în două!" „Dacă-i pe-așa, zice, ia-ți din cămările mele patruzeci de pielicele pentru o șubă de samur." „Ce să fac cu ea? Lui Godunov știu că nu i-ai închide gura c-o șubă, cu ce-s eu mai prejos decât dânsul?" „Atunci, spune tu ce vrei să-ți dau?" „Dăruiește-mi, stăpâne, cinul de ocolnic, ca să nu mă mai înfrunte

oamenii de la obraz!” „Nu, zice, ocolnic nu te pot face. Tu-mi ești soț de petrecere, iar Godunov, sfetnic de divan. Ție ți se cuvine bogăția vistieriei, iar lui cinstea de sfetnic. Și pentru că dorogomilovicenii te-au batjocorit cu numele de Feodora, poruncesc ca întreagă moșia Dorogomilovskăi să fie trecută în opisul curții noastre împărătești!” Uite cum e cu slujba de măscărici domnesc. Ba încă, de când am părăsit Moscova, nici măcar petreceri n-au mai fost. Toată lumea s-a așternut pe rugăciuni și molitve. De urât ce-mi era, m-am învoit să plec la baștină, dar și la moșie mi s-a urât să tot stau. Că doar n-am să alerg toată viața după vătui și pitpalaci! Și tare m-am mai bucurat de năvala tătarilor ăstora. Bine i-am mai cotonogit, zău așa! Și ce de-a mai prinși o să mânăm acum la Moscova. Stai, bine că mi-am adus aminte de prinși! Știi să tragi cu arcul, cneazule?

— De ce-ntrebi?

— Uite de ce: după prânz o să legăm un tătar de-un stâlp, la vreo sută de pași. Și să vedem care l-o nimeri în inimă cu săgeata. Doar în inimă, celelalte săgeți nu se pun la socoteală. Când o crăpa primul, legăm alt tătar.

Ochii cinstiți ai cneazului Serebreanîi se întunecară:

— Nu, eu în oameni legați nu trag cu arcul.

— Foarte bine, atunci îl lăsăm să fugă: și să vedem care-l doboară din goana mare.

— Nici asta n-am s-o fac, și nici ție n-am să ți-o îngădui! Că, slavă Domnului, aici nu-i Sloboda.

— Cum adică n-ai să mi-o îngădui? izbucni Basmanov și ochii i se învâlvorară din nou. Pesemne însă că planurile ce-și făcuse nu-i îngăduiau să se ia la harță cu Serebreanîi, căci o întoarse pe loc și-i spuse râzând: Eh, cneazule, nu vezi c-am glumit? Tu și istoria cu polcuța ai crezut-o! De-o jumătate de ceas eu șuguiesc cu tine, iar tu le iei de bune toate câte le spun. Să știi că eu m-am săturat mai abitir ca tine de rânduielile curții de la Sloboda. Crezi oare că eu mă împac cu Greaznoi, sau cu Veazemski, sau cu Maliuta? Hristos mă vede că-i iubesc ca sarea-n ochi! Ascultă aici, cneazule – șopti el, viclean – știi ce ți-oi spune? Lasă-mă pe mine să mă întorc primul la Sloboda. Am să mă fac luntre și punte ca țarul să te ierte, iar când vei intra iarăși în mila măriei sale, ai să-mi plătești și tu cu un bine binele ce-ți fac. E destul să-i șoptesc ceva țarului mai întâi despre Veazemski, pe urmă despre Maliuta, pe urmă despre alții, și-ai să vezi dacă n-om rămâne numai noi doi mari și tari în preajma stăpânului. Și las’ pe mine că știu eu ce să spun despre fiecare, doar că-i mai bine să le afle toate din gura altuia.

Am să te învăț pe tine cum să vorbești și-ai să-mi fii recunoscător câte zile vei avea!

Ciudate i se părură cneazului vorbele și purtarea tânărului boier. Vitejia și părerile de rău pentru scârbavnica viață ce era silit să ducă Basmanov la Sloboda îl înduioșaseră pe Serebreanîi. Și nu lipsea mult să creadă că, într-adevăr, omul glumise tot timpul, ba de necaz ajunsese el însuși să se vorbească de rău, dar această ultimă propunere, făcută cu tot dinadinsul și nicidecum în glumă, trezi în Serebreanîi aceeași silă ca adineauri.

— Ei, ce zici? întrebă gazda, înfruntându-i fără sfială privirea. Vrei să facem pe din două toată mila țarului? De ce taci, cneazule? Sau poate că nu mă crezi pe cuvânt?

— Feodor Alexeici – începu Serebreanîi, căutând să-și stăpânească revolta și să păstreze toată cuviința față de gazda sa – Feodor Alexeici, păi ceea ce-mi propui tu e o adevărată, cum să spun eu… o adevărată…

— O adevărată ce?

— O adevărată mârșăvie – murmura Serebreanîi, socotind că, dacă a coborât glasul, a îndulcit și asprimea vorbei șoptite.

— O mârșăvie! îl îngână Basmanov, ascunzându-și furia sub masca unei prefăcute mirări. Nu cumva ai uitat despre cine-ți vorbeam? Oare-i ții de vrednici pe Veazemski sau pe Maliuta?

— Trăsnetele Celui-de-Sus să se reverse asupra lor și asupra întregii opricinine! răspunse Serebreanîi. Doar să mă lase țarul să vorbesc, și am să-i spun pe față tot ce gândesc și tot ce știu despre ei, dar să-i șoptesc pe ascuns, nu mă prind… despre nimeni… și mai cu seamă din îndemnul tău, Teodor Alexeici!

Un fulger otrăvit țâșni de sub sprâncenele boierului Basmanov:

— Așadar, nu vrei să împărțim între noi bunăvoința și mila țarului, cneazule?

— Nu.

Basmanov își lăsă fruntea în pământ, își prinse capul în palme și porni să se legene a jale într-o parte și-ntr-alta.

— O, sărman de mine! Ce singur sunt și părăsit! se văita el, bocind a plâns. Singur și amărât ca vai de lume! De când s-a întors țarul de cătră mine, toți mă pălesc, oricine caută să mă jignească! Nimeni nu mă îmbună, nimeni nu mă alintă, toți mă batjocoresc și mă scuipă! O, viață amară, viață de chin! M-am săturat de tine, viață de câine! Am să-mi înnod brâul de-o grindă și-am să-mi vâr în streang căpșorul ăsta fără de noroc!

Serebreanîi se tot uita mirat la Basmanov, care urma să urle, să se văicărească precum bocitoarele la îngropăciune, și doar din când în când își furișa printre gene privirea vicleană spre cneaz, ca pentru a citi pe fața lui nedumerită ce gândește despre jalea lui.

— Ptiu! scuipă într-un târziu Serebreanîi și dădu să iasă din cort. Dar ca și prima dată Basmanov îl apucă de poala caftanului.

— Hei! strigă el. Să vină lăutarii!

Câțiva cântăreți, care așteptaseră pesemne doar această chemare, intrară în cort, tăind cneazului orice cale de ieșire.

— Fraților – îi întâmpină Basmanov cu același glas plângăreț – ia ziceți-mi o cântare, dar una mai de-alean și de durere, să plângă inima-n mine de of și-amar, să se smucească odată din loc și să-mi zvâcnească afară din trup!

Cântăreții porniră un cântec prelung, pe-o coardă înaltă ca de înmormântare, iar Basmanov prinse a se legăna și mai amarnic pe unda cântării și a se văita cu năduf:

— Mai cu jale, mai cu jale! Și mai cu jale, prieteni ai mei! Prohodiți-vă stăpânul, prohodiți-l! Așa! Așa, fraților! Da' de ce n-o fi sărind inima asta afară din trup? Nu i-o fi sunat ceasul? Ori poate mi-e scris să mai pătimesc o vreme pe lumea asta? Ce să-i faci? Dacă așa mi-e scris, trebuie să mă supun. Dacă-i poruncă, trebuie să trăiesc! Atunci, ziceți-i una săltăreață! strigă el deodată, fără nicio trecere. Și lăutarii, obișnuiți cu schimbările acestea neașteptate, porniră un joc săltăreț. Mai cu foc! urlă Basmanov și, înșfăcând două pocale mari de argint, începu să le izbească unul de altul. Mai cu foc, șoimilor! Mai cu foc, pui de lele! Mai cu foc că vă tai, tâlharilor!

Înfățișarea tânărului boier se schimbase cu totul. Nici o trăsătură dulce-femeiască nu mai rămăsese pe chipul lui. Și Serebreanîi recunoscu din nou pe voinicul ager care în zorii zilei se arunca unde era lupta mai crâncenă și hăcuia din goană cetele de tătari.

— Așa mai zic și eu! mormăi cneazul, dând mulțumit din cap.

Basmanov îi aruncă o privire veselă:

— Vezi că iar te-am năcăjit, cneazule. Tu credeai că de-adevărat plâng și mă văicăresc. Ehe, Nikita Romanovici, ușor te mai lași înșelat! Ei, hai să închinăm pentru întâlnirea noastră. Dacă om mai sta o vreme împreună, ai să te încredințezi că nu sunt așa cum gândeai tu.

Veselia fără de grijă, ca și pofta turbată de petrecere a gazdei avură înrâurirea așteptată asupra cneazului și el primi cupa de vin pe care i-o

întinse Basmanov.

— Cine să te mai înțeleagă, Feodor Alexeici?! N-am mai văzut niciodată oameni ca tine. Poate că-ntr-adevăr ești mai bun decât pari a fi. Nici eu nu mai știu ce să cred despre tine. Dar Dumnezeu a făcut să ne întâlnim pe câmpul de luptă, așa că beau în sănătatea ta!

Și își goli cupa dintr-o sorbitură.

— Așa, cneazule! Așa, suflete! Numai Dumnezeu știe cât te iubesc. Și-acum să mai închinăm o dată pentru nimicirea tuturor tătarilor care-au rămas în Rusia!

Serebreanîi ținea bine la băutură. Dar după a doua cupă gândurile începură să i se învălmășească. Și, ori că vinul era mai tare ca de obicei, ori că Basmanov îl amestecase cu cine știe ce, cneazul simți că i se învârtește capul și nu mai vede nimic. Nu mai vedea nimic, auzea doar cum cântecul se face tot mai turbat, cu chiote, cu tropăituri din picioare și glasul gazdei tot mai răsunător:

— Mai cu foc, fraților! Ați adormit, ce naiba? Pe cine îngropați, tâlharilor?

Când Serebreanîi își veni în fire, cântecul tot mai răsuna, doar că el nu mai stătea în picioare, ci era trântit pe covoarele și pernele persienești, iar Basmanov și slujitorul lui încercau să-i tragă peste cap un veșmânt femeiesc.

— Hai, pune-ți mantia, boierule – mârâia Basmanov – c-afară se lasă frigul.

Cântăreții își trăgeau sufletul ca să înceapă o nouă cântare.

Serebreanîi mai era ametit, și măcar că ochii i se deschiseseră, încă nu vedeau deslușit și nici gândurile nu i se limpeziseră de tot, așa că era gata să-și pună haina femeiască, luând-o drept mantie, când deodată, în tăcerea ce se lăsase, răsună un urlet prelung.

— Asta ce mai e? sări furios Basmanov.

— Urlă un câine pe mormântul lui Skuratov – răspunse un slujitor, scoțându-și capul din cort.

— Ia dă-mi arcul și-o săgeată, îi învăț eu îndată să urle când oaspetele meu se veselește!

Dar la auzul numelui de Skuratov, Serebreanîi se dezmetici:

— Stai așa, Feodor Alexeici. Ăsta-i câinele lui Maxim. Să nu tragi! Buian mă cheamă să vin la mormântul fratelui meu de cruce. M-am cam întins cu petrecerea asta peste măsură. Iartă-mă, dar e timpul să plec la drum.

— Bine, dar mai întâi pune-ți mantia, Nikita Romanovici.

— Nu-i pe măsura mea veșmântul – zise, dându-și seama ce-i întinde Basmanov – poartă-l sănătos, cum l-ai purtat și până acum!

Și fără să mai aștepte răspunsul gazdei, scuipă scârbit și ieși afară din cort.

În urma lui răsunară sudălmile și blestemele lui Basmanov. Serebreanîi nu le luă în seamă. Se apropie de mormânt, îngenunche, își luă rămas bun de la fratele său de cruce și, urmat de Buian, se îndreptă spre tabăra haiducilor, care, ascultând de Vaniuha, se rânduiseră la odihnă în jurul focurilor aprinse pe malul râului.

CAPITOLUL XXVIII
DESPĂRȚIREA

Nici nu se luminase bine de ziuă, când Vaniuha deșteptă cetele de haiduci și le strânse în jurul său și al cneazului.

— Fraților – începu el. A sosit vremea să vă părăsesc. Iertați-mă, băieți! Eu mă întorc din nou pe Volga. Să nu-mi purtați pică dacă v-am supărat sau bruftuluit câteodată.

Și Vaniuha se închină adânc în fața haiducilor.

— Să nu ne lași, hatmane! ridică glas întreaga adunare. Noi cui rămânem?

— Urmați-l pe cneaz, băieți. Cu isprăvile voastre vitejești de ieri, voi v-ați spălat de toate păcatele, vă puteți întoarce la viața voastră dinainte, cneazul n-are să vă lase de izbeliște!

— Vitejilor – vorbi Serebreanîi – i-am făgăduit țarului că n-am să fug de judecata lui. Știți prea bine că nu de voia mea am plecat din închisoare. Acum se cuvine să-mi țin cuvântul, dar și să-mi plec capul în fața măriei sale. Vreți să veniți cu mine?

— Dar ne va ierta el oare? întrebară haiducii.

— Asta ține de voința Domnului. Eu nu vreau să vă înșel. Poate că are să vă ierte, poate că nu. Gândiți-vă bine, sfătuiți-vă între voi și veniți să-mi spuneți cine rămâne și cine pleacă.

Oamenii se uitară unii la alții, se împrăștiară cete-cete sfătuindu-se între ei cu jumătate de glas. Iar peste o vreme se adunară iarăși în jurul cneazului.

— Te urmăm cu toții, dacă vine și hatmanul cu noi.

— Nu, băieți – îi opri Vaniuha – nu-mi cereți asta. Chiar dacă n-o să-l urmați pe cneaz, drumurile noastre tot se despart. Destul am hălăduit pe-aici, e timpul să mă întorc pe meleagurile mele de baștină. Ș-apoi, deunăzi ne-am cam luat în bețe, iar frânghia ruptă, oricum ai înnoda-o, întreagă n-are să mai fie. Mergeți cu cneazul, băieți, ori alegeți-vă un alt hatman, dar mai bine ascultați sfatul meu: urmați-l pe cneaz. Nu-mi vine a crede că, după izbânda de ieri, țarul să nu vă ierte și pe voi, și pe cneaz.

Haiducii se mai sfătuiră ce se mai sfătuiră și-n scurtă vreme mulțimea se despărți în două cete. Cea mai mare dintre ele se apropie de Serebreanîi:

— Te urmăm oriunde! Ce-ai să pați tu, să pățim și noi!…

— Și ceilalți? întrebă Serebreanîi.

— Ceilalți și-au ales de hatman pe Hlopko, dar noi nu-l vrem!

— În ceata aceea a rămas pleava – șopti Vaniuha la urechea cneazului. Nici ieri n-au fost atât de vrednici ca aceștia ai tăi.

— Dar tu însuți de ce n-ai veni cu mine?

— Nu, cneazule, cu mine stau altfel lucrurile. Pe mine țarul n-are să mă ierte, vinovăția mea nu-i ca a celorlalți. Și-apoi, drept să spun, m-a prins dorul de Ermak Timofeevici, au trecut ani de zile de când nu l-am mai văzut. Rămâi cu bine, cneazule, și să nu mă pomenești de rău!

Serebreanîi îi strânse mâna și-l îmbrățișă cu putere:

— Rămâi cu bine, hatmane, îmi pare rău de tine, îmi pare rău că pleci pe Volga; păcat, nu cu asemenea treburi s-ar cuveni să te îndeletnicești tu!

— Cine știe, cneazule – răspunse Vaniuha, și privirea lui ageră scânteie ciudat. Cine știe… Mare-i mila lui Dumnezeu, poate că n-am să rămân întotdeauna ceea ce sunt astăzi.

Oamenii purceseră a se pregăti de drum.

Când răsări soarele, malul râului era pustiu; nu se mai vedeau nici oamenii boierului Basmanov, nici cortul lui. Feodor Alexeici își ridicase tabăra de cu noapte ca să ajungă din vreme la Sloboda și să poată aduce el însuși țarului, înaintea oricui, vestea izbânzii asupra tătarilor.

După ce-și luă rămas bun de la tovarășii săi, Vaniuha văzu pe Mitka cel mătăhălos că se tot ține de el.

— Rămâi cu bine, vlăjganule! spuse vesel hatmanul. Ieri l-ai slujit pe țar cât patru, n-ai să rămâi nerăsplătit.

Dar Mitka, nedumerit parcă, se tot scărpina la ceafă.

— Ei, spune, ce-i? îl întrebă Vaniuha.

— Nimica – răspunse moaie flăcăul, urmând să se scarpine cu o mână la ceafă și cu cealaltă subsuoară.

— Dacă-i nimic, nimic să fie! Și Vaniuha dădu să plece, când Mitka, luându-și inima-n dinți, rosti tărăgănat:

— Hatmane, zău, hatmane!

— Ce-i, mă?

— Nu mă duc la Sloboda.

— Da’ unde te duci?

— Păi cu tine.

— Cu mine nu se poate. Eu plec pe Volga.

— Ei, și eu tot pe Volga.

— De ce nu mergi cu Nikita Romanovici?

Mitka își împinse înainte un picior și rămase cu ochii holbați la opinca-i spartă, în mare cumpănă parcă.

— Te-i fi temând de opricinici, poate? întrebă zeflemitor hatmanul.

Mitka se porni să se scarpine și mai înverșunat ba la ceafă, ba la subsuoară, ba la șold.

— Nu te-ai ciocnit de-atâtea ori cu ei? Pututu-ți-au face ceva?

— Mi-au hrăpit mireasa – mormăi în silă flăcăul.

Vaniuha izbucni în râs:

— Mă, da' rău mai ești! Nu uiți deloc! Dacă nu vrei să știi de opricinici, alătură-te hatmanului Hlopko.

— Nu vreau! mârâi Mitka, foarte hotărât. Eu vreau cu tine, pe Volga!

— Stai că eu nu plec de-a dreptul acolo.

— Nici eu… de-a dreptul…

— Da' unde?

— Păi cu tine.

— Mă, ca scaiul de oaie te-ai prins de mine! Ei, află că mai întâi eu trebuie să fac un ocol pe la Sloboda.

— La ce?! se miră Mitka, hlizindu-se la hatman.

— La ce! La ce! îi îngână acesta, pierzându-și răbdarea. D-aia. Fiindcă am mâncat mai an niște nuci pe-acolo și-am uitat cojile în uliță!

Flăcăul se uită năuc la el, dar peste o clipă se strâmbă a râde, căscă o gură până la urechi, și de la coada ochilor i se întinse pe tâmple o rețea de crețuri ca un evantai, dând chipului său cea mai șireată expresie cu putință, de parcă ar fi vrut să spună: „Ehe, frate, pe mine nu mă duci tu cu muia, știu eu bine că nu pentru coji de nucă, ci pentru altăceva anume pleci tu la Sloboda".

De spus însă nu spuse asta, repetă doar, cu același surâs îndărătnic:

— Și eu tot acolo, cu tine!

— Poftim, înțelege-te cu el! râse Vaniuha, strângând din umeri. Pesemne că de ăsta nu mai scap. Fie, vino cu mine, idole, dar vezi: pe urmă, când te-or spânzura, să nu zici că-i vina mea.

— Ei, și ce dacă mă spânzură?! spuse Mitka, nepăsător.

— Bine, băiatule. Uite d-aia te iubesc eu… Ei, haide, ia-ți rămas bun de la prietenii tăi, și la drum!

Chipul adormit al flăcăului se învioră pentru o clipă, apoi Mitka porni stângaci pe la fiecare și, pe vrute pe nevrute, îi prinse pe rând și, înșfăcând

pe câte unii de ceafă, strângând pe alții pe după umeri, îi sărută plescăind din buze.

— Hatmane – spuse Serebreanîi – văd totuși c-avem același drum.

— Nu, cneazule. Pe unde-am să pot trece eu, tu n-ai să ai cărare. Am să fiu la Sloboda înaintea ta, și chiar de-a fi să ne întâlnim, prefă-te că nu mă cunoști. Deși socot că n-o să ne întâlnim: până ajungi tu acolo, eu am să fiu plecat. Am doar câteva treburi de încheiat.

Serebreanîi înțelese că Vaniuha are niscai lucruri ascunse ori poate îngropate în împrejurimile Slobodei, așa că nu mai spuse nimic.

Curând două cete se așternură la drum în două direcții diferite.

Cea mai numeroasă îl urma pe cneaz de-a lungul râului, pe lunca verde, acoperită încă de urmele bătăliei din ajun. În urma tuturor venea Buian, cu capul plecat și coada între picioare. Se apropia din când în când de Serebreanîi, schelălăia a jale și se întorcea în goana mare la movilița de țărână proaspătă. Și-așa mereu, până când păpurișul înalt ascunse vederii movila reavănă.

Cealaltă ceată, mai puțin numeroasă, îl urma pe Hlopko.

Vaniuha porni într-a treia direcție, iar după el venea agale, legănându-și de pe un picior pe altul trupul mătăhălos, credinciosul Mitka.

Și iarăși rămase pustie întinderea stepei, și iarăși fu cuprinsă de liniștea-i cea veche, de parcă niciodată n-o tulburase zvonul bătăliilor. Doar ici-colo, răzlețiți, păștеau câțiva cai tătărăști, și-n iarba înaltă zăceau câteva armuri sfărâmate. Ca și înainte, de-a lungul malurilor, ciocârliile cântau în albastrul cerului, lișițele își chemau perechea prin stufărișul înalt, iar păsăruicile mărunte se alungau ciripind de zor din trestie în trestie, sau fluierau de inimă albastră, odihnindu-se pe cozile săgeților înfipte-n țărână în timpul luptei și ițindu-și acum din verdele câmpiei penetul colorat, de parcă ar fi fost și ele niște flori de stepă crescute aici din veac.

CAPITOLUL XXIX
FAȚĂ ÎN FAȚĂ

Cam la o săptămână după înfrângerea tătarilor, țarul primi în iatacul său pe boierul Basmanov, întors chiar atunci de la Riazan. Ioan aflase mai demult toate amănuntele bătăliei. Basmanov socotea însă că el i le împărtășește primul. Spera boierul să poată trage toată spuza pe turta lui și-și făcuse socoteala că povestirea nemaivăzutelor sale isprăvi îl va ajuta să reintre în mila țarului.

Ioan Vasilievici îl asculta cu luare-aminte, prefirându-și printre degete mătaniile și odihnindu-și privirea coborâtă pe diamantul inelului ce-i împodobea degetul arătător, dar când boierul, sfârșindu-și istorisirea, își scutură pletele aurii și încheie cu cuvintele: „Vezi, dară, stăpâne, că mi-am dat toată osteneala în slujba măriei tale!”, țarul își ridică privirea și zâmbi pe sub mustață.

— Nu mi-am cruțat viața – mai strecură Basmanov o laudă de sine – așa că nici tu, doamne, să nu te zgârcești cu răsplata slugii tale preaplecate!

— Și cam ce-ți dorești tu, Fedea? întrebă țarul, cu părelnică blândețe.

— Îndură-te, stăpâne, fă-mă barem ocolnic, sfetnic al măriei tale, ca să nu mă mai ia lumea în zeflemea.

Ioan îl săgetă cu o privire pătrunzătoare.

— Dar pe Serebreanîi cu ce să-l răsplătesc? întrebă pe neașteptate Ioan.

— Pe-acest vrăjmaș al tău?! se miră Basmanov, ascunzându-și încurcătura sub obișnuita-i lipsă de sfială. Cu ce alta l-ai putea răsplăti decât cu ștreangul? Știi doară că a fugit din temniță și era cât pe ce să-mi dea peste cap toată osteneala cu tâlharii ăia ai lui! Dacă nu-i stârnea pe tătari înainte de vreme, i-aș fi putut hăcui pe toți până la unul.

— Chiar așa să fie? Eu socot, dimpotrivă, că mai curând te-ar fi prins tătarii și te-ar fi legat de ciochinele șeii ca data trecută, ții minte? Că doar s-a mai întâmplat și altă dată, o știi prea bine.

— Da, știu prea bine că nu o dată am îndurat tot amarul pentru tine – răspunse Basmanov cu neobrăzare – nu știu în schimb să fi auzit vreodată o vorbă de mulțumire. Și mai știu că nici Godunov, nici Maliuta, nici Veazemski nu te slujesc ca mine, dar pentru ei nu-ți drămuiești mărinimia.

— Ai dreptate, ei nu mă slujesc ca tine. De unde să știe dânșii să-mi dănțuie așa ca Fedea!

— Mărite doamne – răspunse Basmanov, ieșindu-și din fire – dacă-ți sunt atât de urât, îngăduie-mi să plec cu totul de la curte!

Boierul trăsese nădejde că Ioan are să-l oprească totuși lângă sine, dar vezi că lipsa lui prelungită de la curte în loc să redeștepte bunăvoința veche a țarului, mai mult îl îndepărtase de el; țarul apucase să-l uite de tot, iar ceilalți curteni, mai cu seamă Maliuta Skuratov, umilit de trufia tânărului Basmanov, se folosise de lipsa lui pentru a-l alunga cu totul din inima stăpânului.

Basmanov își greșise socoteala. Și era vădit lucru că țarul face haz de amărăciunea boierului.

— Fie și așa – spuse el cu prefăcută tristețe – măcar că-mi va fi urât foarte fără tine, mie, orfanului părăsit, și măcar că și trebile țării au să se-ncurce cumplit fără tine, n-am încotro și trebui-va să mă mulțumesc doar cu slaba lumină a minții mele și cu chiu cu vai m-oi descurca poate. Du-te, Fedea, unde-ți dorește inima! Cu sila n-am să te opresc la curte.

Basmanov nu-și mai putu stăpâni furia. Râzgâiat cum era de trecuta prietenie a țarului, Feodor Alexeici dădu frâu liber acestei furii:

— Îți mulțumesc, stăpâne, plecat îți mulțumesc pentru mărinimia ta! Îți mulțumesc că alungi pe sluga ta ca pe-un dulău râios! Și îți făgăduiesc – adăugă el, mult prea neprevăzător – c-am să mă laud în auzul întregii Rusii cu răsplata ce mi-ai hărăzit! Slujească-te de-acuma alții cum te-a slujit Feodora ta! Multe păcate mi-au apăsat sufletul cât timp ți-am fost în slujbă, dar unul știu că nu m-a apăsat nicicând: vrăjitorie n-am avut pe cuget!

Țarul Ioan zâmbise tot timpul, dar la aceste vorbe din urmă expresia chipului său se schimbă cu totul.

— Vrăjitorie spui? întrebă el cu o uimire ce sta să se preschimbe în mânie. Pe cine știi aici vrăjitorii să facă?

— Păi chiar și Veazemski al tău! răspunse Basmanov, fără a-și pleca ochii sub privirea țarului. Da – urmă, netulburat de încruntarea cea atât de rău-prevestitoare – pesemne că doar tu nu ai știre că ori de câte ori se află la Moscova, Veazemski se duce noapte de noapte la un morar unde urzește fel de fel de vrăji. Și le urzește doar pentru pierzania măriei tale!

— Da’ tu de unde-o știi? întrebă țarul, străpungându-l cu privirea.

De data asta Basmanov se cam sperie.

— Vezi, doamne, c-abia ieri, de la iobagii lui am aflat-o – spuse grăbit. Că de-o aflam mai din vreme, demult îți dam de știre.

Țarul căzu pe gânduri.

— Hai, du-te – vorbi într-un târziu – am să descurc eu treaba asta. Iar tu din Sloboda să nu te depărtezi până când n-am să-ți dau poruncă.

Basmanov plecă, mulțumit c-a apucat să sădească în inima bănuitoare a țarului o vorbă otrăvită despre unul din potrivnicii săi, dar îngrijorat foarte de răceala cu care-l întâmpinase țarul.

Puțin mai târziu, Ioan ieși din iatac în sala tronului, se așeză în jilț și, înconjurat de căpeteniile opricinicilor, începu să cheme pe boierii de zemșcină veniți de la Moscova și dintr-alte orașe, ascultând pe rând știrile ce-i aduceau. După ce dădu fiecăruia poruncile cuvenite, după ce se sfătui cu mulți dintre ei asupra nevoilor țării, asupra legăturilor cu vecinii și a măsurilor pentru preîntâmpinarea altor năvăliri tătărăști, țarul întrebă dacă nu mai sunt și alți boieri care-au cerut să i se înfățișeze.

— Mai este boierul Drujina Andreevici Morozov – răspunse un stolnicel. Se închină prea plecat în fața măriei tale și cere să-i îngăduie a se înfățișa ochilor tăi milostivi.

— Morozov?! se miră Ivan. Păi nu s-a prăpădit când cu pârjolul casei? E vânos dulăul ăsta bătrân! Ce să-i faci? Să vină, de vreme ce i-am ridicat surghiunul!

Stolnicelul ieși; peste câteva clipe mulțimea curtenilor se dădu în lături și Drujina Andreevici, susținut de doi copii de casă, se apropie de țar și îngenunche la picioarele lui.

Ochii întregii curți se îndreptară asupra bătrânului boier. Chipul îi era palid, trupul mult slăbit, fruntea mai purta urma adâncă lăsată de sabia lui Veazemski, doar ochii adânciți în orbire mai vădeau aceeași dârzenie de altădată, iar sprâncenele încruntate, aceeași neînduplecata îndărătnicie. În pofida obiceiului îndătinat la curte, boierul purta veșminte de toată ziua.

Ioan se uita la Morozov și tăcea. Doar cine se pricepea să citească în ochii lui putea deslușì o ură bine ascunsă, dar și mulțumirea de a-și vedea vechiul vrăjmaș îngenuncheat și umilit la picioarele sale. Celorlalți însă, chipul lui Ioan le părea destul de binevoitor.

— Drujina Andreevici – grăi țarul posomorât, dar blând – am ridicat de către tine urgia mea, de ce mi te înfățișezi în strai de rând?

— Stăpâne – răspunse Morozov, rămânând în genunchi – celui căruia i s-a pârjolit casa și i s-a răpit nevasta, nu i se cade să poarte catifele și brocart. Măria ta – urmă cu glas hotărât – am venit să mă închin ție și să-ți cer dreptate împotriva armașului tău Afanasi Veazemski!

— Ridică-te – porunci țarul – și povestește de-a rândul totul cum a fost. Dacă cineva din oamenii mei te-a batjocorit, să știi că n-are să scape de pedeapsă, fie el chiar și cel mai apropiat dintre sfetnicii mei.

— Stăpâne – mai ceru Morozov tot în genunchi – poruncește să fie chemat Veazemski. Să răspundă măriei tale de față cu mine!

— Fie – încuviință într-un târziu Ioan, ca după o adâncă chibzuială – rugămintea ce-mi faci este întemeiată. Pârâtul trebuie să cunoască plângerea pârâtorului său. Să fie chemat Veazemski! Iar voi – spuse el celor doi copii de casă, care trăseseră deoparte, după cuviință – ajutați pe boierul vostru să se ridice în picioare și dați-i un jilț, să aștepte șezând răspunsul pârâtului.

Din ziua prăpădului de la curtea lui Morozov trecuseră mai bine de două luni. Veazemski se întremase după rănile primite și se întorsese la Sloboda. Dar, neștiind nimic de soarta Elenei, căreia niciunul din trimișii lui nu-i dăduse de urmă, Afanasi umbla și mai posomorât ca odinioară, se înfățișa rareori la curte, dând vina pe slăbiciunea sa, nu lua parte la ospețe, și mulți socoteau că purtarea lui vădește semne de scrânteală. Ioan nu privea cu ochi buni lipsa lui de la slujbele bisericești și de la petrecerile curții, dar, cunoscând neizbânda încercării lui de a răpi pe Elena, punea ciudățenia purtărilor tânărului cneaz pe seama chinurilor dragostei și nu i le lua în nume de rău. Abia acum, după vorbele auzite de la Basmanov, începuse să bănuiască lucruri necurate. Plângerea lui Morozov îi adusese prilejul potrivit să lămurească multe împrejurări nelimpezi. Iată de ce îl primise pe bătrânul boier mai bine decât se așteptau toți curtenii.

Curând apăru și Veazemski. Și înfățișarea lui era mult schimbată, trăsăturile feței i se ascuțiseră și întreaga-i viață era adunată în lumina neliniștită a ochilor săi aprinși.

— Apropie-te, Afanasi! porunci Ioan. Apropie-te și tu, Drujina! Spune, care-i păsul tău? Vorbește fără ocolișuri, spune totul cum a fost.

Drujina Andreevici făcu câțiva pași spre țar, se opri alături de Veazemski, fără a-l învrednici cu vreo privire, și povesti cu de-amănuntul toate împrejurările atacului asupra casei sale.

— Așa s-au petrecut lucrurile? întrebă Ioan pe Veazemski.

— Așa! răspunse cneazul, nedumerit de întrebarea țarului, căruia demult îi istorisise totul.

Chipul țarului se posomorî.

— Cum de te-ai încumetat să faci una ca asta? întrebă el, ațintindu-și privirea asupra tânărului. Am îngăduit eu vreodată ca opricinicii mei să se

dedea la jaf și silnicie?

— Știi prea bine, stăpâne – răspunse Veazemski, și mai surprins – că nu din porunca mea a fost prădată casa Morozov, cât despre răpirea soției boierului, am avut încuviințarea măriei tale.

— Încuviințarea mea? rosti țarul, apăsând răspicat pe fiecare silabă. Când ți-am îngăduit eu una ca asta?

Abia acum își dădu seama Veazemski că zadarnică a fost încercarea sa de a se sprijini pe îndemnul aproape fățiș al basmului povestit de Ioan în timpul unui ospăț, basm în urma căruia se simțise îndreptățit să purceadă la răpirea Elenei chiar și împotriva voinței ei. Veazemski nu înțelegea încă ce urmărește Ioan, tăgăduind încuviințarea aproape deschisă ce i-o dăduse, pricepu însă că trebuie să schimbe temeiurile apărării ce și-a pregătit. Și nu din nemernicie, și nici pentru a-și scăpa cu tot dinadinsul viața, care-i putea fi primejduită de firea schimbătoare a țarului, se hotărî totuși Veazemski să se apere prin minciună. O făcea numai pentru că nu-și pierduse încă speranța de-a o cuceri pe Elena, și de dragul țelului acesta socotea drept bun orice mijloc de apărare.

— Stăpâne – vorbi el – sunt vinovat, am mințit, tu nu m-ai îngăduit nicio răpire. Dar iată cum s-au desfășurat lucrurile. M-ai trimis la Moscova să ridic de către boierul Morozov surghiunul tău, iar el, știi bine, demult îmi poartă dușmănie pentru că am cunoscut pe soția lui încă înainte de-a o fi luat el cu sfântă cununie. Când am sosit la curțile lui, boierul și Nikita Serebreanîi au pus la cale uciderea mea. Îndată după cină, sprijiniți de toți oamenii lui de curte, cei doi s-au năpustit tâlhărește asupră-ne, noi ne-am apărat și i-am respins, iar soția boierului, bănuind ce-avea să pată și temându-se de furia stăpânului, n-a vrut să rămână singură cu el și m-a rugat s-o iau de-acolo. Așadară, a plecat de la Morozov de bună voia ei, dar apoi, în pădure, când mi-am pierdut cunoștința din pricina rănilor primite, ea a pierit și nici până astăzi nu am știre ce s-a făcut cu ea. Pesemne că boierul a regăsit-o și o ține zăvorâtă pe undeva, sau poate a și ucis-o din răzbunare! Așa că nu el – urmă Veazemski, aruncând bătrânului o privire clocotitoare de ură – trebuie să se plângă de necinstirea mea, ci eu, doamne, vin a cere dreptate măriei tale împotriva boierului Morozov, care și-a necinstit casa, năpustindu-se împreună cu Nikita Serebreanîi asupra oaspetelui său!

Ioan nu se așteptase la o asemenea întorsătură. Minciuna era vădită, dar țarul nu socotea că-i bine pentru el să dea pe față înșelăciunea mișelului

îndrăgostit.

Morozov aruncă pentru prima dată o privire vrăjmașului său.

— Minți, câine blestemat! șuieră el, învăluindu-l din cap până-n picioare într-o privire disprețuitoare. Fiece vorbă a ta este o minciună sfruntată, în timp ce eu sunt gata să jur pe cruce că n-am spus decât adevărul! Stăpâne, poruncește-i blestematului ăstuia să-mi dea înapoi femeia cu care am fost cununat după legile creștinești!

Ioan își întoarse ochii spre Veazemski.

— Ce ai de răspuns la această învinuire? întrebă liniștit, păstrând toată nepărtinirea cuvenită unui judecător drept.

— Ți-am mai spus, stăpâne, că n-am luat-o de-acolo pe soția boierului decât în urma rugăminții ei, și că pe drum am pierdut atâta sânge, că oamenii mei m-au găsit mai mult mort decât viu într-o pădure, fără simțiri. Calul meu nu mai era prin preajmă și nici soția boierului n-a mai fost aflată. Slujitorii m-au cărat într-o moară din apropiere, la un vraci priceput. El, morarul acela, mi-a oprit sângele printr-un descântec ori o vrajă.

Veazemski nu putea ști că, amintind de moară și de vrăji, el va întări în sufletul țarului bănuielile și va da și mai multă greutate șoaptelor otrăvite ce le strecurase Basmanov în inima stăpânului său. Ioan însă nu dădu niciun semn că ia aminte la împrejurarea cu descântecul și moara, ci se mulțumi doar să ți-o încresteze adânc în minte pentru a o putea folosi la nevoie; până la prilejul potrivit, el își tăinuia gândurile sub vălul nepărtinirii.

— Ai auzit? îl întrebă din nou pe Veazemski. Boier Drujina e gata oricând să jure pe cruce că tot ce-a spus e adevărul adevărat. Cum te poți dezvinovăți și apăra de învinuirea ce-ți aduce?

— Boierul poate spune ce dorește – răspunse Veazemski, hotărât s-o țină cu orice preț pe drumul apucat – e liber să clevetească cum vrea, iar eu mă plâng ție de schilodirea mea. Și gata sunt a săruta crucea și-a jura c-a mea e dreptatea.

Un murmur surd străbătu curtea. Toți opricinicii știau adevărul, știau cum se desfășurase întreaga mișelie, și oricât erau de învechiți în rele, nu oricare s-ar fi hotărât să jure strâmb.

Însuși Ioan se minună de îndrăzneala lui Veazemski, dar în aceeași clipă își dădu seama că datorită ei îl va putea prăpădi pe mult urâtul Morozov, păstrând totuși aparența celui mai aspru și nepărtinitor județ.

— Fraților ai mei – se adresă el adunării – martori sunteți cu toții că am căutat cu tot dinadinsul să descopăr adevărul. Nu-mi stă în obicei să judec o

pricină fără a asculta amândouă părțile. Dar în aceeași pricină nu pot fi două adevăruri și nu pot jura pe cruce amândoi împricinații fără ca unul din ei să jure strâmb. Eu însă, precum un bun păstor, nu îngădui ca una din oile mele să-și prăpădească sufletul jurând strâmb. Fie, dară, ca Morozov și Veazemski să se supună judecății Domnului. De astăzi în zece zile hotărâm ca ei să se înfrunte pentru dreptate cu armele, aici la Sloboda, în Piața Roșie. Amândoi se va înfățișa cu scutierii și comișii lor. Cui îi va dărui Dumnezeu izbândă, acela curat și drept va rămâne în ochii mei, iar cine nu va putea face față înfruntării, chiar de va scăpa cu viață, osândit va fi să-și piardă capul sub securea gâdelui.

Hotărârea țarului tulbură foarte pe toți curtenii. În mâna multora ea însemna osânda neîndoielnică a boierului Morozov. Nu putea crede nimeni că șubredul bătrân va putea înfrunta pe tânărul și vânjosul Veazemski. Toți se așteptau ca Morozov să se dea înapoi de la această încercare, sau cel puțin să ceară încuviințarea de a pune în locul său un luptător mai vajnic. Dar bătrânul boier se închină în fața țarului și rosti cât se poate de liniștit:

— Facă-se voia ta, stăpâne! Sunt bătrân și șubred, de mult nu mi-am mai pus armura, dar în fața judecății Celui-de-Sus nu puterea învinge, ci dreptatea. Îmi pun nădejdea în ajutorul Domnului, căci știu că nu mă va lăsa singur în adevărul meu și va dovedi măriei tale și tuturor oamenilor neadevărul vrăjmașului ăstuia.

Veazemski, auzind județul țarului, se bucură și ochii lui încercănați se umplură de speranță, dar liniștea și încrederea bătrânului boier îi cam înnegurară privirea. Își aminti că în credința lumii lor, Dumnezeu judecă drept pe pricinașii ce se înfățișează lui și aduce neabătut izbânda acelei săbii care apără adevărul, și fără voie Veazemski se îndoi că va putea învinge. Totuși, înfrângându-și șovăiala de-o clipă, se închină și el țarului și răspunse:

— Stăpâne, facă-se voia ta!

— Plecați, alegeți-vă oamenii potriviți, și peste zece zile, la răsăritul soarelui, înfățișați-vă în Piața Roșie, și vai de acela ce va pierde lupta!

Învăluindu-i pe amândoi într-o privire grea și de neînțeles pentru cei de față, Ioan se ridică din jilț și trecu în odăile dinăuntru, iar Morozov, urmat de cei doi copii de casă, ieși din sală cu toată semeția firii sale, neluând în seamă pe opricinicii din jurul lui.

CAPITOLUL XXX
DESCÂNTEC PENTRU OȚELE

A doua zi, Veazemski plecă la Moscova.

Oricând altădată, înaintea unei asemenea înfruntări, s-ar fi bizuit numai pe puterea și îndemânarea sa, dar de data asta era vorba de Elena. Și nu-l aștepta o luptă oarecare: deznodământul ei ținea de judecata Domnului, iar cneazul știa că dreptatea nu-i de partea lui, așa că, oricât de disprețuit ar fi fost Morozov într-o încăierare obișnuită, acum trebuia să te temi de mânia Domnului, și cneazul se temea într-adevăr că în timpul luptei îi vor slăbi mâinile sau îi vor înțepeni cu totul. Și cu atât mai mare era teama aceasta, cu cât rănile abia vindecate tot îi mai pricinuiau dureri, iar uneori îl prindea o mare slăbiciune și neputință. Cneazul nu voia să renunțe la nimic ce i-ar fi putut înlesni izbânda, se hotărî deci să ceară ajutorul morarului său și să capete de la el o licoare datorită căreia loviturile sabiei sale să nu mai poată fi respinse de nimeni.

Frământat de gânduri și temeri tainice, înainta la pas prin pădurea deasă, aplecându-se din când în când pe gâtul calului și căutând poteca năpădită de ferigă. După multe dibuiri și ocolișuri, găsi în sfârșit o cărare mai bine bătută și-și împinse fugarul la trap. Curând auzi scârțâitul roții. Apropiindu-se de moară, cneazul mai deslușì apoi și voci omenești. Se opri, descălecă, își legă calul de un alun și își urmă drumul pe jos. Lângă scoc zări un cal cu frâu bogat. Morarul vorbea cu un om trupeș, dar cneazul nu-i putu vedea fața, căci omul era întors cu spatele spre el, pregătindu-se să încalece.

— Ai să fii mulțumit, boierule – spunea morarul, dând din cap a liniștire – ai să fii foarte mulțumit. Ai să intri iar în mila țarului, și praf și pulbere să se aleagă de mine, dacă Veazemski și ceilalți vrăjmași ai tai n-au să piară până la unul! Fii liniștit, boierule, cu șovârvarița nu se poate juca nimeni: toți pier!

— Bine – răspunse omul, ridicându-se în șa. Dar ține minte, diavol bătrân: dacă n-am să izbândesc, te spânzur ca pe-un câine!

Glasul i se părea cunoscut, dar din pricina uruitului morii Veazemski nu izbuti să-l recunoască.

— Cum să nu izbândești, tătucă – urmă morarul, închinându-se până la pământ. Ai grijă doar să nu scapi de la gât rădăcina de șovârvariță. Iar când ai să vorbești cu țarul, uită-i-te drept în ochi, uită-i-te vesel și îndrăzneț în ochi, nu te arăta înfricoșat; ține-o într-una cu glume și cimilituri, ca înainte

vreme, și proclet să fiu dacă în scurt timp n-ai să-ți dobândești iarăși toată cinstirea.

Apoi călărețul necunoscut își întoarse calul și plecă grăbit fără să bage de seamă pe Veazemski, deși trecu doar la câțiva pași de el.

Cneazul îl recunoscu pe Basmanov, și mintea lui bolnavă de închipuiri neînfrânate prinse să clocotească. Stăpânit doar de gândul la Elena, nu deslușise prea bine spusele morarului, dar auzindu-și numele, își închipuise că nu poate fi vorba decât de încercarea unui nou vrăjmaș de a cuceri inima femeii iubite.

Cât despre morar, după ce-l petrecuse din ochi pe Basmanov, se așezase pe prispă și își număra galbenii dobândiți. Râdea vesel și zornăia aurul dintr-o palmă într-alta, când deodată simți o mână grea așezându-i-se pe umăr.

Bătrânul se înfioră, sări în picioare și mai că nu încremeni de spaimă, întâlnind privirea ochilor negri ai cneazului.

— Ce-ai pus la cale cu Basmanov, vrăjitorule?

— T-tu erai, tătucă? bâigui moșul, simțind că i se taie picioarele. Stăpâne, cneaz Afanasi, cum te mai simțești?

— Răspunde! urlă Veazemski și, prinzându-l pe moșneag de gât, îl târî spre roata morii. Răspunde, ce-ați vorbit despre mine?

Și-l încovoie pe morar deasupra apei.

— Stăpâne, binefăcătorule – gemu bătrânul – am să-ți spun totul. Totul am să-ți spun, doar lasă-mi viața, tătucă… nu-mi lua sufletul păcătos!

— Ce-a căutat la tine Basmanov?

— O rădăcină, tătucă, o rădăcina fermecată. Dar eu știam, eu știam că tu ne auzi. De aceea am și vorbit atât de tare ca să afli totul, ca să afli că Basmanov vrea să te piardă.

Veazemski îi aruncă de lângă jgheab. Morarul simți că primejdia cea mare a trecut.

— Ce mânios ești astăzi, tătucă! se miră, ridicându-se în picioare. Și doară ți-am spus, stăpâne, c-am știut de tine că ești pe-aproape. Încă din zori te-aștept, tătucă!

— Spune odată, ce voia Basmanov? își îndulci glasul Veazemski.

Dar moșneagul apucase să-și vină în fire.

— Păi să vezi, stăpâne – începu el cu vocea lui cea mai încrezătoare – Basmanov spunea că țarul și-a întors mila de către el, că acum mai mult ține la tine, și că doar ție, și lui Godunov Boris Feodorovici, și lui Maliuta

Skuratov își arată măria sa toată mărinimia. Ei, și s-a ținut scai de mine ca să-i dau rădăcină de șovârvariță. „Dă-mi rădăcina, zice, ea să-mi întorci înapoi dragostea țarului, iar pe ei să-i urgisească, zice, și să-i alunge de la curte!” Ce era să-i fac? Mi-a pus jungherul în gât: „Scoate iarba!” Puteam să mă iau la harță cu el? Ei, și i-am dat o zburătură de rădăcină, dar și aia netrebnică. Atât, o zburătură veche, cât să-l țină cu zile. Chiar că era să-i dau șovârvarița, auzi! Să-ntorc către el dragostea ce-ți poartă țarul numai ție!

— Dă-l dracului! spuse nepăsător Veazemski. Ce-mi pasă mie de-l îndrăgește țarul sau ba! Nu pentru asta am venit eu aici. Aflat-ai ceva despre domnița mea, bătrâne?

— Nu, stăpâne, nimic n-am aflat. Le-am mai spus și olăcarilor tăi că nu pot afla nimic. Și, Doamne, cât m-am mai ostenit ca să-ți fiu de folos! Șapte nopți de-a rândul am stat cu ochii căscați la apa de sub roata morii. Vedeam o domniță, singură-n codru, doar c-un om bătrân lângă ea. Și era amărâtă, sărăcuța, și omul cel bătrân o tot liniștea, o tot alina, atât și alt nimic nu puteam deslușI. Odată se tulbura fața apei și nu mai vedeam nimic!

— Cu un om bătrân, zici? Pesemne Morozov! Nu era Morozov, soțul ei?

— Nu, nu el. Morozov e mai înalt, mai spătos, și-apoi și hainele lui sunt altfel. Ăsta purta un caftan de postav obișnuit, nu boieresc, era se vede un om de rând.

Veazemski tăcu îngândurat. Apoi întrebă:

— Ascultă, moșnege, da’ săbii știi să descânți?

— Cum să nu știu, sigur că știu. Și cum ai vrea tu s-o fac, stăpâne? Să hăcuie amarnic sau să se ciobească la prima lovitură?

— Vezi bine, să hăcuie, diavole!

— Nu te supăra, binefăcătorule, se-ntâmplă să descânți și sabia vrăjmașului câteodată ca să se bonțească sau chiar să se fărâme când atinge zaua.

— Nu, mie nu sabia vrăjmașului să mi-o vrăjești, ci pe-a mea. Am a mă bate singur în câmp, piept la piept cu dușmanul, și trebuie cu orice preț să-mi ucid potrivnicul, înțelegi tu?

— Înțeleg, tătucă, înțeleg. Cum să nu-nțeleg?! Și bătrânul începu să se frământe în sine: „Cu cine s-o fi înfruntând ăsta? Cine-o fi dușmanul lui? N-o fi chiar Basmanov? Nu prea cred! Abia adineauri vorbea nepăsător despre el, și cneazul nu-i omul să-și poată ascunde gândurile. Te pomenești c-o fi Serebreanîi?” Dar morarul știa de la Miheici că Serebreanîi zace în temniță,

iar de la oamenii lui Veazemski și de la haiducii lui Vaniuha aflase că ceata lor îl slobozise pe cneaz și-l dusese departe; înseamnă că nici Nikita Romanovici nu putea fi omul cu pricina. Așa că numai Morozov poate fi. Poate că el l-a chemat pe Veazemski să se înfrunte în săbii. E drept că boieru-i bătrân, da-n luptele de acest fel, la judecata Domnului, se-ngăduie oricui să-și pună om în loc. „Înseamnă, așadar – chibzui morarul – că Veazemski are să se bată sau cu Morozov, sau cu un om tocmit de bătrânul boier."

— Îngăduie-mi, tătucă – spuse – să scot un ciubăr cu apă, poate-am să văd într-însa pe vrăjmașul tău.

— Fă ce știi – răspunse Veazemski și se așează, îngândurat, pe un ciot.

Morarul aduse un ciubăr, îl cufundă chiar sub roata morii și, umplându-l cu apă, îl așează la picioarele cneazului.

— Oho! murmură aplecându-se și cătând ațintit asupra apei din ciubăr. Îl văd pe potrivnicul tău, stăpâne, îl văd, dar nu mă pot dumiri! Prea e bătrân… Ba uite că te văd, tătucă, și pe tine, te văd cum te repezi la el…

— Și, și?… întrebă Veazemski, încercând zadarnic să zărească și el ceva în apă.

— Văd îngerii Domnului de partea acelui bătrân – urmă moșneagul cu glas de taină, uimit parcă și el de cele ce vede – puterile cerești îi țin parte. Greu o să-mi vină să-ți vrăjesc paloșul!

— Da' mie nu-mi ține nimeni partea? întrebă cneazul înfiorându-se fără voie.

Morarul se uita tot mai încordat, ochii îi încremeniră în nemișcare deplină; s-ar fi spus că, încercând să-l zăpăcească pe cneaz, începuse să se minuneze el însuși de încrâncenata privelițe ce i se înfățișa în apă.

— Ba și măriei tale îi ajută cineva… – murmură el – … îi ajută… O, uite că iar nu mai văd nimic. S-a întunecat fața apei! își ridică anevoie capul, și Veazemski văzu stropi mari de sudoare brobonindu-i fruntea. Da, ai și tu apărători, stăpâne – mai șopti el, temător parcă. Am să-ți pot vrăji paloșul.

— Ține! spuse cneazul și își trase din teacă sabia grea. Vrăjește-mi-o!

Morarul răsuflă adânc, săpă cu mâna goală o gropiță și înfundă într-însa mânerul sabiei. Apoi îndreptă lama cu tăișul în sus, bătători bine pământul din jur și prinse a se roti încet în jurul ei, murmurând cu jumătate de gură:

— Și înălțatu-s-au din marea Hvalânului soarele, și răsărit-au peste cetatea de piatră luna, și-n acea cetate de piatră născutu-m-au măicuța mea și, născându-mă, ea așa descânta: „Să-mi fii tu, copile, întreg-nevătămat de

săgeți și de paloșe, de orice oșteni, de orice vrăjmași, întreg-nevătămat”. Și mi-au-ncins maica mea un paloș mermet. Și așa l-a descântat: „O, tu, paloș fermecat, să mi te-nvârți, să te rotești, să mi te-nvârți, să te rotești ca pietrele de moară strămoșești, să despici și să tai orice oțele și zale grele, de fier, de aramă să nu ții tu seamă; să-mpungi, să străpungi orice os, orice carne, și să nu te răstoarne niciun paloș vrăjmaș, loviturile să te ferească precum apa pe broască, să nu-ți lase crestătură și nici zgârietură!” Vrăjit să fii, robule Afanasi, și-ncins în veci cu paloșul fermecat. Și-am sfârșit de descântat, de izbândă-ncununat! Morarul trase afară sabia, o șterse de țărână cu poala cămeșii și o întinse cneazului cu mânerul înainte: Ia-o, tătucă Afanasi Ivanovici. Are să te slujească bine, doar de n-ar scălda-o potrivnicul tău pe-a lui în apă sfințită.

— Și dacă are s-o scalde?

— N-o să fie bine, tătucă. Împotriva apoi sfințite oțelele descântate n-au nicio putere. Măcar că… și pentru asta s-ar găsi un leac. Am să-ți dau porumbrele de baltă, ai să-ți atârni rădăcinuța la gât și ea are să ia ochii potrivnicului tău.

— Dă-ncoace porumbrelele!

— Stai, tătucă, stai așa, că pentru cinstita față a binefăcătorului meu nimic n-am să cruț. Bătrânul se furișă din nou în bordei și se întoarse cu un obiect cusut într-o peticuță. Tare greu am dobândit-o – spuse el și o întinse cneazului, cu părere de rău parcă – tare greu se găsește porumbra. Dacă te strecori după ea în baltă la ceas neprielnic, te-apucă niște spaime de… Doamne ferește!

Cneazul îi luă din mână săculețul de cârpă și-i aruncă un pumn de galbeni.

— Răsplătește, Doamne, mărinimia cneazului nostru! mulțumi bătrânul, ploconindu-se. Stai, tătucă, stai să-ți mai spun o vorbă: de-acum, vezi, și până-n ziua înfruntării, la biserică să nu te duci, și nici slujbă să n-asculți, că niciuna nici două se spulberă puterea paloșului vrăjit.

Veazemski se îndreptă spre locul unde-și legase calul fără să răspundă nimic, dar după câțiva pași se opri.

— Da’ n-ai putea să te mai uiți care din noi va scăpa cu viață? întrebă el pe morar.

Moșneagul se codi să răspundă.

— Păi vezi bine că tu, stăpâne. Cum să nu scapi tu cu viață din lupta asta? Ți-am mai spus eu și altă dată că nu de sabie ți-e scris să mori!

— Hai, uită-te din nou în hârdău!

— Ce să mă mai uit, tătucă! Acum tot n-o să mai văd nimic într-însa, apa s-o fi tulburat demult.

— Scoate alta proaspătă! porunci Veazemski.

Morarul se supuse în silă.

— Ei, spune odată, ce vezi? strigă nerăbdător cneazul.

Cu scârbă vădită, moșneagul se aplecă peste hârdăul cu apă.

— Nu te văd nici pe tine, tătucă, și nici pe potrivnicul tău – murmură el, pălind la față. Văd doară piața… e plină de norod… și-n jur văd o mulțime de capete înfipte în pari înalți, iar de o parte văd un foc, un rug aproape stins, și-un schelet omenesc țintuit de-un stâlp!

— Ale cui sunt capetele din vârful parilor? întrebă Veazemski, înfrângându-și groaza ce-l cuprinsese.

— Nu deslușesc, stăpâne. Totul s-a aburit din nou, numai pâlpâirea focului se mai vede și albul osemintelor ce atârnă de stâlpul pârjolit.

Morarul își ridică anevoie capul și ai fi zis că doar cu mare greutate a izbutit să-și desprindă privirea de cele ce-a văzut în hârdău. Era scuturat de friguri și broboane mari de sudoare îi picurau de pe frunte; gemând și oftând, se târî cu chiu cu vai până la prispa colibei și căzu sfârșit de puteri.

Veazemski își căută calul, încălecă și porni, muncit de gânduri, spre Moscova.

CAPITOLUL XXXI
JUDECATA LUI DUMNEZEU

În răstimpul cât Veazemski lipsi de la curte, Maliuta căpătă o sarcină însemnată. Țarul îi porunci să pună mâna pe slujitorii cei mai apropiați ai cneazului Afanasi și să-i tortureze din greu până va afla de la ei dacă se ducea stăpânul lor la o anume moară, și de câte ori s-a dus, și ce punea el la cale acolo împotriva stăpânului său țarul.

Cei mai mulți dintre slujitorii cneazului n-au mărturisit inimic, dar câțiva dintre ei n-au putut îndura caznele cele grele și au recunoscut tot ce i-a pus Maliuta să recunoască. Au arătat că stăpânul lor, cneazul, se ducea la moară pentru a pierde pe țar, că aduna urmele țarului și le dădea foc, ba unii vorbiră până și de cneazul Vladimir Andreevici, pe care Veazemski se gândește să-l ridice în scaun. Oricât de neghioabe erau aceste mărturii, diecii le însemnară pe toate, și toate fură citite țarului. Să le fi dat crezare Ioan Vasilievici, să nu le fi dat, numai Dumnezeu știe! Oricum, el porunci lui Maliuta ca Veazemski să nu afle adevăratul motiv al întemnițării slujitorilor săi, să i se spună doar că oamenii sunt bănuiți de a fi pus la cale jefuirea vistieriei domnești.

Erau însă atâtea mărturii care se băteau cap în cap, încât țarul socoti trebuitor să trimită după Feodor Basmanov pentru a-l sili să repete sub jurământ tot ce a auzit de la oamenii cneazului Veazemski.

Basmanov nu fu găsit la Sloboda. Plecase în ajun spre Moscova, și țarul se mânie foarte, auzind că boierul nesocotise porunca sa și plecase fără învoire de la curte. Maliuta știu să se folosească de această împrejurare prielnică lui pentru a împinge bănuiala țarului și asupra boierului Basmanov însuși:

— Cine-l știe, stăpâne, de ce-o fi călcat porunca măriei tale! Poate că-i tovarăș bun cu Veazemski și doar de ochii lumii l-a pârât pe cneaz, pentru ca mai lesne să le fie amândurora să te ducă la pierzanie.

Țarul îi ceru sfetnicului său Maliuta să nu sufle, până una alta, nicio vorbă de prisos, și când Basmanov se va fi întors, să nu-i arate nicicum că lipsa lui a fost băgată de seamă.

Între timp veni și ziua sorocită judecății Domnului. Încă până să se lumineze de ziuă, norodul se buluci în Piața Roșie, toate ferestrele fură ocupate și toate acoperișurile înțesate și ele de privitori. Vestea despre lupta dintre cele două fețe boierești se răspândise până departe în jur. Numele

binecunoscute atrăseseră sumedenie de oameni din satele și târgurile mai apropiate și mai depărtate, ba chiar și de la Moscova venise lume de toate stările să vadă cui va dărui Dumnezeu izbândă în această înfruntare.

— Ce stai, fârtate? spunea un cobzar, îmbrăcat cu mare făloșie, soțului său, o matahală de flăcău cu fața blândă de prostănac. Ia-ți loc înainte dacă vrei să vezi ceva, poate ai să ajungi până la lanțurile împrejmuirii. O, ce de lume, ce de lume! Faceți loc, faceți loc, fraților pravoslavnici lăsați-ne și pe noi, ăștia din îndepărtatul Vladimir, să ne uităm la judecata lui Dumnezeu!

Dar rugămințile lui rămâneau fără nicio urmare. Înghesuiala era atât de cumplită, încât și binevoitori să fi fost, tot n-ar fi putut bieții oameni să le croiască și lor o palmă deloc.

— Ci mișcă-te odată, bivol adormit! spuse cobzarul, îndemnându-și de la spate tovarășul. Ori poate crezi că n-ai să poți răzbate?

— La ce să răzbat?! se miră nepăsător flăcăul.

Și împingându-și înainte umărul uriesesc, prinse a-și croi drum cu el ca și cu un berbece de fier. Strigăte și ocări se înălțară din mulțimea strivită, dar cei doi soți înaintau mereu fără să le ia în seamă.

— Ține dreapta, dreapta spun! îl călăuzea pe flăcău cobzarul mai vârstnic. De ce te-abați spre stânga? Cârmește către sulițele alea!

Locul spre care-l îndrepta cobzarul era pregătit pentru însuși țarul. Se afla acolo un podeț de scânduri acoperit cu postav roșu, și pe podeț, jilțul țarului, iar sulițele și halebardele care se zăreau erau armele opricinicilor înșirați în jurul locului astfel înălțat. Alți opricinici se aliniau în lungul lanțurilor ce împrejmuiau „câmpul” de luptă, adică pătratul cel mare pregătit pentru lupta călare sau pe jos, la alegerea luptătorilor. Opricinicii țineau la distanță norodul cu ascuțișul baltagelor și nu îngăduiau nimănuia să se apropie de lanțurile întinse.

Tot înaintând pas cu pas, cobzarul și flăcăul cel mătăhălos ajunseră până la urmă în față de tot, chiar în marginea câmpului.

— Unde vă băgați? se răsti la ei un opricinic, amenințându-i cu baltagul.

Flăcăul căscă o gură uimită și căută nedumerit la soțul său mai vârstnic, dar acesta nu se pierdu cu firea, ci își săltă cu amândouă mâinile bereta de catifea, tivită cu panglică de aur și împodobită cu pană de păun, se ploconi de câteva ori până la pământ și spuse:

— Îngăduiți, domnilor opricinici, cobzarilor din cetatea Vladimirului să se uite și ei la judecata lui Dumnezeu! Am venit încoace tocmai din

Vladimir, orașul depărtat. Îngăduiți-ne, căpitani dumneavoastră, să rămânem aici!

Și, zâmbindu-le șugubăț din noianul bărbii smolite cu toată albeața dinților lui sclipitori, căută să-i îmbuneze prin alte preasupuse plecăciuni.

— Eh, norocul vostru, stați aici! răspunse opricinicul. Înapoi tot n-o să vă puteți strecura. Stați aici, dar nu mai faceți niciun pas înainte, că vă despic tărtăcuțele!

În interiorul „câmpului" împrejmuit cu lanțuri se foiau scutierii și comișeii ambelor părți împricinate. Tot acolo se mai aflau un boier dregător și un boier de divan, care, împreună cu doi dieci învățați, aveau să țină buna rânduială a luptei. Unul dintre dieci deschisese marea Carte a judecăților, alcătuită de Vladimir Gusev și tipărită dintâi încă de pe timpul marelui cneaz Ioan Vasilievici al III-lea, și-i tâlcuia celuilalt diac rânduielile prevăzute în acest fel de înfruntări.

— „Și, neîmpăcându-se ei până a ajunge pe câmp – citea el, urmărind cu degetul un rând al ceaslovului – la marginea câmpului stând, încă se pot împăca…" – dar bolboroseala diacului fu curmată de strigătele mulțimii.

— Țarul! Vine țarul! Și toate capetele se descoperiră.

Ioan-Vasilievici, însoțit de numeroși opricinici, se apropie călare de „câmpul" de luptă, descălecă, urcă cele câteva trepte ale podețului și, închinându-se mulțimii de norod, se așează în jilț cu mulțumirea omului care se pregătește să vadă o priveliște atrăgătoare.

În dreapta, în stânga și-n spatele lui se rânduiră în picioare curtenii.

În aceeași clipă se porniră să bată toate clopotele bisericilor din Sloboda, iar din cele două capete opuse ale câmpului pătrunseră în împrejurimea de lanțuri Morozov și Veazemski, amândoi gătiți de bătălie. Morozov purta o armură bloc, adică o alcătuire din plăci de oțel îmbinate cu legături de argint. Umărarele, brățarele, pulparele și genuncherele sclipeau în lucrăturile lor tot de argint. Capul îi era acoperit de o chivără bătută în argint vechi, iar de sub cefarul ei, pe umerii boierului, cobora o apărătoare de zale mlădioasă ca postavul, ale cărei capete i se încrucișau pe piept, prinse în două paftale rotunde de argint. La șold, prins în cârlige, îi atârna de cingătoarea înflorată un tesac lat a cărui teacă și mâner erau de asemenea de argint. În stânga șeii, întoarsă cu vârful în jos, avea o lance-trident aurită toată, armă vajnică și semn de mare cinste din anii de glorie ai boierului, prieten nedespărțit în toate bătăliile lui, dar astăzi prea grea pentru a mai fi mânuită de el și chiar de oricine altul.

Îl purta un cal negru-pag, lat în piept, dar cu burta suptă, acoperit de un valtrap de catifea zmeurie plin de podoabe argintate. De la fruntarul de fier bătut îi cădeau pe fălcele ciucuri lungi de mătase zmeurie împletiți cu fir de argint, iar de sub gâtar și până la piept îi atârna un lanț de ciucuri de același fel, dar mai grei ca ceilalți. Frâul și dârlogii nu erau de piele, ci de lănțuge de argint alcătuite din verigi subțiri, fiecare de altă mărime.

Calul pășea încet și măsurat, ridicând ritmic picioarele-i mițoase cu apărători de argint și încovoindu-și gâtul gros, iar când Drujina Andreevici îl opri la vreo cinci stânjeni de adversarul său, începu să-și scuture coama – bogată, vălurită des, lungă aproape până-n pământ, să-și muște zăbala de fier și să sape nerăbdător nisipul cu copitele din față, arătându-și la fiecare lovitură capetele sclipitoare ale caielelor care-i prindeau de copite potcoavele late. Ai fi spus că fugarul cel greu era ales pe potriva staturii impunătoare a călărețului, cu atât mai mult cu cât coama și coada bălană a calului se potriveau de minune cu barba albă a stăpânului său.

Armele și straiul cneazului Veazemski erau mult mai ușoare: simțind încă și acum urmările rănilor abia vindecate, el nu voise să-și pună nici pantârul și nici armura de oțel, măcar că acestea erau socotite cele mai de nădejde, ci se mulțumise doar cu un pieptar de zale ușoare. Gulerul, poala și mânecile erau împodobite cu pietre de mare preț. În loc de chivără, purta un coif de Erihon, adică o cască scundă și frumos arcuită, având la urechi și la frunte podoabe de aur, iar în creștet un mănunchi subțire și înalt de sârmulițe mlădii de aur curat, semănate din belșug pe toată lungimea lor cu așchii scânteietoare de rubin. În față, de marginea coifului, era prinsă o săgeată aurită de fier, destul de lată pentru a apăra obrazul luptătorului de loviturile piezișe, dar din semeție Veazemski nu și-o coborâse pe nas, ci dimpotrivă și-o ridicase drept în sus pe balama, până la înălțimea snopului de sârmulițe rubinii, așa că palidu-i chip, încadrat de barba-i neagră, rămânea cu desăvârșire descoperit, iar săgeata apărătoare aducea cu o pană de aur, înfiptă cu trufașă nepăsare la coif. Centura strânsă bine cu o cataramă peste cămașa de zale subțiri era împodobită cu tot felul de atârnători, brelocuri și zurgălăi. De ea atârna la șold și sabia încovoiată, bătută în nestemate, pe care deunăzi o descântase morarul și-n care Veazemski își pusese toată nădejdea. La șaua îmbrăcată în catifea viorie, întărită cu ținte de argint cât bobul de mazăre și cu scobite tot de argint, era prins un baltag cu mânerul înfășurat, ca și șaua, în catifea viorie, strânsă în spirală de curelușe aurite. De sub poala înflorată a pieptarului de zale se vedea marginea cămășii de

mătase albă, cu alesături în fir de aur, ce-i acoperea poturii de țesătură persienească, aprinși la culoare, vârâți în cizme de safian verde, neacoperite de pulpare sau alte apărători, dar cu carâmbii ridicați până la coapse și prinși strâns la glezne și la genunchi cu găetane de mărgăritare.

Armăsarul său, murg-auriu, al cneazului Afanasi era acoperit din cap până la copită cu lanțuri subțiri de zurgălăi argintați și zornăitori. În loc de teltie sau valtrap, o blană scumpă de pardos îi acoperea spatele și crupa. Pe fruntaru-i de oțel brunat, în cuibușoarele lor de aur, ardeau câteva rubine mari. Picioarele înalte și negre ale armăsarului de Turkmenia nu erau potcovite deloc, dar pe fiecare copită, sub chișiță, suna câte un zurgălău de argint.

Demult îi auzise lumea nechezatul răsunător. Acum însă când se ivi în pătratul „câmpului", cu capul ridicat, cu nările umflate de focul sângelui, cu coada fuior negru în vânt, pășind ușor, abia atingând pământul în întâmpinarea greoiului fugar al boierului Morozov, mulțimea se înfioră de încântare. La început, murgul înaintă liniștit, dar când cneazul, ferindu-se de ciocnire, strânse dârlogii zornăitori, armăsarul țâșni în lături și nu încape îndoială că ar fi sărit peste lanțul împrejmuitor dacă Afanasi, stăpânindu-l cu meșteșug, nu l-ar fi silit să se întoarcă într-o voltă largă pe vechiu-i loc. Aici, nerăbdător, murgul cabră înalt și, rotindu-se năuc pe picioarele dinapoi, încercă să se trântească la pământ, dar cneazul se aplecă pe oblânc, slăbi strânsoarea dârlogilor și-i înfipse în coaste ascuțișul scărilor de Kizilbaș. Argamacul mai țâșni o dată pe câteșipatru picioarele, reveni la pământ și încremeni ca înfipt în țărână. Niciun firicel din stufoasa-i coamă neagră nu mai flutura. Ochii injectați de sânge jucau sălbatic, și pielea-i aurie se văluri sub tremurul rețelei de vine clocotitoare.

La ivirea cneazului călare pe fugaru-i înalt, sunând și sclipind ca sub o ploaie de aur și almazuri, cobzarul din Vladimir nu-și putu stăpâni încântarea, uimit nu atâta de semeția călărețului cât de frumusețea calului.

— O, ce cal! strigă el, tropăind din picioare și apucându-se cu mâinile de cap. Ce mândrețe de cal! N-am mai pomenit așa odor! Multe minunății am văzut, dar una ca asta nu ne-a mai arătat Domnul! „Ce s-ar fi ales din călărețul ăsta – mai șopti el doar pentru sine – ce s-ar fi ales de toată semeția lui, dacă-mi răsărea, așa cum se află, atunci la Balta Putredă!" Ia spune, măi – urmă el, vesel, înghiontind cu cotul pe soțul său – ia spune, măi, care cal îți place mai mult?

— Ăla – răspunse flăcăul, arătând cu degetul calul boierului Morozov.

— De ce ăla? De ce nu ăstălalt?

— Păi fiindcă-i mai voinic – răspunse flăcăul, netulburat.

Cobzarul izbucni în hohot, dar în aceeași clipă răsună glasul crainicilor domnești.

— Dreptcredincioșilor pravoslavnici! strigară ei, vestind în cele patru colțuri ale câmpului. Începe judecata lui Dumnezeu între spătarul țarului, cneaz Afanasi Ivanovici Veazemski, și marele boier Drujina Andreevici Morozov. Se judecă domniile lor și se bat pe viață și pe moarte pentru necinstirea numelor și răpirea domniței Morozova! Oameni buni și pravoslavnici dreptcredincioși! Rugați-vă Sfintei Treimi să dăruiască izbândă deplină pricinei celei drepte!

Întreaga piață amuți. Toți privitorii se închinară cucernic, iar boierul pus să țină rânduiala luptei, se apropie de țar, i se ploconi adânc și întrebă:

— Poruncești, doamne, să purcedem?

— Purcedeți!

Boierul, ajutoarele lui, scutierii și comișii împricinaților, precum și cei doi diaci se traseră la marginea „câmpului”.

Boierul dădu semn.

Cei doi potrivnici își traseră săbiile.

La al doilea semn s-ar fi cuvenit să se repeadă în galop unul spre altul, dar, spre uimirea tuturor, Veazemski se clătină în șa, scăpă dârlogii din mână și s-ar fi prăbușit la pământ dacă scutierul și comișii lui n-ar fi sărit să-l prindă și să-l dea jos de pe cal. Băieții de grajd abia mai apucară să apuce murgul de frâu.

— Luați-l de aici! spuse cneazul, întorcându-și ochii stinși de la calul în spume. Am să lupt pedestru.

Văzând că potrivnicul său descalecă, Morozov coborî și el din șa și își încredință pagul fumuriu grăjdarilor.

Scutierul bătrânului îi aduse o pavăză mare de piele, întărită cu plăci de aramă, pregătită anume pentru lupta descălărată.

Comisul cneazului îi întinse și el stăpânului său un scut călit, cu marginea de aur și încrustații de același metal prețios. Dar Afanasi Veazemski nu avu putere să-și prindă curelele scutului la braț. Picioarele i se îndoiră și, de n-ar fi fost slujitorul lui, s-ar fi prăbușit.

— Ce-i cu tine, cneazule? săriră oamenii lui într-un glas, privindu-l cu mare mirare. Vino-ți în fire! A nu primi lupta e totuna cu a fi înfrânt!

— Dați-mi jos platoșa! bâigui Veazemski, gâfâind. Scoateți-mi platoșa! Rădăcina mă strânge de gât.

Își scutură coiful de pe cap, își sfâșie gulerul cămășii și își smuci de la gât șiretul de care era prinsă punguța de mătase cu rădăcina de porumbrele.

— Treclet să fii, vrăjitorule! strigă el, zvârlind cât colo punguța. M-ai înșelat, blestematule!

Drujina Andreevici se apropie de cneaz, cu sabia în mână.

— Dă-te învins, câine! spuse el și ridică sabia. Mărturisește-ți păcatul!

Scutierul și comișii cneazului se aruncară între Morozov și Veazemski.

— Nu! strigă Afanasi și privirea-i încețoșată se aprinse iarăși de ură. Nu, încă nu mă dau învins! Mi-ai făcut vrăji, corb bătrân! Tu ți-ai cufundat sabia în apă sfințită. Am să-mi pun un luptător în loc, atunci o să vedem de partea cui e dreptatea.

Între comișii celor două părți se încinse o ceartă înverșunată. Unii susțineau că judecata s-a încheiat cu izbânda lui Morozov, ceilalți că judecata nici n-a avut loc pentru că n-a fost nicio luptă.

Țarul observase izbucnirea de furie a cneazului, văzuse cum și-a smuls șiretul de la gât și porunci să-i fie adusă punguța de mătase. Apoi, după ce o cercetă curios și neîncrezător, îl chemă pe Maliuta.

— Păstreaz-o bine – îi șopti – până am să ți-o cer. Și-acum – spuse tare, în auzul tuturor – aduceți-mi-l pe Veazemski mai aproape. Ce-i, Afanasi? întrebă zâmbind cu subînțeles când cneazul ajunse la cinci pași. Se pare că Morozov e prea tare pentru tine?

— Stăpâne – răspunse Veazemski, pe-al cărui chip se lăsase o vinețeală de moarte – vrăjmașul meu m-a răpus cu vrăji. Și-apoi, de când mi s-au închis rănile, n-am mai pus niciodată platoșa pe mine. Astăzi, rănile mi s-au redeschis. Uite cum îmi șiroiește sângele de sub zale. Îngăduie, stăpâne, să se facă strigare, să găsesc pe cineva care să lupte în locu-mi.

Cererea cneazului era potrivnică rânduielilor luptei. Cine nu voia să se înfrunte cu vrăjmașul său trebuia să o anunțe din capul locului. Dacă ieșea în „câmp” la înfruntare, nu mai avea dreptul să dea înapoi și să-și pună om în loc. Dar țarul urmărea să se răfuiască odată cu bătrânul Morozov, așa că împlini rugămintea cneazului.

— Bine, să se facă strigare – porunci Ioan – poare se va găsi vreun om mai vrednic decât tine. Iar de nu se va găsi, Morozov rămâne curat-nevinovat, în timp ce pe tine te voi da pe mâna gâdelui.

Veazemski fu luat de oamenii săi din fața țarului, și peste o clipă, îngroșându-și glasul și plimbându-se în lungul lanțurilor, crainicii vesteau lumii dorința cneazului:

— Care voinic din Sloboda, din Moscova sau dintr-altă parte vrea să înfrunte pe boier Morozov? Care vrea să lupte în locul cneazului Veazemski? Veniți, luptători, veniți, oșteni, să vă bateți pentru cneazul Veazemski!

Dar piața cea mare rămânea mută, niciun doritor nu se înfățișa.

— Veniți, oameni buni, veniți, oșteni! Aceluia care va învinge pe boier Morozov, cneazul Afanasi Ivanovici îi va dărui toate moșiile sale, iar dacă va fi învins, tot bănetul cnezilor Veazemski are să-l răsplătească!

Totuși nimeni nu se arăta; nu se afla om să nu știe că sfânta dreptate era de partea boierului Morozov, și țarul, cu toată ura ce i-o purta, era gata să-l recunoască drept și învingător, când deodată în piață răsunară strigăte înalte: „Iată-l, vine! Iată, s-a găsit un vrednic viteaz!” și în împrejmuirea pătrată de lanțuri păși Matvei Homeak.

— Poftește! strigă Homeak, rotindu-și vijelios sabia prin aer. Poftește la luptă, boierule, eu ies în locul cneazului!

Zărindu-l pe opricinic, Morozov, care așteptase tot timpul cu sabia scoasă din teacă, se întoarse spre boierul ales să țină buna rânduială a „câmpului”.

— N-am să lupt cu năimitul ăsta! rosti el, mândru. Nu-i de obrazul unui boier Morozov să se măsoare cu comișelul slugoiului Maliuta Skuratov. Și, îndesându-și sabia înapoi în teacă, se apropie de jilțul țarului: Ai îngăduit, stăpâne, vrăjmașului meu să-și pună om în loc: îngăduie-mi, dară, și mie să găsesc un năimit împotriva năimitului, ori dacă nu, poruncește să fie amânată judecata pentru o altă zi.

Oricât de mult dorea țarul Ioan pierzania boierului Morozov, el nu-i putea respinge rugămintea, căci prea era dreaptă în ochii norodului. Și țarul ținea să rămână nepărtinitor în această judecată a Domnului.

— Să se facă strigarea! spuse stăpânindu-și mânia. Și dacă nu se va afla doritor, bate-te tu însuți, ori mărturisește-ți păcatul și pune-ți capul pe butuc!

În timpul acesta, Homeak se preumbla țanțoș în lungul lanțurilor, învârtindu-și sabia deasupra capului și luându-i peste picior pe privitori:

— Ia te uită câți cioroi s-au adunat și niciun șoim viteaz de munte! Barem unul să se-ncumete, să-mi moi într-însul spada, să bucur inima măriei sale

țarul! Tot cosind, pesemne mâinile v-au obosit, sau zăcând pe cuptor, picioarele v-au amorții!

— Eh, drăcie! murmură cobzarul. Ce ți-aș mai arăta eu ție amorțeală de-aș fi avut și eu sabia la brâu! Uite la el, îl recunoști? își întrebă tovarășul mai tânăr.

Dar flăcăul cel mătăhălos nu mai auzea nimic. Căscase gura mare și nu-și lua ochii de la Homeak.

— Ehe, se vede că nu-i nimeni mai vrednic printre voi! urma Homeak să-și râdă de norod. O, netrebnici tejghetari și covrigari, urzitori și țesători! Nu se-ncumetă nimeni să se măsoare cu mine?

— Ba eu mă-ncumet! strigă pe neașteptate flăcăul de lângă cobzar și, prinzând cu amândouă mâinile lanțul împrejmuitor, îl săltă să treacă pe sub el, smulgând aproape cu totul din pământ parii de stejar care țineau lanțul.

Așa se pomeni flăcăul în interiorul împrejmuirii, minunându-se parcă și el de bărbăția sa. Cu ochii holbați și gura căscată se tot uita ba la Homeak, ba la opricinici, ba chiar și la țar, dar nu spunea o vorbă.

— Cine ești tu? îl întrebă boierul pus să țină rânduiala câmpului de judecată.

— Eu?! se miră flăcăul și, chibzuind o clipă, râse.

— Da. Cine ești tu? repetă boierul.

— Eu sunt Mitka! răspunse flăcăul, blajin și mirat parcă de asemenea întrebare.

— Îți mulțumesc, voinice! grăi Morozov către el. Îți mulțumesc că vrei să aperi adevărul. Și de-l vei bate astăzi pe acest vrăjmaș al meu, eu n-am să-mi cruț avutul. Oricât am fost de jefuit, din voia Domnului rămasu-mi-au galbeni destui în ladă ca să-mi pot răsplăti cu dreptate oșteanul.

Homeak îl mai văzuse pe Mitka și la Balta Putredă, unde flăcăul îi doborâse dintr-o lovitură calul de sub el și, socotind că-l prinde-n strânsoare și pe călăreț, strivise în cădere nu pe dușman, ci pe-un tovarăș bun de-al său. Dar în vâltoarea acelei lupte Homeak nu-i deslușise chipul, mai cu seamă că în înfățișarea flăcăului nu era nimic deosebit. Deci nu-l recunoscu.

— Cu ce vrei tu să lupți? întrebă boierul rânduitor al „câmpului”, uitându-se curios la flăcăul venit să se bată fără platoșă și fără armă de niciun fel.

— Cu ce să lupt? îl îngână Mitka și-ndată căută din ochi pe soțul său, cobzarul, pentru a-i cere sfat.

Dar se vede că acela-și schimbase iute locul, căci oricât se holbă în jur flăcăul nu-i întâlni privirea.

— Cere-ți atunci o sabie și-un scut – vorbi boierul – și treci aici la luptă.

Încurcat, Mitka se tot uita în jur.

Țarului i se păru hazliu flăcăul.

— Să i se dea ce trebuie pentru luptă – porunci Ioan – și să-l vedem cum știe să se bată!

Oamenii lui Morozov îi aduseră arme de tot felul, dar oricât se strădui Mitka, nicio platoșă nu-i încăpu, și orice chivără-i era atât de mică, încât abia de i se ținea pe creștetul capului.

Gătit astfel, bietul flăcău părea pierdut cu totul și se sucea mereu ba într-o parte, ba-ntr-alta, nădăjduind să-l mai zărească pe cobzar și să-l întrebe ce-ar putea să facă.

Uitându-se așa la el, de la o vreme țarul începu să râdă. Urmându-i pilda, mai întâi opricinicii din jur, apoi întreaga lume se așternu și ea pe hohote de râs.

— Ce-mi tot râgâiți din gât? se-nfurie Mitka. Nu-mi trebuie nici ceaunul ăsta șui, nici cămeșoiul de fier. O să-i vin eu ăluia de hac și-așa! mai zise el, arătând cu degetul pe Homeak, și-și smulse de pe brațe cămașa de zale.

Un nou hohot de râs cutremură piața.

— Atunci cu ce vrei să te bați? îl întrebă boierul

Mitka se scărpina la ceafă.

— Da’ vrun ciomag n-aveți pe aici? întrebă lungind cuvintele și cătând la opricinicii din jur

— Ce tot vorbești, nătărăule?! se burzuluiră aceștia. De unde a răsărit asta? Cine l-a îmbrâncit încoace? Sau crezi, dobitocule, că noi luptăm ca țărănoii tăi, cu ciomegele?

Dar țarul era în toane bune; i se părea hazlie figura flăcăului și nu îngădui să fie alungat:

— Dați-i o bâtă și să se lupte cum știe!

Homeak se simți jignit.

— Stăpâne, nu-l lăsa pe țărănoi să-și bată joc de mine, de sluga ta credincioasă! Eu slujesc pe luminăția ta cu toată cinstea în oastea opricinicilor, și de când sunt pe lume, n-am mai luptat cu bâta!

Ivan însă era vesel în ziua aceea.

— Tu poți lupta cu sabia – spuse – iar flăcăul în legea lui. Dați-i o bâtă! Să vedem cum o să se bată mujicul pentru boier Morozov.

Cineva aduse câteva ciomege. Mitka le cântări în mână unul câte unul, le cercetă pe fiecare și, după ce sfârși, se întoarse de-a dreptul spre Ioan.

— Da' mai acătărilea n-aveți? întrebă alene, cătând drept în ochii țarului.

— Aduceți-i o oiște! porunci Ioan, bucurându-se dinainte de priveliștea ce avea să i se înfățișeze.

Și-ntr-adevăr, peste o clipă, Mitka se pomeni în brațe cu o oiște grea de carpen, pe care opricinicii o desprinseră de la un car oprit în marginea pieței.

— Ei, asta-ți place? întrebă țarul.

— Place! Dă ce nu! răspunse Mitka și, înșfăcând oiștea de capul mai subțire, o învârti prin văzduh doar așa de-ncercare, dar cu atâta putere, că vântul stârnit ridică praful în jur ca de un vârtej iscat din senin.

— Ia te uită, drace! murmurară opricinicii, cătând unii la alții.

Țarul se întoarse spre Homeak.

— Pregătește-te! porunci și adăugă apoi, zâmbind pe sub mustață: Să vedem cum ai să te aperi de ciomagul țărănoiului!

Mitka își suflecă mânecile, își scuipă în palme, strânse bine capătul oiștii în pumni și prinse a o scutura ușurel, uitându-se țintă la Homeak. Toată sfiiciunea lui se spulberase.

— Haide, mă! Pregătește-te, ce stai! spuse răspicat. Las' că te-nvăț eu să furi mirese!

Datorită armei neobișnuite și puterii tot atât de neobișnuite a flăcăului, Homeak se simți la grea încercare, și mulțimea începu să țină parte tot mai deschis lui Mitka și să ia în zeflemea pe Homeak.

Încurcătura ce se citea pe fața opricinicului îl înveseli pe Ioan. Aștepta lupta ce-avea să se desfășoare pe „câmp" cu aceeași bucurie ce i-o stârneau isprăvile soitarilor sau vânătorile de urși.

— Să-nceapă lupta! porunci nerăbdător, văzând că Homeak tot mai stă în cumpănă.

Ca la un semn, Mitka își ridică oiștea deasupra capului și, rotind-o morișcă prin văzduh, porni a se apropia de Homeak.

Zadarnic încerca opricinicul să prindă o clipă prielnică pentru a-și repezi sabia spre flăcău. Nu putea face altceva decât să se tragă îndărăt sau, aplecându-se, să se ferească din calea oiștii care descria cercuri largi în jurul lui Mitka și-l păzea de orice apropiere primejdioasă.

Spre marea bucurie a privitorilor și deopotrivă de marea petrecere a țarului, Homeak începu să se retragă statornic. Nu se mai gândea decât la

scăpare. Dar Mitka îl urmărea cu o sprinteneală de urs flămând, în timp ce oiștea vâjâia deasupra capului său ca viscolul de iarnă.

— Te-nvăț eu să furi mirese! repeta el într-una, tot mai furios și tot mai hotărât să-l plesnească pe Homeak în cap, în spinare, peste picioare, unde-o nimeri.

— Dă-i! Dă-i! striga mulțimea, uitând de prezența țarului. Arde-l! Halal flăcău! Apără-l pe Morozov, apără sfânta dreptate!

Dar Mitka nu la Morozov se gândea.

— Te-nvăț eu să furi mirese! bombănea el, rotindu-și vijelios oiștea în urmărirea opricinicului Homeak, care nu mai știa cum să sară și unde să se ferească de lovituri.

În câteva rânduri, opricinicii, înșirați de-a lungul lanțurilor, fură siliți să se chircească în țărână ca să scape de moartea ce le fluiera pe la ureche când vâjâitul oiștii se abătuse asupră-le.

Deodată, întreg norodul auzi o izbitură surdă și Homeak, lovit în coșul pieptului, zbură la câteva prăjini depărtare și bufni la pământ cu brațele larg desfăcute.

Piața răsună de strigăte triumfătoare.

Mitka se năpusti asupra vrăjmașului și dădu să-l strângă de gât.

— Ajunge! Ajunge! înălțară glas opricinicii.

Iar Maliuta Skuratov se aplecă spre țar și-l rugă cu mare îngrijorare pe față:

— Stăpâne, poruncește-le să smulgă diavolul de pe rănit! Homeak e cel mai vrednic dintre opricinicii noștri!

— Trăgeți-l de picioare pe dobitoc! strigă Ioan. Vărsați-i apă în cap, doar păzea să nu-l omorâți!

Cu chiu cu vai izbutiră opricinicii să-l smulgă pe Mitka de pe Homeak. Dar când îl ridicară și pe tovarășul lor, acesta era mort. Și-n timp ce toți ochii se ațintau asupra chipului ce începuse a se învinեți, lângă Mitka răsări de nu știu unde cobzarul vlădimirean, îl smuci de mânecă și-i șopti aspru:

— Haide, matahală, vino repede! Fugi cât mai ai capul pe umere!

Și amândoi se pierdură în desișul mulțimii.

CAPITOLUL XXXII
AMULETA CNEAZULUI VEAZEMSKI

Țarul dădu poruncă să-i fie înfățișat Morozov.

Norodul amuți din nou. Toate privirile se ațintiră spre țar și toate piepturile își opriră răsuflarea.

— Boier Drujina! începu solemn Ioan și se ridică din jilț. Judecata lui Dumnezeu te-a scos curat în fața mea și-a lumii. Prin înfrângerea vrăjmașului tău, Cel-de-Sus ne-a dezvăluit dreptatea ce-o ai avut și cunoaște-vei acum mila noastră. Nu părăsi Sloboda fără poruncă. Apoi țarul tăcu și, după o vreme, urmă încruntat: Dar asta n-a fost decât o parte a pricinii. Judecata adevărată abia acum se va vedea. Să-mi fie adus Veazemski.

Când cneazul Afanasi Ivanovici se înfățișă, Ioan se uită multă vreme la el cu o privire în care nu se putea deslușî nimic. Într-un târziu vorbi:

— Cneaz Afanasi, știi bine că vorba mea e sfântă. Am hotărât înainte de judecată că acela dintre voi care va fi înfrânt în luptă – el sau omul lui – fi-va dat morții. Omul tău a fost înfrânt, Afanasi!

— Așa este – răspunse fără codeală Veazemski. Poruncește deci să mi se reteze capul!

Un surâs ciudat schimonosi gura țarului.

— Doar atât? întrebă el, crud. Crezi oare că doar cu atât te vei alege? Capul ți l-ai fi pierdut dacă te făceai vinovat numai în fața boierului Morozov, dar tu mai ai de răspuns și pentru altă fărădelege. Maliuta, ia dă-mi amuleta aceea! Și, luând din mâinile lui Skuratov șiretul cu punguța de mătase aruncată pe „câmp” de Veazemski, țarul le ridică în văzul norodului. Asta ce-i? întrebă, înfigându-și privirea cumplită în ochii cneazului.

Veazemski vru să răspundă, dar Ioan nu-i dădu răgazul.

— Slugă vicleană! strigă amenințător și toți cei de față se înfiorară de groază. Slugă vicleană! Te-am ridicat până-n apropierea scaunului meu, te-am săltat deasupra celorlalți și te-am copleșit cu toată mila mea, iar tu ce-ai pus la cale? Tu, în mârșăvia sufletului tău, precum șarpele cel veninos ai vrut să mă pierzi, să mă ucizi pe mine, țarul tău… pesemne că tocmai de aceea rugatu-te-ai de noi să te primim în opricinină! Căci ce este opricinina? urmă Ioan, plimbându-și privirea peste mulțime și ridicând glasul pentru ca tot norodul să-l poată auzi. Eu, țarul, precum gospodarul via sa, am fost pus de Domnul Dumnezeu deasupra poporului ca să

îngrijesc de vița mea. Boierii însă, și sfatul lor, și cârmuitorii n-au vrut să-mi stea într-ajutor, ci îmi urzeau pieirea. Atunci luat-am din grija lor podgoria mea și datu-o-am altor podgoreni mai vrednici. Asta este opricinina! Cei chemați de mine la ospăț n-au venit, și-am trimis oameni prin toate târgurile și la răscrucea tuturor drumurilor, și-am poruncit să-mi fie aduși la ospăț drumeții din cale. Și asta tot opricinina este! Iar acum vă întreb pe voi toți pravoslavnicii: ce răsplată i se cuvine oaspetelui venit la ospăț, dar neînveșmântat în mantia gândurilor curate? Ce spune despre el Sfânta Scriptură? „Lega-i-se-vor picioarele și mânurile, și luat fi-va el și azvârlit în fundul temnițelor; și doar de plâns amar și de scrâșnet de dinți avea-va parte!”

Așa vorbi Ioan și norodul ascultă mut această neobișnuită tălmăcire a parabolei evanghelice, căci mulțimea nu-l compătimea pe Veazemski, dar era cutremurată până-n adâncul sufletului de această vijelioasă prăbușire a preaputernicului, până mai ieri, curtean al țarului.

Niciunul dintre opricinici nu îndrăzni sau poate nu vru să ridice glas în apărarea cneazului Veazemski. Pe toate obrazele se citea groaza. Doar în ochii lui Maliuta Skuratov strălucea dorința de a purcede cât mai curând la înfăptuirea crudelor porunci ale țarului. E drept că și fața boierului Basmanov exprima o vie încântare, el însă își dădea toată osteneala s-o ascundă sub masca nepăsării.

Veazemski nu socoti trebuitor să se dezvinovățească. Îl cunoștea bine pe Ioan și se hotărâse să îndure în tăcere caznele ce-l așteptau. Rămânea mândru și neîncovoiat.

— Luați-l! făcu țarul. Îl voi supune acelorași încercări ca și pe tâlharul ce s-a strecurat în iatacul meu cu gând să mă omoare, și-acum, în temniță, și-așteaptă osânda. Cât despre vraciul vrăjitor cu care-a uneltit, voi să-l găsiți și-aici să mi-l aduceți. Muncit să fie cât mai crunt ca să ne deie mărturie adevărată. Mare e răutatea împăratului negru al lumii diavolești. Precum leul în mânie se-nvârte el în jurul meu, și rage, și-mi caută pierzania, și până și-n sfatul meu cel de taină își altă slugi preacredincioase. Dar eu – urmă Ioan, înălțându-și ochii spre cer – mă sprijin pe îndurarea Domnului și, ajutat de El, am să smulg din rădăcini trădarea!

Apoi coborî de pe podeț, încălecă și, înconjurat de alaiul opricinicilor, porni înapoi spre curte.

Maliuta se apropie de Veazemski, cu o frânghie în mână:

— Nu mi-o lua în nume de rău, cneazule, treaba noastră e josnică, suntem oameni de rând. Și, zâmbind batjocoritor, îi legă brațele la spate.

La un semn, străjile paraclisiarhului îl înconjurară pe Afanasi Ivanovici și-l porniră spre temniță.

Mulțimea începu să se împrăștie. Unii tăceau, alții vorbeau în șoaptă despre cele ce se petrecuseră în piață. Și curând de tot Piața Roșie, cea până atunci plină de lume, rămase pustie.

CAPITOLUL XXXIII
AMULETA BOIERULUI BASMANOV

Veazemski fu supus cercetărilor, dar nicio cazną nu-l putu face să deschidă gura. Îndura în tăcere, cu o nemaipomenită putere de voință, chinurile sălbatice cu care Maliuta încerca să-i smulgă mărturisirea că ar fi pus la cale răsturnarea țarului. Din mândrie, din dispreț pentru călăii săi ori poate doar pentru că se săturase de viață, cneazul nici nu se osteni să dea în vileag clevetirea lui Basmanov, să arate că însuși clevetitorul fusese văzut la moară, urzind vrăji și uneltiri mârșave.

Din porunca țarului, morarul fusese prins și adus pe ascuns la Sloboda, dar nu se trecuse încă la cercetarea cu fierul.

Basmanov punea pe seama rădăcinii căpătate de la morar izbânda pârei sale, căci purta întotdeauna acel talisman la gât și era cu atât mai încredințat de marea lui putere, cu cât țarul nu vădea nicio urmă de bănuială, și cu toate că râdea de Basmanov ca și până atunci, îi arăta, oricum, destulă bunăvoință.

După ce izbutise să doboare pe întâiul său potrivnic, după ce văzuse că țarul pare a-l îndrăgi din nou și neștiind că morarul se află prins și întemnițat în beciurile Slobodei, Basmanov umbla și mai trufaș. Ascultând de sfaturile pe care le primise odată cu rădăcina vrăjită, înfrunta semeț privirea țarului, glumea cu el fără sfială și răspundea îndrăzneț când stăpânul îl lua peste picior.

Ioan îndura cu răbdare toate neobrăzările acestea.

Odată, în timpul uneia din obișnuitele lui plimbări prin împrejurimi, țarul, însoțit de favoriții săi cei mai apropiați, printre care și cei doi Basmanovi, ascultă slujba de prânzișor la o mânăstire vecină, apoi intră în chilia starețului și binevoi să primească poftirea acestuia la o gustare.

Țarul se așezase pe lavița de sub icoane, curtenii, mai puțin Skuratov, care lipsea, stăteau în picioare pe lângă pereți, iar egumenul, ploconindu-se adânc, înșira pe masă tipsii cu faguri de miere, urcioare cu felurite dulcețuri, căni de lapte și blide cu ouă proaspete.

Ivan se afla într-una din zilele lui bune; gusta din toate străchinile, glumea blând și povestea pilde înălțătoare. Față de tânărul Basmanov se purta și mai prietenos ca de obicei, așa că Feodor Alexeici nu mai avea nicio îndoială în privința nețărmuritei puteri a rădăcinii ce o purta ca amuletă.

Deodată, în curtea mânăstirii, răsună un tropot de copite. Țarul își ridică ochii și spuse:

— Feodor, ia vezi tu cine-i acolo?

Basmanov nici nu apucă să ajungă la ușă, când ea se deschise și-n prag apăru Maliuta Skuratov. Pe fața lui se așternuse un văl de mare taină, de sub care răzbătea totuși o sclipire de bucurie rea.

— Intră, Grigori Lukianâci! îl pofti țarul. Cu ce veste ni te-aduce Dumnezeu?

Maliuta păși peste prag și, schimbând o privire de înțelegere cu Ioan, se închină la icoane.

— De unde vii? întrebă țarul, ca și cum nu s-ar fi așteptat câtuși de puțin să-l vadă acolo.

Dar Maliuta nu se grăbi să răspundă, mai întâi îi făcu o plecăciune adâncă, apoi se apropie de stareț.

— Binecuvântează, părinte! murmură cucernic, frângându-se de mijloc, dar strecurând în același timp o privire piezișă spre Feodor Basmanov. Și acesta simți că-l învăluie suflarea înghețată a unei negre presimțiri.

— De unde vii? își repetă Ioan întrebarea, clipind observat lui Skuratov.

— Din beciuri, stăpâne, l-am cercetat pe vrăjitor.

— Și ce spune? întrebă Ioan, aruncând o privire fugara spre Basmanov cel tânăr.

— Păi bâiguie într-una, greu de deslușit. Un singur lucru am înțeles cu temei, abia când am purces la frângerea oaselor. „Veazemski, zice, n-a fost singur la mine; a mai fost și Feodor Alexeici Basmanov, zice, și a luat de la mine o rădăcină de șovârvariță, ce-o poartă și astăzi amuletă la gât.”

Și iar își strecură Maliuta privirea piezișă spre Basmanov. Acesta se schimbă la față. Toată îndrăzneala i se spulberase.

— Stăpâne – grăi făcând o sforțare supraomenească pentru a părea cât mai liniștit – poate că mă ponegrește ca să se răzbune pe mine că l-am pârât măriei tale.

— Iar când am ajuns la pârjolirea tălpilor – urmă netulburat Maliuta – vrăjitorul a arătat că acea rădăcină îi fusese cerută de Basmanov ca să strice buna sănătate a țarului său.

De data asta Ioan se uită țintă la Basmanov, care se clătină sub căutătura necruțătoare.

— Tătucă țarule, cum ai să pleci tu urechea la spusele unui morar nebun?! încercă să se apere Basmanov. Dacă aș fi uneltit cu el, veneam eu

să mă plâng măriei tale tocmai de dânsul?

— Să vedem. Ia descheie-te la caftan, să vedem ce porți la gât?

— Ce să port, stăpâne, decât cruciulița și sfintele chipuri?! bâigui el cu un glas în care nu mai era nimic din trecuta-i semeție.

— Descheie-ți caftanul! repetă Ioan.

Cu degetele tremurătoare, Basmanov își dezbumbă nasturii de sus ai veșmântului.

— Uite, doamne – murmură, întinzând țarului lănțișorul cu iconițe.

Dar Ioan apucase să vadă și un șiret de mătase la gâtul lui.

— Dar asta ce-i? întrebă și descheie cu mâna lui bumbul de safir de la gulerul cămășii lui Basmanov, de sub care trase afară șiretul cu un săculeț de mătase cusut la gură.

— Asta – murmură Basmanov, făcând o deznădăjduită încercare de a-și stăpâni tremurul – asta, stăpâne, e blagoslovenia mamei…

— Să vedem cu ce te-a blagoslovit mumă-ta! Și Ioan trecu punguța lui Vasili Greaznoi. Ia desfă-o, Vasili!

Greaznoi descusu cu un cuțit săculețul, scoase afară ceva înfășurat într-un petic de pânză și deșertă pe masă cuprinsul lui.

— Ce-i asta? întrebă țarul, și toată lumea se aplecă să se uite la bucățelele de rădăcini amestecate cu oscioare de broască.

Starețul își făcu cruce.

— Cu asta te-a blagoslovit mumă-ta? întrebă Ioan în zeflemea.

Basmanov căzu în genunchi.

— Iartă, stăpâne, pe robul tău! izbucni Basmanov, îngrozit. Dacă am văzut că ți-ai întors ochii de către mine, mi-a sângerat inima-n piept și, ca să-mi întorc mila ta, i-am cerșit morarului rădăcinile acestea. E șovârvariță, stăpâne! Morarul mi-a dat-o s-o port, ca să-mi recâștig dragostea ta. Martor mi-e Dumnezeu că nicio uneltire n-a fost împotrivă-ți, doamne!

— Dar oasele de broască? întrebă Ioan, gustând disperarea lui Basmanov, de a cărui obrăznicie să săturase demult.

— Despre ele n-am știut nimic, stăpâne, martor mi-e Dumnezeu că n-am știut de ele!

Țarul se întoarse spre Maliuta:

— Așadar, vrăjitorul a mărturisit, spui, cum că Feodor venea la el să-i facă farmece pentru stricarea mea?

— Da, stăpâne! și Maliuta se schimonosi la față de atâta plăcere ce-i făcea nenorocirea dușmanului său.

— Ce să-i faci, Feodor, iubitule – urmă Ioan, surâzând prefăcut – acum trebuie să te punem față în față cu vrăjitorul. El a fost cercetat cu toate caznele, e rândul tău să le cunoști pe toate, ca nu cumva să se spună: „Iată, țarul e nedrept… pe oamenii de rând îi muncește în chinuri cumplite, iar pe opricinicii săi îi cruță”.

Basmanov se aruncă la picioarele țarului.

— Luminăția ta, soarele meu sfânt! plânse el, agățându-se de poalele veșmântului domnesc. Lumina mea, stăpâne slăvit, nu mă pierde. Soarele și luna mea, șoimul meu de munte! Amintește-ți cum te-am slujit, cum ți-am făcut toate voile și nu m-am dat în lături de la nimic!

Ioan îi întoarse spatele. Deznădăjduit, Basmanov se repezi la tată-său:

— Tăicuță! Roagă-l, îmbunează-l pe slăvitul nostru stăpân să cruțe viața slugii sale preaplecate! Nu mai vreau caftan boieresc. Să-mi pună tichia de măscărici! Fericit voi fi să-i slujesc măriei sale de saltimbanc, de soitar, de orice!

Dar Alexei Basmanov nu știa ce-i mila, după cum nici de simțămintele părintești nu știa. Se temea să nu atragă și asupră-și mânia țarului.

— Piei din fața mea! se răsti el, îmbrâncindu-și cât colo feciorul. Piei de-aici, nevrednice! Nu-mi este mie fiu cine a uneltit împotriva stăpânului nostru. Du-te unde-a hotărât măria sa preamilostivul țar!

— Sfinte egumene! izbucni în hohote Basmanov, târându-se în genunchi de la tată-său la stareț. Părinte cucernic, roagă-te slăvitului țar să se îndure de mine!

Dar și bătrânul stareț stătea pierdut, cu ochii-n podele, tremurând din toate mădularele.

— Dă-i pace egumenului! rosti neîndurat Ioan. Dacă are să fie nevoie, mai târziu va sluji el și singur slujba de pomenire.

Basmanov își roti în jur privirea rugătoare, dar pretutindeni întâlni numai ochi vrăjmași sau spăimoși. Și-atunci o schimbare fulgerătoare se petrecu în sufletul osânditului. Înțelese că nu mai poate scăpa de caznele care întreceau în cruzime însăși osânda la moarte și, de obicei, se și sfârșeau cu moartea; înțelese că nu mai avea ce pierde și, odată cu această înțelegere, își recăpătă întreaga semeață îndrăzneală. Sări în picioare, își îndreptă spinarea, își înfundă mâinile în brâu și-l aținti cu un zâmbet neobrăzat pe Ioan.

— Slăvite stăpâne! grăi netemător, scuturând din cap ca să-și îndrepte pletele blonde. Slăvite stăpâne! Din porunca ta plec la cazne și la moarte.

Îngăduie-mi, dară, să-ți aduc o ultimă mulțămire pentru bunătatea și mângâierea ta! N-am uneltit nimic împotrivă-ți, iar păcate n-am de plătit decât unul, același păcat cu tine! Când voi fi dus la moarte, am să mărturisesc totul în fața norodului adunat în piață! Iar tu, părinte egumene, primește acum spovedania mea!

Opricinicii și chiar Alexei Basmanov, tată-său, nu-l mai lăsară să urmeze. Îl scoaseră târâș din chilia starețului în curte, unde Maliuta îl cetlui cu pumnii de șa, încălecă și, neîntârziat, porni cu el spre Sloboda.

— Văzut-ai, taică egumene – grăi Ioan către stareț – de câți vrăjmași ascunși și fățiși sunt împresurat?! Roagă-te Domnului pentru mine, nevrednicul, roagă-te proniei cerești să sfârșesc cu bine cele începute, să mă blagoslovească Sfânta Treime pe mine, păcătosul, ca să pot smulge cu rădăcini cu tot trădarea din juru-mi!

Țarul se ridică, se închină în fața icoanelor și își plecă fruntea în fața starețului să-l binecuvânteze.

Starețul, urmat de toți călugării, îl petrecu până la poarta mânăstirii, unde slujitorii curții așteptau cu caii bogat înșeuați; și încă multă vreme după ce țarul se pierdu cu alaiul său într-un nor de praf, și încă multă vreme după ce nu se mai auzi niciun zvon de copite în depărtări, stătură încremeniți, cu capetele plecate și privirile ațintite-n țarină.

CAPITOLUL XXXIV
TICHIA DE MĂSCĂRICI

În aceeași dimineață, boierul Morozov, care, din porunca țarului, rămăsese la Sloboda, primi solia a doi stolnicei, cu poftirea de a se înfățișa la ospățul măriei sale țarul.

Când Drujina Andreevici ajunse la curte, sălile erau pline de opricinici, mesele demult întinse, iar slugile bogat înveșmântate pregăteau gustările.

Morozov cătă în jur, văzu că afară de el nu se mai află acolo niciun boier de zemșcină și își dădu seama că țarul îi face o cinste cu totul ieșită din comun.

Și iată că bătură clopotele, sunară trâmbițele și Ioan Vasilievici intră în sală binevoitor, luminos la față, urmat îndeaproape de arhimandritul Levki, de Vasili Greaznoi, Alexei Basmanov, Boris Godunov și Maliuta Skuratov.

După ce se închină oaspeților și primi la rându-i plecăciunile lor, țarul se așeză în jilțul său și toți ceilalți își ocupară locurile la masă potrivit cinului fiecăruia. Nu rămase liber decât un singur loc mai la vale de Godunov.

— Stai jos, boier Drujina – spuse Ioan cu toată prietenia, arătând cu mâna locul rămas slobod.

Chipul boierului se făcu stacojiu.

— Stăpâne – spuse – așa cum m-am purtat întreaga viață, așa am să mă port și de-aici înainte, pân-oi muri. Sunt prea bătrân, stăpâne, ca să-mi mai schimb acum obiceiurile. Aruncă din nou asupră-mi nemila ta, alungă-mă din fața ochilor tăi, dar mai jos de Godunov n-am să mă așez!

Toată lumea încremeni de uimire. Doar țarul părea să fi așteptat acest răspuns. Ochii lui rămaseră liniștiți.

— Boris – grăi el către Godunov – sunt aproape doi ani de când pentru un răspuns de același fel l-am trimis pe boier Drujina să-și plece capul trufaș la picioarele tale. Se vede însă că a venit vremea să-mi schimb obiceiul. Pesemne că de-aci înainte nu noi vom porunci boierilor de zemșcină, ci ei ne vor porunci nouă. Pesemne că de-aci înainte, nici aici, în coliba mea, eu nu mai sunt stăpân! Silit voi fi, sărmanul de mine, să-mi strâng lucrușoarele și să fug cu oamenii mei de-aici, cât mai departe, unde-oi vedea cu ochii! Alungat fi-voi și de-aici, eu, milog rătăcitor, cum alungat am fost și de la Moscova.

— Stăpâne – răspunse smerit Godunov, dornic să-l scape de năpastă pe Drujina Morozov – nu noi, ci doar tu poți hotărî locurile ce ni se cuvin.

Oamenii vechi țin cu strășnicie la datina cea veche, așa că nu te mânia împotriva dumnealui boierul pentru că n-a uitat de cinurile boierești. Cu voia ta, slăvite, am să mă așez eu mai jos de Morozov, căci la masa ta orice loc este de cinste!

Și dădu să se ridice, dar Ioan îl țintui cu privirea la locul lui.

— Drept că-i bătrân boierul! spuse el, netulburat.

Și această stăpânire a țarului, după vădita nesupunere a vrăjmașului său, umplu de-o grea așteptare sufletele celor de față. Simțeau cu toții că se pregătește ceva neobișnuit, dar nimeni nu putea bănui în ce fel se va revărsa mânia țarului, mânie a cărei apropiată izbucnire se ghicea doar după tremurul feței lui, cum se ghicește după tremurul văzduhului apropierea furtunii.

— Da – repetă Ioan – boierul, ce-i drept, e bătrân, dar mintea-i este prea de tot tânără. Și prea de tot îi place gluma. Și mie-mi place să glumesc, și-n clipele mele de răgaz, după treburi și după rugăciune, nu mă dau în lături de la veselie. Dar din ziua în care s-a stins măscăriciul meu Nogtev, nu mai are cine mă înveseli. Văd că Drujina e priceput în meseria asta și-mi amintesc că i-am făgăduit să-l răsplătesc cu toată mila mea. De aceea îl cinstesc cu slujba de măscărici. Aduceți grabnic tichia și caftanul răposatului Nogtev și gătiți-l cu ele pe boier Drujina Morozov!

Tremurul de pe chipul țarului se întețise, dar vocea îi rămăsese stăpânită.

Morozov stătea uluit, ca lovit de trăsnet. Obrazul stacojiu i se făcu alb ca varul, sângele îi năboi în inimă, ochii se aprinseră, iar sprâncenele, la început înfiorate, se încruntară pe dată atât de cumplit, încât până și chipul groaznic al țarului părea acum mai puțin amenințător decât cel al bătrânului boier. Încă nu-i venea să-și creadă urechilor, încă se mai îndoia că țarul vrea într-adevăr să batjocorească în văzul întregii lumi pe Morozov, pe mândrul boier ale cărui mari slujbe și neasemuită vitejie erau cunoscute de ani și ani tuturor rușilor.

Stătea mut, cu privirea nemișcată, ațintită întrebător drept în ochii țarului, de parcă ar fi așteptat ca Ioan să se răzgândească și să-și ia cuvântul înapoi. Dar Vasili Greaznoi se ridică, la un semn al țarului, și se apropie de Drujina Andreevici, purtând pe brațele întinse un caftan și o tichie, pe jumătate de catifea, pe jumătate de pânză de sac, cu sumedenie de petice colorate, de clopoței și zurgălăi.

— Îmbracă-l, boierule! Slăvitul țar te cinstește cu acest caftan purtat odinioară de iubitul său măscărici și soitar Nogtev!

— Piei din fața mea! răcni Morozov, îmbrâncind pe Greaznoi. Să nu-ndrăznești, blestematule, a atinge pe boier Morozov, pe-ai cărui străbuni străbunii tăi i-au slujit ca robi și grăjdari! Și, întorcându-se spre Ioan, rosti cu un glas cutremurat de revoltă: Stăpâne, ia-ți vorba înapoi! Poruncește să fiu dat morții! Cu capul meu, ești slobod să faci orice vrei. Dară de cinstea mea nu-i slobod să se-atingă nimeni!

Ioan își roti privirea asupra opricinicilor săi:

— N-am spus eu drept că-i place gluma boierului Drujina. Auzitu-l-ați? Cică nu-s slobod să-l cinstesc cu o tichie și-un caftan?

— Stăpâne – urmă bătrânul boier – în numele Domnului Dumnezeu, din tot sufletul te rog, ia-ți vorba înapoi! Tu nici nu te născuseși când răposat părintele tău mă răsplătea pentru că împreună cu Habar Simski i-am spulberat pe ciuoași și ceremiși pe râul Sviaga, pentru că împreună cu cnejii Odoevski și Mstislavski l-am alungat de pe Oka pe feciorul hanului de la Krâm și-am scăpat Moscova de năvala tătarilor. Multe răni am primit și mult sânge am vărsat în slujba părintelui tău, ca și în slujba ta, stăpâne! Nu mi-am cruțat puterile nici în trebile oștirii și nici în sfatul boieresc, am luptat împotriva lui Șuiski și Belski cât timp ai fost nevârstnic pentru a te apăra pe tine și pe maica ta de uneltirile lor. N-am prețuit decât un singur lucru: cinstea mea; și de când sunt pe lume, n-am lăsat pe nimeni s-o întineze. Ai să-mi batjocorești tu acum părul acesta alb? Ai să batjocorești tu acum pe sluga părintelui tău? Poruncește să fiu schingiuit, stăpâne, poruncește să-mi pun capul pe butuc și bucuros am să îndur orice caznă, cum bucuros mi-am vărsat odinioară sângele în atâtea bătălii!

Toată lumea tăcea cutremurată de spusele bătrânului boier, dar liniștea adâncă fu tulburată de glasul țarului:

— Sfârșește cu palavrele! strigă amenințător. Furia nestăpânită înlocuise tonul zeflemisitor dinainte. Vorbele tale caraghioase au dovedit, moșnege, că ai să fii un bun măscărici. Pune-ți mai repede straiele și tichia! Iar voi, copii – porunci el opricinicilor – ajutați-l să se-mbrace, dumnealui e învățat să fie slujit.

Chiar și acum, dacă Morozov s-ar fi supus, dacă s-ar fi aruncat la picioarele țarului și s-ar fi căit, și i-ar fi cerut îndurare, poate că ar mai fi muiat inima cumplitului Ioan Vasilievici. Dar înfățișarea boierului era prea mândră, glasul prea hotărât, ba până și în rugămințile lui se vădea o tărie de neclintit. Și asta, Ioan n-o mai putea răbda. Orice fire puternică isca în inima lui o ură neîmpăcată; și una din pricinile pentru care, fără să-și dea

seama nici el însuși, își alungase din suflet pe iubitul său Veazemski era binecunoscuta mândrie și neatârnare a cneazului.

Într-o singură clipă, opricinicii smulseră de pe Morozov veșmântul de deasupra și-l îmbrăcară cu caftanul plin de zurgălăi.

După ultimele vorbe ale țarului, Morozov încetase să mai lupte. Se lăsă îmbrăcat, uitându-se fără o vorbă cum își bat joc opricinicii de el, tot îndreptându-i și potrivindu-i caftanul. Gândurile i se traseră în adâncul inimii, adunând toată puterea din tainițele ei.

— Ați uitat tichia! spuse Greaznoi, înfundând pe pletele bătrânului tichia cea pestriță și ascuțită, după care se dădu doi pași înapoi și i se ploconi până la pământ. Ne închinăm ție, Drujina Andreevici, și te firitisim pentru noua-ți slujbă! Fă-ne să râdem, cum ne făcea și răposatul Nogtev, să râdem și să ne veselim.

Deodată Morozov își înălță fruntea, își roti privirea asupra întregii adunări și rosti tare și răspicat:

— Bine! Primesc noua dovadă a mărinimiei țarului. Boierul Morozov nu se cădea să șadă alături de Godunov, dar soitarul țarului se cuvine să stea la masa măriei sale cu alde Greaznoii și Basmanovii. Faceți loc, slugoilor! Faceți loc noului măscărici! Faceți loc soitarului și ascultați cu toții cum îl va înveseli el pe Ioan Vasilievici!

Morozov ridică o mână poruncitoare și, fără voia lor, opricinicii se feriră din calea lui. Însoțit de clinchetul clopoțeilor, boierul se apropie de masă și se lăsă pe lavița din fața lui Ioan, dar cu atâta măreție, încât s-ar fi spus că poartă o mantie împărătească, nu un caftan de măscărici.

— Cum dorești să te înveselesc, stăpâne? întrebă el, sprijinindu-și coatele de masă și ațintindu-și privirea în ochii țarului. Năzuros te-ai mai făcut de la o vreme, doamne! Nicio glumă nu te mai mulțumește. Și câte glume vesele nu s-au făcut în Rusia de când domnești asupră-i! Te-ai veselit încă de copilandru, strivind lumea pe ulițe sub copitele calului; te-ai veselit la o vânătoare asmuțind câinii să sfâșie pe cneazul Șuiski; te-ai veselit când trimișii oamenilor din Pskov au venit să ți se plângă de asuprirea pârcălabului tău, iar tu, în loc să-i asculți, ai dat poruncă să li se moaie bărbile în smoală topită.

Opricinicii săriră de la locurile lor, dând să se repeadă spre Morozov. Ioan îi opri cu un senin aspru.

— Dar vezi că toate acestea n-au fost decât ghidușii de copil, și curând te-ai plictisit de ele. Atunci ai început a călugări cu sila oameni de vază și a

le lua nevestele și fetele, necinstindu-le pentru plăcerea ta. Dar și de aceste isprăvi te-ai săturat curând. Și te-ai pornit a alege pe cei mai credincioși dintre sfetnicii tăi pentru a-i supune la cazne. Asta ți s-a părut a fi ceva mult mai hazliu, dar tot nu pentru multă vreme. E plicticos să-ți tot bați joc doar de norod și de boieri. „Ia hai să mai facem puțin haz și pe seama bisericii lui Hristos!" Și-ai strâns atunci toată golănimea crâșmelor, toată pleava ticăloșilor, și ai îmbrăcat-o în rase călugărești, și te-ai gătit și tu în șiac monahicesc, și v-ați pornit a tăia la norod ziua și a-nălța acatiste noaptea. Și te tot scalzi în sânge, și cânți, și tragi clopotele, și doar că n-ai început a sluji tu însuți la amvon. Și joaca asta a ieșit mai hazlie ca toate celelalte, nimeni afară de tine n-ar putea scorni alta mai veselă! Și ce-ai vrea să-ți mai spun, stăpâne? Cum să-ți mai descrețesc fruntea? Decât poate un singur lucru să-ți mai spun: în timp ce tu cu opricinina asta a ta jucați și dănțuiți ca mascaralele, și sunați clopotele de slujbă, și vă îmbătați cu sânge nevinovat, ridica-se-va de la soare-apune craiul Jighimont, coborî-va de la miazănoapte neamțul și finezul, iară de la miazăzi și soare-răsare va năvăli hanul tătarilor. Și revărsa-se-vor hoardele asupra Moscovei, și nu se va afla voievod vrednic să apere sfintele lăcașuri dumnezeiești! Și arde-vor hramurile Domnului cu moaștele Sfinților Părinți, și întoarce-se-vor vremurile hanului Batâi. Și ploconi-te-vei tu, țarul a toată Rusia, la picioarele hanului, și în genunchi te vei târî ca să-i săruți scările șeii!

Morozov amuți.

Nimeni nu se încumetase a-i tulbura șirul vorbei, căci tuturora le stătuse răsuflarea. Țarul ascultase plecat înainte, alb la față, cu ochii în flăcări și spume la gură. Strângea bezmetic brațele jilțului, și-ai fi jurat că se teme să nu scape vreo vorbă de-a boierului, că pe fiecare vrea să și-o sape cât mai adânc în minte pentru ca fiecare să fie răsplătită cu o caznă osebită.

Toți opricinicii înghețaseră, nimeni nu îndrăznea să se uite la țar. Godunov își lăsase ochii în jos și nu se încumeta nici să răsufle pentru a nu atrage luarea-aminte asupra sa. Până și Maliuta se simțea stânjenit.

Deodată Greaznoi își smulse jungherul de la brâu, se aplecă spre Ioan și spuse arătând spre Morozov:

— Dă-mi voie, stăpâne, să-i înfund gâtița!

— Să nu-ndrăznești! murmură Ioan abia auzit, mai-mai înăbușit de furie. Lasă pe cinstitul boier să-și sfârșească vorbirea începută!

Morozov îl privi mândru:

— Mai vrei și alte glume, stăpâne? Atunci să te mai înveselesc puțin! Din toți cu-adevărat credincioșii tăi slujitori îți rămăsese unul de stirpe veche, de neam mare boieresc, pe el tot amânai într-una să-l ucizi, fie pentru că te temeai de mânia cerului, fie pentru că nu aflaseși încă o moarte destul de crâncenă pentru el. Trăia departe de ochii tăi, în surghiun, și lesne ai fi putut să-l uiți, stăpâne. Tu însă nu uiți pe nimeni! Și-ai trimis la el pe blestematul tău Veazemski, ca să-i dea foc la casă și să-i fure nevasta. Iar când boierul a venit la tine și ți-a cerut dreptate, tu l-ai silit să se bată cu vrăjmașul lui, doar ca să poți petrece mai bine, căci socoteai că Veazemski va ucide ușor pe bătrânul tău credincios. Doar că Dumnezeu n-a vrut pieirea lui și a arătat tuturor de partea cui e dreptatea. Dar tu ce-ai făcut atunci, stăpâne? urmă Morozov și glasul prinse să-i tremure, iar zurgălăii de pe tichie să zuruie. Tu ai socotit că-i prea puțin cât a pătimit sluga ta și-ai hotărât să-l batjocorești cu o nemaipomenită, nemaiauzită batjocură! Ai socotit că-i prea puțin – repetă bătrânul și, împingând masa cât colo, se ridică în picioare. Ai socotit că-i prea puțin și-ai pus să i se-mbrace boierului Morozov tichia de măscărici, da, boierului Morozov, care-a scăpat de dușmani Moscova și Tula, i-ai poruncit să te-nveselească îndelaolaltă cu toți saltimbancii și lingăii tăi blestemați!

Cumplit arăta bătrânul căpitan de oști în mijlocul opricinicilor îngroziți. Straiul de măscărici își pierduse pe el însemnătatea-i caraghioasă. De sub sprâncenele stufoase ochii îi aruncau fulgere. Barba colilie îi cădea grea pe pieptul crestat odinioară de săbii vrăjmașe și acoperit acum de petice pestrițe, iar în privirea-i neîmpăcată se citea atâta mândrie și cinste, încât în preajmă-i Ioan părea o stârpitură.

— Stăpâne – răsună din nou glasul, acum și mai înalt – noul tău măscărici e-n fața ta. Ascultă-i ultima glumă! Cât mai ești în viață, gura poporului tău rămâne pecetluită de teamă, dar domnia ta fioroasă se va sfârși odată și odată, și nu va mai rămâne pe pământ decât amintirea faptelor tale, iar numele tău va trece din neam în neam și din veac în veac întru veșnică afurisire, până când va suna ceasul judecății de-apoi! Și-atunci, toate sutele și toate miile de oameni uciși de tine, toată sumedenia de bărbați și femei, de moșnegi și de prunci, toți aceia pe care i-ai pierdut și i-ai chinuit înfățișa-se-vor Tatălui Ceresc, ridicând jalbă împotriva ta, schingiuitorul lor! Și-n acea înfiorată zi înfățișa-mă-voi și eu Marelui Judecător, înfățișa-mă-voi chiar în aceste straie și cere-voi să-mi înapoieze cinstea mea cea nepătată pe care tu mi-ai fost răpit-o pe pământ! Și n-au să-

ți mai stea în preajmă toți slugoii tăi ca să astupe gura jertfelor tale, și-are să-i audă Judecătorul cel mare, și-are să te prăvălească în focul gheenei, și-ai să arzi veșnic în pălălaia aţâţată de diavol și slugile lui.

Morozov tăcu, mai învălui odată mulțimea în privirea-i scârbită, întoarse spatele curtenilor țarului și porni spre ușă cu pas măsurat. Nimeni nu se gândi să-i stea în drum. Trecu mândru, cu fruntea sus, printre șirurile de mese până la ieșire. Și abia când zvonul clopoțeilor se stinse, Maliuta sări în picioare și întrebă:

— Să-l sfârșim chiar acum, stăpâne, sau să-l azvârlim în temniță?

— În temniță! murmură Ioan, trăgându-și anevoie sufletul. Și să-l păziți ca pe ochii din cap! Să-l îngrijiți bine! Și nicio schingiuire, să nu cumva să-mi crape înainte de vreme. Răspunzi cu capul!

În aceeași seară țarul ținu sfat cu Maliuta anume pentru Morozov.

Kolâcevii, închiși de multă vreme, cercetați și schingiuiți chiar de Maliuta cu mâna lui, recunoscuseră în parte vina de trădare ce li se aducea, și în parte, după credința țarului, fuseseră destul de greu învinuiți de prietenii și slujitorii lor care, nemaiputând îndura chinurile, mărturisiseră tot ce li s-a cerut.

Mulți alți oameni mai fură amestecați în această născocită uneltire. Prinși din porunca țarului și supuși la cazne grele, atât la Moscova, cât și la Sloboda, ei pomeniră la rându-le alte, și alte nume, și cu fiecare zi numărul schingiuiților creștea mereu până când ajunse la trei sute de oameni.

Ioan, îngrijorat de cele ce s-ar fi putut spune în țările străine, hotărâse să aștepte plecarea soliei litvane – aflate pe atunci în cetatea de scaun – și abia apoi să poruncească executarea în comun a celor osândiți la moartea cea mai cruntă. Iar pentru ca execuția să fie cât mai înfiorătoare și să bage groaza în toți viitorii trădători și răzvrătiți, el porunci să aibă loc la Moscova, în văzul întregului norod.

În aceeași zi urmau să fie dați morții Veazemski și Basmanov. Morarul fu osândit pentru vrăjitorie la arderea pe rug. Iar bătrânul Coroi, cel care îndrăznise să se strecoare în iatacul țarului și care fusese păstrat până atunci pentru un prilej mai de seamă, Ioan îi hărăzise tot pentru acea zi o moarte în chinuri nemaiauzite. Aceeași soartă i-o pregătea acum și lui Morozov.

Despre amănuntele acestei mari execuții se sfătuia acum țarul cu credinciosul său dulău, și abia la al doilea cântat al cocoșilor Maliuta fu lăsat să plece, iar Ioan se retrase în odăile sale.

CAPITOLUL XXXV
EXECUȚIA

După plecarea solilor litvani, în ajunul zilei hotărâte pentru execuție, oamenii din cetatea de scaun văzură cu groaza în suflete marile pregătiri ce se făceau.

În larga piață a târgului dinăuntrul zidurilor, la Kitai-Gorod, în mijlocul Moscovei, fură înălțate sumedenie de spânzurători. Printre ele, dulgherii mai ridicară și câteva podiști cu butuci de căsăpie. Într-o parte a pieței, de un căprior sprijinit pe doi stâlpi, atârna un ceaun uriaș. De cealaltă parte se înălța singuratic un stâlp cu lanțuri de fier prinse în scoabe, iar în jurul lui mai mulți slujitori îngrămădeau nenumărate legături de vreascuri pentru foc. Fel de fel de mașinării și scule nemaivăzute se rânduiau pe podina dintre spânzurători și iscau în mulțimea privitorilor bănuieli înfiorate ce le strângeau inimile de pe acum.

Încet-încet, toți negustorii sau cumpărătorii veniți să târguiască se împrăștiată speriați. Nu numai piața se goli, ci și toate ulițele din jur rămaseră pustii. Oamenii se zăvorau prin case și nu mai vorbeau decât în șoaptă despre cele ce se puneau la cale în târg. Zvonurile încrâncenate se răspândiră prin toată Moscova și pretutindeni se înstăpâni o liniate de moarte. Dughenile se închiseră, pe străzi nu mai ieșea nimeni, și doar din vreme în vreme liniștea era tulburată de câte un călăreț ce trecea în goană, trimis cu porunci din mahalaua Arbat, unde Ioan trăsese în conacul drag inimii lui. La Kitai-Gorod nu se auzea niciun alt zgomot decât bocănitul dulgherilor și strigătele opricinicilor puși să vegheze la buna desfășurare a lucrărilor.

Când coborî noaptea, zgomotele acestea se stinseră și ele, și luna, răsărită de după zidurile crenelate ale Kitai-Gorodului, învălui în lumina-i albă piața cea mare, zburlită toată de mulțimea spânzurătorilor și a țepilor înalte înfipte-n pământ. Nicio luminiță nu sclipea în ferestre, toate obloanele erau trase, doar ici-colo pâlpâiau slab candelele aprinse în fața icoanelor de la intrarea unor biserici. Dar de dormit nu dormi nimeni în noaptea aceea; toți vegheară rugându-se, așteptând zorile.

În sfârșit, se lumină de ziuă, și-n cerul dimineții aceleia de jalnică ursită se auzi croncănitul răsunător al corbilor și ciorilor care, simțind apropiata vărsare de sânge, se adunaseră din toate împrejurimile, se roteau stoluri-stoluri deasupra pieței Kitai-Gorodului și se lăsau șiraguri negre pe crucile

bisericilor, pe hornurile și crestele acoperișurilor, ba chiar și pe bârnele spânzurătorilor.

Tăcerea fu curmată de un zvon îndepărtat de trâmbițe și de tobe care se apropia încet de piață. La început se arătă un pâlc mare de opricinici, câte cinci pe-un rând. În frunte veneau călări câteva șiruri de oșteni cu trâmbițe pentru a împrăștia mulțimea și a croi drum țarului, dar degeaba răsunau trâmbițele și se băteau tobele: nicăieri nu se vedea picior de om.

În urma opricinicilor venea însuși țarul Ioan Vasilievici călare, în straie de mare sărbătoare, cu tolba de săgeți prinsă la șa și cu arcul aurit la spate. Vârful coifului era împodobit cu o iconiță de metal smălțuit numită „deisus" înfățișând pe Mântuitor, cu Sfânta Fecioară în stânga, Ioan Botezătorul în dreapta, și mai mulți sfinți în jur. Teltia de sub șa sclipea de mulțimea pietrelor nestemate, iar de gâtul calului, în locul pajurei de aur, se bălăbănea un cap de câine.

În dreapta țarului se afla țareviciul Ioan, iar în urma lui veneau călări cei mai apropiați curteni în rânduri de câte trei. Apoi urmau șirurile celor peste trei sute de osândiți la moarte, cu mâinile și picioarele în lanțuri, sleiți de chinuri, abia mai târându-și picioarele, dar înaintând totuși mânați de opricinici. Coloana era încheiată de-un mare număr de oșteni călări.

Când alaiul intră în Kitai-Gorod și toată călărimea descălecă ocupându-și locurile în jurul spânzurătorilor, Ioan se înălță în scări și văzu cu uimire că în piață nu se afla niciun om.

— Adunați norodul! porunci el opricinicilor. Să nu se teamă nimeni! Spuneți locuitorilor Moscovei că țarul își pedepsește vrăjmașii, dar nevinovații n-au a se teme de nimic.

În scurtă vreme piața începu să se umple de norod, obloanele fură deschise, și în ferestre se arătară chipuri palide, înfricoșate.

Între timp, focul aprins sub uriașul ceaun se încinse cu pălălaie mare, iar pe podețe se arătară călăii.

Ioan ceru ca din mulțimea osândiților să fie aleși și arătați norodului câțiva mai puțin vinovați.

— Mișeilor! începu el cu glas limpede și răsunător pentru ca toată lumea să-l poată auzi. Voi toți, găzduindu-i și arătându-vă prietenoși față de trădători, făcutu-v-ați vrednici de aceeași moarte cu ei. Eu însă, în mare îndurarea mea, sângerând de mila sufletelor voastre, vă iert și vă dăruiesc cu viață, pentru ca voi, căindu-vă, să vă răscumpărați vina și să vă rugați pentru mine, nevrednicul!

La un semn al țarului, cei câțiva fericiți scăpați de cazne fură scoși deoparte.

— Locuitori ai Moscovei! urmă Ioan. Vedea-veți astăzi multe capete căzând și multe trupuri schingiuite până la moarte, dar osândiții sunt furi și tâlhari întru Hristos, care vrut-au să vândă țara vrăjmașului! Cu durere și lacrimi supun carnea lor la chinuri grele, căci județ le sunt, de Domnul Dumnezeu pus a judeca greșalele noroadelor mele! Și nu se află părtinire în judecata mea, căci, precum patriarhul Avraam, carele ridicat-a cuțitul asupra fiului său, tot astfel și eu pe cei mai apropiați fii ai mei îi aduc jertfă! Cadă sângele lor peste capetele vrăjmașilor mei!

La un alt semn, din șirurile osândiților fu ridicat înaintea celorlalți sus pe podină boierul Drujina Andreevici Morozov.

Sub imboldul primului val de furie, Ioan avusese de gând să osândească pe bătrânul boier la cele mai cumplite cazne, dar, potrivit neînțelesei și multschimbătoarei sale firi, sau poate datorită dragostei binecunoscute ce o purta boierului întreaga Moscovă, în ajunul execuției Ioan se răzgândise și-l osândise la o moarte mai ușoară.

Diacul de taină al țarului se apropie de butuc, desfășură un sul lung și citi cât putu de tare:

— Decăzutule din cinuri și drepturi, boier Drujina! Tu te-ai lăudat că ai să tulburi țara, că ai să aduci pe hanul de la Krâm și pe Jighimont, craiul Litvaniei, și multe alte rele și urgii ai să asmuți asupra Rusiei. Ba încă te-ai încumetat cu vorbe ascuțite și înțepătoare să defăimezi pe marele cneaz și țar a toată Rusia, iar pe slugile lui cele mai bune le-ai îndemnat la răzvrătire. Binemeritat-ai de la el chinuri mai rele ca moartea, dar slăvitul stăpân, amintindu-și de trecutele tale fapte de vitejie, din mare bunătatea inimii lui, poruncitu-ne-a să te scoatem din rândul celorlalți, să te scutim de orice caznă și să-ți dăruim o moarte ușoară prin retezarea capului, iară bunurile rămase de pe urma ta în folosul curții să nu fie luate!

Morozov, ajuns lângă butuc, își făcu semnul crucii.

— Curat mă știu în fața lui Dumnezeu și-a țarului – glăsui el cu toată liniștea. Îmi dau sufletul Domnului nostru Isus Hristos, iar stăpânului meu o singură îndurare îi cer: bunurile rămase din averea mea le împart în trei părți: o parte o las bisericii întru pomenirea sufletului meu, a doua parte o las frăției celor nevolnici și milogi, iar cea de a treia să se împartă slujitorilor mei credincioși și iobagilor; așijderi, robilor casei mele le dau

deplină și veșnică slobozenie. Iar pe văduva mea o dăruiesc cu iertare și o învoiesc a lua de bărbat pe cine i-o fi drag.

Sfârșind de vorbit, Morozov își mai făcu o dată semnul crucii și își închină fruntea pe buluc. Răsună o izbitură surdă și capul boierului Drujina Andreevici Morozov se rostogoli pe jos, iar sângele lui nobil înroși podina de scândură albă.

Pe urmă, spre uimirea norodului, opricinicii aduseră sus pe marele spătar al țarului, cneazul Veazemski, pe stolnicul Feodor Basmanov și pe tatăl acestuia, Alexei, pe care fiul său îl pârâse în timpul caznelor cumplite.

— Locuitori ai Moscovei! spuse Ioan, arătând pe osândiți. Iată aici pe dușmanii mei și ai voștri! Ci ei, uitându-și de jurământul pe cruce, asupritu-v-au în numele meu, și netemându-se de judecata Domnului, au luat viața și au jefuit avutul norodului, peste care tot eu pusu-i-am să-l apere. Iată, primi-și-vor astăzi cuvenita răsplată a faptelor lor!

Veazemski și cei doi Basmanovi, ca sfetnici ce înșelaseră încrederea țarului, erau osândiți la cele mai crude torturi. Dar când călăii îl înșfăcară pe Feodor Basmanov și-l ridicară pe podețul caznelor, el se întoarse spre mulțimea de privitori și strigă cu glas înalt:

— Cinstiți pravoslavnici! Înainte de-a muri vreau să mă căiesc de păcatele mele! Vreau ca toți oamenii să afle vina mea și să-mi asculte spovedania! Ascultați, cinstiți pravoslav…

Dar Maliuta, aflat în spatele lui, nu-l lăsă să-și sfârșească vorba. Cu o singură lovitură de sabie îi luă capul, chiar în clipa când sta să-și înceapă spovedania.

Trupul însângerat se prăvăli pe scânduri, iar capul se rostogoli, sunându-și cerceii, și căzu jos la picioarele calului împărătesc, care sări în lături sforăind și holbându-și pieziș ochii speriați de acel cap fără trup. Cu o ultimă îndrăzneață neobrăzare, Feodor Basmanov izbutise să scape de chinurile ce-i erau sortite.

Tatăl lui, Alexei Basmanov, și cneazul Veazemski nu avură parte de acest noroc. Ei doi și Coroi-tâlharul fură ridicați pe podina înaltă unde-i așteptau cele mai cumplite scule de caznă. În același timp bătrânul morar fu târât spre rugul aprins și înlănțuit de stâlpul vrăjitorilor.

Veazemski, sleit de supliciu, nemaiputându-se ține pe picioare, susținut numai de mâinile călăilor, rotea în juru-i priviri sălbatice. Nu se citea nici teamă și nici căință în ochii lui. Deodată, zărind trupul morarului țintuit la stâlp, precum și fuioarele de fum ce începuseră a-l învălui, cneazul își

aminti de ultima lui prorocire când, descântându-i sabia, bătrânul morar se aplecase peste hârdăul cu apă; își aminti și de arătarea ce-o văzuse el însuși într-o noapte cu lună, cătând în apa ce clocotea sub roata morii, își aminti cum încercase să deslușească în undele-i frânte soarta ce-l aștepta, dar nu izbutise să vadă decât apa ce se roșea precum sângele, și niște ferăstraie ascuțite ce se porniseră a forfeca, și fălcile unor clești mari și negri ce porniseră a se deschide și a se închide…

Morarul nu-l văzu pe Veazemski. Adâncit în sineși, bolborosea ceva și, dând vădite semne de scrânteală, începuse a sălta și-a dănțui a joc, zornăindu-și lanțurile deasupra jarului.

— Șikalu! Likalu! mormăia el. Adunatu-s-au corbii adunat la ospăț bogat! Învârtitu-s-a roata, învârtit! Ce-a fost sus a coborât! Sagadam! Bagadam! Stârnește-te vânt dinspre moară, abate-te vânt peste asupritorii mei! Kulla! Kulla! Spulberă vânt focurile, stinge vânt flăcările!

Și-ntr-adevăr, supunându-se parcă descântecelor lui, în piață se stârni vântul, dar în loc să stingă focul, mai rău încinse flăcările care cuprinseră vreascurile uscate, se strecurară printre bușteniii rugului, învăluiră trupul morarului și-l ascunseră cu totul privirilor mulțimii.

— Sagadam! Bagadam! Kulla! se mai auzi de după norul de fum, apoi glasul se pierdu în trosnetele rugului învâlvorat.

Coroi aproape că nu se schimbase la înfățișare. Nici schingiuirile, nici întunericul atâtor zile de temniță nu-l încovoiaseră. Trupul lui puternic ținuse piept tuturor încercărilor, doar chipul i se schimbase. Trăsăturile feței i se înmuiaseră și ochii aveau acum o privire liniștită, împăcată.

Încă din noaptea când fusese prins în iatacul țarului și aruncat în temniță, cugetul lui frământat se liniștise și remușcările încetaseră să-l mai chinuie. Chiar de atunci primise supliciile și moartea ce-l aștepta drept meritată răscumpărare a nelegiuirilor făptuite în tinerețe și, întins pe așternutu-i de paie mucede, se cufundase pentru prima dată după mulți ani într-un somn adânc și odihnitor.

Diacul citi în auzul tuturor vina și osânda la care va fi supus.

Coroi urcă pe podișcă, își făcu cruce, întors cu fața spre cupolele bisericilor, apoi se închină de patru ori în fața norodului din cele patru zări.

— Iartă-mă, norodule pravoslavnic – spuse – iartă-mă pentru păcatele mele de fur, de tâlhar și de ucigaș de vieți! Iartă-mă pentru tot răul ce ți l-am făcut. Răsplată dreaptă îmi sunt chinurile morții acesteia, iartă-mi păcatele mele, norodule pravoslavnic! Și, întorcându-se spre gealații săi, își vârî

singur mâinile în lanțurile pregătite de ei. Legați-mă, ce stați! strigă el, scuturându-și capul cărunt, și nu mai suflă nicio vorbă.

Pe urmă, la un nou semn al țarului, diacul reveni la mulțimea celorlalți osândiți și citi opisul vinovățiilor lor, mârșavele uneltiri împotriva măriei sale, urzelile de a vinde Pskovul și Novgorodul craiului Litvaniei, precum și nelegiuitele lor legături cu sultanul turc.

Toți aceștia erau osândiți: la spânzurătoare unii, la ceaunul încins alții, și iarăși alții la felurite alte morți, care de care mai crunte.

Poporul prinse a se ruga cu glas tare.

— Doamne Dumnezeule, îndură-te de ei, Tată Ceresc! Primește-le mai repede sufletul chinuit! răsuna piața de rugăciunile înălțate.

— Rugați-vă pentru noi, mucenicilor! se auziră ici-colo strigăte din mulțime. Amintiți-vă de noi și pomeniți-ne de bine când veți ajunge în împărăția cerurilor!

Pentru a acoperi aceste rugi răsunătoare, opricinicii începură să strige cât îi ținea gâtlejul:

— Goida! Goida! Piară vrăjmașii țarului!

Dar în aceeași clipă mulțimea fu cuprinsă de un fior, capetele se întoarseră toate în aceeași direcție, trupurile se tălăzuiră îndărăt și glasuri cucernice răsunară:

— Blajinul cel sărac cu duhul! Priviți, priviți! Vine blajinul! Vine omul lui Dumnezeu!

Într-un colț al pieței, la capătul cărării deschise de mulțime, se arătă un om de vreo patruzeci de ani, palid la față, cu barbă rară, desculț, doar cu o cămașă albă pe el. Chipul îi era neobișnuit de blajin, iar pe gură îi juca un zâmbet ciudat, copilăresc de blând.

Chipul acestui om, apărut ca din senin în mijlocul atâtor fețe, îngrozite unele, schimonosite de cruzime altele, se deosebea atât de mult de toate celelalte, încât tulbură adânc pe toți cei de față. Piața amuți, călăii își întrerupseră munca. Toată lumea îl știa pe omul lui Dumnezeu, dar nimeni nu-i văzuse vreodată asemenea zâmbet pe față. Ca niciodată, un tremur straniu schimonosea surâsul blând al buzelor lui, de parcă un alt simțământ, cu totul neobișnuit, lupta cu firea lui de obicei atât de blajină.

Ușor aplecat înainte, zornăindu-și lanțurile de fier cu care era încins, și crucile tot de fier ce-i atârnau de gât, se strecura pe cărarea îngustă croită de norod în calea lui, îndreptându-se neabătut drept spre Ioan.

— Ivane! Ivane! strigă el de departe, jucându-și între degete mătăniile de lemn și zâmbind într-una. Ivane! Pe mine de ce m-ai uitat?!

Zărindu-l, Ioan vru să-și întoarne calul și să se depărteze, dar omul lui Dumnezeu se și înfipsese în fața lui.

— Ia uită-te la blajinul tău! îi spuse și apucă dârlogii calului. De ce nu poruncești să fie spânzurat și blajinul? E Vasea mai rău decât alții?

— Ce tot vorbești? se împotrivi țarul, scoțând un pumn de galbeni din punga înflorată ce-i atârna la brâu. Ține, Vasea, și du-te cu Dumnezeu! Du-te și roagă-te pentru mine!

Blajinul întinse amândouă palmele făcute căuș, dar de îndată ce banii îl atinseră își desfăcu mâinile și aurul se împrăștie pe pământ.

— Vai, vai! Frige! strigă înspăimântat, scuturându-și degetele și suflând asupră-le. De ce ți-ai încins galbenii în foc? De ce i-ai încins în focul iadului?

— Pleacă, Vasea! se răsti la el țarul, nerăbdător. Lasă-ne în pace, n-ai ce căuta aici!

— Ba da, ba da! Aici e locul meu, cu mucenicii! Dă-mi și mie o cunună de mucenic! Pe mine de ce mă ocolești? De ce-mi aduci jignire? Dă-mi și mie o cununiță, cum le-ai dat și celorlalți!

— Pleacă! Pleacă odată! striga Ioan cu un început de mânie.

— Ba n-am să plec! se încăpățână omul cel sărac cu duhul, agățându-se cu amândouă mâinile de frâul calului. Dar deodată dădu drumul curelelor și, arătând cu degetul pe țar, se porni să râdă: Uitați-vă, uitați-vă! strigă. Ce i-o fi ieșit în frunte? Ce-ai în frunte, Ivane? Uite, uite, ai coarne-n frunte? Ți-au crescut două coarne de țap! Și capul, capul ți-e de dulău, Ivane!

Ochii țarului se aprinseră de furie.

— Piei de-aici, rătăcitule! urlă el și, smulgând din mâna opricinicului celui mai apropiat o suliță grea, își făcu vânt s-o repeadă în pieptul blajinului.

Un strigăt de revoltă izbucni din mii de piepturi.

— Nu-l atinge! se auziră voci din mulțime. Nu-l atinge pe omul lui Dumnezeu! Pe noi ești slobod să ne tai, dar pe blajin nu-l atinge!

Vanea cel sărac cu duhul zâmbea mereu pe jumătate copilărește, pe jumătate năuc.

— Străpunge-mă, rege Saul! se ruga el, dezgolindu-și pieptul de sub mulțimea crucilor ce-i atârnau la gât. Străpunge-mă aici, drept în inimă! Cu ce-s mai rău decât ceilalți dreptcredincioși? Trimite-mă și pe mine în

împărăția cerească! Ori îți pare rău că n-ai să poți fi și tu printre noi, rege Saul, țar Irod, împărate al iadului?

Sulița se cutremură în mâna țarului. O clipă de-ar mai fi trecut, și fierul ei s-ar fi implântat în pieptul blajinului, dar un nou strigăt al mulțimii îi opri sulița în văzduh. Țarul făcu o sforțare supraomenească și își mai stăpâni o clipă furia clocotitoare, dar furtuna trebuia să se dezlănțuie. Cu ochii în flăcări și spume la gură, înălțându-și sulița deasupra capului, țarul își strânse sălbatic calul între pulpe și tăbărî drept în mijlocul grămezii de osândiți, unde străpunse pe primul om ce-i ieși în cale.

Peste o clipă, când se întoarse în pasul calului la vechiu-i loc, blajinul nu mai era acolo – opricinicii apucaseră să-l scoată din piață.

Ioan ridică mâna, și călăii își reluară munca.

Pe obrajii albi ai țarului apărură două pete de roșeață, ochii i se făcuseră parcă și mai mari, nările i se umflaseră, iar pe frunte, vinele albastre stăteau să plesnească…

În sfârșit, când sătul de atâta sânge, Ioan își întoarse calul și, dând roată pieței, se îndepărtă, stropit el însuși de sânge și înconjurat de gloata sângeroșilor săi însoțitori, corbii de pe crucile bisericilor și de pe crestele acoperișurilor își întinseră aripile și se lăsară unul câte unul pe leșurile sfârtecate și pe trupurile atârnate în spânzurători…

Boris Godunov nu se afla în ziua aceea printre curtenii ce-l însoțiseră pe Ioan. Încă din ajun îl convinsese pe țar să-l lase să petreacă până la bariere solia litvană, care se întorcea acasă.

A doua zi după execuție, piața Kitai-Gorodului fu curățată și trupurile fără viață fură aruncate de-a valma în șanțul lat ce înconjura zidurile cetății.

Mai târziu, locuitorii Moscovei au înălțat câteva bisericuțe de lemn pe acele locuri, PE TEMELII DE OSEMINTE ȘI DE SÂNGE, cum stă scris în vechile letopisețe.

Au trecut ani și ani de atunci, amintirea înfiorătoarei vărsări de sânge s-a șters treptat din mintea poporului, dar săracele bisericuțe de lemn au mai dăinuit multă vreme de-a lungul șanțurilor cetății. Și trecătorii intrați să se închine în ele au mai putut auzi mulți ani după aceea slujbele de pomenire ale celor schingiuiți și uciși fără vină de țarul și marele cneaz Ioan Vasilievici al patrulea.

CAPITOLUL XXXVI
ÎNAPOIEREA LA SLOBODA

După ce înmărmurise Moscova cu nemaiauzita-i cruzime, țarul vru să apară în ochii locuitorilor ei milostiv și mărinimos. Din porunca lui, porțile temnițelor fură deschise și osândiții, care nu mai nădăjduiau în nicio scăpare, fură eliberați cu toții. Ba unora dintre ei Ioan le trimise și daruri. S-ar fi spus că furia care-i clocotise atâta vreme în suflet s-a descărcat cu această ultimă vărsare de sânge și și-a luat zborul din pieptul lui ca un snop aprins, țâșnit din pieptul munților ce scuipă foc și pară. Cugetul i se potoli și țarul încetă să mai vadă în tot locul trădare.

Nu întotdeauna după ce vărsa sânge nevinovat se lăsa Ioan cuprins de mustrări de conștiință. Acestea erau înrâurite și de alte împrejurări. Felurite semne cerești, un trăsnet din senin, vreo mare nenorocire abătută asupra poporului tulbura închipuirea lui bolnavă și-l făceau uneori să se lase pradă căinței în văzul întregii lumi. Când însă nu se vădea niciun semn ceresc, nicio foamete, niciun foc mistuitor, glasul inimii lui rămânea mut și cugetu-i dormea în bună pace. Așa se întâmplă și de astă dată: sufletul măriei sale țarul rămase netulburat. Acum, după nelegiuirile făptuite, simțea o mulțumire și o liniște deplină, ca omul flămând după îndestularea trupului. Mai curând din puterea obișnuinței și a rânduielilor statornicite decât dintr-o nevoie sufletească, acum, la înapoierea sa spre Sloboda, țarul hotărî să poposească o zi-două la mânăstirea Sfintei Treimi, pentru post și rugăciune.

De-a lungul întregului drum, vătășeii din fruntea alaiului aruncară cerșetorilor bănuți de argint cu pumnul, iar la plecarea din mânăstire Ioan lăsă arhimandritului o danie bogată pentru a ceti slujbe întru sănătatea sa.

Între timp, la Sloboda se pregătea o înfruntare la care nu se aștepta nimeni.

Godunov, trimis înainte să pună la cale o primire sărbătorească pentru a cinsti înapoierea țarului de la Moscova, își isprăvise destul de repede alergătura și se odihnea acasă, în fața mesei grele de stejar, cu capul sprijinit în palme. Se gândea la cele petrecute în ultimele câteva zile, la cumplita execuție, la care izbutise să nu ia parte, se gândea la firea neînțeleasă a groaznicului țar Ioan și la mijloacele cele mai potrivite de a rămâne în mila măriei sale fără a se amesteca în josnicele treburi ale opricininei; la toate acestea se gândea Boris Godunov, când un slujitor veni să-l vestească, speriat, că la poartă bate cneazul Nikita Romanovici Serebreanîi.

La auzul acestui nume, Godunov sări de pe scaun, mirat peste măsură.

Serebreanîi era urât de țar, osândit la moarte și fugise din temniță. Orice legătură cu el putea fi plătită cu capul. Dar a-i refuza ospeția sau a-l da pe mâna opricinicilor era o faptă mârșavă pe care Godunov n-ar fi putut-o săvârși fără a pierde prețuirea poporului, or la această prețuire ținea el mai mult ca la orice pe lume. Ș-apoi, Godunov își aminti că-n aceste zile din urmă, țarul se află într-o stare sufletească mult mai bună, că acum e darnic și mărinimos, și-ntr-o clipă își făcu socoteala cum ar fi mai bine să se poarte în această împrejurare.

Fără a ieși el însuși în curte să-l întâmpine pe Serebreanîi, porunci ca oaspetele să fie poftit numaidecât. Oameni străini nu se aflau în casă, și Godunov socoti că, de vreme ce tot îl primește pe Serebreanîi, nu se cuvine să nu-i arate toată bunăvoința ce-o datorează o gazdă oaspetelui său.

— Bun venit, cneazule! îl întâmpină el, îmbrățișându-l cu căldură pe Nikita Romanovici. Sunt bucuros să te văd în casa mea, stai jos. Cum de te-ai hotărât să te întorci iarăși la Sloboda? Da' ia stai, mai întâi să-ți dau ceva de băut, că vii de la drum și pesemne ești ostenit.

La bătaia din palme a gazdei pe masă apăru o tipsie cu felurite gustări și câteva ulcele cu vin.

— Spune, Nikita Romanovici – întrebă Godunov, grijuliu – văzutu-te-a cineva când ai intrat la mine în curte?

— Nu știu – răspunse Serebreanîi fără păs – poate m-o fi văzut cineva; nu m-am ascuns de nimeni, am descălecat chiar la poarta ta. Știu bine că nu ții prea mult la opricinină.

Godunov se încruntă.

— Boris Feodorovici – urmă cneazul, încrezător – păi nu sunt singur: am venit cu două sute de haiduci, de la Riazan.

— Ce tot spui, cneazule? sări Godunov.

— Vezi bine! I-am lăsat la barieră. Am venit împreună să ne punem capetele la picioarele măriei sale. Osândească-ne sau ierte-ne, cum îi va fi voia!

— Am auzit, am auzit, Nikita Romanovici, cum i-ai spulberat cu ei pe tătari, dar aflat-ai tu ce s-a petrecut la Moscova de-atunci încoace?

— Am aflat – răspunse cneazul și fruntea i se înnoură. La asta m-am gândit venind la tine. Opricinina și-a trăit traiul și treburile voastre stau și mai prost ca înainte. Ierte bunul Dumnezeu faptele țarului. Tu însă

păcătuiești și mai greu, Boris Feodorovici, pentru că te mulțumești să taci și să te uiți la toate astea!

— Ehe, Nikita Romanovici, văd că ai rămas același! Ce-ai vrea să-i spun țarului? Crezi c-ar sta el s-asculte la ce-i spun eu?

— Chiar dacă nu te-ar asculta, și tot trebuie să vorbești – se îndărătnici Serebreanîi. Din gura cui vrei să afle adevărul, dacă nu dintr-a ta?

— Și crezi oare că nu știe el adevărul? Socoți tu că el dă într-adevăr crezare tuturor acelor mărturii smulse cu sila, pe temeiul cărora trimite atâția oameni la moarte? Nici nu-și sfârși bine vorba, că se și căi de cele spuse. Dar, amintindu-și îndată că vorbește cneazului Serebreanîi, al cărui chip cinstit alunga orice bănuială, se liniști. Nu, nu – urmă el, coborând vocea – degeaba mă socoți vinovat. Țarul osândește pe toți ce-i sunt urâți. Și inimii lui nu-i poate porunci nimeni. Căci inima țarului e-n mâna Domnului, cum spune Scriptura. N-ai văzut că Morozov a încercat să-i spuie totul de la obraz, și ce-a ieșit dintr-asta? Morozov a fost omorât, și totuși nimănuia nu-i este mai ușor să răsufle. Tu însă, Nikita Romanovici, chiar că nu-ți păzești capul, de vreme ce, știind soarta boierului Morozov, tot te-ai încumetat să te întorci la Sloboda!

Auzind de numele boierului ucis, Serebreanîi oftă din greu. Îl iubise pe bătrânul Drujina Andreevici, măcar că bătrânul boier fusese pricina nefericirii sale.

— Ce să-i faci, Boris Feodorovici – răspunse cneazul – ce ți-e scris în frunte ți-e pus! Și, la drept vorbind, m-am cam săturat de viață; nu-i cine știe ce bucurie să trăiești astăzi în Rusia noastră!

— Ascultă, cneazule, văd că nu-ți porți de grijă, pesemne că asta ți-e firea, noroc însă că-ți poartă Dumnezeu de grijă. Cu toate că te-ai băgat mereu în gura lupului, ai scăpat până acum nevătămat. Se vede că așa ți-a fost scris ție să nu te prăpădești fără rost. Dacă te-ai fi întors acum o săptămână, nu știu, zău, ce s-ar fi ales din tine, pe când astăzi, poate că sunt speranțe de scăpare; vezi doar să nu te prea grăbești a te înfățișa măriei sale, lasă-mă pe mine să dau mai întâi ochii cu el.

— Îți mulțumesc, Boris Feodorovici, dar de mine, unul, nu face să te omori cu firea; pe haiduci însă, dacă-ți stă în putere, tare-ar fi bine să-i scapi de prăpăd. Cu toate că sunt oameni din prostime, și-au răscumpărat păcatele cu vârf și îndesat!

Godunov se uită uimit la Nikita Romanovici. Nu se putea obișnui cu această simplitate a cneazului și i se părea nefirească nepăsarea lui față de

soarta ce-l aștepta.

— Ia spune, cneazule, amărăciunea-i de vină că ți s-a urât cu viața?

— Poate că și amărăciunea. La ce-aș mai trăi acum? Crede-mă, Boris Feodorovici, uneori, fără să vreau, îmi vine-n minte cneazul Kurbski. Mă gândesc la el și simt că mă-nfior. Parcă-parcă mi-aș părăsi și eu patria și aș fugi la leși… de n-ar fi astăzi dușmanii noștri.

— Păi vezi, asta e! În timpurile de astăzi n-avem decât două căi: ori să facem ca dumnealui cneazul Kurbski, adică să ne părăsim pentru totdeauna țara, ori să urmăm calea mea, adică să rămânem în preajma țarului și să căutăm a-i intra în voie. Tu însă nu faci nici una, nici alta: nici nu-l părăsești pe țar, nici nu te pleci la mila lui; așa nu se poate trăi, cneazule, trebuie să alegi una din două. De vreme ce vrei să rămâi în țară, supune-te voinței țarului, gândește ca el. Și dacă măria sa are să le îndrăgească, poate că, încet-încet, o să se întoarcă el însuși de către opricinină. Uite, la o pildă, de-am fi doi în preajma țarului, ne-am susține și sprijini unul pe altul: astăzi aș scăpa eu o vorbă, mâine ai strecura tu alta, și ceva-ceva tot i s-ar întipări în minte. Că nu degeaba se spune: picătura de apă, cât e ea de mică, dacă picură mereu tot în același loc, poate găuri până și piatra cea tare. Pe când așa, cu îndărătnicia, nu faci nicio ispravă.

— Ehe, de n-ar fi el țar, aș ști eu ce am de făcut – spuse, posomorât, Serebreanîi – așa însă nu mă pot dumiri defel: să merg împotriva lui, nu mă lasă Dumnezeu, iar să gândesc ca el, mi-e peste poate. Și chiar de-ar pune să fiu sfâșiat în bucăți, eu cu opricinina casă bună n-am să duc!

— Stai ușor, cneazule, nu-ți ieși din fire. Ti-aduci aminte ce-ți spuneam rândul trecut? Să dăm pace opricinicilor, să nu ne luăm în bețe cu țarul: câinii aceștia au să se stârpească unii pe alții! Uite că trei dintre capii lor au și pierit, nici cei doi Basmanovi și nici Veazemski nu mai sunt. Ai răbdare, cneazule, și întreaga opricinină are să se toace singură!

— Și până atunci?

— Până atunci – răspunse Godunov, ferindu-se să stăruie prea mult asupra gândului pe care voia să-l sădească pe nesimțite în mintea cneazului – până atunci, dacă țarul are să te ierte, ai putea porni din nou împotriva tătarilor. Asta n-are să te oprească nimeni s-o faci!

În mintea vijeliosului cneaz Serebreanîi încăpeau anevoie două gânduri în același timp. Speranța că va putea lupta din nou cu tătarii îi alungă pentru o vreme tristețea din suflet.

— Da – murmură el – atâta bucurie ne-a mai rămas: că-i putem bate pe tătari. Dacă în loc să-i aşteptăm să ne vie ei în ospeţie, ne-am duce noi să-i izbim la Krâm, să-i izbim cu toate oştile dintr-o dată şi în acelaşi timp cu cazacii, socot că şi Krâmul l-am cuceri!

Era atât de încântat de gândul acesta, încât se trezi că zâmbeşte. Apoi încinse cu Godunov un sfat aprins despre silnica lui eliberare din temniţă şi despre bătălia cu tătarii de lângă Riazan. Afară începuse să amurgească şi ei tot mai şedeau la masă, sporovăind şi ciocnind cupele.

Într-un târziu, Serebreanîi se ridică să plece:

— Iartă-mă, boierule, i-aproape noapte.

— Unde-ai pornit, Nikita Romanovici? Rămâi la mine, ai să înnoptezi aici, iar mâine, când vine ţarul, am să-i vorbesc de tine.

— Nu pot, Boris Feodorovici, e timpul să mă întorc la oamenii mei! Mă tem să nu işte în lipsa mea vreo zurbă cu cineva. Dacă măria sa ar fi la Sloboda, ne-am înfăţişa de îndată la curte, cu căinţa şi supunerea noastră. Şi fie ce-o fi, cum o vrea Dumnezeu! Pe când cu ticăloşii ăştia de opricinici, nu ştiu cum o să ne descurcăm. Măcar c-am poposit mai deoparte, chiar în marginea codrului, tare mă tem să nu dea pe-acolo vreo ceată de-a ucigaşilor ăstora.

— Bine, mergi sănătos, Nikita Romanovici! Şi vezi, nu te arăta înainte de vreme în ochii ţarului, aşteaptă un semn de la mine… Stai, cneazule, nu pe-acolo! îl opri el pe Serebreanîi, care pornise spre uşa din faţă, şi luându-l de mână, îl petrecu până la o ieşire mai dosnică. Să nu mi-o iei în nume de rău, Nikita Romanovici – îşi mai ceru iertăciune încă o dată şi-l îmbrăţişă pe cneaz – mare-i Dumnezeu, poate c-o să se sfârşească cu bine şi această grea încercare a ta!

Pe urmă, după ce Serebreanîi încălecă şi ieşi pe portiţa din spate a curţii, Godunov se întoarse în casă, îngândurat, dar cât se poate de mulţumit că Serebreanîi nu primise să înnopteze în casa lui.

A doua zi dimineaţa măria sa ţarul Ioan intră în Sloboda cu mare alai, ca după o vajnică izbândă militară. Opricinicii îl însoţiră cu uralele lor „Goida! Goida!”, de la prima barieră până la curţile împărăteşti.

Numai bătrâna lui doică îl întâmpină cu gura mare.

— Fiară sălbatică! îl ocărî Onufrievna chiar din poarta palatului. Cum de te-o mai fi răbdând pământul, jivină sângeroasă?! Duhneşti a sânge, ucigaşule! Cum de-ai îndrăznit să te mai închini sfântului martir Serghie

după măcelul de la Moscova? Trăsni-te-ar trăsnetele Domnului să te trăsnească, afurisitule, pe tine și pe diavolii tăi de oșteni!

De data aceasta însă, blestemele doicii nu-l tulburară în niciun fel pe țar. Nu bântuia furtuna afară și nici fulgerele nu zguduiau cerul. Soarele strălucea sărbătorește pe bolta fără nicio scamă de nor, iar culorile aprinse și sclipirile de aur jucau vesel pe cupolele bisericilor și acoperișurile meșteșugite ale foișoarelor palatului. Ioan n-o luă în seamă și trecu pe lângă ea spre odăile din fund.

— Așteaptă tu, așteaptă! îl urmă bătrâna, strigând și ciocănind cu cârja în dușumele. Cădea-va trăsnetul Domnului asupra casei tale și pârjoli-va vâlvătaia lui toată Sloboda asta necurată!

Și bătrâna doică se îndreptă spre chilia ei, târșindu-și anevoie picioarele și aruncând pe sub sprâncene priviri mânioase asupra curtenilor, care se fereau din calea ei, cuprinși de o teamă superstițioasă.

În aceeași zi, după prânz, văzând Godunov că țarul e vesel, în toane bune, și că, împotriva obiceiului său, se pregătește să se hodinească, îl urmă în iatac. Aplecarea deosebită și bunăvoința ce i-o arăta țarul îi dădeau de mult lui Godunov dreptul acesta, mai cu seamă când avea a-i spune lucruri tainice pe care nu se cuvenea să le audă oricine.

Iatacul era înzestrat cu două paturi: unul de scândură goală, destinat canoanelor cărnii, pentru ceasurile în care Ioan era cuprins de mari neliniști și căință sinceră; și altul, mai larg, acoperit cu blănuri bogate, saltele de puf și perini de mătase. Pe acest din urmă așternut se odihnea țarul când nimic nu-i tulbura gândurile. E drept că patul cel bogat rămânea de cele mai multe ori neatins, căci, de obicei, cugetul țarului nu era liniștit.

Trebuia să-l cunoști bine pe Ioan pentru a nu greși în ghicirea adevăratelor stări ale spiritului său. Nu era milostiv și iertător chiar întotdeauna când îl chinuiau mustrările de cuget. Deseori punea remușcările sale în seama uneltirilor iadului, care se străduia să-l abată de la stârpirea trădării, și-n aceste cazuri, în loc să-și înmoaie pornirile sufletului, țarul căuta să facă în necazul diavolului și, crucindu-se, rugându-se, dădea frâu liber cruzimii sale cumplite și mai nestăpânit ca înainte. Tot astfel, liniștea înscrisă pe chipul lui nu răsfrângea neapărat aceeași împăcare a sufletului. Deseori, ea nu era decât o mască, și Ioan, dăruit cu o rară agerime și cu priceperea de a ghici gândurile celorlalți, se bucura să dejoace planurile celui ce vorbea cu el și să-l năucească cu o neașteptată izbucnire de mânie

chiar în clipa când omul era sigur c-a izbutit să dobândească mila și îndurarea lui.

Dar Godunov avusese vreme să învețe a deslușì până și cutele cele mai ascunse ale firii stăpânului, și cu o nemaipomenită ascuțime ghicea și înțelegea dedesubturile oricât de neînsemnatelor umbre ce fluturau pe obrazul măriei sale și treceau nebăgate în seamă de toți ceilalți.

Boris Godunov așteptă ca Ioan să se întindă pe patul de puf și, nevăzând în ochii lui nimic decât osteneală, îi spuse de-a dreptul, fără nicio pregătire:

— Ai aflat oare, măria ta, că nevrednica ta slugă a fost găsită?

— Care? întrebă Ioan, căscând a plictis.

— Nikita Serebreanîi, acela care a însemnat cu sabia pe trădătorul cneaz Veazemski și a fost aruncat pentru asta în temniță.

— Aha – făcu țarul – au prins vrăbiuța! Și cine mi-a pus mâna pe el?

— Nimeni, stăpâne, s-a predat singur și a adus cu el pe toți tâlharii din ceata lui care a nimicit lângă Riazan oastea tătarilor. Ei toți, în frunte cu Serebreanîi, au venit de bună voia lor să-și plece capetele și să se căiască la picioarele măriei tale.

— Le-a venit mintea la cap! spuse Ioan. Și zici că l-ai văzut?

— L-am văzut, stăpâne. A venit întins la mine și m-a rugat, socotind că te afli la Sloboda, să-ți vorbesc despre el. Mai întâi am vrut să-l dau pe mâna străjilor, dar m-am gândit că Grigori Skuratov s-ar putea supăra că mă vâr în treburile lui, și l-am lăsat slobod pe Serebreanîi, mai ales că tot s-a înfățișat el singur să-și plece fruntea la mila ta.

Godunov vorbea deschis, cu fața destinsa, fără nici o sfiiciune, ca și cum în mintea lui nu era urmă de șiretenie și-n suflet nici pic de înțelegere pentru Serebreanîi. În ajun, când îl petrecuse pe Nikita Romanovici pe portița cea dosnică, n-o făcuse pentru a tăinui de țar găzduirea acestuia – prea ar fi fost cu primejdie încercarea – ci pentru a-l feri de privirile oricui, care să vestească el țarului sosirea cneazului și să trezească astfel bănuieli tulburi chiar împotriva lui Godunov. Cât despre vorba aruncată în treacăt cum că Serebreanîi fusese dușmanul cneazului trădător Veazemski, nici vorba asta nu era întâmplătoare, ci gândită și pregătită din vreme.

Ioan mai căscă odată, dar nu răspunse, și Godunov, urmărindu-i atent expresia feței, nu află niciun semn de vădită sau tăinuită mânie. Dimpotrivă, își dădu seama că țarului îi este pe plac smerenia cu care Serebreanîi vine de bună voie să i se supună.

Deși vărsa sânge cu nemiluita și silea pe toată lumea să tremure de frica lui, Ioan ținea totuși să fie socotit un stăpân drept, ba chiar milostiv. Omorurile lui erau îmbrăcate întotdeauna într-un veșmânt de dreaptă judecată, și încrederea în mărinimia lui îl măgulea cu atât mai mult, cu cât se arăta destul de rar.

Godunov aștepta ce aștepta, apoi se hotărî să-l cheme pe țar la un răspuns răspicat.

— Ce-mi poruncești, măria ta? întrebă. Să trimit după Grigori Lukianovici?

Dar ultima execuție din Piața Roșie îl prea săturase de sânge pe țarul Ioan; câteva capete în plus nu mai puteau adăuga mare lucru la mulțumirea lui și nici nu-i mai stârneau setea de sânge, adormită pentru o vreme.

Se ridică în capul oaselor și se uită țintă la Godunov.

— Crezi oare că fără măceluri zilnice nu pot trăi? întrebă cu asprime în glas. Una sunt răii tâlhari ce-au săpat temeliile țării, și alta Nikita, cel care l-a crestat pe trădătorul Veazemski. Cât despre furii de haiduci, am să văd mai încolo pe care să-i tai, și pe care să-i iert. Să se adune mâine cu toții, în frunte cu Serebreanîi, în curtea cea mare. Când vom ieși din iatac, o să vedem ce-i de făcut cu ei!

Godunov ură țarului odihnă tihnită și se îndepărtă pe vârfuri, după cuvenitele temeneli.

Totul atârna acum de toanele în care avea să se trezească țarul Ioan.

CAPITOLUL XXXVII
IERTAREA

Vestit din vreme de Godunov, Nikita Romanovici veni în curtea cea mare, însoțit de toți haiducii săi.

Răniți, zdrențăroși, în straie care de care mai felurite și mai peticite, unii în cămeșoaie, alții în cojoace, unii cu opinci în picioare, alții desculți, mulți cu capetele legate, toți descoperiți, și dezarmați, haiducii se înghesuiau unii într-alții, așteptând deșteptarea țarului lor.

Cei mai mulți dintre voinici nu se aflau pentru prima dată la Sloboda; alții mai fuseseră pe-aici în chip de cobzari, de milogi, de ursari. Unii dăduseră o mână de ajutor când cu focul cel mare pus de Vaniuha Deșt și Coroi pentru a-l scoate din beciuri pe cneazul Serebreanîi. Mulți dintre ei ne erau cunoscuți din alte isprăvi după cum alți mulți nu se mai aflau de față. Lipseau cei căzuți nu demult pe câmpiile Riazanului pentru a-și apăra țara, precum și cei care, după izbânda de acolo, n-au vrut să vină cu capetele plecate pentru a cere îndurare țarului, iubind cu osebire voia bună și viața rătăcitoare de oameni slobozi. Și nu erau acolo nici Vaniuha, nici Mitka, nici cântărețul cel roșu, nici moș Coroi. Vaniuha, pe care l-am văzut ultima dată în ziua judecății de la Sloboda, pierise numai Dumnezeu știe unde; Mitka îl urmase credincios; cântărețul din guslă căzuse mai demult sub mâna cneazului Serebreanîi, iar Coroi zăcea sub zidurile cetății, sfâșiat de câini și de corbi…

Trecuseră două ceasuri bune de când așteptau voinicii în curtea cea mare, cu ochii încremeniți la ușa palatului, nebănuind că țarul îi privește de mai multă vreme pe ferestruica dintre micile foișoare de deasupra intrării celei mari. Nici unul nu vorbea, nici cu tovarășii săi, nici cu Serebreanîi, care se oprise deoparte, îngândurat, nepăsător la mulțimea de oameni ce se îngrămădea dincolo de porțile și portițele zidului împrejmuitor. Printre curioși se afla și doica țarului. Bătrâna stătea chiar pe treptele intrării, gheboșată pe cârja ei, și se uita cu ochii-i obosiți la toate din jur, așteptând și ea ivirea țarului, nădăjduind, poate, că prezența ei îl va opri să se dedea la noi cruzimi.

După ce se sătură să se uite pe ferestruica ascunsă la oamenii căzuți în nemila sa, după ce se bucură din destul la gândul că ei tot se mai frământă între viață și moarte și că sufletele trebuie să le fie chinuite cum nu se mai poate, Ioan se arată, în sfârșit, sus pe trepte, însoțit doar de câțiva slujitori.

La apariția țarului, învești mântat în brocart auriu și sprijinit într-un toiag crestat cu mare meșteșug, haiducii căzură în genunchi cu capul în țărână.

Ioan rămase o vreme tăcut, apoi spuse:

— Bună ziua, zdrențăroșilor! și, coborându-și privirea spre Serebreanîi adăugă: Și tu de ce te-ai întors la Sloboda? Făcutu-ți-s-a dor de temniță?

— Stăpâne – răspunse plecat Serebreanîi – din temniță n-am plecat de bună voia mea, ci m-au scos haiducii cu sila. Dar tot ei l-au răzbit pe mârzacul Șihmat al Sirinului cu hoarda lui, ceea ce măria ta ai aflat de bună seamă. Împreună cu ei i-am bătut pe tătari, împreună cu ei am venit să ne supunem voinței tale. Taie-ne sau iartă-ne, cum găsești tu cale, stăpâne!

— Înseamnă ca după el ați venit la Sloboda în noaptea aceea de pomină? întrebă țarul pe un haiduc. Și de unde, mă rog, îl cunoașteți voi pe cneaz?

— Tătucă țarule – răspunse cineva din primele rânduri – cneazul Serebreanîi a scăpat de la moarte pe hatmanul nostru când era să fie spânzurat la Medvedevka. Și hatmanul s-a plătit de datorie, răpindu-l pe urmă din temniță.

— La Medvedevka?! se miră Ioan și râse pe sub mustață. Atunci când l-ai prins pe Homeak și-ai pus să fie bătut cu joarda? Îmi amintesc de treaba aceasta. Și păcatul acela dintâi ți l-am trecut cu vederea, dar ai fost închis iarăși, potrivit înțelegerii dintre noi, pentru o nouă vinovăție, când într-alt rând te-ai năpustit asupra oamenilor mei în casa boierului Morozov. Despre asta ce-mi poți spune?

Serebreanîi dădu să răspundă, dar Onufrievna i-o luă înainte.

— Ci ajungă-ți să-i tot numeri vinile! se răsti ea, supărată. În loc să-l răsplătești pentru că i-a spulberat pe bașibuzuci și a apărat biserica lui Hristos, tu stărui în fel și chip să-i afli noi vinovății! Nu-ți ajunge măcelul de la Moscova, lup sălbatic ce ești?

— Taci, bătrâno! o repezi Ioan cu asprime. Nu se cade unei muieri să-mi arate mie ce am de făcut. Dar cu toată pica ce-o purta Onufrievnei, Ioan nu vru s-o întărâte prea tare, așa că, întorcându-și ochii de la Serebreanîi, zise haiducilor îngenuncheați în fața lui: Da' hatmanul vostru, cel cununat cu carpena, pe unde-i? Să iasă înaintea mea!

Serebreanîi sări să răspundă în locul voinicilor:

— Hatmanul lor nu se află aici, stăpâne. Îndată după bătălia din preajma Riazanului a plecat, el știe unde. L-am chemat să vină încoace, dar n-a vrut.

— N-a vrut! îl îngână Ioan. Pare-mi-se mie că hatmanul vostru era chiar orbul ce s-a strecurat noaptea în iatacul meu împreună cu moșneagul cel

tras pe roată. Ei bine, ascultați aici, zdrențăroșilor! Pe hatmanul ăsta al vostru eu tot am să-l găsesc și am să-l trag în țeapă.

— Ba vezi să nu te tragă-n țeapă pe tine dracii cei neadormiți, pe lumea cealaltă! bombăni, mânioasă, Onufrievna.

Dar țarul se prefăcu că n-o aude și urmă, uitându-se la voinici:

— Iar pe voi, ceștilalți, pentru că de bună voia voastră ați venit a vă închina dreptății mele, eu, treacă de la mine, vă iert! Scoateți-le cinci butii de mied vechi, să le deșerte chiar aici! Ei, ce zici? Mulțumitu-te-am, hoașcă neroadă?

Doica Onufrievna se porni să-și molfăie-n gingii mulțumirea.

— Mulți ani trăiască țarul! strigară haiducii într-un glas. Te vom sluji cu credință, tătucă! Cu capetele noastre vom plăti iertăciunea ce ne-o dărui.

— Să le mai dați – urmă Ioan – câteva caftane de cele bune și câte un galben de căciulă. Poruncesc să-i înscrieți în opisul opricinicilor. Vreți voi, blestemaților, să slujiți în opricinina mea?

Câțiva voinici se cam schimbară la față, dar cea mai mare parte dintre ei strigă:

— Bucuroși te-om sluji, tătucă, oriunde ne-o trimite măria ta!

— Tu cum socotești – întrebă Ioan pe Serebreanîi, și chipul i se lumină de mulțumire – or fi buni pentru oștire?

— De buni, sunt buni de oaste – răspunse Nikita Romanovici – dar nu-i înscrie, rogu-te, în opisul opricininei.

Țarul crezu că Serebreanîi nu-i socoate vrednici de-atâta cinste pe zdrențăroșii haiduci.

— Ba eu când răsplătesc pe cineva, n-o fac cu jumătate de măsură! spuse Ioan, cât se poate de semeț.

— Răsplată-i asta, stăpâne?! țâșni fără voie răspunsul cneazului.

Ioan îl privi mirat.

— Păi ei, stăpâne… – urmă Serebreanîi, cam poticnit – păi ei, stăpâne, au făcut un lucru de ispravă. De nu erau ei, poate că izbeau tătarii până și Riazanul!

— Și-atunci de ce nu i-am primi în opricinină? întrebă Ioan și își înfipse privirea în ochii cneazului.

— Păi… pentru că… pentru că, stăpâne… – zăbovi Serebreanîi, încercând zadarnic să găsească o vorbă mai puțin jignitoare – pentru că ei, măcar că-s de neam prost, tot sunt mai buni decât haidamacii tăi!

Această neașteptată și nechibzuită îndrăzneală a cneazului îl puse pe gânduri pe țar. Își aminti că nu-i prima dată când Serebreanîi vorbește cu el atât de deschis și fără ocolișuri. Pe de altă parte, deși osândit la ștreang, cneazul se întorsese de bună voie la Sloboda și se predase în mâna lui. De îndărătnică rea voință nu-l putea învinui în niciun caz, așa că Ioan nu știa cum să judece această nemaipomenită îndrăzneală. Dar tocmai atunci o nouă vânzoleală atrase luarea-aminte a țarului.

În rândurile haiducilor se strecurase cu fereală un om străin, de vreo șaizeci de ani, îmbrăcat cu grijă, care încerca să atragă privirea cneazului fără să fie văzut de țar. De câteva ori, ascuns după primul șir de haiduci, omul întinsese mâna să apuce poala hainei lui Serebreanîi, dar, neizbutind, se pitea din nou după spinările haiducilor.

— Da' bursucul ăla cine mai e? întrebă Ioan, arătând pe necunoscut.

Acesta însă și apucase a se pierde în mulțime.

— Ia dați-vă deoparte! strigă Ioan. Puneți mâna pe viteazul ăla ce se ascunde acolo în spatele oamenilor.

Câțiva opricinici se repeziră și-l scoaseră din mulțime pe vinovat.

— Tu ce hram porți, omule? întrebă Ioan, privindu-l cu bănuială.

— E comisul meu, stăpâne! sări Serebreanîi, recunoscându-l pe bătrânul său Miheici. Nu l-am mai văzut de când cu…

— Chiar așa, chiar așa, tătucă țarule! îi întări spusa Miheici, căruia i se pusese un nod în gât de atâta teamă și bucurie. Domnia sa cneazul a binevoit să spună adevărul! Nu ne-am mai văzut din ziua când luminăția sa a fost înșfăcat și închis. Dă-mi voie, mărite stăpâne, să mă uit la boierul meu! Doamne Dumnezeule, Nikita Romanovici! Și eu care credeam că n-am să te mai văd!

— Și ce voiai să-i spui? îl cercetă țarul, urmând a-l iscodi cu aceeași neîncredere. De ce te tot piteai după spinările voinicilor?

— Mă cam temeam, tătucă țarule Ivan Vasilievici, mă cam temeam de opricinicii tăi! Că doar îi știi și tu ce fel de oameni sunt…

Și Miheici își mușcă limba, ferindu-se să sfârșească.

— Ce fel de oameni, spune? întrebă Ioan, străduindu-se să deie cât mai multă blândețe glasului său. Spune, bătrâne, fără nicio fereală, ce fel de oameni sunt opricinicii mei?

Miheici ridică ochii spre chipul blajin al țarului și se liniști.

— Așa oameni, tătucă, nu mi-a fost dat să văd înainte vreme, până să fi plecat în Litvania! spuse înfipt Miheici, pe care bunăvoința zugrăvită pe

chipul țarului îl îmboldea să răspundă cinstit. Să nu mi-o ia în nume de rău dumnealor, dar nu-s oameni de soi, măiculița cloștii lor de afurisiți!

Țarul se uită țintă la Miheici, minunându-se că slujitorul se aseamănă atât de mult cu stăpânul său la vorbă și fire.

— Ce te hlizești așa la el? interveni doica Onufrievna. Ce, vrei poate să-l înghiți de viu? Oare nu-i adevărat ce spune? Oare s-au pomenit vreodată în Rusia diavoli afurisiți ca ăștia?

Miheici se bucură de sprijinul ei neașteptat:

— Așa, băbușcă, așa! De la ei se trage tot răul ce s-a abătut asupra Rusiei! Ei l-au clevetit pe boierul meu! Nu-i crede, stăpâne, nu-i crede! Capete de dulăi au la șa, câinești le sunt și minciunile de pe buze! Stăpânul meu te-a slujit cu credință, dar Veazemski și Homeak ți l-au ponegrit într-una. Uite că și băbușca zice ca și mine: ucigași ca ei nu s-au mai pomenit în Rusia! Și, cătând încruntat la opricinicii ce-l înconjurau, se trase mai aproape de Serebreanîi. „Veți fi voi lupi colțoși, dar acum n-o să mă sfâșiați!”

Încă înainte de a ieși în fața mulțimii, țarul se hotărâse să-i ierte pe haiduci. Dar voise să-i mai ție o vreme în cumpănă. Ocările bătrânei doici căzuseră ne la vreme și erau cât pe ce să-l înfurie. Din fericire era în toane bune la ceasul acela și, în loc să se lase pradă mâniei, își puse în gând s-o ia peste picior pe Onufrievna și să-i scadă înrâurirea asupra curții, bătându-și joc în același timp și de comisul cneazului Serebreanîi.

— Așadară, nu ți-e dragă opricinina? întrebă pe Miheici, prefăcându-se foarte binevoitor.

— Da’ cui crezi că-i este dragă, tătucă țarule? Chiar din ziua când ne-am întors din Litvania au început a curge belelele asupra boierului meu. Și toate din pricina lor. De n-ar fi fost ei, ticăloșii, Doamne iartă-mă, stăpânul meu s-ar afla, și astăzi, ca și odinioară, în mila măriei tale.

Și Miheici aruncă o nouă căutătură temătoare asupra strajnicilor din jurul țarului. În sinea sa însă era hotărât: „Eh, fie ce-o fi, măiculița cloștii ei de viață! Mi-o cădea mie capul, dar cel puțin să-l fac scăpat pe stăpânul meu de clevetirile ăstora!”

— Bun comis ți-a dat Dumnezeu, cneazule! spuse țarul. Măcar de m-ar cinsti așa și slugile mele! Demult îl ai?

— Păi eu, tătucă Ivan Vasilievici – răspunse în locul cneazului Miheici, pe care lauda țarului îl liniștise cu desăvârșire – îl slujesc pe Nikita Romanovici încă de pe când era de tot nevârstnic. Și pe răposatul tătâne-său

tot eu l-am slujit, și tată-meu l-a slujit pe moșul cneazului, și flăcăii mei, de i-am mai avea, ar fi slujit pe copiii domniei sale!

— Și n-ai copii, bătrâne? întrebă Ioan, și mai binevoitor.

— Am avut doi feciori, tătucă, dar mi i-a luat Cel-de-Sus. Amândoi au căzut în războiul măriei tale pentru cetatea Poloțkului, când noi, cu Nikita Romanovici și cu cneazul Pronski, am recucerit Poloțkul. Celui mare, Vasili, un leah j-a retezat capul din goana mare, iar celui mic, Stepan, un plumb i-a găurit pieptu', prin umărar, la două degete deasupra țâței stângi.

Și Miheici arătă pe propriul său piept locul unde glonțul ucigaș a străpuns pieptul bietului Stepan.

— Ia te uită! murmură Ioan, clătinând din cap a amărăciune, ca și cum ar fi fost părtaș din toată inima la jalea bătrânului Miheici. Deh, ce să-i faci, moșule, dacă ți i-a luat Dumnezeu pe aceia, agonisește-ți alții!

— De unde, tătucă? Femeia mi-a răposat, și din mânecă, alți feciori nimeni nu-și poate scoate!

— Nu-i nimic – spuse țarul, ținând parcă să ogoiască durerea bătrânului – las' că dă el Dumnezeu și-o să-ți găsești altă femeie!

Miheici se simțea măgulit să stea atât de plăcut la voroavă cu însuși țarul.

— De găsit, mi-aș găsi eu o avuție ca asta – răspunse zâmbind – doar că nu mai sunt ahotnic de muiere, tătucă. Ș-apoi sunt și prea bătrân ca să mai zăbovesc la asemenea treburi!

— Ba vezi că muierile nu-s toate de-un fel – râse Ioan și, înșfăcând pe Onufrievna de scurteica îmblănită, o împinse mai la vedere: Ian te uită aici mândrețe! Ia-o, bătrâne! Să trăiești cu ea în iubire și înțelegere, că copiii or veni ei, negreșit!

Opricinicii înțeleseră gluma și izbucniră în hohote zgomotoase, numai Miheici, mirat, se uită la țar să vadă dacă și el râde. Dar pe chipul țarului nu plutea nicio umbră de surâs.

În schimb, ochii fără viață ai doicii se aprinseră de mânie.

— Neobrăzatule! strigă ea către țar. Păgâne fără Dumnezeu! Las' că-ți arăt eu ție să-ți bați joc de mine! Ptiu, anatemă! Eretic nerușinat!

Și bătrâna izbi furioasă cu cârja treptele de piatră, în timp ce buzele-i veștede prinseră a molfăi la blesteme, iar nasul i se învineți de tot.

— Nu te mai fandosi, dădacă! o certă țarul. Ți-am aflat un soțior de nădejde. Are să te iubească, are să te alinte, cu el o să-ți vină mintea la cap! Iar nunta o s-o facem chiar astăzi, după slujbă! Ei, ce zici, bătrâne, îți place mireasa?

— Milostivește-te, doamne tătucă! bâigui Miheici, cuprins de groază.

— De ce, oare nu ți-e pe plac?

— Cum pe plac, tătucă, Doamne iartă-mă?! se rugă bătrânul, trăgându-se îndărăt.

— Las' c-o să vă împăcați voi. Și-o să vă îndrăgiți! stărui Ioan. Și am să-i fac miresei o zestre bună.

Miheici cătă îngrozit spre Onufrievna, pe care țarul tot o mai ținea de scurteică.

— Slăvite Ivan Vasilievici, tătucă – izbucni Miheici și căzu în genunchi – pune călăii să-mi reteze capul, dar nu-mi zvârli astă ocară pe cap! Mai curând în știreang să mă înalț, decât să-mi pun pirostrii cu dumneaei, măiculița cloștii ei de viață!

Ioan tăcu ce tăcu și, fără veste, din încruntarea cea mare, se dezlănțui într-un hohot de râs cu atât mai nestăpânit.

— Fie – spuse într-un târziu, potolindu-se, și dădu drumul Onufrievnei, care se grăbi să plece, ocărând și scuipând la fiecare pas. Fie, cinstea-i nepătată, Domnul nu vă bată! Eu v-am vrut binele, dar cu sila n-am să vă cunun. Să-i fii, bătrâne, credincios boierului tău ca și până acum, iar tu, Nikita, vino mai aproape. Îți iert și această a doua vină a ta, și nici pe zdrențăroșii ăștia nu-i iau în opricinină: voinicii mei s-ar supăra, cred. Să se ducă pe râul Jizdra haiducii tăi, la straja de-acolo. De vreme ce-s bucuroși să dea piept cu tătarii, au să tot aibă cu cine să se înfrunte. Cât despre tine – urmă el cu glas deosebit de binevoitor, fără obișnuita-i zeflemea, punându-și mâna pe umărul cneazului – tu să rămâi în preajma mea. Am să te împac și cu opricinina. Când ai să ne cunoști mai de-aproape, n-o să te mai ferești de noi. E bine să lupți cu tătarii, dar nu numai ei îmi sunt vrăjmași, mai am și alții mai răi ca dânșii. Pe aceștia învață a-i sfâșia cu colții și a-i spulbera cu târnul! Și țarul îl bătu prietenește pe umăr. Nikita – adăugă apoi mărinimos, nemailuându-și palma de pe umărul cneazului – inima ta e curată și limba ta nu cunoaște viclenie; de slujitori ca tine am trebuință Scrie-te în opricinina mea. Am să-ți dau locul plecatului dintre noi cneaz Veazemski. În tine am încredere, tu n-ai să mă vinzi.

Toate căpeteniile opricinicilor se uitau cu pizmă la Serebreanîi, vedeau într-însul de pe acum o nouă mare căpetenie ce sta să se ridice, și cei ce se aflau mai depărtișor de Ioan se și porniră să șușotească între ei, arătându-și nemulțumirea că țarul, neluând în seamă osârdia lor, înalță asupră-le pe-un surghiunit, pe un boier de viță dintr-o veche stirpe de cneji.

Dar inima cneazului Serebreanîi se strânse dureros la auzul vorbelor lui Ioan.

— Stăpâne – vorbi el, înfrângându-și slăbiciunea – prea plecat îți mulțumesc pentru mare mila ta, dar îngăduie-mi, rogu-te, să plec și eu în oastea strajnicilor de la hotare. Aici n-am ce face, nu-s învățat cu rânduielile curții, pe când acolo, pe Jizdra, am să te slujesc cu credință, din toate puterile!

— Aha! spuse Ioan și își trase grabnic mâna de pe umărul lui Serebreanîi. Înseamnă deci că măria sa cneazul nu ne găsește vrednici de el! Socoate pesemne că, alături de furi să lupți, e lucru mai de cinste, decât să fii mare spătar al țarului. Fie și așa – râse batjocoritor – nu caut cu tot dinadinsul prietenia nimănui și pe nimeni nu-l țin cu sila în preajmă-mi. Te-ai învățat cu ei, slujește deci tot cu ei. Drum bun, voievod al tâlharilor!

Și, aruncând o ultimă privire disprețuitoare asupra cneazului, țarul îi întoarse spatele și intră în palat.

CAPITOLUL XXXVIII
PLECAREA DIN SLOBODA

Godunov îl pofti pe Serebreanîi să rămână la el până în ziua plecării. De această dată îl poftise din toată inima, căci, urmărind fiecare vorbă și fiecare gest al țarului, Boris Feodorovici ajunsese la încheierea că altă furtună nu va bântui și că Ioan se va mulțumi doar cu răceala ce-o arăta cneazului Nikita.

Grăbit să-și împlinească făgăduiala și să împlinească ultima dorință a fratelui său de cruce, Serebreanîi plecă de la curte de-a dreptul spre curțile Skuratovilor și înmână mamei lui Maxim cruciulița de la gâtul feciorului ei. Maliuta nu era acasă. Bătrâna aflase de pieirea băiatului și-l primi pe Serebreanîi ca pe un fiu, dar după ce cneazul sfârși de povestit și își luă rămas bun, ea nu îndrăzni să-l mai întrebe nimic, temându-se ca soțul ei să nu pice dintr-o clipă într-alta, și se mulțumi să-l însoțească până-n cerdac și să-l binecuvânteze părintește.

Seara, când Godunov îi ură lui Serebreanîi noapte bună și îl lăsă singur în iatac, Miheici putu să dea frâu liber întregii bucurii ce-i clocotea în suflet:

— Eh, boierule, am apucat, în sfârșit, și o zi mai frumoasă, după atâta amar de necazuri! Că de când te-au fost închis, Nikita Romanovici, am umblat ca năuc prin tot locul. Ba fugi la Moscova, ba caută prin Sloboda, doar-doar oi afla ceva despre tine! Și când am auzit astăzi că te-ai întors cu haiducii ăia, am alergat cât m-au ținut picioarele spre curtea palatului, da' prea târziu: țarul se și arătase în pridvor! M-am băgat eu printre rânduri, m-am strecurat mai către tine, și până la urmă n-a mai fost chip să stau locului: am dat să te trag de poale, dar țarul m-a zărit și haț! aoleu, ce spaimă am tras! N-am s-o uit câte zile-oi mai avea! Două sfinte slujbe am să plătesc mâine: una că te-am aflat sănătos, și-a doua că ne-a ferit Dumnezeu de vidma aceea, că n-a îngăduit să pat asemenea rușine!

Și Miheici se porni să povestească din fir-a păr toate câte le-a pățit după mistuirea caselor boierului Morozov: și cum a dat de știre hatmanului Vaniuha, și cum a găsit-o apoi pe Elena Dmitrievna la moară, și cum s-a legat s-o însoțească până la moșia soțului ei, unde oamenii lui Morozov și-au adăpostit stăpânul rănit după pârjolirea curților lui de la Moscova.

Serebreanîi asculta plictisit nenumăratele ocolișuri prin care se abătea povestirea bătrânului comis.

— Că nici eu nu-s orb, Nikita Romanovici, măcar că tac, dar de văzut le văd pe toate. Și dator sunt să-ți mărturisesc, tătucă, tare nu-mi plăcea când te duceai la Drujina Andreevici. „Nimic bun n-o să iasă din treaba asta”, îmi spuneam; și, la drept vorbind, îmi era și rușine de purtarea ta: că mâncai și beai la o masă cu el. Înțelegi ce spun, tătucă, știu eu că-nțelegi. Așa, dacă stai și te gândești, poate că nu ești vinovat chiar tu, dar cine știe cum privește altul treaba asta! Și-apoi era și păcat tocmai față de el să greșești. Acu’, bineînțeles, e altceva, acu’, biata, nu mai are cui da socoteală, că el… fie-i țărâna ușoară! Și-i și tânără, sărăcuța, să stea văduană o viață întreagă:

— Nu mă mai certa, Miheici – îl opri nemulțumit Serebreanîi – mai bine spune-mi unde-i acum și ce știi despre ea.

— Stai, tătucă, așteaptă să-ți spun pe rând totul cum s-a petrecut. Uite, să vezi, când m-am întors din pădure, de la haiduci, la moară, morarul zice către mine: „Mi-a intrat pe geam, zice, pasărea măiastră; ia-o, zice, și du-o craiului Dalmat”. La început n-am înțeles ce pasăre o fi aia și cine-i craiul Dalmat, da’ mai târziu, când m-a înfățișat doamnei, îndată m-am dumirit că despre ea era vorba. Ei, și-am pornit cu ea spre moșia lui Drujina Andreevici. La început, o vreme – nimic, tace, nici ochii nu și-i ridică din pământ, pe urmă, încet-încet se-nviorează și începe să întrebe de soțul ei, iar mai încolo, tătucă, mai de una, mai de alta, hop că mă întreabă și de tine, da’ vezi că nu așa de-a dreptul, ci greu, pe ocolite, ca din întâmplare, chipurile. Ce mai tura-vura, cum știu femeile să le-ntoarcă. Eu, ce era să fac? I-am spus tot ce știam, și-atunci s-o vezi, sărmana, mai rău s-a întristat, și-a lăsat căpșorul în piept, și tot drumul n-a mai suflat o vorbă. Doar când am început a ne apropia de conac, așa ca la vreo zece poște, odată o văd că începe a se foi. „Ce-i cu tine, zic, doamnă, ce te tulbură?” Da’ ea plângi și plângi. Încerc s-o potolesc. „Nu te necăji, zic, doamnă, Drujina Andreevici e bine sănătos!” Da’ ea, când a auzit de numele boierului Drujina, așterne-te și mai amarnic pe plâns. Mă uit eu la ea, și zău dacă mai știam ce să-i spun! „Și cneazul Nikita Romanovici, zic, e bine sănătos, măcar că zace în temniță!” Că nu mai știam, zău, ce să spun, simțeam că nu-i ce se cuvine, dar ceva trebuia totuși să-i spun. Și n-am apucat bine să pomenesc, tătucă, numele tău, că odată-și oprește calul. „Nu, zice, nu mă duc la conac, bunicule, nu pot să merg acolo!” „Ce tot spui, doamnă, unde alta să mergi?” „Uite, bunicule, zice, vezi crucile alea aurite de dincolo de pădure?” „Văd, doamnă.” „E-o mânăstire de maici acolo; o știu după cruci, zice. Acolo să mă duci, bunicule!” Dau eu să mă împotrivesc, dar ea nimic: acolo și iar

acolo! „Am să rămân la mânăstire o săptămână-două, să mă rog lui Dumnezeu, și pe urmă-i dau de știre boierului Drujina Andreevici și o să trimită el după mine.” Ce era să fac? Am dus-o la mânăstire și am lăsat-o în seama stareței.

— Cât e până la mânăstirea aceea?

— De la moară erau vreo patruzeci de poște, de la Moscova ceva mai mult, cred. Da’ de-aici, tătucă, are să ne fie-n drum, când om porni-o spre Jizdra.

— Miheici, fă-mi un bine, rogu-te. Eu, până mâine, nu pot pleca de-aici, că dimineața oamenii mei trebuie să jure credință măriei sale. Tu însă chiar în noaptea asta pornește cu doi cai într-acolo și să nu te cruți nici pe tine și nici caii. Cere îngăduință s-o vezi pe Elena Dmitrievna, povestește-i tot ce s-a petrecut și înduplec-o să dea ochi cu mine și să nu se hotărască în niciun fel până n-om sta de vorbă.

— Bine, tătucă, bine! Nu cumva te temi că are să se călugărească? Lasă, nu te teme. O să treacă o vreme, un anișor poate, o să plângă ce-o să plângă, că fără asta nu se poate. Cum să nu plângi după Drujina Andreevici, pace lui în împărăția cerurilor! Pe urmă să vezi ce-o să-ți mai jucăm la nuntă. Că doar n-o să plângem, tătucă, o viață întreagă!

Peste câteva ceasuri Miheici o porni spre mânăstire, iar cneazul, de cum se lumină de ziuă, intră la Godunov să-și ia rămas bun.

Boris Feodorovici tocmai se întorcea de la slujba utreniei, pe care, potrivit pravilei, o asculta stând de-a dreapta țarului.

— De ce te-ai trezit atât de devreme, cneazule? Veghea e bună pentru noi, cei din Sloboda, tu însă puteai să te odihnești cumsecade după ziua cea grea de ieri. Ori poate n-ai avut tihnă în casa mea?

Dar în ochii ageri ai gazdei se citea că înțelege prea bine care-i pricina adevărată a nopții nedormite de cneaz.

Prietenia ce-i arăta Boris Godunov, înțelegerea caldă și ajutorul ce i-l dase în atâtea rânduri, dar mai cu seamă deosebirea vădită dintre el și ceilalți curteni ai țarului, câștigaseră cu totul inima cneazului Serebreanîi. Așa se face că Nikita Romanovici îi mărturisi dragostea lui pentru Elena.

— Toate acestea le știu demult, cneazule – spuse Godunov și chipul i se lumină într-un zâmbet larg. Am ghicit-o încă de când ai venit prima oară la Sloboda, după felul cum te uitai la Veazemski. Iar când dinadins am adus vorba despre Morozov, tu mi-ai răspuns în silă, deși i-ai fost prieten. Tu, Nikita Romanovici, nu te pricepi a ascunde nimic din ce se petrece în

sufletul tău. Orice gând te frământă se poate citi de îndată pe chipu-ți. Chiar și de vorbit vorbești prea de tot fără fereală, iartă-mă că ți-o spun, Nikita Romanovici. Ieri m-am speriat de-a binelea, ba drept să spun, mi-a fost și necaz pe tine când te-am auzit cum i-ai răspuns țarului, fără niciun ocoliș, că nu vrei să te scrii în opricinina lui.

— Da' ce alta era să-i spun, Boris Feodorovici?

— Trebuia să-i mulțumești prea plecat și să primești mila ce-ți arăta.

— Glumești, Boris Feodorovici, sau vorbești cu tot dinadinsul? Cum să mulțumesc pentru așa ceva? Te-ai înscris tu oare în opricinină?

— Cu mine-i altceva, cneazule. Știu eu ce fac. Eu nu mă pun niciodată de-a curmezișul voinței țarului. El însuși n-are să mă vrea nicicând în opricinină, așa am rânduit eu lucrurile de multă vreme. Pe când tu, dacă luai locul cneazului Veazemski și primeai dregătoria de mare spătar al măriei sale, omul cel mai apropiat de țar, ai fi putut fi de folos la toată lumea. Noi doi împreună am fi ostenit delaolaltă, mână în mână, și poate că am fi venit de hac și opricininei!

— Nu, Boris Feodorovici, n-aș fi în stare. Ai spus chiar tu că orice gând mi se citește pe față.

— Asta numai pentru că nu vrei să-ți dai nicio silință. Tare-ar fi bine să-ți înfrânezi firea cea neprefăcută, să te înscrii barem de ochii lumii în opricinină. Câte n-am face noi împreună! Că uite la mine: sunt singur și mă zbat ca peștele pe uscat, de oricine trebuie să mă feresc, orice vorbă să mi-o cântăresc. Uneori simt că-mi plesnește țeasta! Pe când dac-am fi doi în preajma țarului, și puterile ne-ar fi îndoite. Oameni drepți ca tine nu-s mulți, cneazule. Ți-o spun fără sfială: încă de la prima întâlnire am nădăjduit și am pus temei pe sprijinul tău.

— Nu-s bun pentru lucrurile astea, Boris Feodorovici. Ori de câte ori am încercat să mă dau după firea altora, n-am izbutit nimic bun. În schimb tu, Dumnezeu să te țină, tu ești priceput, ești hârșit în asemenea treburi. La drept vorbind, în primele zile nu-mi prea plăcea că uneori gândești una și spui alta, acum însă văd unde țintești și înțeleg că așa cum faci tu e mai bine. Pe când eu, chiar dac-aș vrea, tot n-aș izbuti, nu m-a înzestrat Domnul cu harul acesta. De altminteri, acum nici nu mai face să vorbim. Știi și tu că țarul m-a trimis, din propria mea dorință, să stau de strajă la hotar.

— N-are a face. Ai să vezi: iar o să-i bați pe tătari, și iar ai să te-nfățișezi țarului, și el are să te oprească la curte. Sigur că mare spătar n-ai să mai poți fi, dar dac-ai să ceri să intri în opricinină, au să te primească. Ba chiar și

fără să-i baţi pe tătari, tot ai să te întorci la Moscova când s-o împlini sorocul şi Elena Dmitrievna are să-şi lepede straiul cernit de văduvă. Nu trebuie să te temi că-şi va tunde părul: nu se călugăreşte ea, Nikita Romanovici. Cunosc mai bine ca tine inima omenească. Nu din dragoste l-a luat ea pe Morozov, aşa că n-are de ce se tunde. Dă-i răgaz sângelui să se potolească şi lacrimilor să se zvânte, şi când o veni vremea, am să-ţi fiu nun, dacă vrei.

— Îţi mulţumesc, Boris Feodorovici, din inimă-ţi mulţumesc. Mi-e nu ştiu cum, că şi-aşa ai făcut destule pentru mine, şi eu nu mă pot plăti cu nimic. Să ştii că de-ar trebui să-ndur orice caznă pentru tine sau chiar să-mi dau viaţa în bătălie ca s-o scap pe a ta, bucuros aş face-o. Dar în opricinină nu mă pune să intru, şi nici în preajma ţarului nu mă ruga să stau. Pentru asta ar trebui ori să mă lepăd de cinste, ori să dobândesc priceperea ta. Eu însă degeaba m-aş preface. Fiecărei vieţuitoare Dumnezeu i-a dat darul său deosebit: şoimul cu zborul lui, lebăda cu al ei; oricum ar fi să fie, numai firea lor cea adevărată să şi-o păstreze.

— Şi zi atunci nu mă mai ţii vinovat, cneazule, că merg pe drum ocolit, în loc să-l aleg pe cel drept?

— M-ar pedepsi Dumnezeu să-ţi fac o vină dintr-asta, Boris Feodorovici. De mine nici nu mai vorbesc, dar mult bine ai făcut şi altora. Chiar şi băieţii mei tare rău ar fi sfârşit fără ajutorul tău. Nu degeaba te iubesc oamenii din norod. Toată lumea îşi pune nădejdea în tine şi toată ţara a început să creadă în destoinicia ta!

O roşeaţă uşoară cuprinse chipul smead al lui Godunov, şi ochii lui sclipiră de plăcere. Era o mare izbândă pentru el de-a fi înţeles şi îndreptăţit în purtarea sa de un om ca Serebreanîi, şi îndreptăţirea aceasta îl bucură ca o chezăşie a puterii sale de a cuceri sufletul oamenilor.

— E rândul meu să-ţi mulţumesc, cneazule. Şi nu-mi rămâne să te rog decât un singur lucru: de vreme ce nu vrei să mă ajuţi, cel puţin făgăduieşte-mi că, oricând vei auzi un cuvânt rău pe seama mea, să nu dai crezare zvonurilor şi să spui ponegritorilor mei tot ce ştii despre mine.

— În privinţa asta să nu porţi nicio grijă, Boris Feodorovici! N-am să îngădui nimănui nici măcar să gândească ceva rău despre tine, darămite să spună ceva rău. Oştenii mei se roagă de pe acum Domnului să te ţină mulţi ani sănătos, iar dacă vor mai apuca să se întoarcă la baştină, pe toţi ai lor au să-i pună să facă la fel. Doar de te-ar ţine Domnul teafăr şi nevătămat.

— Dumnezeu îi apără pe cei drepți! spuse Godunov, plecându-și ochii cu smerenie. După cum toate se fac din sfântă voia Lui! Du-te sănătos, cneazule, să ne vedem cu bine. Și nu uita că mi-ai făgăduit să mă poftești la nuntă.

Se îmbrățișară prietenește și Nikita Romanovici simți că-i vine inima la loc. Se obișnuise cu gândul că Boris Godunov nu prea greșește în prevederile lui, așa că temerile sale din ajun cu privire la Elena se spulberară.

În scurtă vreme ieșea călare din Sloboda, în fruntea pedestrașilor săi, dar înainte de a lăsa în urmă ultimele case, se petrecu ceva, care, potrivit credințelor din acea vreme, ține de spița semnelor rău-prevestitoare.

În dreptul unei biserici pâlcul de oaste fu oprit de o mare mulțime de milogi care se înghesuiau spre intrarea sfântului lăcaș, zăgăzuind ulița pe toată lărgimea ei. Așteptau pesemne pomeni bogate din partea vreunui dregător de vază aflat la rugăciune.

Croindu-și drum încetișor pentru a da răgaz mulțimii să se desfacă în fața oștenilor, Serebreanîi auzi o slujbă de pomenire și întrebă pentru cine se slujește parastasul. I se răspunse că Grigori Lukianovici Skuratov-Belski a poruncit parastasul pentru pomenirea feciorului său Maxim Grigorievici, ucis într-o luptă cu tătarii. În clipa aceea se auzi un țipăt sfâșietor și din biserică fu scoasă pe brațe o bătrânică fără simțiri; obrajii ei trași erau scăldați de lacrimi, iar părul cărunt îi atârna despletit de sub scufia de catifea neagră. Era mama lui Maxim. Maliuta, în veșminte cernite, se ivi în urma ei pe treptele pridvorului și privirea lui întâlni ochii cneazului. De data asta însă pe chipul armașului nu se vedea nici urmă de cruzime, ci doar o privire năucă, fără niciun înțeles. El porunci oamenilor s-o întindă pe bătrânică în pridvorul bisericii și se întoarse s-asculte slujba până la capăt, iar Serebreanîi cu oștenii lui se descoperiră, se închinară și își urmară drumul, ducând în urechi sunetele înălțătoare și tărăgănite ale rugăciunii: „Odihnește, Doamne, pe robul tău!”

Cântarea de jale și gândul la fratele său de cruce îl întristară pe Serebreanîi, dar curând își aminti vorbele de îmbărbătare spuse de Boris Godunov privind pe Elena și durerea din sufletul lui se ogoi. La prima cotitură drumul se înfunda într-o pădure deasă și cneazul se mai întoarse o dată să se uite la Sloboda cea rămasă în urmă; iar când turlele aurite ale palatului domnesc se șterseră în zare, Serebreanîi răsuflă ușurat de parcă o greutate uriașă i s-ar fi luat de pe suflet.

Dimineața era proaspătă și însorită. Foștii tâlhari, îmbrăcați și înarmați acum după rânduiala oștirii, urmau în pas vioi pe cneazul înconjurat de oștenii săi călare. Verdele întunecat al codrului îi învăluia de pretutindeni. Calul cneazului juca nerăbdător și smulgea în trecere frunzele ramurilor plecate, iar Buian, care după pieirea stăpânului său nu-l mai slăbea pe cneaz, alerga înaintea lui, își ridica din când în când capul mițos și adulmeca vântul sau își apleca botul într-o parte, ciulea urechea și asculta ager orice sunet iscat undeva, în adâncul pădurii.

CAPITOLUL XXXIX
ULTIMA ÎNTÂLNIRE

Așa merse Serebreanîi câteva zile în șir cu pâlcul lui de oaste. Într-o noapte, la un popas unde drumul se înfurca spre câmpie, cotind cu o ramură spre mânăstirea de maici, cneazul își lăsă oamenii și porni singur în întâmpinarea comisului sau Miheici, care trebuia să-i aducă răspunsul Elenei.

Toată noaptea goni fără odihnă, iar în zori, apropiindu-se de o răscruce, zări în preajma unui foc aproape stins pe bătrânul său Miheici. Amândoi caii comisului pășteau împiedicați pe-aproape, cu șeile pe ei.

Miheici auzi tropotul de copite și sări în picioare.

— O, tătucă, cneaz Nikita Romanovici! strigă recunoscându-și stăpânul. Nu te duce mai departe! Întoarce-te-napoi, tătucă, tu nu mai ai ce căuta acolo!

— Ce s-a-ntâmplat? întrebă Serebreanîi și inima-i stătu în loc speriată.

— Totul s-a sfârșit, tătucă! Nu ne-a fost scrisă fericirea.

Serebreanîi descălecă:

— Vorbește, ce e cu Elena?

Bătrânul tăcea.

— Ce-a pățit Elena Dmitrievna? Vorbește!

— Elena Dmitrievna nu mai există, Nikita Romanovici – răspunse Miheici, posomorât. Există numai măicuța Evdokia!

Serebreanîi se clătină pe picioare și se ținu de un copac să nu cadă.

Miheici îl privea cu jale:

— Ce să-i faci, tătucă! E voința lui Dumnezeu. Se vede că așa ne-a fost scris nouă să ne naștem într-un veac fără noroc!

— Spune-mi totul! porunci Serebreanîi, venindu-și în fire. Nu mă cruța, Miheici. Când și-a pus rasa Elena mea?

— Când a aflat că soțului ei Drujina Andreevici i s-a retezat capul. Chiar în ziua când s-a primit la mânăstire cartea țarului cu numele tuturor celor omorâți și cu porunca de a li se ceti slujbe de pomenire, adică în ajunul sosirii mele aici.

— Și ai văzut-o?

— Am văzut-o, tătucă.

Serebreanîi mai vru să spună ceva, dar nu fu în stare.

— N-am stat decât o clipă – adăugă Miheici – la început nici n-a vrut să dea ochii cu mine.

— Și ce ți-a poruncit să-mi spui?

— Să te rogi pentru ea, tătucă.

— Și altceva nimic?

— Nimic, tătucă.

— Miheici – șopti cneazul după o tăcere prelungită – du-mă la mânăstire, vreau s-o mai văd o dată…

Bătrânul clătină din cap:

— De ce să te mai duci la ea, stăpâne? N-o tulbura. Faci un păcat, acum ea e ca și-o sfântă. Hai să ne-ntoarcem la oștenii tăi și să pornim de-a dreptul spre Jizdra!

— Nu pot!

Miheici clătină iarăși din cap și-i aduse unul din caii săi.

— Încalecă pe ăsta – spuse oftând. Al tău e prea istovit.

Și porniră amândoi, tăcuți, spre mânăstire.

Drumul nu mai ieșea din pădure. Curând auziră un susur de izvor, și nu departe sclipi apa unui pârâu ce se strecura prin verdele tufelor dese, aproape ascuns de trestii.

— Recunoști locurile, tătucă? întrebă amărât Miheici.

Serebreanîi își ridică ochii și zări o pojariște, neagră încă de cenușă. Ici-colo pământul era bortelit de gropi săpate nu demult. Rămășițele de bârne pârjolite și spițele unei roți de apă arătau că până de curând acolo fusese o moară.

— Asta au făcut-o după ce l-au ridicat pe bătrânul solomonar – povesti Miheici – toată casa și moara i le-au spulberat: credeau c-or să dea peste niscai comori, măiculița cloștii lor de răi!

Serebreanîi își roti privirea nepăsătoare peste rămășițele lăsate de pârjol și porni fără nicio vorbă mai departe.

Către seară pădurea începu să se rărească. Printre copaci răsări albul unor ziduri împrejmuitoare de piatră și-n mijlocul unei poieni întinse apăru mânăstirea. Spre deosebire de alte așezăminte de acest fel, ea nu era clădită pe-o înălțime. Prin deschiderile înguste și zăbrelite ale împrejmuirii de zid nu se vedeau cerdacurile largi ale altor mânăstiri, și privirea se poticnea doar în trunchiurile netede și-n verdele întunecat al pinilor ce-nconjurau clădirea cu un brâu des. Împrejurimile erau pustii și triste; mânăstirea părea a fi din cele mai sărace.

Cei doi drumeți descălecară și bătură în porțile înalte.

Minute-n șir trecură până să se audă un zăngănit de chei.

— Slavă Domnului nostru Iisus Hristos! spuse Miheici.

— În vecii vecilor, amin! răspunse maica portăreasă și descuie porțile. Pe cine căutați, cinstite fețe?

— Pe sora Evdokia – șopti Miheici, căci se temea ca numele acesta nou să nu zgândărească rana sângerândă din inima stăpânului său. Nu mă mai cunoști, măicuță? Am mai fost deunăzi la voi.

— Nu, stăpâne, nu te știu, abia de astăzi sunt pusă la porți, până acum a fost maica Agneia…

Și se uită temătoare la cei doi bărbați.

— Nu face nimic, dă-ne drumul. Și spune măicuței starețe că dumnealui cneazul Nikita Romanovici Serebreanîi dorește să-i vorbească.

Portăreasa își ridică privirea înfricoșată spre cneaz, și-o coborî în mare grabă și se îndepărtă trântind în urmă-și poarta. Odată cu pașii ei repezi se auzi și murmurul buzelor: „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-ne pe noi!”

„Asta ce-o mai fi? se întrebă Miheici. De ce s-o fi speriat portărița de boierul meu?”

Își întoarse ochii spre cneaz și se dumiri: platoșa prăfuită, hainele sfâșiate de spini și căutătura posacă erau pricini îndestulătoare pentru a speria o maică portăreasă. Într-adevăr, chipul cneazului era atât de schimbat, că însuși Miheici nu l-ar fi recunoscut de n-ar fi venit odată cu el.

Peste o vreme, târșâitul pașilor se auzi din nou.

— Nu vă supărați, boierilor – spuse ea cu glas șovăitor, fără să mai deschidă poarta – acum îndată maica stareță nu poate să vă primească. Veniți mai bine mâine, după slujba utreniei!

— Nu pot să aștept! strigă Serebreanîi și, izbind poarta cu piciorul, o smulse din țâțâni și intră în curtea mânăstirii.

În fața lui se ivi stareța, aproape deopotrivă de albă la față ca și el însuși.

— În numele lui Hristos Mântuitorul – spuse ea, tremurând toată – oprește-te aici! Știu pentru ce-ai venit. Dar Dumnezeu pedepsește pe ucigași, și sângele nevinovat are să cadă asupra capului tău!

— Cuvioasă maică – răspunse Serebreanîi, mirat că stareța este atât de speriată, dar prea tulburat pentru a-și pune alte întrebări – cuvioasă maică, îngăduie-mi să văd pe sora Evdokia! Lasă-mă s-o văd doar o clipă! Trebuie să ne luăm rămas bun!

— Rămas bun? Nu vrei într-adevăr decât să-ți iei rămas bun?

— Să-mi iau rămas bun, cuvioasă maică, numai atât și întregul meu avut am să-l las mânăstirii tale!

Stareța îl privi neîncrezătoare:

— Ai dat buzna cu silnicie peste noi, și mai zici ca ești cneaz de neam… Dumnezeu știe cine ești cu-adevărat! Și numai Dumnezeu știe pentru ce-ai venit… Am veste că de la o vreme opricinicii colindă pe la toate sfintele mânăstiri și ucid nevestele și fetele mucenicilor ce-au fost omorâți în chinuri, nu demult, la Moscova… Sora Evdokia a fost soața unui mare boier ucis de curând…

— Eu nu-s opricinic! strigă Serebreanîi. Și bucuros mi-aș fi dat tot sângele ca să scap de la moarte pe boier Morozov! Lasă-mă să intru, cuvioasă măicuță, lasă-mă s-o văd!

Fără îndoială că toată durerea și toată cinstea cneazului se zugrăviră deslușit pe chipul său, pentru că din acea clipă maica se liniști și-l privi cu multă înțelegere.

— Am păcătuit față de tine, fiule! își ceru iertăciune stareța. Har Domnului și Sfintei Treimi și tuturor sfinților mucenici, că nu ești opricinic! Maica portăreasă m-a încurcat de tot. Nu mă gândeam decât cum aș face să te mai întârziez, să dau vreme surorii Evdokia să se ascundă. Grele timpuri s-au abătut asupra noastră, boierule! Nici măcar în lăcașurile Domnului nu-și mai pot afla ascunziș bieții oameni urgisiți de puternicii lumii acesteia. Slavă deci Domnului că am greșit! Dacă ești prieten sau neam cu Morozovii, am să te duc la Evdokia. Urmează-mă, boierule. Vino pe-aici, pe cărarea spre țintirim, chilia ei e-n fundul grădinii.

Și stareța îl călăuzi pe Serebreanîi prin toată grădina până la o căsuță singuratică, împresurată cu tufe de măceș și caprifoi. Acolo, pe-o bancă din fața intrării, ședea Elena în strai negru, cu un văl tot negru pe obraz. Razele piezișe ale soarelui ce sta să asfințească se strecurau până la ea prin desișul unui arțar pletos și aureau frunzele argintii ale ramurilor plecate asupră-i. Vara era pe sfârșite; se scuturau și ultimele flori ale măceșilor; petalele lor roșii cădeau pe rasa neagră a tinerei maici, luminând-o parcă în soare. Elena ședea tristă și urmărea din ochi fluturarea domoală și liniștitoare a frunzelor desprinse din arțari. Zgomotul pașilor ce se apropiau o trezi din îngândurare. Își înălță capul, recunoscu pe stareță și se ridică să-i iasă-n întâmpinare, dar zărind deodată și pe Serebreanîi, scoase un strigăt, își duse mâna la inimă și căzu istovită înapoi pe bancă.

— Nu te speria, copila mea! o alintă blând stareța. E un boier cunoscut vouă, un prieten de-al răposatului tău bărbat. A venit anume ca să-și ia rămas bun de la tine!

Elena nu fu în stare să-i răspundă. Tremura doar și se uita ca îngrozită la cneaz. Amândoi rămaseră multă vreme tăcuți. Abia într-un târziu se încumetă Serebreanîi să curme liniștea:

— Uite cum ne-a fost dat să ne revedem!

— Altfel nu ne mai era îngăduit să ne vedem… – murmură Elena aproape neauzit.

— De ce nu m-ai așteptat, Elena Dmitrievna?

— Dacă te-aș fi așteptat, nu mai aflam puteri în mine să… Nu m-ai fi lăsat să… Destule păcate îmi apasă și-așa sufletul, Nikita Romanovici…

O nouă tăcere se înstăpâni între ei. Inima cneazului bătea să se spargă.

— Elena Dmitrievna – spuse el cu vocea gâtuită de tulburare – am venit să-mi iau rămas bun de la tine. N-am să te mai văd niciodată, Elena Dmitrievna, niciodată… Lasă-mă să mă uit la tine pentru ultima oară… Lasă-mă să-ți mai văd ochii o singură dată… Ridică-ți vălul, Elena!

Cu o mână aproape străvezie de slabă ce era, Elena își ridică marama neagră de pe față, și Nikita Romanovici îi văzu ochii blânzi, roșii de prea multe lacrimi, îi întâlni privirea sfioasă, atât de binecunoscută, privirea ei umbrită acum de nopțile fără somn și frământările sufletului chinuit.

— Rămâi cu bine, Elena! suspina cneazul, căzându-i la picioare și închinându-i-se până la pământ. Ne despărțim pentru totdeauna! Deie Domnul să pot uita ca am fi putut fi fericiți!

— Nu, Nikita Romanovici – șopti cu jale Elena – nu ne-a fost scris să fim fericiți. Sângele bunului Drujina Andreevici ar fi stat veșnic între fericire și noi. Din pricina mea a fost surghiunit, am păcătuit greu împotriva lui. Doar eu port vina morții sale! Nu, Nikita Romanovici, noi n-am fi putut dobândi fericirea. Și-apoi cine mai poate fi fericit astăzi în Rusia?

— Așa e. Nu-i nimeni fericit! Și-a-ntors Dumnezeu ochii de la sfânta Rusie… Și totuși n-am crezut că ne va fi dat și ne despărțim pe vecie.

— Nu pe vecie, Nikita Romanovici – zâmbi cu amărăciune Elena – nu pe vecie, ci doar pe-o vreme, aici pe pământ. Așa a fost să fie. Și nici nu ne-ar fi priit fericirea doar nouă când întreaga lume pătimește de-atât amar de jale!

— De ce, Doamne, de ce nu mi-a căzut capul sub săbiile tătarilor? De ce nu m-a tăiat țarul când m-am întors, supus, la el? Ce-mi mai rămâne-acum

pe lumea asta?

— Să-ți porți crucea, Nikita Romanovici, cum și eu mi-o port pe-a mea. Oricum, e mai ușoară soarta voastră. Tu cel puțin îți poți apăra patria, pe când mie nu-mi mai rămâne decât să mă rog pentru tine și să-mi plâng păcatul cel greu!

— Care patrie să-mi apăr? Unde-i patria noastră? izbucni Serebreanîi. De cine să ne apărăm patria? Nu tătarii, ci țarul ne duce Rusia de râpă! Simt că mi se tulbură mintea, Elena Dmitrievna… Numai tu mă mai țineai în viață. Acum mi se întunecă și gândul, nu mai văd ce-i bine și ce-i rău, ce-i drept și ce-i minciună. Tot ce e bun se duce, învinge numai răul! Deseori, Elena Dmitrievna, îmi venea în minte Kurbski, și eu îmi alungam din minte aceste gânduri păcătoase. Le alungam cât timp viața mea avea un țel, cât timp simțeam puteri în mine ca să lupt, dar acuma nu mai am nicio țintă, și nici puteri să lupt nu mai am… Mi se învălmășesc gândurile, Elena Dmitrievna…

— Dumnezeu să te lumineze, Nikita Romanovici! Să fie oare adevărat? Pentru că fericirea ta s-a stins, ai să te ridici dușman stăpânului nostru țarul? Ai să te pui de-a curmezișul întregii omeniri ce-și pleacă preasupusă-n față-i capul? Adu-ți aminte că Dumnezeu ne-ncearcă aici, pe lumea asta, pentru ca să ne putem revedea mai târziu pe lumea cealaltă. Amintește-ți de toată viața ta, Nikita Romanovici, și nu greși atât de greu în fața însuși cugetului tău!

Serebreanîi își plecă fruntea-n pământ. Revolta ce țâșnise din adâncul inimii lui făcu loc asprelor rânduieli ale datoriei în respectul cărora fusese crescut și pe care până-n această clipă le păzise cu strășnicie în adâncul sufletului său, deși nu întotdeauna fusese în stare să li se supună fără cârtire.

— Poartă-ți crucea, Nikita Romanovici! repetă Elena. Du-te supus unde te-a trimis țarul. Te-ai împotrivit să intri în opricinină, și cugetul ți-a rămas curat. Du-te deci împotriva vrăjmașilor pământului nostru, iar eu am să mă rog necurmat, până la ultima suflare, pentru noi amândoi.

— Rămâi cu bine, Elena, rămâi cu bine, soră a mea! strigă Serebreanîi, avântându-se s-o îmbrățișeze.

Elena întâmpină cu ochi liniștiți privirea lui tulburată, îl îmbrățișă ca pe un frate și-l sărută de trei ori, fără teamă și fără patimă, căci în aceste sărutări nu mai clocoteau simțămintele fierbinți care, în urmă cu două luni, în grădina boierului Morozov, o zvârliseră fără voie și fără stăpânire în brațele iubitului ei Serebreanîi.

— Du-te cu bine! mai spuse ea și, lăsându-și vălul pe față, intră fără zăbavă în chilie.

Clopotele prinseră a suna de vecernie. Serebreanîi mai rămase multă vreme cătând în urma ei. Nu auzea ce-i spune starețа. Nu simți cum îl ia de mână și-l petrece până la poartă. Tăcut încălecă pe cal, tăcut îl urmă pe Miheici pe drumul de întoarcere prin pădurea de pini. Dangătul clopotelor mânăstirești îl trezi din încremenire când ajunseră hăt-departe. Abia acum putu cuprinde toată întinderea nenorocirii sale. Dangătul acesta îndepărtat îi sfâșia inima, totuși îl asculta cu dragoste, de parcă deslușea în el cea din urmă șoaptă de rămas bun a Elenei, iar când sunetele, la început măsurate, se contopiră într-un zvon nedeslușit și până la urmă se stinseră de tot în adierea văzduhului, cneazul simți că tot ce i-a fost drag s-a smuls fără întoarcere din viața lui și că din toate părțile îl împresoară și-l cuprinde o singurătate rece, fără nicio nădejde…

A doua zi micul pâlc de oaste al cneazului își urmă drumul, înaintând și mai afund în pădurile întunecoase, care, cu tot mai mici postate de câmpie, se contopiră curând cu vechii codri ai Brianskului. Nikita Romanovici mergea în fruntea oamenilor săi, iar Miheici îl urma de departe fără a îndrăzni să curme tăcerea stăpânului său.

Serebreanîi călărea cu capul în piept, și-n noianul gândurilor amare, în adâncul deznădejdii sale, nu-l alina decât un singur gând liniștitor și luminos ca zorile timpurii. Era gândul că întotdeauna își făcuse datoria în viață, că, în măsura priceperii sale, mersese numai pe drumul cel drept și că nu se abătuse niciodată cu bună-știință de la acest drum. Gândul, simțământul acesta de mare preț, care-n noianul de amărăciuni și nenorociri trăiește asemenea unei lumini nestinse în sufletul oricărui om cinstit, și față de care toate avuțiile lumii, toate bucuriile care alcătuiesc ținta strădaniei omenești nu sunt decât pulbere și deșertăciune!

Numai simțământul acesta îi mai dădea puterea să îndure curgerea vieții și, revăzând iar și iar fiecare clipă a despărțirii sale de Elena, repetându-și fiecare vorbă a ei, afla o tristă mângâiere în gândul pe care tot ea i-l sădise: ar fi într-adevăr rușinos să te bucuri de fericire în asemenea vremuri, și că-n asemenea vremuri un cneaz Serebreanîi nu se rupe de frații săi, ci poartă împreună cu ei povara nenorocirii obștești.

Tot astfel și vorbele încrezătorului Godunov îi reveneau ades în minte, și cneazul zâmbea amar, amintindu-și cu câtă încredere în sine îl liniștea Boris Feodorovici, bizuindu-se pe părelnica sa cunoaștere a sufletului omenesc.

„Se vede că Boris Godunov nu cunoaște chiar totul – își spunea el. Treburile cârmuirii și sufletul țarului le-o fi cunoscând poate, ce va spune Maliuta și ce va face unul sau altul din căpeteniile opricininei știe foarte bine dinainte, dar ce simt oamenii care nu umblă după foloase rămâne pentru el un lucru necunoscut!”

Și, fără să știe nici el cum, Serebreanîi își aduse aminte de Maxim și ajunse la încheierea că tânărul lui frate de cruce n-ar fi vorbit ca Boris Godunov. Maxim nu i-ar fi spus: „Ea nu l-a luat pe Morozov din dragoste, ea te va aștepta!” Maxim i-ar fi spus: „Fugi la ea, frate al meu, nu zăbovi nicio clipă, omoară calul sub tine în goană, dar oprește-o cât mai e încă vreme!”

Și, amintindu-și de Maxim, Serebreanîi își simți singurătatea și mai cumplită, căci înțelegea prea bine: nimeni nu-l va mai cunoaște atât de aproape, nimeni nu-și va mai adăpa cu atâta sete inima din inima lui, nimeni nu-l va mai ajuta să-și lămurească vreodată câte le simțea nedeslușit în sufletul lui curat, dar pe care, din pricina întâmplărilor clocotitoare, nu apucase a și le înfățișa în linii cât de cât limpezi…

Și viața are să curgă mai departe în făgașul ei fără să se sinchisească dacă țelurile lui cele mai înalte se împacă sau nu cu cerințele ei aspre, și poate că multă vreme încă ea își va mai împleti meșteșugitele-i izvoade în care fiece fapt mărunt, luat în parte, nu are vreun înțeles anume, dar toate faptele laolaltă se înlănțuie strâns, decurgând unul dintr-altul după o rânduială neabătută.

Serebreanîi înainta la pas cu capul în piept, cu dârlogii lăsați pe oblânc, prin codrul întunecat ca și gândurile lui. Numai tropotul măsurat al oamenilor tulbura liniștea acelei pustietăți. Locuitorii ei necuvântători, veveriţele și jderii, aici neînvățați să se teamă de oameni, nu se ascundeau văzându-i pe oșteni, ci se mulțumeau să se cațăre pe rămurelele cele mai înalte și să se uite curioase la ei de acolo de sus. Ciocănitorile pestrițe țopăiau mai departe, agățându-se de scoarța trunchiurilor, își răsuceau spre oameni căpșoarele, roșii, se uitau ce se uitau, apoi urmau să-și ciocănească în liniște copacii uscați.

Unul dintre oșteni, stârnit de măreția înălțătoare a firii, începu să îngâne încetișor, ca pentru sine, un cântec de dor, alții îi ținură isonul și-n scurtă vreme toate glasurile se contopiră într-un cor ale cărui unduiri răzbăteau până departe sub bolta întunecată a copacilor…

Trista noastră povestire ar putea fi încheiată aici, dar ne mai rămâne să spunem ce s-a petrecut cu celelalte personaje care au trezit, poate, împreună cu Serebreanîi, interesul cititorului. Despre soarta cneazului Serebreanîi vom mai afla unele lucruri către sfârșitul povestirii, dar pentru asta trebuie să sărim peste o perioadă grea de vreo șaptesprezece ani și să ne regăsim la Moscova în anul de glorie al cuceririi Siberiei.

CAPITOLUL XL
SOLIA VESTITULUI ERMAK

Au trecut mulți ani din ziua în care Serebreanîi a părăsit Sloboda în fruntea pâlcului de oaste alcătuit din haiducii iertați de țarul Ioan. De atunci s-au petrecut felurite schimbări în Rusia. Numai Ioan a rămas cel de odinioară, ba se lăsa pradă firii sale bănuitoare și ucidea pe cei mai buni, pe cei mai vrednici oameni ai țării, ba era cuprins de remușcări, se căia față de tot norodul și trimitea mânăstirilor odoare bogate și lungi opise cu numele celor osândiți la moarte pentru a li se citi slujbele de pomenire. Din vechii lui curteni nu mai trăia nici unul. Ultimul și cel mai de seamă dintre ei, Maliuta Skuratov, care n-a căzut niciodată în nemila țarului, își lăsase oasele în timpul asediului cetății Paida, sau a Weisensteinului, în Livonia, și în cinstea lui, Ioan arsese pe rug pe toți prinșii de război, nemți și șvezi.

Sute și chiar mii de ruși, nemaiputând răbda și pierzând orice speranță că vremurile s-ar mai putea schimba în bine, fugeau cete-cete în Litvania sau Lehia.

O singură schimbare fericită s-a petrecut în toți acești ani: Ioan ajunsese în sfârșit să înțeleagă toată zădărnicia împărțirii lumii în două jumătăți, dintre care una, cea mai mică, chinuise ani în șir pe cea mai mare, și sub înrâurirea lui Boris Godunov desființase opricinina cea urâtă de tot poporul. Se întorsese la vechea-i cetate de scaun Moscova, și cumplitele curți de la Alexandrova Sloboda rămaseră pentru totdeauna pustii.

Dar tot în acești ani, multe nenorociri se abătură asupra Rusiei. Foametea și molimile pustiiseră orașele și satele. De mai multe ori hanul tătarilor năvălise peste hotare, iar într-un rând ajunsese până în preajma Kremlinului, pârjolind toate târgușoarele din jur, ba chiar și bună parte din Moscova. Șvezii izbiseră Rusia dinspre miazănoapte. Iar Ștefan Bathory, ridicat în scaun de seim, după craiul Jighimont, reîncepuse războiul Litvaniei și, în pofida bărbăției oștilor rusești, le învinsese cu marea lui pricepere și pusese stăpânire pe toate pământurile apusene din această parte a țării.

Tareviciul Ioan, cu toate că fusese părtaș tatălui său țarul în multele lui răutăți, simți de data aceasta întreaga decădere a țării și ceru țarului să plece cu o nouă oaste împotriva craiului Bathory. Ioan văzu în această cerere o nouă dovadă a uneltirilor fiului său pentru a-i lua scaunul, și țareviciul Ioan, scăpat altădată de cneazul Serebreanîi la Balta Putredă, de astă dată nu mai putu scăpa și sfârși de-o moarte cruntă. Într-o izbucnire de turbare sălbatică,

tatăl își ucise fiul cu vârful de fier al cârjei sale. Se spune că Boris Godunov, zvârlindu-se între ei, fusese rănit greu și nu scăpase cu viață decât datorită măiestriei doftoricești a oaspetelui său de la Perm, negustătorul Strogonov.

După această nelegiuire, cuprins de deznădejde, Ioan adună marea Dumă a țării și-i făcu cunoscut că vrea să se retragă la mânăstire, cerându-i în același timp să-și aleagă alt țar. Până la urmă, binevoind a-și pleca urechea la rugămințile boierilor din Dumă, primi să rămână în scaun și se mulțumi doar cu o căință umilă în fața norodului și cu bogate danii trimise mânăstirilor. În scurtă vreme uită totul și reîncepu omorurile. Astfel, după mărturia istoricului Oderborn, osândi la moarte două mii trei sute de oșteni și căpitani pentru că nu-și putuseră apăra cetățile în fața vrăjmașului, deși cunoscut este că însuși Ștefan Bathory se minunase de vitejia acelor oșteni și căpitani.

Pierzându-și una câte una toate cuceririle, împresurat din toate părțile de dușmani, văzând decăderea țării și în trebile dinlăuntru, Ioan fu tot mai crunt lovit în mândria lui, și acest simțământ chinuitor se răsfrânse atât asupra faptelor cât și a înfățișării sale. Se făcu delăsător în privința veșmintelor și ținutei, trupul înalt i se încovoie, ochii își pierdură strălucirea, falca de jos slăbi și prinse să atârne ca la moșnegi. Numai de față cu ceilalți mai făcea câte o sforțare asupră-și, își îndrepta spinarea trufaș și se uita bănuitor pe sub sprâncene să vadă dacă n-a băgat cineva de seamă că el, țarul, și-a pierdut încrederea în sine. Ioan era și mai cumplit decât pe vremea măreției de odinioară. Nicicând nu mai gemuse Moscova sub atâta jale și teamă.

În aceste zile o veste venită din răsăritul îndepărtat îmbărbătă toate inimile și prefăcu jalea obștească în obștească bucurie.

De pe depărtatele maluri ale Kamei sosiră la Moscova cunoscuții negustători Strogonov, cimotii de-ale acelui negustător de vază și oaspete drag care tămăduise rănile bietului Boris Godunov. Din mila țarului, Strogonovii aceștia căpătaseră odinioară hrisoave de stăpânire asupra meleagurilor pustii din ținutul Permului și domneau peste ele ca niște cneji atotputernici, în deplină neatârnare față de pârcălabii cetății de la Perm, cu rânduielile și oastea lor proprie, având o singură îndatorire: să apere hotarele răsăritene de năvala sălbaticelor seminții siberiene de curând supuse și îndoielnic birnice Moscovei. Tulburați neîncetat în cetățile lor de lemn de hoardele prădalnice ale hanului Kucium, Strogonovii se hotărâră să

se avânte peste Brâul de Piatră pentru a izbi ei înșiși pământurile vrăjmașe. Spre a înfăptui aceste planuri, ei cerură ajutorul câtorva hatmani de haiduci, sau de cazaci, cum își spuneau ei, care hălăduiau în acele vremuri, mari și tari, de-a lungul Volgăi și Donului. Cei mai de seamă dintre hatmani erau Ermak Timofeevici și Ivan Kolțo, osândit mai demult la moarte, dar scăpat ca prin minune de urmărirea arcașilor împărătești și dispărut multă vreme cine știe pe unde. Primind de la Strogonovi daruri de preț și cartea care-i îndemna la fapte de slavă, Ermak și Kolțo, împreună cu alți trei hatmani, își alcătuiră din cetele lor slobode un pâlc de oaste tare și se înfățișară la chemarea Strogonovilor. Patruzeci de barcazuri mari fură încărcate cu arme și bucate, apoi oastea, strânsă sub sabia hatmanului Ermak, ascultă îngenuncheată slujba și porni cu cântece de veselie în sus pe apa Ciusovei spre munții Uralului sălbatic. Zdrobind în tot locul neamurile vrăjmașe, mutându-și în spinare barcazele de la un râu la altul, rușii ajunseră până la apa Irtâșului, unde învinseră și luară prins pe însuși Mametkul, cel mai de seamă voievod din Siberia, punând stăpânire pe orașul Sibir de pe țărmul înalt și prăpăstios al Irtâșului. Apoi, încă nemulțumit de aceste cuceriri, Ermak porni mai departe, supuse toate pământurile până la râul Obi și sili semințiile îngenuncheate de sabia lui să jure credința măritului Ioan Vasilievici, țar a toată Rusia. Abia atunci dădu de știre Strogonovilor de izbânzile sale și în același timp îl trimise pe preaiubitul său hatman Ivan Kolțo la Moscova, să-și plece fruntea înaintea țarului și să-i închine noile ținuturi cucerite.

Cu această veste mare veneau Strogonovii la Ioan, iar la scurtă vreme în urma lor sosi la Moscova și solia vestitului Ermak.

Orașul trăia o bucurie nemaivăzută. În toate bisericile se slujeau slujbe de mulțumire, toate clopotele băteau ca-n sfânta zi a Paștelui. Țarul mulțumi cu vorbe de laudă pe Strogonovi și hotărî o zi anume pentru primirea sărbătorească a solului Ivan Kolțo.

În ziua cu pricina, în marea sala a Kremlinului, înconjurat de toată strălucirea măreției sale împărătești, țarul Ioan Vasilievici ședea pe tronul strămoșilor săi, cu cuca Monomahilor în cap, cu odăjdii de aur împodobite cu icoane țesute și pietre nestemate pe piept. De-a dreapta lui stătea țareviciul Feodor, iar de-a stânga Boris Godunov. În jurul tronului și-n dreptul ușilor se aflau străjeri înalți, în caftane albe cusute cu argint și baltage ales lucrate pe umere. Întreaga sala era plină de mulțimea cnejilor și a boierilor de neam mare.

Cu sufletul înviorat de vestea Strogonovilor, Ioan avea privirea mai puțin posomorâtă ca de obicei, ba uneori, când se întorcea spre Godunov să-i împărtășească ceva, îi înflorea chiar și câte un zâmbet pe gură. Chipul îi era foarte îmbătrânit, crețurile feței își săpaseră făgașuri și mai adânci, prea puțin păr îi mai rămăsese pe creștet, iar în barbă abia de mai avea câteva fire.

Boris Godunov urcase cu repeziciune treptele măririi și ajunsese în ultimii ani cumnat cu țareviciul Feodor, căruia îi dăduse de nevastă pe sora sa Irina; era acum boier slăvit cu cin de mare comis al grajdurilor împărătești. Se spunea că țarul, vrând să arate într-un rând cât de dragi îi sunt sufletului său Godunov și nora cea tânără, își ridicase deasupra capului mâna stângă cu trei degete răschirate și, atingându-le cu arătătorul dreptei, spusese:

— Acesta este Feodor, aceasta Irina, iar acesta Boris, și deopotrivă de dureros ar fi mâinii mele oricare din degete mi-ar fi retezat, după cum deopotrivă de grea mi-ar fi inima să mă lipsesc de oricare din aceste trei odrasle multiubite.

Nemaipomenita cinste ce i se arăta nu iscase în Godunov nici îngâmfare, nici trufie. Era ca și înainte vreme smerit, prietenos cu toată lumea, stăpânit în vorbă, numai portul trupului său căpătase acea liniștită înfățișare ce se cuvine s-o aibă un om de seamă.

Dar nu fără știrbirea însușirilor sale sufletești ajunsese Godunov la atâta măreție și cinstire. Firea lui cea mlădioasă nu izbutise chiar întotdeauna să-l țină departe de trebile urâte cugetului său. Astfel, văzând el în Maliuta un potrivnic prea de tot tare și pierzând nădejdea că l-ar putea scoborî în ochii țarului, Boris Godunov legă cu el prietenie strânsă și, pentru a statornici foloasele ei, scumpe amândurora, se însoți cu fiica acestuia. Cei douăzeci de ani petrecuți în preajma unui stăpân ca Ivan cel Groaznic n-au putut trece fără urmări pentru Boris Godunov, și-n sufletul lui se înfăptuise acea dureroasă prefacere care, după credința contemporanilor săi, schimbase în ucigaș până și pe acest om înzestrat cu cele mai alese însușiri.

Văzând însă pe țareviciul Feodor, nu se putea să nu te gândești că slabi sunt umerii care, după moartea țarului Ioan, aveau să ducă povara destinelor țării. Chipul lui blând, dar fără vigoare, nu vădea nicio urmă de putere a minții sau a inimii. Deși era însurat de doi ani și mai bine, expresia feței lui rămânea aceea a unui copil. Era mic de stat, firav la trup, veșnic alb și cam puhav la obraz. Pe lângă toate, mai zâmbea totdeauna fără rost și căta la

lume sfios și temător. Nu degeaba umbla zvonul că uneori, amintindu-și cu durere de primul său născut, țarul îi spunea mezinului: „Tu, paracliser trebuia să te naști, Feodor, nu fecior de țar!”

„Dar milostiv e Dumnezeu – își spuneau oamenii – o fi el slab de înger, țareviciul nostru, din fericire însă nu seamănă nici cu tătâne-său și nici cu fratele lui mai mare! Și-apoi, las’ că are să-l ajute cumnatu-său, Boris Godunov. Acesta e tare și n-o să lase țara de izbeliște!”

Deodată, șoaptele ce umpleau palatul fură curmate de sunetul trâmbițelor și dangătul clopotelor. Solia vestitului Ermak pătrunse în sala tronului, călăuzită de șase stolnicei, urmată de cei doi frați Strogonov, Maxim și Nikita, și de unchiul lor Simion. La urmă de tot veneau câțiva slujitori purtând blănuri de preț, felurite scule ciudate și sumedenie de arme scumpe, nemaivăzute până atunci în Rusia.

Ivan Kolțo, care mergea în fruntea soliei, era un bărbat ca la cincizeci de ani, de statură mijlocie, bine clădit, cu ochi ageri și pătrunzători, cu barba scurtă, deasă și neagră, abia atinsă de cărunție.

— Preamărite stăpâne! rosti el, apropiindu-se de treptele tronului. Hatmanul cazacilor tăi, Ermak Timofeevici, împreună cu toți cazacii tăi de pe Volga, osândiți de măria ta la moarte, și-au dat osteneală multă să-și răscumpere greșalele și vin acum să-ți închine noi pământuri dobândite de ei. Alipește, mărite stăpâne, țărilor Kazanului și Astrahanului cucerite de tine mai demult, și această țară a Siberiei, de acum și cât va mai binevoi Cel-de-Sus să țină lumea!

Și, încheindu-și scurta cuvântare, Kolțo și oamenii lui îngenunchează și își plecară capetele până la pământ.

— Ridicați-vă, vrednicilor slujitori ai mei! spuse Ioan. Cine va mai pomeni de ce-a fost să rămână chior și prost, iară vechea pedeapsă să nu mai fie pedeapsă, ci milă și răsplată să vă fie. Vino mai aproape, Ivane.

Țarul întinse mâna spre el, iar Kolțo se ridică și, pentru a nu călca pe prețul roșu de pe treptele tronului, își zvârli pe jos căciula mițoasă, călcă pe ea cu toată talpa și, închinându-se adânc, își lipi buzele de mâna țarului, care se aplecă și el, îi îmbrățișă și-l sărută pe frunte.

— Mulțumesc Prea Sfintei Treimi, căci văd în toate acestea atotputernica mână a Domnului – spuse țarul, ridicând ochii spre cer. Voința lui Dumnezeu stă asupra mea când dușmanii mă împresoară, și chiar slugile cele mai apropiate, ca fiarele, uneltesc să mă piardă, dar El Prea Milostivul îmi dăruiește izbândă asupra păgânilor și glorioasă întindere stăpânirii

mele! Și, îmbrățișând cu o privire triumfătoare mulțimea boierilor, Ioan adăugă amenințător: De vreme ce Domnul Dumnezeu e cu noi, nimeni n-are să ne stea împotrivă! Cine are urechi de auzit să audă! Dar de îndată țarul înțelese că nu are rost să strice această bucurie a tuturora și, aplecându-se din nou spre Kolțo, își îmblânzi privirea: Cum îți place la Moscova? Ai mai văzut tu vreodată asemenea biserici și palate? Ori poate-ai mai fost și alteori pe aici?

Kolțo surâse mai cu smerenie, mai cu șiretenie, și albul dinților lui îi lumină parcă tot obrazul smead și ars de soare.

— Cum o să vedem noi, oameni mărunți, asemenea minunații? spuse el, plecându-și supus umerii. Nici în vis, mărite stăpâne, n-am văzut strălucire ca aceasta! Ne ducem zilele pe Volga, precum țăranii de rând, și despre Moscova doar dacă auzim câteodată, căci de fost n-am fost prin aceste meleaguri de când mama ne-a făcut.

— Rămâi o vreme aici – îl pofti Ioan, binevoitor – și ai să fii găzduit ca nimeni altul. Iar cartea de la Ermak noi am citit-o, am cântărit-o și am și poruncit cneazului Bolhovski și căpitanului Ivan Gluhov să poruncească în ajutorul vostru cu cinci sute de arcași.

— Îți mulțumim cu plecăciune, stăpâne, dar nu socoți și tu că-i cam puțin?

— Ia te uită la el! se miră țarul de îndrăzneala solului și-l privi cu asprime. Nu-mi poruncești chiar mie să alerg în sprijinul vostru? Crezi poate că numai Siberiei voastre am eu a-i purta de grijă? Am nevoie de oști împotriva hanului și a Litvaniei. Ia ce ți se dă și, la întoarcere, adună-ți oameni ahotnici. E destulă sărăcime astăzi în Rusia. În loc să mă sâcâie în toate zilele cerându-mi pâine, mai bine-ar face să se strămute pe acele pământuri noi! Am trimis vorbă de asemenea și arhiereului de Vologda să vă alăture zece popi de-ai lui ca să vă citească slujbele de toată ziua și să împlinească și celelalte felurite trebi.

— Și pentru acest bine mulțumim măriei tale – spuse Kolțo, închinându-se din nou. E un lucru de mare trebuință. Dar nu te scumpi, mărite Doamne, și pe lângă popi, mai croiește-ne din haznalele tale: arme câte poți și iarbă de pușcă mai din belșug.

— Nici de aceste toate nu veți duce lipsă. Cneazul Bolhovski are pentru ele porunci anume.

— Ș-apoi și straiele de pe noi s-au zdrențuit prea de tot – mai îndrăzni Kolțo, strângând nevinovat din umeri și zâmbind ca pentru a intra în voia

țarului.

— Te pomenești că n-aveți pe cine jefui acolo pe drumurile Sibirului?! spuse Ioan, nemulțumit de stăruința hatmanului. Văd că nu uiți niciuna din nevoile voastre, doar că și noi, cu slaba noastră chibzuință, ne-am îngrijit din vreme pentru toate cele. Straie au să vă rostuiască Strogonovii, iară eu am și poruncit pentru oștenii și căpitanii tăi soldă împărătească din vistieria noastră. Cât despre tine, domnule sol, ca să nu rămâi dezbrăcat, îți dăruiesc o șubă dintr-ale mele! La un semn al țarului, doi copii de casă aduseră o șubă de mare preț, cusută cu brocart de aur, și o puseră pe umerii hatmanului. Limba văd că ție ascuțită – urma Ioan – dar sabie ascuțită ai oare?

— Am avut-o ascuțită foarte, mărite doamne, dar s-a mai știrbit oleacă de țestele liftelor din Sibir!

— Ia-ți, dară, din sala mea de arme care sabie ți-o fi pe plac, dar, vezi, nu te sfii, alege-ți-o după pofta inimii pe cea mai frumoasă. De altminteri, socot că n-ai să te dai în lături de la această alegere.

Ochii hatmanului se aprinseră de bucurie:

— Mărite stăpân, din toate darurile laic, acesta e cel mai de preț! Mare păcat aș face să mă dau în lături de la asemenea cinstire! Fii pe pace, am să aleg tot ce-i mai bun dintre armele tale! Doar că – adăogi el după o clipă de gândire – de vreme ce-mi îngădui să aleg, mai îngăduie-mi să duc hatmanului Ermak Timofeevici sabia aleasă în numele măriei tale!

— Nu te îngriji tu de asta, nu uităm noi nici de el! Dar dacă te temi că n-am să-i pot alege eu o sabie pe plac, alege tu două săbii, una ție și una lui!

— Până la pământ ne plecăm ție cu supusă mulțumire, stăpâne! strigă încântat Kolțo. Amândouă săbiile acestea n-au să afle hodină luptând întru slava măriei tale!

— Stai că doar cu sabia nu-i de ajuns – mai spuse Ioan. Vă mai trebuiesc și armuri de nădejde. Pentru tine o să tot încercăm până om găsi pe măsură, dar pentru Ermak, nefiind el de față, să nu greșim. E mare de stat?

— Cam ca mine de-nalt, dar mult mai larg în umere. Uite cam ca viteazul ăsta al meu – spuse Kolțo, întorcându-se spre unul din oamenii soliei, o cruce de voinic, care adunase în brațe un vraf uriaș de arme siberiene, le lepădase pe jos și rămăsese mai la o parte, după spinările celorlalți, cu gura căscată, holbându-și ochii ba la odăjdiile aurite ale țarului, ba la straiul străjerilor din jurul tronului. Într-o vreme încercase chiar să intre în vorbă cu unul din ei pentru a se dumiri dacă aceștia toți sunt feciorii țarului.

Străjerul însă îi aruncă o privire atât de încruntată, încât voinicul nu se mai încumetă a reînnoi întrebarea.

— Să-mi aduceți încoace – porunci Ioan – armura cea mare cu pajuri, care-i păstrată la loc de cinste în sala armelor. Vreau s-o încercăm de-i pe măsura ochiosului ăstuia.

Patru slujitori aduseră îndată o armură grea de fier, tivită cu aramă la mâneci și la poale, având pe piept și pe spate câte o pajură de aur cu două capete.

Armura era lucrată cu mare meșteșug și iscă în toată sala un murmur de încântare.

— Îmbrac-o, namilă! porunci țarul.

Voinicul se supuse, dar, cu toată stăruința lui, brațele nu-i încăpeau decât până la coate în mânecarele de fier.

O amintire demult spulberată începu să prindă chip în mintea țarului,

— Ajungă-ți! șopti Kolțo, urmărind cu îngrijorare sforțările omului său. Ajunge, nu te mai îndărătnici împotriva armurii domnești. Ai s-o rupi, ursane! Stăpâne – urmă el – e strașnică armura și are să se potrivească tocmai bine pe trupul hatmanului Ermak Timofeevici. Omul acesta nu încape într-însa din pricina lăboaielor. Are niște pumni cum n-am mai pomenit la nimeni altul!

— Ia arată-mi pumnul! îi ceru Ioan, uitându-se cu mirare la voinic.

Acesta privea încurcat, de parcă n-ar fi înțeles ce i se cere.

— N-auzi, mă, tontule! îl îndemnă Kolțo. Arată-ți pumnii măriei sale țarului!

— Da’ n-o să-mi reteze capul dacă-i arat pumnii? întrebă omul și în ochii lui naivi luci oarecare spaimă.

Țarul izbucni în râs, în timp ce toți cei de față se stăpâniră cu greu să nu hohotească și ei.

— Măi, nătâng mai ești! se necăji Kolțo. Prost ai fost, prost ai rămas! Apoi îl smulse anevoie din mânecarele armurii, îl împinse spre țar și-i ridică la vedere amândouă mâinile care aduceau mai curând a labe de urs. Nu i-o lua în nume de rău, mărite doamne. E tont el la vorbă, da’ la treabă nu-i nimeni mai vrednic ca el! Cu mâinile astea ale lui l-a prins pe însuși Mametkul.

— Și cum zice că-l cheamă? întrebă Ioan, uitându-se și mai atințit la namila aceea de om.

— Păi Mitka mă cheamă – răspunse omul fără fereală.

— Ia stai! sări țarul, amintindu-și deodată de flăcăul din trecut. Nu ești tu acela care te-ai bătut la Sloboda pentru boier Morozov și l-ai snopit pe Homeak cu o oiște de car?

Mitka râse cu toată gura.

— La început nu te recunoscusem, beșleagă, dar acum îmi amintesc bine de mutra ta.

— Ba eu te-am recunoscut din capul locului! răspunde Mitka, mulțumit de sine. Ședeai pe-un jilț înalt, chiar în marginea pieței!

De data aceasta nimeni nu se mai putu stăpâni, toți izbucniră în hohote.

— Îți mulțumesc prea plecat – râse țarul – că nu m-ai uitat pe mine, sărman om de rând. Dar spune-mi mai bine cum l-ai luat prins pe Mametkul?

— Păi m-am aruncat cu burta pe el! rosti Mitka, nepăsător, și se minună de ce râde iarăși lumea asta.

— Da – râse și țarul – când s-o prăvăli peste tine un golem ca ăsta, știu că nu-i ușor să mai ieși de sub el. Țin bine minte cum l-a zdrobit cu pieptul pe Homeak. Ia spune, de ce-ai plecat atunci așa de grăbit din piață? Și cum ai ajuns din Sloboda în Siberia?

Kolțo îl înghionti pe ascuns ca să tacă, dar Mitka înțelese semnul tocmai pe dos.

— Păi el m-a luat de-acolo de la Sloboda – spuse arătând cu degetul pe hatman.

— El?! se miră Ioan și se uită țintă la Kolțo. Dacă-i așa, cum spui că n-ai mai fost pe-aici niciodată? întrebă țarul și mirarea i se prefăcu în încruntare. Ia stai, frățioare, tare mă tem că și cu tine mă cunosc mai de demult! Nu ești tu acela care mi-ai istorisit odată basmul despre Carta Columbelor? Da, da, acum te știu. Tot tu l-ai scos atunci și pe Serebreanîi din temniță. Ia stai, și pe unde mi-ai hălăduit toți anii aceștia? Ce hram ai purtat? La ce moaște te-ai închinat?

Și, bucurându-se că l-a băgat în cofă pe hatman, Ioan îl aținti cu o privire batjocoritor întrebătoare.

Kolțo își lăsă ochii în piept și tăcu mâlc.

— Fie, fie! îl liniști într-un târziu țarul. Ce-a fost, a fost. Trecutu-i mort, sub țărână pitit și de iarbă-acoperit. Spune-mi doar de ce, după isprava de la Riazan, n-ai venit să-ți ceri iertarea împreună cu ceilalți furi și tâlhari?

— Mărite doamne – răspunse Kolțo, luându-și inima-n dinți – încă nu-mi câștigasem pe-atunci tot dreptul la iertarea ta. Rușine-mi era să mă înfățișez

ochilor tăi milostivi. Și când cneazul Nikita Romanovici i-a adus pe tovarășii mei în fața măriei tale, eu m-am dus pe Volga, la Ermak Timofeevici, s-aștept prilejul a te sluji și mai vârtos pentru răscumpărarea greșalelor mele!

— Iar până una alta, ai urmat a jefui corăbiile mele cu tot aurul vistieriei, și ai dezbrăcat pe trimișii Kizilbașului în drumul lor spre Moscova!

Spusele țarului înclinau mai curând spre bătaie de joc decât spre mânie. Din vremea îndrăznețelor isprăvi ale haiducului Vaniuha Deșt, astăzi Ivan Kolțo, trecuseră șaptesprezece ani; mânia răzbunătoare a țarului nu ținea chiar atâta timp, mai ales dacă nu atingea și nu jignea anume slăvita lui făptură.

Hatmanul deslușì după ochii țarului că-n supărarea lui nu se ascunde decât dorința de a râde puțin de încurcătura solului prins cu mâța în sac. Și, hotărât a se pleca în fața acestei toane, Kolțo își lăsă capul în pământ, se scărpină la ceafă și se strădui să-și ascundă cât mai bine zâmbetul ce-i înflorea pe sub mustață.

— Multe și de toate s-au întâmplat de-atunci, slăvite stăpâne! șopti el, apăsat. Vinovați îngenunchem în fața măriei tale!

— Bine, bine, Ermak și cu tine v-ați ispășit vina, și tot ce-a fost s-a uitat, dar dacă-mi încăpeai în palmă pe-atunci, ehe, să nu-ți fie cu supărare…

Kolțo nu răspunse nimic, dar în sine-și râse mulțumit: „Păi, uite, vezi, tocmai de-aceea, măria ta, n-am venit atunci să-ți cer iertare!”

— Stai așa! tresări Ioan. Trebuie că se află pe-aici și tovarășul tău de odinioară! Hei, boieri dumneavoastră – spuse întorcându-se spre mulțimea curtenilor – nu este pe-aci acel voievod al tâlharilor, stai, cum îi zicea? Nikita Serebreanîi?

O șoaptă străbătu mulțimea, printre rânduri se stârni o foială, dar nimeni nu dădu răspuns.

— Hei, nu s-aude? repetă Ioan, ridicând glasul. Am întrebat dacă nu-i aici de față acel Nikita, pe care l-am învoit să plece pe Jizdra cu tâlharii lui?

La cea de a doua întrebare a țarului, dintre rânduri păși înainte un boier bătrân, pe vremuri pârcălab de Kaluga.

— Stăpâne – spuse el, închinându-se adânc – cel de care întrebi nu-i printre noi. Doar la câteva luni de la venirea lui la Jizdra, sunt șaptesprezece ani de-atunci, Nikita Serebreanîi a căzut într-o bătălie cu tătarii și tot pâlcul lui de oaste s-a prăpădit atunci odată cu el.

— Adevărat să fie?! se miră țarul. Și eu nici n-am știut! Ce să-i faci, dacă nu-i, nu-i – urmă, întorcându-și ochii spre Kolțo. De unde nu e, nici Dumnezeu nu cere. Și eu care voiam să văd cum vă îmbrățișați.

Pe chipul hatmanului coborî o jale adâncă.

— Îți plânge inima după soțul pierdut? întrebă Ioan cu un surâs cam batjocoritor.

— Îmi plânge, stăpâne! răspunse Kolțo fără să se sinchisească de supărarea ce-ar fi putut stârni această mărturisire.

— Nici că se putea altfel – spuse țarul, disprețuitor. Corb la corb nu-și scoate ochii!

Să fi fost adevărat că Ioan nu știa de moartea cneazului Serebreanîi? Sau doar se prefăcea că nu știe pentru a arăta cât de puțin prețuiește el pe oamenii nesupuși voinței lui? Asta numai Dumnezeu știe! Și chiar dacă era adevărat că abia acum aflase de soarta cneazului, tot nu se putea spune dacă-i pare rău de moartea lui sau ba; fapt este că pe chipul țarului nu se ivi nicio umbră de amărăciune. Era deopotrivă de nepăsător ca și înainte de aflarea tristei vești.

— Ai să rămâi o vreme aici – spuse el hatmanului, schimbând vorba – iar când va veni vremea ca Bolhovski să plece la drum, ai să te întorci cu el pe pământurile cele noi… O, era să uit că Bolhovski se trage de-a dreptul din neamul lui Riurik. Și cu mărimile acestea de cneaji de stirpe străveche e greu să te descurci; te pomenești că și cu mine însumi ar sta să se potrivească în cinuri și vechime! Că nu toți boierii de viță sunt ca acel Nikita care s-a cerut a fi căpetenie de furi. Ei, și pentru ca Bolhovski să nu se ție înjosit că slujește sub porunca unui biet hatman de cazaci, îl cinstesc astăzi pe Ermak cu caftanul de mare cneaz de Siberia! Scelkalov! făcu el semn diacului său de taină. Să-mi pregătești pentru Ermak Timofeevici un hrisov de boierie, căci îl cinstesc să fie voievod a tot pământul Siberiei. Iar pe Mametkula să mi-l trimită la Moscova sub strajă tare. Și să-mi mai scrii un hrisov pentru Strogonovi. Să se știe că-i răsplătesc pentru credința și osârdia lor cu toată mila mea: pe Semion, cu sărăriile și târgurile Bolșaia și Malaia Soli de pe Volga, iar pe Nikita și Maxim îi miluiesc să negușeze prin toate orașele și târgurile de pe-acolo fără nicio dare către vistierie.

Strogonovii se ploconiră până la pământ.

— Care din voi – îi întrebă țarul – l-a tămăduit pe Boris, atunci, mai demult, când l-am fost lovit cu cârja de fier?

— L-a tămăduit fratele meu mai mare, Grigori Anikin – răspunse Semion. Din voia Domnului, mai an s-a stinsu…

— Nu Anikin, ci Anikievici – îi îndreptă Ioan, accentuând cu tot dinadinsul ultimele silabe. Încă de pe atunci l-am cinstit să-mi fie mai mult decât un negustător de vază și să se numească cu numele întreg al lui tătâne-său. Și vouă, de asemenea, vă poruncesc să vă scrieți numele tatălui cu *evici* și să vă numiți nu negustători de vază, ci oameni de vază.

La urmă, țarul binevoi să cerceteze blănurile cele moi și celelalte plocoane trimise de Ermak, după care îl învoi pe Ivan Kolțo să plece, nu fără a-l mai alinta cu alte câteva vorbe de milostivă bătaie de joc.

Apoi întreaga adunare se împrăștie.

În aceeași zi Kolțo și Strogonovii prânziră la Boris Feodorovici, în jurul unei mese pline de oaspeți.

După obișnuita închinare a mai multor cupe în sănătatea țarului, a feciorului său, a întregii case împărătești și a înalt preasfinției sale mitropolitul, Godunov își ridică pocalul de aur și închină în sănătatea hatmanului cneaz Ermak Timofeevici și a vrednicilor săi tovarăși.

— Să trăiască ani mulți întru slava țării rosienești! strigară într-un glas toți oaspeții, ridicându-se în picioare și închinându-se spre Ivan Kolțo.

— Ne închinăm ție în numele întregii lumi pravoslavnice – spuse Godunov, înclinându-se până la brâu – și prin tine, hatmanului cneaz Ermak Timofeevici, în numele tuturor cnejilor și boierilor, a tuturor negustătorilor și a toată suflarea rusească! Primește din partea întregii țări o adâncă plecăciune pentru fapta voastră cea mare pusă în slujba Rusiei!

— Pomenească-se numele voastre – ură din nou toată mulțimea oaspeților ridicată în picioare – din tată în fiu, din nepot în nepot, din urmaș în urmaș, în veacul veacurilor întru veșnică slavă, întru iubire și pildă, întru învățătură și pomenire!

Hatmanul se ridică și el în picioare spre a mulțumi pentru cinstirea ce i se făcea, dar până să înceapă a vorbi, chipul vioi se umbri deodată de tulburarea sufletului, buzele-i prinseră a tremura și-n ochii viteji se iviră, pentru prima oară poate, două lacrimi grele.

— Ani mulți să trăiască Rusia! izbuti el să șoptească și, înclinându-se în cele patru zări, se așeză iar fără să mai poată rosti o vorbă.

După ospăț, Godunov îl rugă să le povestească ceva din peripețiile lor voinicești de la Sibir, și Kolțo, nemaipomenind niciodată de propriile-i isprăvi, povesti cu însuflețire despre nemaiauzita putere și bărbăție a

hatmanului Ermak, despre aspra dreptate ce domnește în tabăra lui și despre creștinească milă cu care dintotdeauna se poartă față de învinșii săi.

— Tocmai cu această milă și bunătate – încheie Kolțo – dobândește Ermak Timofeevici mai mult, poate, decât chiar cu puterea sabiei lui. Orice oraș sau cetățuie se-ntâmplă să cucerim, el alină de îndată pe toți cei supuși, ba uneori îi și miluiește cu daruri. Iar când a fost de l-am prins pe Mametkul, Ermak n-a mai știut cum să-l cinstească, și-a scos șuba de pe umeri și i-a pus-o feciorului de han învins. Și s-a întins faima despre blândețea lui prin toate ținuturile învecinate, și peste tot se știe că a te supune brațului său nu este o povară grea, așa că multe căpetenii și crăișori au început a veni singuri la el cu închinare și tribut de blănuri. Bună viață am dus în Siberia… De-un singur lucru-mi părea rău: că nu era printre noi cneazul Nikita Romanovici Serebreanîi. Tare i-ar fi plăcut acolo. Și-n preajma lui, și noi am fi fost mai tari. Pare-mi-se că și tu i-ai fost prieten, Boris Feodorovici? Îngăduie-mi deci să închin întru pomenirea lui!

— Fie-i țărâna ușoară! spuse suspinând Godunov, căruia nu-i era prea greu să se alăture părerilor de rău pentru omul atât de drag oaspetelui său. Fie-i țărâna ușoară! mai repetă el o dată, umplând pocalele. Deseori îmi aduc aminte de el!

— Veșnică pomenire! spuse Kolțo și, golindu-și pocalul, își plecă fruntea și rămase pe gânduri.

Multă vreme au mai șezut ei la masă, iar când sfârșiră, Godunov nu lăsă pe nimeni să plece, ci îi pofti mai întâi să se hodinească în casa lui, iar apoi să-și petreacă și restul zilei acolo. Bucatele alese urmară unele după altele, vorbele și povestirile se urmară așijderea, și abia seara târziu, când străjile orașului trecură călare pentru a nu știu câta oară pe ulițe, vestind să se stingă focurile și luminile, oaspeții se împrăștiară pe la gazdele lor, fermecați de prietenească voie bună ce le-o arătase Boris Godunov.

*

Au trecut mai bine de trei veacuri de la întâmplările povestite, și puține au rămas în Rusia amintirile din acea vreme. Mai circulă în popor legende despre slava, răsfățul și cruzimea de la curtea cumplitului țar Ivan cel Groaznic, se mai cântă pe-alocuri baladele despre osândirea la moarte a feciorului său, despre năvala tătarilor asupra Moscovei, și despre cucerirea Siberiei de către Ermak Timofeevici, al cărui chip, cu totul neasemănător probabil, se mai poate vedea pe icoanele păstrate cu sfințenie în orice izbă

siberiana, dar în toate aceste legende, cântece și balade adevărul se îmbină cu închipuirile și dau evenimentelor istorice un contur îndoielnic, înfățișându-ni-le ca printr-o ceață și îngăduind imaginației noastre să reconstituie, după bunul plac al fiecăruia dintre noi, aceste icoane neclare.

O mărturie mai reală despre latura exterioară a acelei domnii ne aduc unele clădiri păstrate până astăzi, ca de pildă biserica Vasili Blajennâi, ale cărei cupole pestrițe și foișoare migălit împodobite ne pot da o imagine despre meșteșugita artă a palatului din Sloboda Alexandrova, sau biserica Trifon Naprudnâi, dintre barierele Butirskaia și Krestovskaia, ctitorită de Trifon, șoimarul țarului Ivan, în urma jurământului făcut, biserică unde se mai vede până astăzi icoana sfântului mucenic Trifon călare pe un cal alb, cu un șoim de vânătoare pe mână[3].

Sloboda Alexandrova, după plecarea țarului la Moscova, a fost dată uitării, ca un sumbru monument al crudei sale cucernicii, și nu s-a mai înviorat decât o singură dată, dar și atunci doar pentru scurtă vreme. În anii tulburi ai luptelor pentru tron, tânărul căpitan de oaste, cneazul Mihail Vasilievici Skopin-Șuiski, sprijinit de generalul suedez Delegardi, și-a concentrat oștile între puternicele ziduri ale palatului și, întărit acolo, a silit pe voievodul polonez Sepega să ridice îndelungatul asediu al zidurilor mânăstirii Troițko-Serghievskaia.

Mai târziu, spune o legendă, într-o iarnă înfricoșată, prin luna lui ianuar, spre mare spaima a locuitorilor, un nor negru coborât-a asupra Slobodei chiar peste palatul țarului și s-a dezlănțuit cu un trăsnet tare, carele aprinse turnuri și foișoare și întreaga Slobodă o au prefăcut în cenușă. Din lăcaș al belșugului, al desfrâului, al omorului și al slujbelor preacucernice n-a mai rămas nici urmă…

Personalități de felul cneazului Repnin, Vasili Blajennâi, Morozov sau Serebreanîi au răsărit nu rareori, asemenea unor stele luminoase, pe cerul dezolant al nopții noastre rusești, dar, tot asemeni stelelor, nu le-a stat în putere să sfâșie bezna, căci au ars izolat, n-au fost uniți și nici sprijiniți de obștea timpului. Să iertăm deci întunecata umbră a țarului Ivan Vasilievici, dar să pomenim de bine pe toți cei care, deși supuși lui, au perseverat întru bine, căci tare este greu să nu decazi într-o vreme în care toate valorile sunt răsturnate, când josnicia se cheamă noblețe, când trădarea devine lege, iar însăși cinstea și demnitatea sunt socotite criminale încălcări ale datoriei. Pace vouă, oameni de bine! Tributari veacului vostru, voi ați văzut în Ivan cel Groaznic un semn al mâniei lui Dumnezeu și l-ați îndurat cu smerenie,

dar de mers ați mers totuși pe drumul cel drept, fără să vă temeți nici de dizgrație, nici de moarte. Viața voastră nu s-a scurs în zadar, căci nimic nu piere pe lume, și fiecare faptă, și fiecare vorbă, și fiecare gând prinde rădăcină și crește ca un pom; și multe din câte-s bune și rele astăzi în viața Rusiei nu sunt apariții misterioase, ci au rădăcini adânci în tainițele străfunde ale trecutului.

Observații

[←1]

Sărbătoare populară (21 iunie) la o serie de popoare slave.

[←2]

Pe la mijlocul secolului al XVI-lea Silvestr și Adașev au condus amândoi cu pricepere și în bună înțelegere treburile statului, până când, în deceniul al șaselea, Ivan al IV-lea i-a înlăturat de la putere și i-a surghiunit pe viață.

[←3]

De când am scris aceste rânduri, biserica Trifon Naprudnâi s-a schimbat atât de mult, că n-o mai poți cunoaște. Pe dinafară i s-au făcut adăugiri, iar pe dinăuntru a fost rezugrăvită și retencuită după gustul cel nou. Toate, mulțumită daniei doritorilor de bine, cum stă scris pe placa de reconstituire (Nota autorului la edițiile ulterioare.)